

Bernard Koziróg

Z dziejów
polskiego adwentyzmu...

**Zjednoczenie Południowe
i Zjednoczenie Zachodnie
w latach 1918-1988**

SIGNA TEMPORIS
Podkowa Leśna 2013

Zjednoczenie Południowe i Zjednoczenie Zachodnie w latach 1918-1988

Bernard Koziróg

Bernard Koziróg

Z dziejów
polskiego adwentyzmu...

Zjednoczenie Południowe
i Zjednoczenie Zachodnie
w latach 1918-1988

SIGNA TEMPORIS

Podkowa Leśna 2013

Recenzent

Prof. zw. dr hab. Edward Ciupak

Redaktor

Karol Grant-Skiba

Copyright 2013 © by Bernard Koziróg

Wydawnictwo Wyższej Szkoły Teologiczno-Humanistycznej

SIGNA TEMPORIS

05-807 Podkowa Leśna

ul. Jana Pawła II 39

tel. 22 759 21 92

e-mail: wsth@wsth.pl**Przygotowanie do druku**

Piotr Kosowski

Spis treści

Wstęp	7
-------------	---

Rozdział I.

Metodologiczne podstawy prowadzonych badań	11
1. Uzasadnienie wyboru tematu	11
2. Cel rozprawy i przedmiot badań	13
3. Problematyka badawcza i hipotezy robocze	14
4. Metoda badawcza	14
5. Charakterystyka źródeł i literatury przedmiotu	15
a) Archiwa	15
b) Artykuły i notatki w czasopismach z lat 1918-1988	16
6. Struktura rozprawy	16

Rozdział II.

Adwentyzm w Polsce	21
1. Pod zaborami. Lata 1888-1918	22
2. W Polsce niepodległej. Lata 1918-1939	27
3. W czasie II wojny światowej. Lata 1939-1945	32
4. W czasach stalinowskich. Lata 1945-1957	34
5. Czas rozwoju Kościoła. Lata 1958-1988	45

Rozdział II.

Dzieje Zjednoczenia Południowego	51
1. Okres przedwojenny	51
a) Lata 1918-1928	51
b) Lata 1928-1931	52
c) Lata 1931-1932	57
d) Lata 1932-1939	60
2. Okres powojenny	73
a) Lata 1945-1952	74
b) Lata 1952-1957	80
c) Lata 1957-1988	80

Rozdział III.

Dzieje Zjednoczenia Zachodniego	123
1. Okres przedwojenny	123
a) Lata 1921-1931	124
b) Lata 1931-1939	127
2. Okres powojenny	133
a) Lata 1945-1952	133
b) Lata 1952-1957	136
c) Lata 1957-1988	136

Zakończenie	167
-------------------	-----

Bibliografia	169
I. Źródła	169
1. Archiwa	169
2. Artykuły i notatki w czasopismach z lat 1918-1988	169
II. Encyklopedie, słowniki, leksykony	181
III. Literatura pomocnicza	181

*Pamięci Profesorów
Zachariasza Łyki
i Zygmunta Poniatowskiego*

Wstęp

Na ziemiach polskich Kościoł Adwentystów Dnia Siódmego (nazywany często Kościołem Adwentystycznym) pojawił się w latach osiemdziesiątych XIX wieku. Po odzyskaniu przez Polskę w roku 1918 niepodległości nastąpiło scalenie wyznawców w jednolity organizm kościelny i dopiero wówczas można mówić o budowaniu religijnego bytu Kościoła. Zanim powstały struktury centralne, najpierw pojawiły się struktury lokalne – zbory (parafie), które zaczęły się zrzeszać w organizacje większe, stowarzyszenia i zjednoczenia¹, przekształcone później w diecezje².

W Polsce ukształtowały się trzy zjednoczenia: Zjednoczenie Południowe, Zjednoczenie Zachodnie i Zjednoczenie Wschodnie. Dzieje tego ostatniego zostały dużo wcześniej opisane przez autora niniejszej

¹ Stowarzyszenia i zjednoczenia były odpowiednikami amerykańskich adwentystycznych *Conferences*.

² Interesująco to zagadnienie wyjaśnia Zachariasz Łyko: „Nazwa ‘Kościół Adwentystyczny’ jest popularnym skrótem statutowej nazwy ‘Kościół Adwentystów Dnia Siódmego’, którą wprowadzono *nota bene* dopiero (...) w roku 1961. Wyjaśnienia wymagają również nazwy innych kanonicznych struktur kościelnych. I tak na określenie adwentystycznej wspólnoty lokalnej [posłużono się] nazwą ‘zbór’, a nie np. ‘parafia’. Na określenie wyższych hierarchicznie struktur kościelnych używa się zamiennie nazw oryginalnych oraz nazw synonimicznych, występujących w ogólnochrześcijańskiej terminologii kościelnej, posiadających określone, znane ogółowi znaczenie. I tak, na określenie ‘zjednoczenia’ jako wspólnoty adwentystycznych zborów, będącego zarazem okręgiem administracyjnym i wyższą strukturą (jednostką) kanoniczną, używa się w sposób zamienny nazwy ‘diecezja’ lub ‘zjednoczenie’ (przy czym ‘pole misyjne’ oznacza diecezję misyjną, niesamodzielną), natomiast na określenie ‘unii’ jako wspólnoty zjednoczeń, będącej także okręgiem administracyjnym i wyższą strukturą kanoniczną, obejmującą dany kraj lub kilka krajów), używa się w sposób zamienny nazwy ‘metropolia’ lub – w odniesieniu do Polski – ‘kościół krajowy’. Naczelną strukturą kierowniczą Kościoła jest tzw. Generalna Konferencja Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego, obejmująca wszystkie zbory, zjednoczenia, kościoły krajowe czy unie i wydziały, będąca organem naczelnym powszechnego Kościoła Adwentystycznego. Jej ‘wydział’ obejmuje swą jurysdykcją kościoły krajowe lub unie określonego rejonu Kościoła” (Z. Łyko, *Sytuacja prawna Kościoła Adwentystycznego w Polsce międzywojennej 1918-1939*, s.22-23).

dysertacji w pracy pt. *Dzieje Diecezji Wschodniej Kościoła Adwentyistów Dnia Siódmego w Polsce*³. Natomiast dwa pozostałe Zjednoczenia, zanim opisano ich historię w tej rozprawie, doczekały się jedynie krótkich artykułów w zeszytach teologiczno-religioznawczych „Signa Temporis”⁴.

Onegdaj prof. Zygmunt Poniatowski napisał, że „jedną z ważniejszych prawidłowości zaobserwowanych przez nauki historyczne jest proces dokonywania przez każdy ruch społeczny – religijny, kulturowy, polityczny etc. – redefinicji własnego usytuowania. Niezbywalnym komponentem takiego redefiniowania jest poszukiwanie priorytetów w takim czy innym zakresie – jako aspektu właściwych analiz genezy i początków danego ruchu”⁵. Tego typu wydobywanie priorytetów czy prekursorstwa jest często porównywalne do prac archeologicznych, ze względu na trudność. Dotyczy to również adwentyzmu.

Niełatwym zadaniem było zbadanie dziejów Zjednoczenia Południowego i Zjednoczenia Zachodniego. Materiał archiwalny pochodzi z archiwów państwowych i archiwów kościelnych. Niestety, te ostatnie nie są prowadzone profesjonalnie, np. nie posiadają sygnatur. Jest to zwykle zgromadzony różnoraki materiał, w którym pracuje się podobnie jak czynią to archeolodzy w piasku pustyni.

Niezwykle wartościowe są artykuły i notatki w prasie kościelnej, które pochodzą z lat 1918-1988. To z nich dowiadujemy się o najważniejszych wydarzeniach polskiego adwentyzmu w tym okresie. Bez nich nie sposób byłoby scalić dziejów kościelnych. Takie czasopisma, jak „Sługa Zboru” (później przemianowane na „Głos Adwentu”), „Znaki Czasu” czy „Stróż Syjonu” są kopalnią wiedzy na temat Kościoła Adwentyistycznego.

³ Zob. B. Koziróg, *Dzieje Diecezji Wschodniej Kościoła Adwentyistów Dnia Siódmego w Polsce*, Warszawa 1988.

⁴ Zob. B. Koziróg, *Diecezja Południowa Kościoła Adwentyistów Dnia Siódmego w latach 1928-1939 w relacjach czasopisma „Sługa Zboru”, „Signa Temporis”, z. 1/1990, s. 75-96; B. Koziróg, *Dzieje Diecezji Zachodniej Kościoła Adwentyistów Dnia Siódmego w latach 1928-1939 w relacjach czasopisma „Sługa Zboru”, „Signa Temporis”, z. 1/1991, s. 127-142.**

⁵ Z. Poniatowski, Przedmowa do książki *Ksiądz Michał Belina-Czechowski*, Warszawa 1992, s. 7.

Osobnym problemem pozostaje sytuacja z lat pięćdziesiątych XX wieku, kiedy nastąpił największy w dziejach polskiego adwentyzmu kryzys wewnętrzny. Pod wpływem ingerencji władz komunistycznych w sprawy wewnętrzne Kościoła, doszło w nim do rozłamu. Ponieważ władze państwowe zawiesiły wydawanie adwentystycznych czasopism a także działalność wielu kościelnych struktur, o wydarzeniach z tego okresu dowiadujemy się głównie z archiwów państwowych i relacji osób, które pamiętają tamte czasy.

Niniejsza praca nie wyczerpuje wszystkich zagadnień związanych z dziejami Zjednoczenia Południowego i Zjednoczenia Zachodniego. Jestem przekonany, że w przyszłości odnajdą się jeszcze inne dokumenty, które uzupełnią treści zawarte w tej pracy.

Tym wszystkim, którzy przyczynili się do powstania książki, chciałbym serdecznie podziękować. Dziękuję moim przyjaciołom i współpracownikom, którzy wspierali mnie w badaniach, a szczególnie w wyszukiwaniu archiwalnych informacji.

Rozdział I

Metodologiczne podstawy prowadzonych badań

1. Uzasadnienie wyboru tematu

Wybór tematu *Zjednoczenie Południowe i Zjednoczenie Zachodnie w latach 1918-1988* nie był przypadkowy. Zjednoczenie Południowe i Zjednoczenie Zachodnie do roku 1988 były integralną częścią Kościoła Adwentystycznego (pełna nazwa: Kościół Adwentystów Dnia Siódmego), który w ostatnich latach wzbudza ogromne zainteresowanie religioznawców i historyków, a którego dzieje, szczególnie w Polsce, są słabo zbadane. Kościół Adwentystyczny na tle ponad dwutysięcznych dziejów chrześcijaństwa jest stosunkowo młodą wspólnotą religijną, chociaż zdecydowanie podkreśla fakt, że swoimi korzeniami sięga czasów apostoelskich. Nawiązuje do ogólnochrześcijańskiego, reformatorskiego i poreformacyjnego dziedzictwa wiary. Faktycznie jednak pod względem historycznym wyłonił się on z przebudzenia mesjanistycznego i eschatologicznego, które na przełomie XVIII i XIX w. przeszło przez wszystkie kraje Europy, a następnie objawiło się na gruncie północno-amerykańskim w postaci międzywyznaniowego zorganizowanego ruchu Williama Millera.

Historia, w tym także dzieje religii dowodzą, że żadne zjawiska nie powstały przypadkowo czy też samorzutnie lecz były wynikiem narastających uwarunkowań, które w kulminacyjnym momencie przełamały status quo i przybrały postać określonych wydarzeń. Miało to miejsce w czasach szesnastowiecznej reformacji, ale dotyczy również dziewiętnastowiecznego przebudzenia mesjanistyczno-eschatologicznego.

Słowo „adwentyści”, a także wszelkie wyrazy pochodne, jak np. „adwentyzm” pochodzą od łacińskiego słowa *adventus* – przyjście. We współczesnym chrześcijaństwie z punktu widzenia teologii historycznej oznacza ono przede wszystkim naukę o drugim adwencie, czyli powtórным przyjściu Chrystusa. Wyrażenie „drugi adwent” posiada ważny sens eschatologiczny od greckiego słowa *eschatos* – ostatni, *ta eschata* – rzeczy ostateczne. Często terminem „adwentyzm” określa się Kościoły i wspólnoty religijne powstałe na gruncie przebudzenia mesjanistyczno-eschatologicznego, głoszące bliskość powtórnego przyjścia Chrystusa. Ze wspomnianego przebudzenia mesjanistyczno-eschatologicznego przetrwała do naszych czasów tylko jedna licząca się wspólnota religijna, Kościół Adwentystyczny.

Konfesyjnie Kościół Adwentystów Dnia Siódmego należy do protestanckich wspólnot religijnych, stanowiąc ich radykalne skrzydło ewangeliczne. Jego doktryna zawiera wszystkie podstawowe elementy chrześcijańskiego *credo* przedstawione w apostołskim składzie wiary szczególnie takie jak Trójca Święta, Chrystus jako Bóg i jako człowiek, Duch Święty i Jego Boska moc, co przecież jest główną zasadą Biblii, dziedzictwem chrześcijańskim i stanowi jej główny fundament.

Na ziemi polskiej filozofia i teologia adwentyzmu dotarły w 1888 roku, ale dopiero trzydzieści lat później można było myśleć o organizowaniu Kościoła, bowiem dopiero w 1918 roku Polska odzyskała niepodległość i stała się na nowo państwem. Wtedy powstały pierwsze polskie struktury Kościoła, w tym tzw. zjednoczenia zborów, pod nazwą *Zjednoczenia*, które były protoplastami późniejszych diecezji. Zjednoczenia istniały do 1988 roku.

Wybór tematu jest uzasadniony również z tego powodu, że nikt wcześniej nie zajął się gruntownym zbadaniem dziejów tych instytucji. W niniejszej rozprawie starano się pokazać wszystkie najważniejsze wydarzenia, które miały miejsce na terenie Zjednoczenia Południowego i Zjednoczenia Zachodniego.

2. Cel rozprawy i przedmiot badań

Znamiennym rysem współczesności jest wzrost zainteresowań religijnych. Do ich upowszechnienia przyczyniły się z jednej strony ogólny wzrost aktywności wielkich religii świata, w tym przede wszystkim chrześcijaństwa, szczególnie po drugim Soborze Watykańskim oraz współczesnego ekumenizmu dążącego do wzajemnego poznania i zbliżenia się, a z drugiej strony zmierzch wielkich ideologii społeczno-filozoficznych w wielu wypadkach o nastawieniu antyreligijnym. Z tego punktu widzenia istnieje potrzeba lepszego i głębszego poznania Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego z uwagi na rolę w dziedzictwie społecznym, jaką odgrywa we współczesnym świecie i dalsze perspektywy jego rozwoju. Jest on terytorialnie najbardziej rozwiniętym Kościołem w ramach Kościołów nierzymskokatolickich, działa już w 210 krajach świata. Posiada jeden z najbardziej ambitnych programów misyjnych realizowany obecnie w ramach tzw. globalnej misji wśród wyznań niechrześcijańskich. Obok zagadnień ustrojowo-doktrynalnych Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego rozwija szeroką działalność charytatywną, edukacyjną, przeciwdziała patologiom społecznym takim jak alkoholizm, nikotynizm i narkomania. Propaguje politykę zdrowego stylu życia, stabilnej rodziny oraz działa na rzecz pokoju i praw człowieka, szczególnie wolności religijnej i przekonań.

Przedmiotem badań jest historia dwóch jednostek terytorialnych Kościoła Adwentystycznego w Polsce: Zjednoczenia Południowego, które było protoplastą Diecezji Południowej, powstałej w roku 1988 oraz Zjednoczenia Zachodniego, protoplasty Diecezji Zachodniej. Ta zmiana również nastąpiła w roku 1988.

Autor dysertacji zajmuje się badaniem genezy i rozwoju tych dwóch instytucji Kościoła. W pracy znajdujemy nie tylko aspekty historyczne, ale również religioznawcze i socjologiczne.

3. Problematyka badawcza i hipotezy robocze

Na temat historii adwentyzmu powstało w ostatnich latach kilka bardzo istotnych prac. Można tu wymienić takie pozycje, jak: Z. Łyko, *Kościół Adwentystów Dnia Siódmego*, Chrześcijański Instytut Wydawniczy „Znaki Czasu”, Warszawa 2000; B. Koziróg, *Problemy organizacyjne wczesnego adwentyzmu*, Wydawnictwo „Signa Temporis”, Podkowa Leśna 2005; B. Koziróg, *Geneza, dzieje i teologia adwentyzmu w latach 1831-1939*, Wydawnictwo „Signa Temporis”, Podkowa Leśna 2008; W. Polok, *Geneza i wczesny rozwój adwentyzmu europejskiego*, Wydawnictwo „Signa Temporis”, Podkowa Leśna 2008.

Przed laty została wydana też niewielka praca na temat dziejów Diecezji Wschodniej, przekształconej w roku 1988 ze Zjednoczenia Wschodniego. Do tej pory nikt jednak nie pokusił się o zbadanie historii adwentyzmu na terenach Zjednoczenia Południowego i Zjednoczenia Zachodniego.

Problematyka badawcza i hipotezy robocze w niniejszej dysertacji nie koncentrują się wyłącznie na przedstawieniu w porządku chronologicznym wydarzeń, jakie rozegrały się na terenie Zjednoczenia Południowego i Zjednoczenia Zachodniego, ale również na ukazaniu szerszego tła pojawienia się adwentyzmu na ziemiach polskich, ze szczególnym uwzględnieniem wydarzeń lat pięćdziesiątych XX wieku, najtrudniejszych w dziejach Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce. Jedną z hipotez autora pracy zakłada, że te wydarzenia wywarły olbrzymi wpływ na współczesny adwentyzm. Duży wpływ na obraz adwentyzmu miała także II wojna światowa, co skutkowało nie tylko nowym obszarem terytorialnym Zjednoczenia Południowego i Zjednoczenia Zachodniego, ale również kwestiami personalnymi, narodowościowymi.

4. Metoda badawcza

Metoda badawcza którą zastosowano w dysertacji ma charakter monograficzny, genetyczno-strukturalny, polegający na możliwie

szerokim przedstawieniu strony historycznej. Ponadto zastosowano metodę genetyczno-rozwojową polegającą na spojrzeniu na określoną działalność Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego na terenie Polski, w szczególności Zjednoczenia Południowego i Zjednoczenia Zachodniego w ich genezie i rozwoju historycznym. Chodziło o możliwie wszechstronne ujęcie tematu zasadniczego w genezie, rozwoju i funkcji. W pracy sięgnięto głównie do źródeł polskich z lat, które zostały opisane. Większość z nich to źródła adwentystyczne, znajdujące się w archiwach Zarządu Kościoła w Warszawie oraz archiwach diecezjalnych w Krakowie i Poznaniu, a także archiwach państwowych, w szczególności w Archiwum Akt Nowych. Korzystano też z myśli i relacji zawartych w czasopiśmie adwentystycznych z lat 1918-1988, w szczególności takich, jak „Znaki Czasu”, „Głos Adwentu”, „Sługa Zboru”, „Review and Herald” i „Zions Wachter”.

Novum tej pracy polega na ukazaniu po raz pierwszy w historii dziejów bardzo ważnych adwentystycznych instytucji, jakimi były Zjednoczenie Południowe i Zjednoczenie Zachodnie, oraz ukazanie kulisów działalności różnych kierowniczych gremiów kościelnych, również tych z lat pięćdziesiątych XX wieku, kiedy Kościół Adwentystyczny w Polsce był rozbity z powodu ingerencji sił komunistycznych w jego wewnętrzne struktury. Ponadto w pracy jest cały szereg jeszcze pomniejszych kwestii, które zostały wydobyte na światło dzienne. Można również stwierdzić, że praca stanowi swoistą kronikę adwentyzmu z tamtych regionów.

Bibliografia została ujęta w porządku alfabetycznym według nazwisk autorów, natomiast dzieła tych samych autorów w porządku chronologicznym.

5. Charakterystyka źródeł i literatury przedmiotu

a) Archiwa

W rozprawie wykorzystano materiały znajdujące się w następujących archiwach: Archiwum Akt Nowych (AAN), Archiwum Kościelne w Wiedniu, Archiwum Zarządu Kościoła Adwentystów Dnia

Siódmego, Archiwum Zjednoczenia Południowego, Archiwum Zjednoczenia Zachodniego, Zbiory prywatne Mariana Kota. Niestety, są to głównie materiały powojenne. Pożoga wojenna strawiła wiele cennych dokumentów, które niekiedy zachowały się jedynie w czasopiśmie z tamtego okresu.

b) Artykuły i notatki w czasopiśmie z lat 1918-1988

Niezwykle cenne są notatki i artykuły, które ukazały się w prasie kościelnej w latach 1918-1988. Z samych bowiem dokumentów archiwalnych nie udało się odtworzyć dziejów Zjednoczenia Południowego i Zjednoczenia Zachodniego. Najwięcej notatek pochodzi z trzech miesięczników: „Sługa Zboru” (SB), „Znaki Czasu” (ZC), „Stróż Syjonu” (SS), „Zions-Wachter” (ZW) i „Review and Herald” (RH).

6. Struktura rozprawy

Rozprawa pt. *Zjednoczenie Południowe i Zjednoczenie Zachodnie w latach 1918-1988* składa się z czterech rozdziałów. Pierwszy rozdział pt. *Metodologiczne podstawy prowadzonych badań* mówi o uzasadnieniu wyboru tematu, celu pracy i przedmiocie badań. Porusza problematykę badawczą i hipotezy robocze, określa metodę badawczą oraz charakteryzuje źródła i literaturę przedmiotu.

Rozdział drugi pt. *Adwentyzm w Polsce* przedstawia zarys dziejów Kościoła Adwentystycznego w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem lat pięćdziesiątych XX wieku, co w takim ujęciu do tej pory nie znalazło się w żadnej pracy na temat adwentyzmu. Trudny okres stalinizmu wywarł piętno również na polskim adwentyzmie. Według danych Departamentu Wyznaniowego Ministerstwa Administracji Publicznej, na początku 1947 Kościół Adwentystów Dnia Siódmego liczył około 5000 wyznawców, 156 zborów i grup oraz 126 pastorów i starszych zboru⁶. Dwa lata później było 5958 wyznawców skupionych w 62 zborach i 38 grupach. Życiem Kościoła kierowało wówczas 39 duchownych i 85 starszych zboru, świeckich, którzy działali

⁶ Archiwum Akt Nowych MAP, sygn. 932, k. 65.

jako wolontariusze. Kościół posiadał 56 domów modlitwy. Od roku 1949 Zarząd Kościoła tworzyli: przewodniczący – F. Stekla, sekretarz – J. Skrzypaczek, członkowie – J. Rosiecki, W. Siemienowicz, E. Niedoba, A. Kruk, J. Górski⁷.

Na przełomie lat 1949/1950 adwentyści zaczęli stopniowo przeżywać rozczarowanie postawą władz komunistycznych. Zmieniło się bowiem podejście rządzących do kwestii bardzo drażliwej i istotnej dla adwentystów. Otóż w odróżnieniu od innych Kościołów protestanckich adwentyści święcą sobotę. Do wspomnianego okresu nie było problemów ze świętowaniem soboty i zwolnieniami z pracy czy też szkoły w tym właśnie dniu. Co więcej, w sytuacji, gdy przedstawiciele władz w terenie nosili się z zamiarem wprowadzenia ograniczeń związanych ze święceniem soboty dla adwentystów, Departament Wyznaniowy każdorazowo podkreślał, że Kościół Adwentystyczny nie jest sektą, a publicznoprawnym związkiem religijnym. Z końcem 1949 nastąpił w tej kwestii wyraźny zwrot władz. Odtąd, przez cały stalinowski okres sprawy rozstrzygane były na niekorzyść adwentystów. Urząd do Spraw Wyznań instruował instytucje i zakłady pracy, że zwolnienia adwentystów od pracy w soboty mogą występować tylko w pojedynczych wypadkach i to jedynie pod warunkiem, że zwolnienie nie naruszy prawidłowego biegu pracy w zakładzie, nie ucierpi na tym interes publiczny i że zwolniony odpracuje opuszczone godziny w innej porze i innym dniu tygodnia (szczególnie to dotyczy zakładów, gdzie praca trwa bez przerwy i na zmiany). Teoretycznie w najlepszej sytuacji znaleźli się adwentyści będący pracownikami wielkich fabryk. W praktyce pracodawcy powoływali się jednak na punkt dotyczący 'interesu publicznego', wobec czego możliwość odpracowania soboty w innym czasie nie była najczęściej w ogóle uwzględniana. Priorytetem była socjalistyczna dyscyplina pracy. Wypadki karania adwentystów za świętowanie w soboty nie zostało przetrwane nawet w sytuacji, gdy na czele Unii stanęło uległe wobec władz kierownictwo⁸.

⁷ Pismo F. Stekli do Departamentu Wyznań MAP z dnia 20 marca 1950 r. Archiwum Zarządu Kościoła.

⁸ Zob. R. Michalak, *Kościół protestancki i władze partyjno-państwowe w Polsce (1945-1956)*, s. 119-120.

Rozdział trzeci pt. *Dzieje Zjednoczenia Południowego* jest rozdziałem najdłuższym, bowiem ta instytucja jako pierwsza powstała w niepodległej Polsce i ma najdłuższą historię. Gdy w roku 1918 Polska odzyskała niepodległość, na południu kraju już od kilkunastu lat istniały zorganizowane zbory adwentystyczne. Filozofia i teologia adwentyzmu propagowana była od roku 1903 w Bielsku, od roku 1908 w Cieszynie, od roku 1909 we Lwowie i od roku 1911 w Krakowie⁹.

Polskie zbory podlegały jurysdykcji powstałego w roku 1912 Stowarzyszenia Morawsko-Śląskiego, działającego na terenie zaboru austriackiego. Stowarzyszeniem kierował pastor Leopold Mathe¹⁰. Na Śląsku Cieszyńskim szeroko propagowano adwentystyczne zasady życia i zdrowia. Wyznawcy tej denominacji byli bardzo aktywni w działalności ewangelizacyjnej, stąd w krótkim czasie powstały zbory w Trzyńcu, Goleścinie, Cierlicku, Olbrachcicach, Karwinie, Frysztacie, Wędrynii i Nydku¹¹.

Kiedy Polska odzyskała niepodległość, zbory na południu kraju nadal należały do Stowarzyszenia Morawsko-Śląskiego. Należało więc podjąć działania, aby stworzyć polską organizację, odpowiednik diecezji, która mogłaby objąć je swoją opieką. W dniach 6-9 listopada 1919 w Cieszynie zorganizowano zjazd, na którym przedstawiciele 14 polskich zborów zrzeszających 800 wyznawców stworzyli własną tymczasową organizację o nazwie Polsko-Śląskie Pole Misyjne¹², które było protoplastą Zjednoczenia Południowego.

W rozdziale tym w ujęciu chronologicznym przedstawione zostały najważniejsze wydarzenia, a więc zjazdy sprawozdawczo-wyborcze, zjazdy młodzieżowe, zjazdy całego Zjednoczenia Południowego, ale również zjazdy okręgowe, szkolenia i specjalne nabożeństwa, celebrowane np. gdy oddawano do użytku nowe domy modlitwy. Zjednoczenie Południowe obejmowało swoim zasięgiem głównie Małopolskę i Śląsk, ale w okresie przedwojennym również Lwów i Stanisławów.

⁹ Z. Łyko, *Kościół Adwentystów Dnia Siódmego*, s. 54.

¹⁰ *Seventh-day Adventists Encyclopedia*, s. 1130; Z. Łyko, *Sytuacja prawna Kościoła Adwentystycznego w Polsce międzywojennej 1918-1939*, s. 34.

¹¹ P. Turek, *Zarys historii Kościoła Adwentystów DS.*, s. 91.

¹² F. Dzik, *Z konferencji Morawsko-Śląskiego Stowarzyszenia ADS w Cieszynie*, „Stróż Syjonu”, nr 2/1920, s. 12-14.

Analogiczny jest rozdział czwarty, który dotyczy historii Zjednoczenia Zachodniego, obejmującego głównie Wielkopolskę i Pomorze, ale w okresie przedwojennym również Warszawę i Mazowsze. Tytuł tego rozdziału brzmi: *Dzieje Zjednoczenia Zachodniego*. Na tereny Zjednoczenia Zachodniego adwentyzm dotarł w roku 1895 do Poznania za pośrednictwem G. Perki, Polaka z Ameryki. Pierwszym duchownym, który pracował ewangelizacyjnie w Poznaniu był pastor Jaschke z Berlina. W roku 1900 ochrzcił 8 osób, które dały początek nowemu zborowi. W następnym, 1901 roku, za pośrednictwem ewangelistki L. Rauwlin adwentyzm dotarł do Bydgoszczy, a w roku 1906 do Leszna¹³. Większe ożywienie w Wielkopolsce i na Kujawach nastąpiło, gdy w styczniu 1919 roku przybył z Niemiec pastor R. J. Cunitz, który rozpoczął współpracę z pierwszym w Poznaniu polskim duchownym adwentystycznym, pastorem S. Zielińskim. Mimo trudnego okresu (powstanie wielkopolskie) wykonano ogromną pracę. Owocem tej pracy było również wyszkolenie i powołanie do działalności ewangelizacyjnej trzech młodych ludzi: Jana Marka Zastawnego, Floriana Kosmowskiego i Andrzeja Maszczaka. Powstały nowe zbory w Krotoszynie i Kobylinie¹⁴.

Końcem roku 1919, staraniem R. J. Cunitza, do Bydgoszczy przybył ze Szwajcarii pastor Paweł Bridde, który zaczął organizować wydawnictwo kościelne. W dniach 20-22 kwietnia 1921 roku w Bydgoszczy, odbyła się pierwsza w historii adwentyzmu w Polsce, Ogólnopolska Konferencja Duchownych i Pracowników Adwentystycznych, w której wzięło udział 20 duchownych oraz 10 ewangelistek i katechetek¹⁵.

Rok 1921 był szczególny dla Kościoła Adwentystycznego w Polsce. Nastąpiło bowiem ukonstytuowanie Kościoła krajowego i powołanie w drodze wyborów centralnych władz Kościoła. W dniach 6-9 października 1921 r. w Bydgoszczy odbył się pierwszy w dziejach polskiego adwentyzmu Zjazd Kościoła, w którym wzięli udział przedstawiciele wszystkich istniejących Zjednoczeń: Polsko-Śląskiego

¹³ R. J. Cunitz, *Ruch Adwentowy w Polsce Zachodniej*, „Sługa Zboru”, nr 4/1939, s. 11.

¹⁴ Tamże, s. 12. Por. Z. Łyko, *Sytuacja prawna Kościoła Adwentystycznego w Polsce międzywojennej 1918-1939*, s. 40-41.

¹⁵ Tamże, s. 45.

Zjednoczenia, Warszawskiego Pola Misyjnego oraz powstałego dzień wcześniej tj. 5 października 1921 roku Poznańskiego Zjednoczenia, które było protoplastą Zjednoczenia Zachodniego. Ogólnopolski Zjazd Kościoła był jednocześnie pierwszym zjazdem Zjednoczenia Poznańskiego. Pierwszym przewodniczącym Zjednoczenia Poznańskiego został pastor R.J. Cunitz¹⁶.

W rozdziale tym, w ujęciu chronologicznym przedstawione zostały najważniejsze wydarzenia, a więc zjazdy sprawozdawczo-wyborcze, zjazdy młodzieżowe, zjazdy całego Zjednoczenia Zachodniego, ale również zjazdy okręgowe, szkolenia i specjalne nabożeństwa.

¹⁶ L.R. Conradi, *The Organization of the Polish Union*, „Review and Herald”, March 9. 1922. s. 11. L.R. Conradi – przewodniczący Europejskiego Wydziału Kościoła był obecny na Zjeździe w Bydgoszczy. Por. L.R. Conradi, *Die Grundung der Polnischen Union*, „Zions – Wachter”. nr 23-24/1921; por. R. Ruhling. *Bericht der ersten Konferenz der Polnischen Union*, „Zions – Wachter”. nr 23-24/1921.

Rozdział II

Adwentyzm w Polsce

Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce jest częścią ogólnosiwiatowego Kościoła Adwentystycznego, chrześcijańskiej wspólnoty wyznaniowej tradycji protestanckiej, działającej w ponad 200 krajach świata, zrzeszającej 20 milionów wyznawców. Historycznie Kościół wyłonił się w roku 1844 z dziewiętnastowiecznego przebudzenia adwentowego, ruchu religijno-filozoficznego o charakterze eschatologiczno-mesjanistycznym, który z Europy rozprzestrzenił się na cały świat. Najbardziej radykalnym nurtem adwentyzmu był tzw. ruch Williama Millera, baptystycznego kaznodziei, w Stanach Zjednoczonych Ameryki, na gruzach którego wyrósł Kościół Adwentystyczny¹⁷.

Przełomowym dla przestrzennego rozwoju adwentyzmu był rok 1864. Wtedy bowiem idee tej filozofii i teologii przekroczyły granice Stanów Zjednoczonych. Do Europy udał się pierwszy misjonarz adwentystyczny. Był nim Polak Michał Czechowski herbu „Belina” (1818-1876), który zanim wyemigrował do Ameryki, był uczestnikiem ruchów narodowo-wyzwoleńczych, zwłaszcza patriotycznego ruchu ks. Piotra Ściegiennego. Wszak trzeba pamiętać, że wówczas Polska była pod zaborami i nie było jej na mapach Europy. Po przybyciu do Ameryki zetknął się z ideą adwentyzmu, którą przyjął i propagował najpierw w Stanach Zjednoczonych, a od roku 1864 w Europie. Najpierw we Włoszech, potem w Szwajcarii, Niemczech, Rumunii, na Węgrzech i w Austrii. Na ziemi polskie dotarł jedynie na obrzeża

¹⁷ Nazwa „Adwentyści Dnia Siódmego” pojawiła się w roku 1860, natomiast w roku 1863 stworzono strukturę denominacji z tzw. Generalną Konferencją na czele. Pierwsza siedziba tej Rady Naczelnej Kościoła była w Battle Creek, w stanie Michigan, USA. Więcej na ten temat zob. Z. Łyko, *Kościół Adwentystów Dnia Siódmego*, s. 59-63; B. Koziróg, *Geneza, dzieje i teologia adwentyzmu w latach 1831-1939*, s. 55-71.

Krakowa. Do zaboru rosyjskiego nie mógł się dostać, ponieważ wciąż ciążył na nim wyrok śmierci wydany przez władze carskie¹⁸.

1. Pod zaborami. Lata 1888-1918

Pokłosiem działalności Michała Beliny-Czechowskiego jest m.in. powstanie Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce. Adwentyzm na ziemi polskie dotarł w roku 1888, do Żarnówka na Wołyniu. Stamtąd w roku 1893 trafił do Łodzi, gdzie powstał pierwszy zbor, będący odpowiednikiem parafii. W zaborze pruskim pierwszy zbor adwentystyczny powstał w roku 1895 w Poznaniu, a w zaborze austriackim w Bielsku-Białej, w roku 1903. W Warszawie nastąpiło to w roku 1900¹⁹. Z tych czterech ośrodków adwentyzm rozprzestrzenił się do innych miejscowości. W roku 1901 dotarł do Bydgoszczy, w 1905 do Katowic, 1906 do Leszna, 1908 do Cieszyna, 1909 do Lwowa, 1911 do Krakowa. Praca pionierów nie była łatwa, ponieważ wszędzie natrafiali na uprzedzenia natury religijnej i administracyjnej²⁰. Polacy adwentyści egzystowali w trzech zaborach. Ich sytuacja prawna była różna w zależności od obowiązującego w państwach zaborczych ustawodawstwa oraz tendencji społeczno-politycznych tam dominujących. Np. w zaborze rosyjskim nie było żadnej podstawy prawnej do istnienia takich Kościołów mniejszościowych, jak Kościół Adwentystyczny²¹. Kościołem dominującym był Kościół Prawosławny. M. Makowska pisze, że obrzędy i nabożeństwa domowe innowierców były zabronione, jako urągające moralności i obyczajom.

¹⁸ Więcej na ten temat zob. w mojej pracy pt. *Ksiądz Michał Belina-Czechowski*, wydanej przez Chrześcijański Instytut Wydawniczy „Znaki Czasu”, Warszawa 1992.

¹⁹ R.J. Cunitz, *Ruch adwentowy w Polsce Zachodniej*, „Sługa Zboru”, nr 4/1939, s. 11-12; Z. L. Wojciechowski, *Wprowadzenie*, w: B. Koziróg, *Dzieje Diecezji Wschodniej Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce*, s. 3.

²⁰ Z. Łyko, dz. cyt., s. 78.

²¹ Ani w ustawodawstwie rosyjskim, które obowiązywało na terenie całego zaboru, ani na terenie Królestwa Polskiego, ani nawet w Kodeksie Napoleona, który obowiązywał w Królestwie Polskim, nie było żadnej koncesji do działalności mniejszościowych związków wyznaniowych. Zob. M. Szczaniecki, *Powszechna historia państwa i prawa*, Warszawa 1973, s. 556; M. Pietrzak, *Historia państwa i prawa polskiego*, Warszawa 1976, s. 45-451, 556. Por. Z. Łyko, dz. cyt., s. 98.

Często musieli oni grzebać swych zmarłych we własnych ogrodach, a chrzty, śluby i nabożeństwa odbywać potajemnie²². Duchowny, który ochrzcił w obrządku adwentystycznym wyznawcę prawosławia bez jego uprzedniego wystąpienia z tegoż Kościoła, narażał się na wywiezienie na Sybir²³. Sytuacja zmieniła się po rewolucji 1905 roku, kiedy to dnia 17 października 1906 roku wydany został ukaz tolerancyjny²⁴. W części pierwszej dotyczył staroobrzędowców, natomiast w części drugiej innowierców²⁵, w tym adwentystów.

Równie istotnym dokumentem był okólnik nr 5532 Ministra Spraw Wewnętrznych Wyznań Obcych z dnia 6 listopada 1906 roku. Oto jego treść: „Dz I 9561/26 167. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych Wyznań Obcych 6 listopada 1906 r. pod N: 5532. Panie Gubernatorze, wobec najwyżej zatwierdzonego wniosku Rady Państwa z 27 marca 1879 r. pozwolone jest sekcje baptystów uczyć swej religii i odprawiać nabożeństwa, w budynkach przez siebie wystawionych lub na ten cel przeznaczonych, stosownie do uznania Gubernatora pod warunkiem zawiadomienia tutejszych władz krajowych o metrykach urodzeń, dokumentach chrztu, ślubów i wypadkach śmierci baptystów; według senatorskiego rozporządzenia z 12 listopada bieżącego roku (P.S.Z. 1069) sporządzone były, w 7 próbach, wzory ksiąg do metryk i wpisów urodzeń. Obecnie Radca Rządowy podług

²² M. Makowska, *Sytuacja wyznaniowa Kościołów i związków wyznaniowych w Polsce międzywojennej*, w: *Lux lucet in tenebris*, t. I., s. 464-468. Zob. też T. Will, *Historia ruchu adwentowego w Polsce*, „Sługa Zboru”, nr 2/1939, s. 9.

²³ Wystąpienie z Kościoła Prawosławnego nie było proste. Zezwolenie mógł wydać jedynie gubernator. Ale wyznawca występujący z taką prośbą już narażał się na szykany. Wszystkich podejrzanych o sympatyzowanie z ruchami – jak je nazywano – heretyckimi, duchowny prawosławny wzywał do siebie i w najlepszym wypadku wszystko kończyło się chłostą. Gdy doniesiono duchownemu, że ktoś usunął ze swego domu święte ikony lub inne dewocjalia, duchowny wkroczył do jego domu z policją, która sporządzała protokół i oskarżała o bluźnierstwo oraz profanację świętości, za co groziła surowa kara. Aby tego uniknąć, adwentysty oddawali przedmioty kultowe duchownym prawosławnym za pisemnym poświadczeniem. Zob. tamże.

²⁴ Najwyższy Ukaz Imienny, jak go nazywano, został ogłoszony w „Rządowym Izwiestniku” nr 230 z dnia 17 października 1906 roku. Zamieszczono go też w Zbiorze Ustaw z 1906, nr 245, poz. 1728 i w Pełnym Zbiorze Praw Cesarstwa Rosyjskiego, t. XXVI z 1905, poz. 28424 [por. AAN, V, 1374, s. 12, 158].

²⁵ Był zatytułowany: „O sposobie tworzenia gmin przez osoby, które porzuciły wyznanie prawosławne, a także o ich prawach i obowiązkach”

rozkazu z 14 marca 1906 r. pod No 2783 dał wyjaśnienie, że nauka adwentystów podobna jest do nauki baptystów i może być uważana jako wspólna z tą ostatnią, a ponieważ baptyści według art. 1106 statutu wyznań obcych, mają wolność wyznania, nie ma żadnych powodów odmówienia tej samej swobody adwentystom. Skutkiem tego w celu ustalenia niepewnego położenia religijnego adwentystów, którzy w Rosji mają aż 3000 współwyznawców, uważam za konieczne oznajmić, że odnośnie czynności adwentystów stosuje się wszystkie przepisy, które są ustanowione dla baptystów; artykuły 1106-1108 statutu wyznań obcych mają być zastosowane, z obowiązkiem sporządzenia wyciągów metryk dla władz krajowych. Jednocześnie wydaje się zarządzenie w ewangelicko-luterańskim konsystorzku, o wydaniu podwładnym pastorom, którzy prowadzą metryki, wszystkich dokumentów dotyczących się adwentystów zawartych w ich książkach, ze szczegółowym wykazem. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych. Podpisano P. Stołypin. Drugi podpis: Dyrektor W. Władymirow. Za zgodność: Urzędnik do szczególnych poleceń, podpisano A. Mamantow²⁶.

Okólnik nr 5532 nie rozwiązywał wszystkich problemów Kościoła Adwentystycznego. Duchowny, aby sprawować swój urząd, musiał uzyskać od gubernatora dowód rejestracyjny, ale nie było to łatwe z powodu ogromnej korupcji w tamtych czasach. Także prowadzenie nabożeństw wymagało rejestracji. Było to trudne, ponieważ do podania trzeba było dołączyć 60 podpisów osób przyznających się do wyznania, mieć odpowiedni lokal i wykazać się zaświadczeniem gubernatora, który zanim je wydał, zasięgał opinii metropolity prawosławnego, a w Warszawie również biskupa katolickiego.

W zaborze pruskim do 1900 roku obowiązywał w zakresie prawa cywilnego tzw. Landrecht. Potem wszedł w życie Bürgerliches Gesetzbuch. Natomiast w zakresie prawa karnego obowiązywał pruski kodeks karny z 1851 roku²⁷. Z. Łyko pisze, że sprawy wyznaniowe obwarowane były przepisami szczegółowymi. Nie było podziału na

²⁶ Okólnik ogłoszony w „Prawitelstwiennym Wiestniku” z dnia 9 listopada 1906 roku. Por. AAN, V, s. 370-373. Zob. też wyjaśnienie Archiwum Akt Dawnych z dnia 4 maja 1939, skierowane do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (AAN, V, 1374, s. 158).

²⁷ Por. Z. Łyko, dz. cyt., s. 102.

związki wyznaniowe uznane i nieuznane, lecz związki wyznaniowe oficjalnie dopuszczone²⁸ z prawami uprzywilejowanych korporacji prawa publicznego oraz związki wyznaniowe jedynie tolerowane, które oceniano według norm prawa prywatnego²⁹. Paul Hinschius, wybitny znawca wyznaniowego prawa pruskiego, dzielił wszystkie Kościoły i związki wyznaniowe na dwie grupy. Do pierwszej grupy zaliczył korporacje uprzywilejowane prawa publicznego, działające na podstawie Allgemeinen Landrecht (Powszechnego Prawa Krajowego)³⁰, m.in. Kościół Luterski, Kościół Ewangelicko-Unijny, Kościół Rzymskokatolicki, Kościół Starokatolicki, Kościół Reformowany. Do grupy drugiej zaliczył korporacje prawa prywatnego, które podzielił na dwie podgrupy: zrzeszenia religijne, które uzyskały stanowisko korporacji prawa prywatnego na podstawie specjalnych ustaw³¹ oraz zrzeszenia religijne tolerowane, którym przysługiwała na podstawie § 22 Allgemeinen Landrecht możliwość urządzania nabożeństw prywatnych³². Po raz pierwszy na terenie Niemiec Kościół Adwentystyczny prawnie zaistniał w 1893 roku. W Hamburgu zarejestrowano na podstawie prawa o stowarzyszeniach organizację Hamburger Verein der Siebenten-Tag-Adventisten, czyli Hamburgskie Stowarzyszenie Adwentystów Dnia Siódmego. Posiadało ono osobowość prawną, mającą na celu zabezpieczenie własności kościelnej³³. Czternaście lat później, w dniu 19 kwietnia 1907 roku Departament Wyznań i Szkolnictwa Bawarskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych uznał na swoim terenie Kościół Adwentystyczny jako stowarzyszenie prywatno-kościelne. W ślad za tym Ministerstwo Wyznań i Szkolnictwa w Berlinie uznało adwentystów również jako Privat Kirchengesellschaft, jednak z zaznaczeniem, że bez specjalnych uwzględniających zasad działa-

²⁸ Niem. *Öffentlich aufgenommene Kirchengesellschaften*.

²⁹ Z. Łyko, dz. cyt., s. 103. Zob. też J. Sawicki, dz. cyt., s. 369-370.

³⁰ §17 części II, tyt. II.

³¹ Np. Baptyści, Mennonici czy wierni Wyznania Mojżeszowego.

³² Więcej na ten temat zob. P. Hinschius, *Staat Und Kirche. Marquardens Handbuch des öffentlichen Rechts*, Feiburg 1883. Por. Odpowiedź wojewody poznańskiego z dnia 14 listopada 1930 roku (AAN, V, 431, s. 19-21).

³³ Stowarzyszenie zostało uznane przez senat Wolnego Miasta Hamburga. Zob. *Seventh-day Adventist Encyclopedia*, Washington DC 1966., s. 450.

jących w szkole i w wojsku³⁴. Zbór adwentystyczny w Bydgoszczy został zarejestrowany na podstawie pruskiego prawa o stowarzyszeniach z dnia 11 marca 1850 roku³⁵.

W zaborze austriackim obowiązującym był kodeks cywilny Allgemeines Bürgergestzbuch z 1811 roku, natomiast w zakresie prawa karnego kodeks karny z 1852 roku. Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w monarchii austriackiej nie był prawnie uznany, ani nawet tolerowany. Nie został zaliczony przez ustawę z dnia 20 maja 1874 roku w poczet związków religijnych, a co za tym idzie jego działalność była zakazana, a więc nielegalna. Nabożeństwa odbywały się jedynie w domach prywatnych, bowiem wyznawcy korzystali z indywidualnej tolerancji religijnej na podstawie art. 14 i 16 konstytucji z dnia 21 grudnia 1867 roku³⁶. Ponadto Kościół działał pod szyldem różnych stowarzyszeń i organizacji, np. *Stowarzyszenie Chrześcijańskich Mężczyzn i Kobiet*. W 1912 roku we Lwowie powstało stowarzyszenie *Promień*, które wydawało czasopismo „Znaki Czasu”³⁷. Chrztu odbywały się potajemnie, zwykle nocą. Wielokrotnie wyznawcy byli pozywani do sądu za – jak to definiowano – uczestniczenie w tajnym stowarzyszeniu lub zakazanej sekcie religijnej, albo też z powodu propagowania sekty religijnej nie uznanej przez państwo³⁸. Zatem jedynie w zaborze rosyjskim adwentyści uzyskali dokument prawny w formie aktu administracyjnego – rozporządzenia Ministerstwa Spraw Wewnętrznych.

Pomimo wielu przeszkód działalność zborów adwentystycznych rozszerzała się. Odbywały się nabożeństwa, chrztu a nawet publiczne

³⁴ Niem. Die allgemeinen Anhänger, ins besondere Bezug auf Schule Und Militärdienst in keiner Weise berührt warden. Zob. AAN, V, 1401, s. 17-18. Por. P. Turek, *Zarys historii Kościoła Adwentystów DS*, Warszawa 1962, s. 84.

³⁵ M. Makowska, dz. cyt., s. 466. Zob. AAN, V, 1376, s. 59.

³⁶ Por. AAN, V, 1401, s. 32-33.

³⁷ Zob. Andrews University Heritage Room.

³⁸ M. Makowska, dz. cyt., s. 467. Wiosną 1914 roku kierownictwo Kościoła Adwentystycznego w Wiedniu wysłało błagalną petycję do cesarza Franciszka Józefa o wolność religijną, lecz petycja ta pozostała bez odpowiedzi. Zob. Archiwum Kościelne w Wiedniu, 12/03/1914.

wykłady biblijne. Pierwsi duchowni pochodzili z Rosji, Niemiec i Austrii, ale z czasem pracę podjęli pastory Polacy³⁹.

Wyznawcy adwentystyczni na ziemiach polskich wywodzili się ze środowisk wyznaniowych chrześcijańskich i niechrześcijańskich, a nawet ateistycznych. Początkowo nie było literatury w języku polskich, ale od roku 1896 Międzynarodowe Towarzystwo Traktatowe w Hamburgu zaczęło wydawać książki i czasopisma po polsku. W roku 1912 utworzono pierwszą instytucję kościelną na ziemiach polskich. Było to tzw. Warszawskie Pole Misyjne na czele którego stanął pastor Herman Schmitz. Po roku przewodniczącym został Teodor Will. Swoim zasięgiem obejmowało teren tzw. Królestwa Polskiego, podległego Rosji, ale miało status niesamodzielnej jednostki kościelnej. Warszawskie Pole Misyjne bezpośrednio podlegało Kościołowi Adwentystycznemu w Kijowie. Nadrzędną jednak władzą był Europejski Wydział Kościoła w Szwajcarii⁴⁰.

W czasie I wojny światowej (1914-1918) praca ewangelizacyjno-duszpasterska została mocno przystopowana. Wszelka działalność publiczna była praktycznie zakazana. Na terenie zaboru rosyjskiego pozostał tylko jeden duchowny, pastor Teodor Will. Mimo to, powstawały nowe zbory⁴¹.

2. W Polsce niepodległej. Lata 1918-1939

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, adwentyści rozpoczęli starania o zalegalizowanie Kościoła. W dniu 19 maja 1919 roku jeden z czołowych przywódców polskiego adwentyzmu, pastor Teodor Will, skierował do Departamentu Wyznań Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego pismo w sprawie prawnego uznania Kościoła. Ponieważ nie było odpowiedzi, w dniu 19 marca

³⁹ Pierwszymi Polakami, którzy stali się duchownymi adwentystycznymi byli: Michał Zieliński, Stefan Kapusta, Ferdynand Dzik, Wilhelm Unucka, Karol Jeleń oraz Paweł i Stefan Niedobowie. Zob. Z. Łyko, dz. cyt., s. 78-79.

⁴⁰ Z. Łyko, dz. cyt., s. 79.

⁴¹ Tamże.

1920 roku wystosował on ponowne pismo⁴². Departament zwlekał z pisemną odpowiedzią zbywając T. Willa ustnymi wyjaśnieniami. Wreszcie jednak w dniu 18 maja 1920 roku udzielił następującej odpowiedzi: „Do p. T. Willa, Przewodniczącego zboru Adwentystów Dnia Siódmego, w miejscu, ul. Zakątna 3/7. Na skutek podania Pana z d. 19 marca r.b. Ministerstwo powołuje się na ustną odpowiedź udzieloną w swoim czasie i oznajmia, że uznanie wyznania Adwentystów Dnia Siódmego może nastąpić tylko w drodze ustawodawczej oraz że członkowie tego wyznania mogą spełniać czynności religijne w miejscach zamkniętych, o ile te czynności nie są przeciwne prawu. 9 załączników się zwraca”⁴³.

W roku 1919 do Poznania przybył z Niemiec pastor Rudolf Cunitz, który rozpoczął współpracę z grupą polskich działaczy adwentystycznych, m.in. ze Stanisławem Zielińskim, Andrzejem Maszczakiem, Janem Markiem Zastawnym i Florianem Kosmowskim. Zasługą Cunitza jest przede wszystkim powołanie do życia adwentystycznego wydawnictwa o nazwie „Poliglot”, które powstało w Bydgoszczy, w roku 1921. Cztery lata później przeniesiono je do Warszawy.

Polski Kościół Adwentystyczny najlepiej rozwijał się na Śląsku Cieszyńskim, gdzie w roku 1919 powstało Morawsko-Śląskie Stowarzyszenie Adwentystów Dnia Siódmego, które było protoplastą Zjednoczenia Południowego. Historia tej instytucji kościelnej stanowi kolejny rozdział mojej dysertacji.

W roku 1920 w Bydgoszczy odbyła się pierwsza konferencja duchownych i pracowników Kościoła Adwentystycznego w Polsce, natomiast rok później, 6 października 1921 r. powołano do życia Zjednoczenie Poznańskie Adwentystów Dnia Siódmego, które było protoplastą Zjednoczenia Zachodniego. Historia tej instytucji kościelnej stanowi trzeci rozdział mojej rozprawy.

Formalne ukonstytuowanie się Kościoła Adwentystycznego w Polsce nastąpiło w wyniku pierwszego w historii Ogólnopolskiego Zjazdu Kościoła, który odbył się w dniach 7-9 października 1921 roku

⁴² Pisma te nie zachowały się wskutek zniszczeń wojennych. Ich istnienie potwierdza jednak odpowiedź Departamentu Wyznań skierowana na ręce pastora T. Willa zachowana w archiwach. Zob. AAN, V, 1401, s. 8.

⁴³ Tamże.

w Bydgoszczy. Obecni na nim byli wszyscy adwentystyczni duchowni, przedstawiciele wszystkich instytucji, w tym Zjednoczenia Południowego, Zjednoczenia Zachodniego i wydawnictwa, goście z innych krajów, szczególnie z władz Wydziału Europejskiego. Na zwierzchnika polskiego Kościoła wybrano pastora Leopolda Mathe. Wybrano też Zarząd i Radę Kościoła. Przyjęto statutową nazwę Związek Adwentyistów Dnia Siódmego. Za siedzibę Związku obrano Bydgoszcz⁴⁴.

Po uchwaleniu Konstytucji Marcowej i ostatecznym ukonstytuowaniu się w październiku 1921 roku adwentystycznego Kościoła krajowego oraz utworzeniu nowej administracji kościelnej, podjęto ponowne zabiegi o legalizację Kościoła. W dniu 1 lutego 1922 roku skierowano za pośrednictwem mecenasa W. Fischera pismo do Ministerstwa Wyznań i Oświecenia Publicznego w sprawie legalizacji. Tym razem odpowiedź była bardzo szybka. W dniu 16 lutego 1922 roku ministerstwo odpisało:

„Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Sekcja Szkolnictwa Zawodowego, Warszawa dn. 16 lutego 1922 Nr 730/191. W odpowiedzi należy się powołać na N. powyższy. Przedmiot: stan prawny Zboru Adwentyistów dnia siódmego. Do Zarządu Zboru Adwentyistów dnia siódmego w Warszawie na ręce obrońcy prawnego adwokata p. W. Fischera, ul. Kopernika Nr 16. Na skutek podania Zarządu Zboru z dn. 1 b.m. Ministerstwo wyjaśnia, że dopóki, zgodnie z art. 116 konstytucji z dn. 17 marca 1921, związki religijne, których stanowisko na całym obszarze Państwa Polskiego nie zostało uregulowane, nie otrzymają uznania prawnego, nie ma podstaw formalno-prawnych do wydania dokumentów, stwierdzających stan prawny Zboru Adwentyistów na obszarze całego Państwa Polskiego. Natomiast co się tyczy uprawnień do działalności Zboru jedynie na terenie b. zaboru rosyjskiego, Ministerstwo oznajmia: że na podstawie dotychczasowego stanu prawnego, a mianowicie rozporządzenia Ministra Spr. Wewnętrznych z dn. 6.XI.1906 Nr 5532 o zastosowaniu przepisów art. 1106-1108 Zb. Praw ros. T. XI ks. II wyd. 1896 do Zboru Adwentyistów dnia siódmego mogą Adwentyści na terenie b. zaboru rosyjskiego w Polsce wyznawać i głosić publicznie swą wiarę. W myśl

⁴⁴ Z. Łyko, dz. cyt., s. 80-81.

przytoczonych wyżej przepisów prawnych księgi stanu cywilnego dla Adwentystów prowadzą właściwe władze administracyjne. Za Ministra Dyrektora Departamentu Wyznań (-) Piekarski⁴⁵. Jak z tego wiadać, dokument ten posiadał charakter jedynie informacyjny i niczego nowego nie wnosił.

W 1931 roku ponownie podjęto starania o legalizację Kościoła⁴⁶. Słano kolejne pisma, które były ignorowane. W związku z tym postanowiono złożyć wizytę samemu prezydentowi Rzeczypospolitej Polskiej Ignacemu Mościckiemu⁴⁷. W listopadzie 1932 roku wysłano w tej sprawie petycję do Kancelarii Cywilnej Prezydenta. Ta zasięgnęła opinii Departamentu Wyznań. Szef Departamentu, hrabia Franciszek Potocki, reprezentujący Ministerstwo wyraził następującą opinię o Kościele Adwentystycznym: „Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego przypuszcza, że delegacja sekty wyznaniowej Adwentystów Dnia 7-go zamierza na audyencji u Pana Prezydenta Rzeczypospolitej przedłożyć prośbę o legalizację statutu tej sekty. Prośbę o wspomnianą legalizację organizatorzy adwentystów już wnosili do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dwukrotnie i w sprawie tej interweniował w Ministerstwie ich pełnomocnik prawny, adw. Miedzianowski. Wspomnianemu pełnomocnikowi wyjaśniono, że zbory Adwentystów Dnia 7-go mają zapewnioną legalną egzystencję w charakterze gmin wyznaniowych jedynie na obszarze b. dzielnicy rosyjskiej, a to na zasadzie przepisów obowiązujących toler. z dnia 17.X.1906 r. Natomiast w b. dzielnicy austriackiej i pruskiej są zbory adwentystów tylko tolerowane po myśli art. 111 i 112 konstytucji i nie mogą tam nabyć uprawnień prawnopublicznych – w myśl tamt. ustawodawstwa wyznaniowego – bez uprzedniego prawnego uznania. Uznanie prawne sekty adwentystów mogłoby nastąpić jedynie drogą ustawodawczą na podstawie ustawy o uznaniu nowych wyznań a wydanej po myśli art. 113, 115 względnie 116 Konstytucji. Ustawy takiej dotąd nie ma i wydanie jej na razie nie jest aktualne. Dla informacji dołącza się okólnik normalizacyjny dla

⁴⁵ Zob. AAN, V, 1401, s. 94; AAN, V, 1378, s. 52.

⁴⁶ Więcej na ten temat zob. Z. Łyko, dz. cyt., s.127-132.

⁴⁷ Zob. AAN, V, 1401, s. 335-336, 374.

obszaru b. dzielnicy rosyjskiej – uwzględniający między innymi i adwentystów (p. punkt 11) – do wiadomości, przy zwrocie tamt. wpływu N.L. 18834. W tym stanie rzeczy Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego uważa za absolutnie niewskazane udzielenie delegacji audiencji przez Pana Prezydenta Rzeczypospolitej. Załącznik. Dyrektor Departamentu (-) Fr. Potocki⁴⁸.

M. Makowska podsumowała starania o legalizację Kościoła Adwentystycznego w Polsce międzywojennej w następujący sposób: „Po przesłaniu takiego pisma nie mogło być mowy o spotkaniu z prezydentem. Ale Kościół podjął jeszcze jedną poważną próbę w sprawie legalizacji. W dniu 13 maja 1935 roku 691 czołowych przedstawicieli Kościoła Adwentystycznego wysłało do Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego zbiorową petycję o zarejestrowanie „gminy wyznaniowej” Adwentystów Dnia Siódmego z siedzibą w Warszawie, i to na terenie b. zaboru rosyjskiego, gdzie obowiązywało wcześniej wspomniane rozporządzenie z roku 1906, w związku z czym nie powinno być problemu z rejestracją. Niestety, i te działania nie przyniosły skutku. Ministerstwo nie udzieliło żadnej, najmniejszej nawet, choćby grzecznościowej i wymijającej odpowiedzi. Zbyto wszystko milczeniem i odłożeniem *ad acta*⁴⁹. Zwiększono natomiast policyjną, oficjalną i tajną kontrolę Kościoła. Tak więc walka o legalizację Kościoła Adwentystycznego w okresie międzywojennym została przegrana. Kościół nie doczekał się uznania ani *de iure* ani *de facto*. Pozostał, podobnie jak wiele innych mniejszościowych związków wyznaniowych, jedynie związkiem religijnym nie uznanym z całą konsekwencją prawną i faktyczną takiego stanu rzeczy⁵⁰.”

Jak więc widać, pomimo starań o legalizację, w okresie międzywojennym Kościół jej nie uzyskał. W roku 1922 został zaliczony do wyznań tolerowanych i w takim stanie pozostał przez cały okres II Rzeczypospolitej. Zatem Kościół, jak i jego instytucje musiały występować pod nazwami świeckimi⁵¹. Zjazdy i konferencje kościelne

⁴⁸ Tamże, s. 382-383.

⁴⁹ Tamże, s. 432-433.

⁵⁰ M. Makowska, dz. cyt., s. 469. Por. Z. Łyko, dz. cyt. s. 143-144.

⁵¹ Np. powstałe w roku 1926 Seminarium Duchowne istniało pod nazwą Ognisko Młodzieży „Adwent”.

odbywały się na podstawie przepisów o zgromadzeniach. Aby móc nabywać nieruchomości oraz budować domy modlitwy, w roku 1924 powołano do życia Towarzystwo Budowlane „Konstrukcja”, Sp. z o.o. w Warszawie⁵².

Od roku 1928 polski Kościół został przeniesiony spod jurysdykcji Wydziału Europejskiego z siedzibą w Bazylei i przydzielony do Wydziału Północnoeuropejskiego z siedzibą w Londynie. W okresie międzywojennym odbyło się pięć ogólnopolskich zjazdów sprawozdawczo-wyborczych Kościoła, w latach 1921, 1922, 1928, 1932, 1936. Na stanowisko zwierzchnika Kościoła byli wybierani pastory: Leopold Mathe (1921-1922), John Isaac (1922-1931), Louis Oswald (1931-1932), Teofil Babienko (1932-1936) i Wilhelm Czembor (1936-1939)⁵³.

W roku 1931 siedzibę Zarządu Kościoła przeniesiono do Warszawy. Przed wybuchem II wojny światowej było 4000 dorosłych ochrzczonych adwentystów w Polsce⁵⁴.

3. W czasie II wojny światowej. Lata 1939-1945

Gdy 1 września 1939 r. wybuchła II wojna światowa, Kościół Adwentystyczny podzielił los narodu polskiego i znalazł się pod okupacją niemiecką, z wyjątkiem terenów wschodnich (Wileńszczyzna, Polesie, Wołyń i wschodnia Małopolska) zajętych przez wojska ZSRR 17 września 1939 r. Z województw warszawskiego, lubelskiego, kieleckiego i krakowskiego Niemcy utworzyli tzw. Generalną Gubernię z siedzibą w Krakowie⁵⁵. Pozostałe tereny znalazły się w obrębie Rzeszy. Praktycznie jurysdykcja zwierzchnika Kościoła, pastora Wilhel-

⁵² Zarządem spółki zawsze był Zarząd Kościoła.

⁵³ Pastor Wilhelm Czembor był pierwszym Polakiem, który piastował stanowisko zwierzchnika Kościoła Adwentystycznego w Polsce. Był nim również w okresie II wojny światowej. Zob. też *Kto był kim w drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1994.

⁵⁴ Z. Łyko, dz. cyt., s. 83.

⁵⁵ J. Szilina, *Kościół chrześcijański w polityce niemieckich władz okupacyjnych w Generalnym Gubernatorstwie*, s. 11.

ma Czembora ograniczona została do Generalnego Gubernatorstwa, choć i z tym były problemy ze względu na kłopoty komunikacyjne. Ustała działalność ewangelizacyjna, wydawnicza, dydaktyczna i charytatywna. Zamknięto wszystkie instytucje kościelne i większość kaplic oraz domów modlitwy. Z siedziby Zarządu Kościoła zarekwirowano wszelką literaturę i sprzęt biurowy⁵⁶.

Na początku roku 1941 przyjechali do Warszawy przedstawiciele Wydziału Środkowoeuropejskiego Kościoła, do którego należał Kościół Adwentystyczny w Niemczech: pastor Adolf Minck – przewodniczący Wydziału, pastor Helmut Brandt – skarbnik Wydziału oraz pastor Rudolf Budnik – przewodniczący Zjednoczenia Wschodni-niemieckiego z siedzibą w Berlinie. Chcieli na miejscu zorientować się w sytuacji adwentystów, aby udzielić wszelkiej możliwej pomocy materialnej, organizacyjnej i prawnej. Ponieważ polskie zbory zostały objęte protektorem Kościoła berlińskiego, uniknęły likwidacji. Polscy pastory otrzymali legitymacje, pozwalające wykonywać posługę duszpasterską i odprawiać nabożeństwa. Zbory były urzędowo rejestrowane i cieszyły się względną tolerancją. A w roku 1942 dzięki zabiegom niemieckiego Kościoła udało się uzyskać prawne uznanie przez władze administracyjne, ale pozostało to jedynie na papierze⁵⁷. To jednak nie uchroniło wielu wyznawców, pastorów i zborów od różnych prześladowań i cierpień, więzienia i utraty życia⁵⁸.

Takie same restrykcje spotykały wyznawców adwentyzmu na terenach wschodnich, będących pod okupacją sowiecką. Ponadto zlikwidowano wszystkie instytucje Kościoła i zamknięto domy modlitwy. Większość wyznawców wywieziono w głąb Rosji, bądź na Sybir⁵⁹.

Na początku lipca 1944 r., gdy do Warszawy zbliżyły się wojska Związku Radzieckiego, co – jak przewidywano – miało zmienić sytuację polityczną, w Warszawie odbyło się nadzwyczajne posiedzenie Rady Kościoła z udziałem m.in. pastorów: Wilhelma Czembora,

⁵⁶ Z relacji ustnej Wilhelma Czembora.

⁵⁷ Dziennik Urzędowy dla Generalnego Gubernatorstwa w Krakowie, nr 79 z dnia 2 października 1942 r. (AAN).

⁵⁸ Zob. J. Trojanowski, *Wspomnienia porośłe mchem*, „Głos Adwentu”, nr 2/1991, s. 6 oraz nr 11-12/1991, s. 8.

⁵⁹ Z relacji Mariana Kota.

Jana Borodego, Mariana Kota, Mariana Hinza, Andrzeja Maszczaka i Józefa Rosieckiego. Ten ostatni został wezwany z terenów wschodnich, gdzie doskonale poznał rządy sowieckie. I to na jego ręce pastor W. Czembor przekazał pełnomocnictwo do kierowania Kościołem. Sam wyjechał do Bielska, gdzie przebywała już jego rodzina⁶⁰.

Podsumowując czas wojny, Z. Łyko pisze: „Straty, które poniósł Kościół w okresie II wojny światowej, są niewymiernie. Siedziba Kościoła uległa uszkodzeniu. Zniszczone zostało całe archiwum kościelne. Wielu wyznawców zostało wywiezionych na roboty do Niemiec, uwięzionych w obozach koncentracyjnych lub zesłanych do łagrów czy deportowanych w głąb Rosji. Wielu z nich straciło życie. W Oświęcimiu np. zginął już na początku niemieckiej okupacji jeden z wybitniejszych polskich duchownych, pastor Florian Kosmowski. Za odmowę pracy w sobotę zesłany został do Oświęcimia wyznawca Stanisław Tomański z Łodzi. Wiosną 1940 r. zamordowani zostali w Katyniu, Miednoje i Charkowie trzej polscy adwentystyczni oficerowie Wojska Polskiego z kampanii wrześniowej, por. Mieczysław Ostapowicz, wieloletni wykładowca w Adwentystycznym Seminarium Duchownym w Bielsku-Białej, mianowany przed wybuchem wojny na stanowisko rektora Seminarium, oraz dwaj jego bracia, kpt. Artur Ostapowicz i por. Witold Ostapowicz. Przypadków cierpień wyznawców adwentystycznych było o wiele więcej. Kościół został zdziesiątkowany. Wszystko to było smutną kartą martyrologii adwentystycznej czasów wojny oraz okupacji nazistowsko-stalinowskiej”⁶¹.

4. W czasach stalinowskich. Lata 1945-1957

Po wojnie Kościół Adwentystyczny znajdował się w bardzo trudnej sytuacji. Był zdziesiątkowany, rozproszony i osłabiony. Ponieważ zmienione zostały granice, zbory na kresach wschodnich znalazły się na terenie Związku Radzieckiego. Natomiast większość wyznawców i duchownych mieszkających na terenach zachodnich i północnych,

⁶⁰ Tamże.

⁶¹ Z. Łyko, dz. cyt., s. 87. Por. J. Wilczur, *Kapitulacji nie było*, s. 99-102.

które znalazły się w granicach państwa polskiego, wyemigrowała do Niemiec. W Polsce pozostało niewiele ponad tysiąc wyznawców⁶².

Jeszcze przed zakończeniem wojny, w sierpniu 1944 r. w wyzwolonym Lublinie, pastor Stefan Kapusta zorganizował Tymczasowy Komitet Organizacyjny Kościoła, który w dniu 30 kwietnia 1944 r. został uznany przez nowe władze państwowe⁶³. Podobne komitety powstały w Krakowie i Warszawie. W dniu 10 kwietnia 1945 r. w Radomiu doszło do spotkania ich przedstawicieli. Ukonstytuowała się Rada Kościoła, z pastorem Janem Kulakiem jako przewodniczącym i pastorem Józefem Rosieckim jako sekretarzem. Przyjęto też oficjalną nazwę Kościoła „Unia Zborów Adwentystów Dnia Siódmego”⁶⁴.

W roku 1946 nastąpiło prawne uznanie Kościoła Adwentystycznego przez Państwo. Wszystkie Kościoły, które należały do Chrześcijańskiej Rady Ekumenicznej⁶⁵ otrzymały taki akt prawny. Dekret rządu Rzeczypospolitej Polskiej o uznaniu prawnym Kościoła z dnia 23 marca 1946 r. brzmiał następująco:

Do Rady Unii Zborów Adwentystów Dnia Siódmego
Warszawa, Al. Jerozolimskie 93/37

Ministerstwo Administracji Publicznej uznaje na zasadzie art. 116 konstytucji z 17 marca 1921 r. Unię Zborów Adwentystów Dnia siódmego za publiczno-prawny związek religijny.

Stosunek Państwa do Unii Zborów Adwentystów Dnia Siódmego zostanie określony w drodze osobnej ustawy.

Równocześnie Ministerstwo Administracji Publicznej przyjmuje do zatwierdzającej wiadomości skład Rady Unijnej w osobach:

Przewodniczący – Jan Kulak
Sekretarz – Józef Rosiecki

⁶² Ze wspomnień pastora Mariana Kota. Z. Łyko podaje, że była to 1/3 stanu z 4.000 tuż przed wybuchem wojny. Z. Łyko, dz. cyt., s. 88.

⁶³ A. Merker, *Większe Kościoły i inne związki wyznaniowe* (maszynopis), Warszawa 1999, s. 40.

⁶⁴ Wkrótce na tym stanowisku zastąpił go pastor Jan Skrzypaszek.

⁶⁵ Chrześcijańska Rada Ekumeniczna była protoplastą istniejącej dzisiaj Polskiej Rady Ekumenicznej. Kościół Adwentystyczny należał do Rady Ekumenicznej w latach 1945-1949.

Członkowie Rady: F. Stekla, M. Kot, J. Skrzypaszek, W. Siemienowicz, J. Górski.

Minister

/-/ Dr Władysław Kiernik⁶⁶

Dla Zjednoczeń wytyczono nowe granice i powołano ich przewodniczących. Stało się to na zjazdach przedstawicieli poszczególnych zborów. W dniach 1-2 września 1945 r. w Warszawie na Zjeździe Zjednoczenia Wschodniego, przewodniczącym został pastor Józef Rosiecki. W dniach 15-16 września 1945 r. obradował w Bydgoszczy Zjazd Zjednoczenia Zachodniego, gdzie na przewodniczącego wybrano pastora Mariana Kota. I wreszcie w dniach 6-7 października 1945 r. w Bielsku-Białej na Zjeździe Zjednoczenia Południowego, na przewodniczącego wybrano pastora Franciszka Steklę. Ponieważ powołano do życia Zjednoczenia, można było zwołać Zjazd Krajowy, który obradował w dniach 29 sierpnia do 1 września 1946 r. w Krakowie. Na Zjeździe powołano Zarząd Kościoła w osobach: pastor Jan Kulak – przewodniczący, pastor Jan Skrzypaczek – sekretarz, Helena Wieluchowska – skarbnik. Siedzibą kierownictwa Kościoła został Kraków⁶⁷.

W roku 1947 w Krakowie reaktywowano działalność wydawniczą a także działalność edukacyjną. Powstało wydawnictwo „Znaki Czasu”, kierowane przez Jana Skrzypaczka oraz Seminarium Duchowne, którego rektorem został pastor Michał Kritzki z USA. Po dwóch latach seminarium przeniesiono do Bielska-Białej. Prowadzono zakrojoną na szeroką skalę akcję charytatywną w ramach UNRA, kierowaną przez pastora Roya Andersena z Anglii.

Według danych Departamentu Wyznaniowego Ministerstwa Administracji Publicznej, na początku 1947 Kościół Adwentystów Dnia Siódmego liczył około 5000 wyznawców, 156 zborów i grup oraz 126 pastorów i starszych zboru⁶⁸. Dwa lata później było 5958 wyznawców skupionych w 62 zborach i 38 grupach. Życiem Kościoła kierowało

⁶⁶ Archiwum Zarządu Kościoła. Zob. też „Sługa Zboru”, nr 5/1946. S. 1.

⁶⁷ Księga Protokołów Zjazdów Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce, Archiwum Zarządu Kościoła.

⁶⁸ Archiwum Akt Nowych MAP, sygn. 932, k. 65.

wówczas 39 duchownych i 85 starszych zboru, świeckich, którzy działali jako wolontariusze. Kościół posiadał 56 domów modlitwy. Od roku 1949 Zarząd Kościoła tworzyli: przewodniczący – F. Stekla, sekretarz – J. Skrzypaczek, członkowie – J. Rosiecki, W. Siemienowicz, E. Niedoba, A. Kruk, J. Górski⁶⁹.

R. Michalak tak opisuje sytuację Kościoła Adwentystycznego: „Na przełomie 1949 i 1950 adwentyści zaczęli stopniowo przeżywać rozczarowanie postawą władz państwowych. Zmieniło się bowiem podejście tych ostatnich do kwestii niezwykle drażliwej i ważnej dla adwentystów. Otóż w odróżnieniu od innych Kościołów protestanckich byli oni sabatystami, tj. chrześcijanami uznającymi za dzień święty nie niedzielę lecz sobotę. Do wspomnianego przełomu nie mieli oni problemów ze świętowaniem w soboty i zwolnieniami z pracy czy też szkoły w tym właśnie dniu. Co więcej, w sytuacji, gdy przedstawiciele władz państwowych w terenie nosili się z zamiarem wprowadzenie ograniczeń (związanych z sobotą) dla adwentystów Departament Wyznaniowy MAP każdorazowo podkreślał, że Unia nie jest sektą, a publicznoprawnym związkiem religijnym. Przykładem takiej sytuacji była korespondencja między Miejską Komisją Oświatową w Cieszynie, Urzędem Wojewódzkim Śląsko-Dąbrowskim i MAP z lutego i marca 1947. Wymiana pism zaczynała się od tej pierwszej instytucji skarżącej się na ‘ruchliwą sektę’, która nie wysyła w soboty swoich dzieci do szkoły, a kończyła się pismem MAP do Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach z prośbą o pouczenie członków Komisji cieszyńskiej, że należy przestrzegać decyzji prawnej ministerstwa z 1946. Z końcem 1949 nastąpił w tej kwestii wyraźny zwrot władz państwowych. Odtąd, przez cały stalinowski okres, podobne do cieszyńskiej sprawy rozstrzygane były na niekorzyść adwentystów. UdSW instruowało instytucje i zakłady pracy, że zwolnienia adwentystów od pracy w soboty mogą występować tylko w pojedynczych wypadkach i to jedynie pod warunkiem:

a) że zwolnienie nie naruszy prawidłowego biegu pracy w zakładzie, b) że nie ucierpi na tym interes publiczny, c) że zwolniony odpra-

⁶⁹ Pismo F. Stekli do Departamentu Wyznań MAP z dnia 20 marca 1950 r. Archiwum Zarządu Kościoła.

cuje opuszczone godziny w innej porze i innym dniu tygodnia (szczególnie to dotyczy zakładów, gdzie praca trwa bez przerwy i na zmiany). Teoretycznie w najlepszej sytuacji znaleźli się adwentyści będący pracownikami wielkich fabryk. W praktyce pracodawcy powoływali się jednak na punkt dotyczący 'interesu publicznego', wobec czego możliwość odpracowania soboty w innym czasie nie była najczęściej w ogóle uwzględniana. Priorytetem była socjalistyczna dyscyplina pracy. Podobne zasady występowały w przypadkach opuszczania w soboty lekcji przez uczniów. Iście „salomonową decyzję” podjęła w jednym z takich wypadków Rada Pedagogiczna jednej z warszawskich szkół średnich. Stwierdziwszy, że systematyczne opuszczanie sobotnich lekcji przez jedną z uczennic 'może oddziaływać demoralizująco na innych uczniów w znaczeniu obniżenia dyscypliny szkolnej', zdecydowała o usunięciu jej ze szkoły. Decyzje tę utrzymało Ministerstwo Oświaty i PWRN w Warszawie. Przy okazji tej sprawy zlustrowany został ojciec uczennicy, duchowny Unii Konstanty Bulli, któremu przypisano miano 'obcego klasowo'. Wypadki karania adwentystów za świętowanie w soboty nie zostało przerwane nawet w sytuacji, gdy na czele Unii stanęło uległe wobec władz kierownictwo⁷⁰.

Z czasem doszło do aresztowań duchownych i działaczy kościelnych. Los ten spotkał m.in. rektora Seminarium Duchownego w Krakowie, pastora Andrzeja Maszczaka, pastora Konrada Janyszkę i pastora Tadeusza Przychodzkiego⁷¹. Inni, jak np. pastor Emil Pollok i pastor Włodzimierz Bojko, trafili do wojskowych batalionów kopalnianych. Wszystko wskazuje na to, że rozłam, jaki nastąpił w Kościele miał podtekst polityczny i inspirowany był przez władze partyjne. Trudno ocenić dzisiaj wydarzenia lat 1949-1957, jakie zaszły w Kościele Adwentystów Dnia Siódmego. Trudność ta bierze się stąd, że dostępne w archiwach państwowych i kościelnych dokumenty pochodzą od poszczególnych grup rozłamowych, a te prowadziły między sobą walkę. Bardzo często te same zdarzenia, w relacjach przedstawicieli zwaśnionych stron, wyglądają diametralnie inaczej.

⁷⁰ R. Michalak, *Kościół protestancki i władze partyjno-państwowe w Polsce (1945-1956)*, s. 119-120.

⁷¹ Pismo J. Kulaka do Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku z 8 października 1953 r. Archiwum Zarządu Kościoła.

Michalak ocenia, że „wstępem do kryzysu w Unii była – jak twierdził F. Stekla – decyzja Jana Kulaka o rezygnacji ze stanowiska przewodniczącego. Nastąpiła ona 26 I 1949 podczas dorocznego posiedzenia Komitetu Obrachunkowego z powodu postawionego mu przez zebranych zarzutu ‘wadliwego prowadzenia gospodarki’. Jak twierdza sam J. Kulak, nie była to w rzeczywistości Jego decyzja, lecz został do niej zmuszony, gdyż J. Skrzypaczek, F. Stekla, W. Siemienowicz i J. Borody zagrozili, że w przeciwnym wypadku odmówią oni dalszej z nim współpracy. Powody swojego odejścia przedstawił Kulak przed ogółem wiernych w okólniku. Różniły się one zasadniczo od tych, które wymieniane były na forum kierownictwa Unii. Rezygnację z funkcji przewodniczącego tłumaczył Kulak zmęczeniem. Podkreślał jednocześnie, że urząd swój składa na ręce wiceprzewodniczącego Stekli, wobec którego wierni winni byli zachować szacunek i zaufanie. W rzeczywistości J. Kulak nie pogodził się z degradacją i wkrótce w publicznych wystąpieniach krytykował Zarząd Unii, któremu przewodził polecany wcześniej przez niego F. Stekla. Za to postępowanie spotkały Kulaka dalsze konsekwencje. 15 VIII 1949 na posiedzeniu Rady Unii w obecności wszystkich kaznodziejów został on uznany winnym ‘występowania przeciw porządkowi i przepisom Zboru ADS’ i w rezultacie został zawieszony w kaznodziejstwie. J. Kulak najwyraźniej nie rezygnował jednak z walki o powrót do władzy w Unii, a za te działania określone jako ‘otwarte działanie zmierzające do obalenia prawowitego Zarządu’ został uchwałą Rady Unii nr 48806 z dnia 4 K 1950 – definitywnie pozbawiony praw kaznodziejских i członkowskich. Los ten spotkał pod koniec 1950 także kilku stronników J. Kulaka z A. Krukiem na czele. Sytuacja w Unii stała się niebawem dramatyczna, gdyż na terenie całego kraju ujawniły się grupy kaznodziejów i wiernych, którzy pamiętając zasługi J. Kulaka dla adwentyzmu w Polsce, postulowali konieczność przywrócenia go do władz kościelnych. Chcąc zapobiec chaosowi i ewentualnemu rozłamowi, bezpośrednią administrację nad zborami – z pominięciem rad Zjednoczeń – przejęła centrala Unii. (...) Do zborów wysłano w styczniu 1951 komunikat, w którym informowano, że dopóki trwa niepokój, nie można zwołać Walnego Zjazdu Delegatów i przeprowadzić no-

wych wyborów. Była to decyzja Rady Unii oraz 73 przedstawicieli zborów. W przekonaniu Stekli, Siemienowicza i Skrzypaczka, głośno wyrażanym po przełomie październikowym 1956, szkodliwa dla Unii działalność Kulaka związana była z jego współpracą z organami bezpieczeństwa publicznego, które zwerbować miały byłego przewodniczącego Unii jeszcze w 1949. Zadaniem Kulaka miało być, według tej opinii, zorganizowanie 'buntu w łonie kościoła celem obalenia prawowitego i uznanego przez członków Zarządu'. W wyniku 'wywrotowej działalności' Kulaka w ciągu następnych lat podobną do niego postawę 'występowania przeciwko organizacji i przepisom prawa wewnętrznego Kościoła A.D.S.' prezentować mieli: A. Kruk. S. Dąbrowski A. Niewiadomski, E. Niedoba. O. Niedoba, M. Kot, G. Baron. I. Tyszler i S. Rafanowicz. Do 20 II 1952 wszyscy oni zostali bądź wykluczeni z Unii, bądź pozbawieni uprawnień kaznodziejskich i przywilejów członkowskich. Grupa ta w całości miała być do dyspozycji Urzędu do Spraw Wyznań i Organów Bezpieczeństwa Publ.. dążących razem do obalenia Zarządu Unii A.D.S. i podporządkowania Kościoła A.D.S. organom Władzy. Dowodem na realizację tego planu przez UdSW miało być cofnięcie w lutym 1952 zezwolenia na wydawanie miesięcznika „Znaki Czasu” i kwartalnika „Lekcje Biblijne”. Oba te pisma ukazywały się dotąd w łącznym nakładzie 15000 egzemplarzy. Likwidacja pierwszego z nich uniemożliwiała Zarządowi podawanie informacji działań mających na celu ustabilizowanie Unii. Likwidacja drugiego pisma miała jeszcze większe konsekwencje, podstawowa bowiem część sobotnich nabożeństw adwentystycznych opierała się na omawianiu treści zamieszczanych w kwartalniku. Porządek nabożeństw został więc skutecznie zakłócony. Zarząd Unii zdecydował się w końcu zwołać Walny Zjazd Delegatów. Zwrócił się w tej sprawie 17 III 1952 do UdSW. Urząd nie udzielił jednak takiego zezwolenia i – w przekonaniu Zarządu i Rady Unii – konsekwentnie stwarzał warunki do narastania dalszego zaognienia w Kościele, aby móc tym łatwiej wykorzystać sytuację dla swej polityki, sprzecznej z duchem postępu, demokracji i socjalizmu; chodziło bowiem o uzależnienie Kościoła od urzędowych dyspozycji, co według wyrażenia ob. Naczelnika dr. S. Kiryłowicza nazywało się 'włączeniem Kościoła A.D.S.

w nurt dzisiejszego życia społecznego i politycznego'. I Zarząd i Rada Unii nie mogła jednak tego uczynić"⁷².

Kierownik Urzędu ds. Wyznań Serafin Kiryłowicz wyraźnie faworyzował będącego w opozycji Jana Kulaka i bezkrytycznie przyjmował jego informacje o „przestępstwach” Zarządu Kościoła. W związku z tym, w dniu 7 października 1953 r. Kiryłowicz wezwał do Urzędu cały Zarząd Unii. Nieznana jest treść prowadzonych tam rozmów, wiadomo jednak, że następnego dnia Zarząd Kościoła i Rada podali się do dymisji i wyznaczili jako tymczasowego administratora Kościoła pastora Zachariasza Łykę⁷³. Ale Urząd ds. Wyznań na czele Kościoła Adwentystycznego chciał widzieć ludzi Kulaka. Stąd powierzył tymczasowe sprawowanie władzy nad Kościołem Stanisławowi Dąbrowskiemu i Ignacemu Tyszlerowi⁷⁴. Ten dwuosobowy⁷⁵ Zarząd Tymczasowy Kościoła postanowił usunąć wpływ dotychczasowego zarządu na poszczególne zbory. Każdy członek Kościoła musiał podpisać odpowiednią deklarację, jeżeli chciał pozostać adwentystą. Oto jej treść: „Niżej podpisany – deklaruje swoją wierność zasadom wiary A.D.S. i obowiązkom, jakie spoczywają na członku społeczności A.D.S. Uznaję również Tymczasowy Zarząd i podporządkowuję się jemu. Odmówienie podpisania niniejszej deklaracji, równa się zerwaniu wszelkich związków ze społecznością Adwentową D.S. i rezygnacji z członkostwa adwentystycznego”⁷⁶.

Według opinii pamiętających tamte czasy adwentystów, tylko 20% wyznawców podpisało taką deklarację. Wkrótce poparcie dla Tymczasowego Zarządu jeszcze bardziej spadło, gdy ten rozpoczął walkę z „podziemną” grupą Franciszka Stekli. Metodami walki wykorzystywanymi przez Dąbrowskiego i Tyszlera były okólniki i ulotki z nieprawdziwymi informacjami na temat Stekli i jego zwolenników, rozsyłanymi po zborach, donosy do władz z powodu rzekomych prze-

⁷² R. Michalak, dz. cyt., s.121-122.

⁷³ Pismo Zarządu Kościoła do Urzędu ds. Wyznań z dn. 8 października 1953 r. Archiwum Zarządu Kościoła.

⁷⁴ Pismo Urzędu ds. Wyznań do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego z dn. 11 listopada 1953 r. Archiwum Zarządu Kościoła.

⁷⁵ Zarówno Dąbrowski jak i Tyszler byli poplecznikami Kulaka.

⁷⁶ Archiwum Akt Nowych, UdSW, sygn. III 10a/41/55.

stępstw, wciąganie do tych brudnych rozgrywek również prasy świeckiej⁷⁷. „Nowym elementem tej walki miało być wnoszenie pozwów sądowych. Uczestnicy posiedzenia Tymczasowego Zarządu 28 IV 1954 polecieli takie właśnie działania J. Kulakowi w celu rozwiązania Towarzystwa ‘Konstrukcja’, którego on również był udziałowcem. Chodziło o całkowite odcięcie środków materialnych dla grupy Stekli. Droga sądowa okazała się dla Tymczasowego Zarządu katastrofalna w skutkach. Odkąd „rządowcy” zaczęli oskarżać duchownych Unii, sytuacja ta przyczyniła się do systematycznego pomniejszania grona ich zwolenników. Zjawisko to ilustruje list M. Mrozika, wyznawcy zboru adwentystycznego w Gliwicach do Tyszlera. Otóż stwierdzał on, że zбір w Gliwicach liczył do niedawna 16 członków, ale po tym jak podczas rozprawy Maszczaka wyszło na jaw, że jego oskarżycielami są J. Kulak i G. Baron zбір opuścili wszyscy członkowie. Tymczasowy Zarząd zdał sobie prawdopodobnie sprawę, że pogłębianie konfliktu z grupą Stekli doprowadzić może do upadku tego kierownictwa, toteż zdecydował się na zabieg zaskakujący wszystkie środowiska adwentystyczne. Otóż 18 V 1954 Tyszler i Dąbrowski wystosowali list otwarty do Franciszka Stekli i Jana Kulaka z apelem, aby ci pogodzili się i podali sobie dłoń (sic!). Tym samym wskazywano odchodzącym coraz częściej do ‘podziemia’ członkom Unii, że Tymczasowy Zarząd nie ponosi odpowiedzialności za kryzys, a jest on dziełem wyżej wymienionych. Tak oto zarządcy Unii dla ratowania swoich posad czynili ‘kozłem ofiarnym’ Kulaka. Na niewiele to się zdało, gdyż najwyższymi autorytetami wśród większości polskich adwentystów byli już Stekla, Skrzypaczek i Łyko. Z przerażeniem o skutecznej działalności dwóch ostatnich w całej Polsce pisał Tymczasowy Zarząd do UdSW w lipcu 1954. W ciągu ostatnich miesięcy mieli oni zachęcić wiernych we Wrocławiu, Poznaniu, Żaganiu, Bielsku, Jaworzu, Warszawie, Łodzi, Jeleniej Górze, Świdnicy, Wałbrzychu, Kaliszu, Gdyni, Gdańsku, Elblągu, Czarnej Grobli k/Elblągu i w Bydgoszczy do trwania poza Unią. Rosnącą popularnością tych kaznodziejów tłumaczyć należy to, że uniknęli oni aresztowań. Służby bezpieczeństwa obawiały się zapewne, że aresztowania wśród liderów umocnią ‘podziemny adwentyzm’.

⁷⁷ Wysłano list do Ekspresu Wieczornego oskarżający grupę Stekli (12.03.1954).

Aresztowano więc jedynie mniej znanych, a wymienionych już wyżej działaczy. Dla usprawnienia pracy Tymczasowego Zarządu i przygotowania Walnego Zjazdu Delegatów, w porozumieniu z UdSW postanowiono w 2. połowie 1954 dokooptować do jego składu jeszcze jedną osobę (Paweł Englert) oraz powołać Tymczasową Komisję Nadzorczą. W jej skład weszli: W. Wachnicki, T. Boetzel, M. Lipski, J. Patryarcha, G. Relchert, W. Waliczek, P. Cieślak, P. Król, E. Bobrukiewicz, J. Kulak, A. Niewiadomski, M. Kot, G. Baron, E. Niedoba i A. Kruk. W 1 regulaminu Komisji zaznaczono, że jest ona „organem nadzorczym i kontrolującym działalność Zarządu i Rady UZADS w oparciu o zasady wiary, porządek zborowy, Statut oraz postanowienia Walnego Zjazdu. Powołana Komisja miała być jeszcze tymczasowa. Dopiero ta, którą wyłoni Walny Zjazd urzędować miała przez 4 lata. Walny Zjazd Delegatów Unii Zborów Adwentystów Dnia Siódmego odbył się w Warszawie 10 X 1954. Jego nadrzędnym zadaniem był wybór stałych władz Unii, a przez to definitywne pozbawienie powrotu do kierownictwa Unii grupy Stekli. Liczba delegatów z poszczególnych Zjednoczeń była proporcjonalna do liczby członków w zborach, które pozostały w ‘legalnej’ Unii. Dla Zjednoczenia Wschodniego przyznano 38 miejsc (w 1954 liczyło ono 816 członków, podczas gdy w 1950 — 1034), dla Zjednoczenia Zachodniego — 28 miejsc (526 członków w 1954, 1564 w 1950), a dla Zjednoczenia Południowego — 60 miejsc (1800 członków w 1954, 3360 w 1950). Zestawienie to pokazuje, jak w ciągu 4 lat radykalnie, bo blisko o 50%, spadła liczba osób będących członkami Unii. Należy przypuszczać, że w grupie tej znaczny odsetek stanowiły osoby nieutożsamiające się z kierownictwem ustanowionym w 1953 r., gdyż w następnych latach liczba członków nadal będzie się zmniejszać. Delegaci przybyli na Zjazd wyłonili stałe władze unijne. Przewodniczącym Rady Unii został Marian Kot, wiceprzewodniczącym — Gustaw Baron, sekretarzem — Stanisław Dąbrowski, zaś członkami — Gustaw Reichert i Rudolf Stekla (brat Franciszka Stekli). Zmienił się nieco skład Komisji Nadzorczej. Do W. Wachnickiego, T. Boetzela, M. Lipskiego, J. Patryarchy, W. Waliczka, P. Cieślara, E. Bobrukiewicza i J. Kulaka dołączyli W. Elsner, W. Stankiewicz, S. Korczaga i A. Dmitruk. Trzy tygodnie po Zjeździe J. Kulak otrzymał list od A. F. Tarra, przewodniczącego Wydziału

Północno-Europejskiego Rady Naczelnej Generalnej Konferencji Adwentystów Dnia Siódmego. Przeczytał w nim, że Wydział w Londynie ubolewa z powodu braku 'przywileju odwiedzenia Polski'. Po Walnym Zjeździe Delegatów zorganizowano Zjazdy Delegatów Zjednoczeń. Zjazdy te odbyły się pod koniec listopada 1954 i oznaczały dalszą kompromitację 'rządowców' biorąc pod uwagę niską frekwencję delegatów, którzy pochodzić mieli ze zborów formalnie uznających nowe kierownictwo. Na Zjeździe Delegatów Zjednoczenia Zachodniego zabrakło przedstawicieli aż z 17 zborów. Stabilizacja oficjalnej Unii okazała się krótkotrwała i w rzeczywistości pozorna. W środowisku, które dotąd ostrze swoich wystąpień kierowało przeciw grupie Stekli, pojawił się nowy element. Rozpoczęła się walka o władzę nowych frakcji. Rywalizacja ta nic miała już podłoża politycznego, lecz ambicjonalne. Jak wynika z ogłoszonego w lutym 1956 przez Komisję Nadzorczą 'Projektu Planu stabilizacji spraw wewnętrznych UADS', w walce tej pojawiło się kilka stronnictw, a największą ochotę do sprawowania władzy wykazywali G. Baron, A. Kruk, E. Niedoba, O. Niedoba, A. Niewiadomski i J. Kulak. Komisja Nadzorcza domagała się z kolei, by na czele Unii stanął S. Dąbrowski. W czasie kiedy Komisja pracowała nad tym projektem, największą pozycję wypracował sobie G. Baron, który po rezygnacji z funkcji przewodniczącego Rady Unii przez M. Kota zajął jego miejsce. Pojawiły się też nowe fakty. Przed wszystkim kolejna grupa opuściła Unię przyłączając się do 'podziemnego' nurtu adwentyzmu, któremu przewodził Stekla. (...) Wkrótce ci działacze Unii, którym zależało na jej uratowaniu, zaczęli poważnie traktować myśl o pojednaniu z 'Puszczą', jak nazywano też grupę Stekli. Działania na rzecz pojednania stały się możliwe po październikowym przełomie politycznym, kiedy to UdSW zawiesił realizację niektórych swoich koncepcji. Początkowo Stekla nie chciał słyszeć o jakimkolwiek porozumieniu i wraz ze swoimi współpracownikami podjął działania zmierzające do przywrócenia stanu sprzed października 1953, czyli reaktywowania tamtych władz unijnych. Wicedyrektor UdSW Jan Lech wykluczył jednak taką możliwość, gdyż nie znalazł dla niej podstaw ani merytorycznych, ani formalno-prawnych⁷⁸.

⁷⁸ R. Michalak, dz. cyt., s. 125-126.

Kompromis udało się znaleźć dopiero, gdy do Polski przybyli przedstawiciele Wydziału Północno-Europejskiego Generalnej Konferencji Kościoła Adwentystycznego, w osobach pastora A.F. Tarra – przewodniczącego i pastora A.G. Lindsaya – sekretarza. Wraz z nimi przybył zwierzchnik Kościoła w Danii pastor A. Varmer. Pod ich wpływem pastor Franciszek Stekla zgodził się pojednać z grupą Jana Kulaka. Podczas ogólnopolskiego Zjazdu Kościoła, który odbył się w dniach 23-25 sierpnia 1957 r. zwierzchnikiem Kościoła wybrano pastora Jana Zielińskiego, współpracownika Stekli. Jego zastępcą został pastor Gustaw Baron, współpracownik Kulaka. Obie grupy adwentyistów połączyły się.

5. Czas rozwoju Kościoła. Lata 1958-1988

Po kryzysie, który przetoczył się przez Kościół Adwentystyczny w latach 1949-1957, nastąpił czas rozwoju. W dniach 19-29 czerwca 1958 r., po raz pierwszy po wojnie, delegacja polskiego Kościoła wzięła udział w Światowym Zgromadzeniu Generalnej Konferencji, które odbyło się w Cleveland (USA). Do Stanów Zjednoczonych pojechali: pastor Józef Zieliński – przewodniczący Zarządu Kościoła i pastor Gustaw Baron – wiceprzewodniczący. W Warszawie zaczęło pracę wydawnictwo kościelne, Seminarium Duchowne przeniesiono z Bielska-Białej do Podkowy Leśnej⁷⁹. W dniach 9-27 września 1959 r. Polskę odwiedził zwierzchnik światowego Kościoła Adwentystycznego, pastor R.R. Figuhr. Z tej okazji odbyły się zjazdy wszystkich Zjednoczeń⁸⁰. W roku 1960 Polskę odwiedził Artur White, wnuk Ellen White, która była jednym z założycieli Kościoła Adwentystycznego

⁷⁹ Nastąpiło to w roku 1959. Od państwa Regulskich zakupiono posiadłość „Zarybie”, gdzie ulokowano seminarium. Dzisiaj znajduje się tam Wyższa Szkoła Teologiczno-Humanistyczna im. Michała Beliny-Czechowskiego. W Bielsku-Białej, w budynku po seminarium, Kościół urządził Dom Opieki „Samarytanin”.

⁸⁰ S. Dąbrowski, *Z pobytu gości zagranicznych w Polsce*, „Sługa Zboru”, nr 5/1959, s. 1-4.

w Ameryce⁸¹, a także znany murzyński ewangelista E.E. Cleveland⁸². Delegacja polskiej młodzieży adwentystycznej udała się do Utrechtu (Holandia), na Światowy Festiwal Młodzieży Adwentystycznej⁸³.

Bardzo ważną decyzję podjęto na Krajowym Zjeździe Kościoła w roku 1961. Dokonano zmiany nazwy z „Unia Zborów Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce” na „Kościół Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce”. Nastąpiła zatem formalna weryfikacja faktycznego statusu Kościoła jako struktury eklezjalnej. Zwierzchnikiem Kościoła został wybrany pastor Gustaw Baron, sekretarzem pastor Stanisław Dąbrowski⁸⁴. Kościół bardzo mocno zaangażował się w działania społeczne, szczególnie na platformie zdrowotnej i w walce z patologią społeczną. W tym czasie również zakupiono nowe obiekty na kaplice i domy modlitwy. W roku 1962 pastory: Gustaw Baron i Stanisław Dąbrowski udali się do Stanów Zjednoczonych na obrady Światowego Zjazdu Kościoła. Stanisław Dąbrowski był również obserwatorem podczas Soboru Watykańskiego II. Lata sześćdziesiąte zaznaczyły się dużą falą emigracji adwentystów z Polski do Australii, w tym wielu pastorów. Doszło do tego, że największy polski zbor adwentystyczny znajdował się poza granicami Polski, w Melbourne.

Podczas Zjazdu Sprawozdawczo-Wyborczego w maju roku 1965 wybrano nowego zwierzchnika Kościoła Adwentystycznego w Polsce. Został nim pastor Stanisław Dąbrowski, który piastował tę funkcję aż do roku 1988. Sekretarzem wybrano pastora Zachariasza Łykę⁸⁵, skarbnikiem Zbigniewa Dębickiego. Podjęto szereg programowych uchwał, w rezultacie których nastąpił dalszy rozwój Kościoła⁸⁶. Delegacja polskiej młodzieży adwentystycznej wzięła udział w Międzynarodowym Kongresie Adwentystycznym w Helsinkach. Pastor Zachariasz Łyko udał się na obrady Vaticanum Secundum do Rzymu⁸⁷.

⁸¹ Więcej na ten temat zob. B. Koziróg, *Ellen Gould White*, Podkowa Leśna 1998.

⁸² S. Dąbrowski, *Seminarium kaznodziejskie w Warszawie*, „Sługa Zboru”, nr 4/1960, s. 1-5.

⁸³ „Sługa Zboru”, nr 4/1960.

⁸⁴ Księga Protokołów..., dz. cyt., Archiwum Zarządu Kościoła.

⁸⁵ Pełnił tę funkcję do roku 1988.

⁸⁶ „Znaki Czasu”, nr 7/1965, s. 2.

⁸⁷ Z. Łyko, dz. cyt., s. 100.

W roku 1966 Kościół Adwentystyczny włączył się w obchody 1000-lecia istnienia Państwa Polskiego. W dniu 25 września zorganizowano centralną akademię milenijną w Warszawie z udziałem władz państwowych, zaprzyjaźnionych Kościołów i gości zagranicznych. Wzięło w niej udział ok. 3000 osób⁸⁸. Jeszcze przed akademią, w czerwcu 1966, delegacja polskiego Kościoła wzięła udział w 50. Światowym Zjeździe Kościoła⁸⁹, który odbył się w Detroit, w Stanach Zjednoczonych. Również w roku 1966 Urząd do Spraw Wyznań zatwierdził Statut Kościoła⁹⁰. Od października 1966 r. w Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie rozpoczął pracę pierwszy adwentystyczny pracownik naukowy, pastor Konstanty Bulli, prawnik i teolog.

Podczas kolejnego ogólnopolskiego Zjazdu Kościoła, który odbył się w dniach 5-8 czerwca 1969 r. w Warszawie podsumowano czteroletnią działalność. Okazało się, że Kościół posiada trzy dobrze funkcjonujące zjednoczenia, 120 zborów, 75-osobową kadre duchownych oraz 7000 dorosłych ochrzczonych wyznawców. Ponadto posiadał w tym czasie wydawnictwo „Znaki Czasu” w Warszawie, Seminarium Duchowne w Podkowie Leśnej i Dom Opieki „Samarytanin” w Bielsku Białej.

W latach siedemdziesiątych XX wieku, Kościół rozbudował wydawnictwo „Znaki Czasu”⁹¹, prowadził kompleksowe akcje ewangelizacyjne na terenie całego kraju, rozwinął działania na rzecz młodzieży⁹². Kościół przekazał dar na odbudowę Zamku Królewskiego w Warszawie. Pastor Paweł Cieślak został wybrany dyrektorem departamentu Wydziału Północno-Europejskiego, a Jonasz i Zofia Łyko, lekarze z Krakowa, udali się do Nigerii jako misjonarze. W roku 1971 Polskę odwiedził zwierzchnik światowego Kościoła Adwentystycznego, pastor Robert Pierson. Rok później pastor Stanisław Dąbrow-

⁸⁸ Temu wydarzeniu poświęcono cały numer 12/1966 miesięcznika „Znaki Czasu”.

⁸⁹ Zjazdowi poświęcono cały numer 9/1966 miesięcznika „Znaki Czasu”.

⁹⁰ Stanowiło to wstępną regulację statusu prawnego Kościoła.

⁹¹ W wydawnictwie „Znaki Czasu” powstała jedna z najlepszych w Polsce intrologatoria, którą kierował dyr. Jan Wiśniewski. Oprawiano tam m.in. KUL-owską Encyklopedię Katolicką.

⁹² Rok 1970 został ogłoszony w Kościele rokiem młodzieży.

ski otrzymał doktorat honoris causa Andrews University w Stanach Zjednoczonych. W roku 1973 otwarto Korespondencyjną Szkołę Bibliijną. W roku 1975 polska delegacja udała się na światowy Zjazd Kościoła do Wiednia. W następnym roku odbyło się Międzynarodowe Sympozjum Naukowe z okazji 100-lecia śmierci Michała Beliny-Czechowskiego, prekursora adwentyzmu w Europie⁹³.

W listopadzie 1978 delegacja polskiego Kościoła Adwentystycznego udała się do Amsterdamu na Pierwszy Międzynarodowy Kongres Wolności Religijnej. We wrześniu 1979 rozpoczęto nadawanie z Lizbony adwentystycznych audycji w języku polskim, rok później w wyniku Porozumień Sierpniowych, adwentystyczne audycje pojawiły się w Polskim Radiu⁹⁴.

W roku 1980 polska delegacja udała się na światowy Zjazd Kościoła do Dallas (USA), a już rok później do Polski przybył nowo wybrany zwierzchnik Kościoła Adwentystycznego na świecie, pastor dr N.C. Wilson. W latach 1983-1984 odnotowano w polskim Kościele największą ilość chrztów. Pod koniec roku 1983 nawiązano kontakt z Komisją Episkopatu ds. Ekumenizmu i rozpoczęły się rozmowy bilateralne pomiędzy adwentystami i katolikami⁹⁵.

Pastor Jan Jankiewicz w lipcu 1984 r. zorganizował pierwszy ogólnopolski camp młodzieżowy w Wiśle, w którym uczestniczyło ok. 1000 osób, głównie ze Zjednoczenia Południowego. W tym samym czasie polska młodzież adwentystyczna wzięła również udział w Międzynarodowym Kongresie Młodzieży Adwentystycznej w Exeter, w Anglii⁹⁶. We wrześniu 1984 r. w Rzymie odbył się Drugi Światowy Kongres Wolności Religijnej. Uczestniczyła w nim delegacja kościelna z prof. Zachariaszem Łyką na czele. Obecny był również Jerzy Kuberski, przedstawiciel Polski przy Watykanie⁹⁷.

Podczas światowego Zjazdu Kościoła w Nowym Orleanie, który obradował w dniach 23 czerwca – 8 lipca 1985 r., pastor Rajmund Dą-

⁹³ Z. Łyko, dz. cyt., s. 104-105.

⁹⁴ Tamże.

⁹⁵ Tamże. Na pierwszym spotkaniu obecni byli m.in. bp. Alfons Nossol, ks. Bronisław Dembowski i ks. prof. Michał Czajkowski.

⁹⁶ „Głos Adwentu”, nr 10/1984, s. 20.

⁹⁷ *II Światowy Kongres Wolności Religijnej*, „Znaki Czasu”, nr 11/1984, s. 20.

browski z Polski został wybrany dyrektorem Departamentu Komunikacji w Wydziale Transeuropejskim Kościoła. We wrześniu 1986 r. Wyższe Seminarium Duchowne w Podkowie Leśnej obchodziło jubileusz 60-lecia. Z tej okazji oddano do użytku nowoczesny budynek dydaktyczny⁹⁸.

W kwietniu 1987 r. wybitny działacz adwentystyczny dr B.B. Beach otrzymał doktorat honoris causa Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie. W tym samym czasie przedstawiciele wydawnictwa „Znaki Czasu” uczestniczyli w Międzynarodowej Konferencji Wydawców Adwentystycznych w Jerozolimie⁹⁹.

Jubileuszowy XV Zjazd Kościoła Adwentystycznego w Polsce odbył się w dniach 5-7 maja 1988 r. w Warszawie, w 100-lecie adwentyzmu na ziemiach polskich. W Sali Kongresowej Pałacu Kultury i Nauki zebrało się ok. 4000 wyznawców z całego kraju. Obecnych było wielu gości zagranicznych, m.in. z Czechosłowacji, Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, ZSRR, Węgier, Brazylii, Argentyny i Australii. Obecni byli przedstawiciele Kościoła Katolickiego, Kościoła Prawosławnego i Kościołów protestanckich. W zjeździe wzięł udział zwierzchnik światowego Kościoła Adwentystycznego, pastor N.C. Wilson oraz przedstawiciele władz państwowych. Wybrano nowe kierownictwo Kościoła w osobach: pastora Władysława Poloka – przewodniczącego Zarządu, pastora Romana Chalupki – sekretarza oraz Jana Cichockiego – skarbnika¹⁰⁰.

Był to przełomowy moment w historii współczesnej Kościoła Adwentystycznego, który już za rok miał znaleźć się z całym krajem w nowej rzeczywistości.

⁹⁸ „Głos Adwentu”, nr 1/1986, s. 1. 12.

⁹⁹ Z. Łyko, dz. cyt., s.110.

¹⁰⁰ A. Górski, *Nabożeństwo dziękczynne*, „Głos Adwentu”, nr 8/1988, s. 5.

Rozdział III

Dzieje Zjednoczenia Południowego

1. Okres przedwojenny

Gdy w roku 1918 Polska odzyskała niepodległość, na południu kraju już od kilkunastu lat istniały zorganizowane zbory adwentystyczne. Filozofia i teologia adwentyzmu propagowana była od roku 1903 w Bielsku, od roku 1908 w Cieszynie, od roku 1909 we Lwowie i od roku 1911 w Krakowie¹⁰¹.

Polskie zbory podlegały jurysdykcji powstałego w roku 1912 Stowarzyszenia Morawsko-Śląskiego, działającego na terenie zaboru austriackiego. Stowarzyszeniem kierował pastor Leopold Mathe¹⁰². Na Śląsku Cieszyńskim szeroko propagowano adwentystyczne zasady życia i zdrowia. Wyznawcy tej denominacji byli bardzo aktywni w działalności ewangelizacyjnej, stąd w krótkim czasie powstały zbory w Trzyńcu, Goleścinnie, Cierlicku, Olbrachcicach, Karwinie, Frysztacie, Wędrynii i Nydku¹⁰³.

a) Lata 1918-1928

Kiedy Polska odzyskała niepodległość, zbory na południu kraju nadal należały do Stowarzyszenia Morawsko-Śląskiego. Należało więc podjąć działania, aby stworzyć polską organizację, odpowiednik diecezji, która mogłaby objąć je swoją opieką. W dniach 6-9 listopa-

¹⁰¹ Z. Łyko, *Kościół Adwentystów Dnia Siódmego*, s. 54.

¹⁰² *Seventh-day Adventists Encyclopedia*, s. 1130; Z. Łyko, *Sytuacja prawna Kościoła Adwentystycznego w Polsce międzywojennej 1918-1939*, s. 34.

¹⁰³ P. Turek, *Zarys historii Kościoła Adwentystów DS.*, s. 91.

da 1919 w Cieszynie zorganizowano zjazd, na którym przedstawiciele 14 polskich zborów zrzeszających 800 wyznawców stworzyli własną tymczasową organizację o nazwie Polsko-Śląskie Pole Misyjne¹⁰⁴. Warto zaznaczyć, że działania te podjęto w obliczu konfliktu granicznego pomiędzy Polską i Czechosłowacją. Uchwała zjazdu brzmiała: „Ponieważ położenie polityczne może spowodować rozdzielenie obszaru Stowarzyszenia Morawsko-Śląskiego, dlatego zarządzamy tymczasowo odłączenie zborów położonych po polskiej stronie na wschód od linii demarkacyjnej od Republiki Czesko-Słowackiej”¹⁰⁵. Jak się później okazało podział miał charakter stały, a nie jak myślano wcześniej, tymczasowy.

W roku 1920 nastąpiła stabilizacja granicy polsko-czechosłowackiej. Wiadomo więc było, że już nie dojdzie do ponownego zjednoczenia zborów po polskiej i czeskiej stronie. W dniach 7-10 października 1920 w Bielsku odbył się zjazd polskich zborów, na którym utworzono organizację już o charakterze stałym pod nazwą „Polsko-Śląskie Stowarzyszenie Adwentystów Dnia Siódmego”, które było odpowiednikiem późniejszej diecezji. Przewodniczącym Stowarzyszenia został Leopold Mathe, sekretarzem Ferdynand Dzik, skarbnikiem Paweł Bridde¹⁰⁶. Pod tą nazwą Stowarzyszenie działało do roku 1928.

b) Lata 1928-1931

W roku 1928 nazwę „Polsko-Śląskie Stowarzyszenie Adwentystów Dnia Siódmego” zmieniono na „Zjednoczenie Śląsko-Galicyskie”. W dniach 4-8 lipca 1928 odbył się zjazd zborów należących do tego Zjednoczenia. Zaproszono przedstawicieli światowego adwentyzmu w osobach pastorów C. Montgomery’ego ze Stanów Zjednoczonych i pastora C.H. Christiana z Wielkiej Brytanii. Obecni byli również: pastor Braun z Austrii i Ruchling z Czechosłowacji¹⁰⁷.

¹⁰⁴ F. Dzik, *Z konferencji Morawsko-Śląskiego Stowarzyszenia ADS w Cieszynie*, „Stróż Syjonu”, nr 2/1920, s. 12-14.

¹⁰⁵ Tamże.

¹⁰⁶ F. Dzik, *Z pierwszej konferencji Polsko-Śląskiego Stowarzyszenia w Bielsku*, „Stróż Syjonu”, nr 1/1921, s. 2-3. Stowarzyszenie przybierało później inne jeszcze nazwy: Śląsko-Galicyskie Zjednoczenie, Zjednoczenie Śląskie, Zjednoczenie Południowe.

¹⁰⁷ „Sługa Zboru”, nr 1/1928, s. 15.

Pierwszy numer czasopisma „Sługa Zboru” z roku 1928 podaje adresy ośrodków kościelnych, należących do Zjednoczenia Śląsko-Galicjijskiego, w których prowadzone były wykłady biblijne dla szerokiej publiczności:

Kraków, ul. Bosacka 11
Katowice, ul. Francuska 6
Bielsko – Kamienica 272
Cieszyn, ul. Polna 20
Skoczów, ul. Zabawa 37
Jaworze 124
Wisła 663.

W numerze drugim „Sługi Zboru” znajdujemy sprawozdanie pastora R. J. Cunitza, przewodniczącego Zjednoczenia Śląsko-Galicjijskiego, który napisał m.in.: „Obecnie zbieramy się regularnie w 4 własnych lokalach i 5 wynajętych (...). 1 stycznia 1923 r. w Zjednoczeniu było 330 wyznawców, 1 kwietnia przybył Górny Śląsk z 185 członkami. Przyrost netto wynosił 53 członków, tak że od 1 stycznia 1924 roku było 459 członków.

1924 – przyrost netto – 82 członków
1925 – przyrost netto – 41 członków
1926 – przyrost netto – 100 członków.

1 stycznia 1927 r. liczba członków wynosiła 682, w 1927 przyrost wynosił przez chrzest 96 osób, przez głosowanie 9, razem 105 członków”¹⁰⁸.

Na terenie Zjednoczenia Śląsko-Galicjijskiego działało 29 kolporterów literatury adwentystycznej, którzy w ciągu czterech lat sprzedali jej na kwotę 235.933 złotych. W poszczególnych latach przedstawiało się to następująco:

1924 – 49.302,56 złotych
1925 – 64.734,55 złotych
1926 – 60.717,10 złotych
1927 – 61.178,79 złotych¹⁰⁹.

¹⁰⁸ R.J. Cunitz, *Zjednoczenie Śląsko-Galicjijskie*, „Sługa Zboru”, nr 2/1928, s. 27-28.

¹⁰⁹ Tamże, s. 30.

Na zjeździe obecny był również pastor T.T. Babienco – misjonarz z Mandżurii oraz pastory Isaac i Rudy z kierownictwa Kościoła polskiego. Do Zjednoczenia przyjęto cztery nowe zbory i grupy: Nową Wieś (34 wyznawców), Piaski (15), Olhawę (13) i Poręby (8).

Przyjęto uchwały: dziękczynną, na temat chrześcijańskiego wychowania, na temat kolportażu, na temat misji wewnętrznej, na temat szkoły sobotniej, na temat diakonatu, na temat młodzieży. Wybrano kierownictwo Zjednoczenia na nową kadencję w osobach:

Przewodniczący – R.J. Cunitz

Sekretarz – E. Kulesa

Skarbnik i sekretarz Szkoły Sobotniej – Anna Gajdzica

Sekretarz Misji Wewnętrznej – A. Felte

Sekretarz Młodzieży – W. Czembor

Kierownik Kolportażu – K. Rucki

Rada Diecezji: R. Cunitz, A. Felte, S. Berke, J. Pieszka, W. Czembor, P. Baron, A. Batheld.

Komitet Uwierzytelniający polecił następujące osoby:

Duchowni starsi – R. Cunitz, A. Felte (ordynowano go na zjeździe)

Duchowni młodszy – W. Czembor, E. Kulesa, J. Gomola

Ewangelisci – F. Stekla, I. Tyszler, J. Chodura

Pracownicy misyjni – F. Kubaszka, A. König, L. Herold, S. Berke

Stali kolporterzy – K. Rucki, T. Sawroń, J. Niemczyk, A. Dulawa, S. Smyk, J. Marchewka, P. Matys. Wśród niestałych kolporterów wymieniony jest Gustaw Baron, późniejszy zwierzchnik Kościoła Adwentystycznego w Polsce. Na zjeździe obecnych było ok. 700 osób¹¹⁰.

Na terenie Zjednoczenia Śląsko-Galicyjskiego znajdowało się adwentystyczne seminarium duchowne, które miało swoją siedzibę w Bielsku-Kamienicy. W numerze 2/1929 czasopisma „Sługa Zboru” znajduje się sprawozdanie rektora seminarium, pastora H.L. Rudego. W sprawozdaniu jest opublikowana lista studentów z lat 1927-1929, z których wielu później pracowało na bardzo odpowiedzialnych stanowiskach w Kościele:

Rok 1927 – Fridrich Adam, Lidia Bartel, Maks Kondraciuk, Enoch Kryger, Emil Niedoba, Agnieszka Dudek, Marta Groszang, Wanda

¹¹⁰ „Sługa Zboru”, nr 3/1928, s. 26-27.

Hassenryk, Leopold Herold, Ludwig Polcyn, Jan Kapuściński, Aleksander Kruk, Franciszek Kubeczka, Zuzanna Mikler.

Rok 1928 – Paweł Bathelt, Piotr Bartyjewicz, Gustaw Baron, Elżbieta Berke, Emilia Chodura, Jan Chodura, Edmund Kucner, Mieczysław Ostapowicz, Franciszek Stekla, Edward Fiedler, Matylda Genz, Jerzy Lipski, Ignacy Tischler, Adam König, Władysław Kuźma, Robert Kucner, Emil Niedoba, Karolina Schafer.

Rok 1929 – Antonina Baron, Gustaw Baron, Olga Bartel, Maria Bathelt, Paweł Bathelt, Piotr Bartyjewicz, Elżbieta Berke, Emilia Chodura, Rudolf Cieślak, Ludwik Drozd, Adolf Dulawa, Edward Fiedler, Ludwik Gajzler, Matylda Ganz, Ida Hoffman, Janina Kononiuk, Klara Karuze, Edmund Kuncer, Jan Linkert, Jerzy Lipski, Wasyl Makarczuk, Alojzy Miodoński, Piotr Poleszczuk, Józef Raszka, Matylda Szofer, Karolina Schofer, Helena Staniak, Piotr Struski, Matylda Sztelle, Otto Sztelle, Stanisław Wolski¹¹¹.

Jak z tej listy wynika, alumnów co roku przybywało. W roku seminaryjnym 1926/27 było ich 14, rok później 18, a w roku 1928/29 było ich już 31.

W dniach 30.12.1928-1.01.1929 w Bielsku odbył się zjazd młodzieży Zjednoczenia Śląsko-Galicjijskiego, na który przybyło 150 delegatów ze wszystkich zborów. Zaproszono też specjalnych gości: pastora Oswalda, sekretarza ds. Wychowania Wydziału Północno-Europejskiego, który był jednocześnie rektorem uczelni adwentystycznej w Rydze oraz pastora Leszkowskiego – sekretarza do spraw młodzieży Kościoła w Czechosłowacji. Kierownictwo polskiego Kościoła reprezentowali pastory: Isaac, Cunitz i Dzik. Głównym tematem, który dyskutowano podczas tego zgromadzenia było zaangażowanie się młodzieży w ewangelizację¹¹².

Obrzędy kościelne były głównym tematem rozważań teologicznych podczas konferencji duchownych należących do Zjednoczenia Śląsko-Galicjijskiego, która miała miejsce w Bielsku w dniach 26 sierpnia – 4 września 1929 r. Główne referaty wygłosili pastory

¹¹¹ H.L. Rudy, *Szkoła*, „Sługa Zboru”, nr 2/1929, s. 15-17.

¹¹² M. Ostapowicz, *Sprawozdanie z Walnego Zgromadzenia Młodzieży Śląsko-Galicjijskiego Zjednoczenia*, „Sługa Zboru”, nr 2/1929, s. 17-18.

przybyli z zagranicy: Christian, Schubert, Schiling, Lindsay i Oswald. Ci sami goście uczestniczyli w dorocznym zjeździe Zjednoczenia Śląsko-Galicyjskiego w Bielsku w dniach 6-8 września 1929 r. Podjęto siedem uchwał dotyczących ewangelizacji i duszpasterstwa oraz wybrano kierownictwo Zjednoczenia na kolejny rok w następującym składzie:

Przewodniczący – R. J. Cunitz

Sekretarz i skarbnik – A. Gajdzica

Sekretarz Młodzieży i Misji Wewnętrznej – A. Kruk

Sekretarz Szkoły Sobotniej – E. Kulesa

Kierownik Kolportażu – J. Wierzbowski

Rada Zjednoczenia: R.J. Cunitz, H.L. Rudy, W. Czembor, J. Berke

Komisja Rewizyjna: J. Englert i K. Farana

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – R.J. Cunitz, A. Felte

Duchowni młodszy – E. Kulesa, J. Gomola, J. Zieliński, J. Kubaczka, A. Kruk, J. Stekla, A. Gajdzica

Ewangelisci i kolporterzy – P. Baron, L. Berke, J. Niemczyk, F. Himmel, Z. Woronow, L. Nowaczek, J. Marchewka, J. Garpiel, J. Faszuga, A. Piekarz, J. Nenko, F. Żywczok, A. König, W. Kokoszka, J. Mitko¹¹³.

Czasopismo „Sługa Zboru” w numerze 2/1930 publikuje artykuł przewodniczącego Zjednoczenia Śląsko-Galicyjskiego, pastora R.J. Cunitza pt. *Początki ruchu adwentowego na Śląsku Cieszyńskim*, który stał się istotnym przyczynkiem w usystematyzowaniu historii adwentyzmu w południowej Polsce¹¹⁴. W tym samym numerze znajduje się artykuł Cunitza na temat przytułku dla dzieci w Wiśle¹¹⁵.

W roku 1930 przewodniczący Zjednoczenia Śląsko-Galicyjskiego udał się jako delegat na światowy zjazd Kościoła Adwentystycznego

¹¹³ E. Kulesa, *Doroczny Zjazd Zjednoczenia Śląsko-Galicyjskiego*, „Sługa Zboru”, nr 1/1930, s. 4-5.

¹¹⁴ R.J. Cunitz, *Początki ruchu adwentowego na Śląsku Cieszyńskim*, „Sługa Zboru”, nr 2/1930, s. 7-8.

¹¹⁵ R.J. Cunitz, *Przytułek dla dzieci w Zjednoczeniu Śląsko-Galicyjskim*, „Sługa Zboru”, nr 2/1930, s. 9-10.

w Stanach Zjednoczonych. Na łamach czasopisma „Sługa Zboru” opublikował swoje sprawozdanie¹¹⁶.

Doroczny Zjazd Delegatów Zjednoczenia Śląsko-Galicyjskiego odbył się w Bielsku w dniach 28-31 sierpnia 1930 r. Z zagranicy przybyli pastory Schubert i Weaks (obaj z USA) oraz Christian z Wielkiej Brytanii. Kierownictwo polskiego Kościoła było reprezentowane przez J. Isaaca, T. Willa i W. Czembora. Przybyli również przewodniczący ościennych Zjednoczeń, P. Englert i S. Kapusta. Ze zborów przyjechało 134 delegatów.

Ze sprawozdań wynika, że powiększyła się liczba wyznawców na południu Polski. Na koniec roku 1929 było ich 814. Powstało 5 nowych zborów: Balin (19 członków), Dąbrowa (12), Wapienica (20), Sosnowiec (18) i Zabierzów (10). Powołano też kierownictwo Zjednoczenia na kolejny rok w następującym składzie:

Przewodniczący – H.L. Rudy

Sekretarz i skarbnik – A. Gajdzica

Sekretarz Szkoły Sobotniej i Misji Wewnętrznej – E. Kulesa

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – H.L. Rudy, P. Gomola

Duchowni młodsi – E. Kulesa, J. Gomola, J. Zieliński, J. Kubaczka, A. Kruk, J. Stekla, A. Gajdzica, L. Berke, P. Baron, J. Tiszler

Ewangelisti i kolporterzy – F. Himmel, F. Żywczok, W. Kokoszka, T. Sawron, R. Zapała¹¹⁷.

c) Lata 1931-1932

Czasopismo „Sługa Zboru” na połowę roku 1931 zapowiedziało trzy ważne wydarzenia w Zjednoczeniu Śląsko-Galicyjskim. W dniach od 4 do 7 czerwca miał się odbyć zjazd sprawozdawczo-wyborczy, od 8 do 10 czerwca spotkanie ewangelistów, a od 31 lipca do 12 sierpnia szkolenie kolporterów¹¹⁸.

¹¹⁶ R.J. Cunitz, *Wrażenia z podróży*, „Sługa Zboru”, nr 3/1930, s. 3; „Sługa Zboru”, nr 4/1930, s. 2-3.

¹¹⁷ A. Gajdzica, *Doroczne Zgromadzenie Śląsko-Galicyjskiego Zjednoczenia*, „Sługa Zboru”, nr 2/1931, s. 7.

¹¹⁸ T. Will, *Ogłoszenia dotyczące zjazdów i instytucji*, „Sługa Zboru”, nr 2/1931, s. 8.

W roku 1931 dwudziestolecie istnienia obchodził jeden z najstarszych zborów na Śląsku Cieszyńskim, zbor w Skoczowie. Z tej okazji ukazało się w „Słudze Zboru” sprawozdanie J. Dudy, który pisze z polecenia Rady Zboru. Ponieważ to sprawozdanie znakomicie oddaje klimat adwentyzmu tamtych lat, warto zamieścić tu jego obszernie fragmenty (w tekście zachowano oryginalną pisownię): „W roku 1911, dnia 25 marca zostało ochrzczonych pierwszych pięć dusz ze Skoczowa, względnie okolicy. Trzy dusze były już od trzech lat ochrzczone i należały do zboru w Cieszynie. Dnia 3 kwietnia 1911 r. założono z tych ośmiu dusz Grupę Skoczowską, która pracowała pilnie razem z nieodżałowanym kaznodzieją ś.p. br. Pawłem Niedobą i już po dwu latach liczyła 80 członków. Członkowie Zboru Skoczowskiego pochodzili z różnych okolic Śląska, więc każdy z nich udawał się w swoje rodzinne strony, aby swoim krewnym i znajomym nieść radosne poselstwo adwentowe. Zorganizowano regularne tygodniowe lekcje biblijne w Skoczowie u br. Chodurów i br. Bażanowskich; w Międzyświeciu u br. Pieszków; w Nierodzimiu u br. Macurów; w Wiśle u br. Czyżów i br. Cieślarów. Jeśli weźmiemy pod uwagę, że jeden ewangelista odwiedzał co tydzień te wszystkie grupy przyjaciół, a oprócz tego pracował jeszcze w Cieszynie, Żywocicach, Oldrzychowicach i Mistrzowicach, i nie miał komunikacji autobusowej ani kolei na Wisłę i do innych okolic, to możemy ocenić należycie ogrom pracy wykonywanej na niwie Pańskiej przez wzmiankowanego ś.p. br. Pawła Niedobę. Zbor Skoczowski podzielił się po dwu latach na grupy: Skoczów, Nierodzim, Jaworze, Wisła i Brenna. Członkowie Zboru Skoczowskiego starali się usilnie o rozwój poselstwa na Śląsku, tłumaczyli świadectwa i pieśni na język polski, i dopomogli w ten sposób do wydania naszego małego śpiewnika Syońskiego, opracowanego przez br. F. Dzika. Brat ten dzięki łasce Bożej zasługuje obok ś.p. br. Niedoby na wspomnienie, ponieważ i on przyczynił się pośrednio do założenia Zboru Skoczowskiego. Pracując w roku 1909 w Cieszynie w zakładzie, którego właściciel miał brata i siostrę w Skoczowie, wpływał słowem i życiem tak dodatnio na niego, że przyjął prawdę i ze swej strony wpłynął znowu na brata i siostrę w Skoczowie. Słowo nie padło tu na nieurodzajną ziemię, lecz wzniciło życie duchowe, podobnie jak deszcz zwilża spragnioną ziemię. Śpiewnik Syoński stał się dla

nas najmilszym skarbem po Biblii. Położenie jednak nie zawsze było różowe. Burza wojny światowej nie oszczędziła nas. Wszyscy bracia od 19 do 50 lat zostali powołani pod broń, a w domu pozostały same niewiasty i dzieci. Ś.p. br. Paweł Niedoba również poszedł i wrócił po wielu trudach po wojnie z nadszarpniętym zdrowiem i wkrótce zasnął w Panu w stosunkowo młodym wieku. Brat Jerzy Chodura zginął na wojnie, br. Paweł Gazda zginął w niewoli, a brat Paweł Plinta zmarł na skutek ciężkiej rany i wycieńczenia. I inne grupy straciły wielu wiernych członków przez śmierć. Również wewnętrzne życie zborowe ucierpiało dużo wskutek nieszczęścia wojny, lecz Pan Bóg miłosierny zagoił te rany i pocieszył swój wierny lud. Wpływy duchowe Zboru Skoczowskiego sięgają aż do okolic Tarnowa i Lwowa, a na Śląsku Cieszyńskim do Suchej, Domasłowic i innych okolic¹¹⁹.

W roku 1931 nastąpiła zmiana nazwy Zjednoczenia na Śląsko-Małopolskie Zjednoczenie. Stało się to podczas zjazdu sprawozdawczo-wyborczego, który odbył się w dniach 3-7 czerwca 1931 r. Spowodowane było korektą terenu, którym miało Zjednoczenie zawiadywać. Przyłączono zbory w Lipinach (Górny Śląsk) i Szyberku (k. Nowego Sącza). Liczba dorosłych ochrzczonych wyznawców po raz pierwszy przekroczyła tysiąc osób. Było ich dokładnie 1017. Podjęto 7 uchwał programowych, skupiających się na ewangelizacji, duszpasterstwie, katechetyce, propagowaniu zdrowego trybu życia i wychowaniu młodego pokolenia.

Wybrano również kierownictwo Zjednoczenia na roczną kadencję w następującym składzie:

Przewodniczący – pastor August Lüdtkke

Sekretarz i skarbnik – L. Radkówna

Sekretarz ds. Młodzieży i Szkoły Sobotniej – A. Kruk

Sekretarz Misji Wewnętrznej i Kolportażu – S. Kwieciński

Rada Zjednoczenia – A. Lüdtkke, A. Kruk, S. Kwieciński, J. Gomola, J. Englert, J. Czembor i A. Barthelt

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – A. Lüdtkke, J. Gomola, F. Stekla, J. Zieliński (dwaj ostatni ordynację otrzymali na zjeździe)

¹¹⁹ J. Duda, *Dwadzieścia lat zboru skoczowskiego*, „Sługa Zboru”, nr 3/1931, s. 1-2.

Duchowni młodszy – E. Kulesa, O. Niedoba, A. Kruk, S. Kwieciński, F. Kubeczka, G. Baron

Kolporterzy – T. Sawroń, F. Himel, T. Woronkow, J. Niemczyk, R. Zapała, W. Kwieciński, W. Duda, W. Kokoszka, J. Jakszik, F. Kurzawa, J. Brzezula, J. Krupa¹²⁰.

Zapowiadane szkolenie kolporterów odbyło się w Bielsku, w dniach 31 lipca – 10 sierpnia 1931 r. Zgromadziło wszystkich kolporterów z całej Polski, a więc ze Zjednoczenia Warszawskiego, Zjednoczenia Poznańskiego i Zjednoczenia Śląsko-Małopolskiego, które było gospodarzem. Szkolenie prowadził pastor Saknit z Wydziału Północno-Europejskiego, który miał swoją siedzibę w Anglii. Obecni byli również przedstawiciele kierownictwa Kościoła Adwentystycznego w Polsce, w osobach pastorów Oswalda i Willa¹²¹.

Trzy tygodnie później, 2 września 1831 r. w Katowicach rozpoczęła się trzydniowa konferencja duchownych, poświęcona ewangelizacji na terenie Zjednoczenia Śląsko-Małopolskiego. Przewodniczyli jej L.F. Oswald i T. Will z Warszawy¹²².

Interesujące sprawozdania na temat działalności Zjednoczenia Śląsko-Galicyjskiego przynoszą dwa numery „Sługa Zboru”, nr 8/1931 (s. 8) oraz nr 2/1932 (s. 11). Pierwsza tabela dotyczy działalności w III kwartale, natomiast druga działalności w IV kwartale 1931 roku. Szkoda, że takie sprawozdania zamieszczano tylko od przypadku do przypadku, bo archiwum kościelne spłonęło w czasie II wojny światowej. Ponadto w tabeli Zjednoczenie Śląsko-Małopolskie jest nazwane Śląskim, co jest wyraźnym błędem redaktora czasopisma lub sekretarza Zjednoczenia. Z porównania tabel wynika, że nastąpił wzrost działalności agend Zjednoczenia, jak również powiększyła się liczba wyznawców.

d) Lata 1932-1939

W roku 1932 nastąpiła istotna zmiana. Ponieważ przyłączono do Zjednoczenia Śląsko-Małopolskiego tzw. Misyjne Pole Południowe,

¹²⁰ A. Kruk, *Śląsko-Małopolskie Zjednoczenie*, „Sługa Zboru”, nr 4/1931, s. 2.

¹²¹ S. Kwieciński, *Z kursu kolporterów-ewangelistów*, „Sługa Zboru”, nr 6/1931, s. 8.

¹²² A. Kruk, *Katowice – zebranie pracowników*, „Sługa Zboru”, nr 7/1931, s. 7.

nową organizację nazwano Zjednoczeniem Południowym. Sprawozdanie kwartalne na I kwartał 1932 r. pokazuje dalszy wzrost Zjednoczenia, szczególnie wzrost liczby wyznawców oraz ilości zborów¹²³.

W numerze 5/1932 „Sługi Zboru”, K. Saknit oceniając pracę wszystkich zjednoczeń, najwięcej pisze na temat Zjednoczenia Południowego. M.in. sprawozdaje, że na pierwszym miejscu w rozpowszechnianiu czasopism znajduje się grupa z Czartkowa, gdzie przypada 48 rozpowszechnionych czasopism na jednego wyznawcę w ciągu kwartału. Skarży się również, że 5 zborów, stanowiących 6% całej diecezji, nie nadesłało sprawozdań¹²⁴.

W dniach 13-16 maja 1932 roku we Lwowie odbył się zjazd okręgowy, na którym gościł m. in. pastor Lindsay z Wydziału Północno-Europejskiego, jak również przedstawiciele kierownictwa Kościoła w Polsce¹²⁵.

Jesienią w Zjednoczeniu Południowym odbyły się dwa szkolenia kolporterów – ewangelistów. Pierwsze miało miejsce w Bielsku, w dniach 6-10 października 1932, gdzie gościli pastory: J.J. Lüdtkke oraz M. Wasidlów. Obecny też był przewodniczący Zjednoczenia R.J. Cunitz. Podobne szkolenie dla terenów wschodnich zjednoczenia odbyło się we Lwowie, w dniach 11-13 października 1932 r.¹²⁶

W dniach 1-3 września 1933 r. obchodzono 25-lecie zboru w Katowicach, w którym gościli m. in. zwierzchnik Kościoła w Polsce, pastor T.T. Babienco oraz przewodniczący Zjednoczenia pastor P. Englert¹²⁷.

W numerze 6/1934 „Sługi Zboru” znajduje się historia zboru w Drogomyślu, który został założony w roku 1927 oraz notatka z życia zboru w Cieszynie. Czytamy tam m.in., że zbor zebrał specjalne dary pieniężne, które przeznaczono dla misjonarza pracującego w Ugandzie¹²⁸.

¹²³ K. Saknit, *Nasze sprawozdanie kwartalne*, „Sługa Zboru”, nr 5/1932, s. 5.

¹²⁴ „Sługa Zboru”, nr 5/1932. s. 7.

¹²⁵ P. Englert, *Zebranie okręgowe we Lwowie*, „Sługa Zboru”, nr 9/1932, s. 7.

¹²⁶ M. Wasidlów, *Kursy kolporterów-ewangelistów*. Sługa Zboru, nr 10/1932, s. 4.

¹²⁷ E. Kulesa, *Uroczystości jubileuszowe 25-lecia w Katowicach*, Sługa Zboru, nr 10/1933, s. 11-12.

¹²⁸ P. Orawski, *Zbór w Drogomyślu*, „Sługa Zboru”, nr 6/1934, s. 12-14.

W dniach od 6 do 9 września w Bielsku odbył się zjazd Zjednoczenia Południowego, które zostało podzielone na dwie części: Zjednoczenie Południowe oraz Zjednoczenie Śląsko-Polskie. „Sługa Zboru” podaje jedynie sprawozdanie ze zjazdu Zjednoczenia Śląsko-Polskiego. Przybyło 81 delegatów oraz goście: E.D. Dick i J.J. Strehle z Wydziału Północno – Europejskiego. H.L. Rudy z Unii Bałtyckiej oraz przedstawiciele polskiego kierownictwa kościelnego w osobach: T.T. Babienco, P. Englerta, M. Wasidłowa, A. Kruka i K. Schafera.

Wybrano nowe władze:

Przewodniczący – J. Gomola

Sekretarz i skarbnik – E. Lawaty

Sekretarz oddziałowy – E. Niedoba.

Ponadto do Rady Diecezjalnej wybrano F. Steklę, A. Bathelta, F. Cyburę i J. Pieszkę.

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – J. Gomola, A. Llidtke, F. Stekla, J. Zieliński,

Duchowni młodszy – K. Piątek, E. Niedoba, P. Laron, E. Lawaty¹²⁹.

Zjazd diecezjalny został poprzedzony w dniach 3-6 września 1934 r. kursem kolporterów – ewangelistów¹³⁰.

W dniach 22 i 23 grudnia 1934 odbyły się uroczystości związane z poświęceniem kaplicy w Nierodzimiu, która została wybudowana przez rodzinę Balcerów. Służbę Słowa Bożego prowadzili pastory: T.T. Babienco, J. Gomola i E. Niedoba¹³¹.

W roku 1935 „Sługa Zboru” podaje sprawozdanie z obu Zjednoczeń: Śląskiego i Południowego, które były protoplastami późniejszego Zjednoczenia Południowego.

Delegaci Zjednoczenia Śląsko – Polskiego spotkali się w dniach 13-16 czerwca 1935 roku w Białej. Gośćmi Zjazdu byli pastory: L.H. Christian, E.R. Colson z Anglii, E. Ney z Estonii oraz T.T. Babienco, W. Czembor, A. Kruk i M. Wasidłów.

¹²⁹ A. Baron, *Z Cieszyna*, „Sługa Zboru”, nr 8/1934, s. 6-7.

¹³⁰ E. Lawaty, *Zjazd Zjednoczenia Śląskiego*, „Sługa Zboru”, nr 10/1934, s. 15-16.

¹³¹ E. Niedoba, *Kurs kolporterów-ewangelistów Zjednoczenia Śląskiego*, „Sługa Zboru”, nr 11/1934, s. 13-14.

Wybrano następujące władze:

Przewodniczący – J. Gomola

Sekretarz i skarbnik – L. Gajzier

Sekretarz oddziałowy – E. Niedoba

Rada diecezji: J. Gomola, J. Zieliński, E. Niedoba, F. Cybura, H. Mika.

Komisja rewizyjna – F'. Baron i J. Mikler.

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – J. Gomola, A. Llidtke, J. Zieliński, F. Stekla

Duchowni młodszy – K. Piątek, E. Niedoba, L. Gajzier, P. Baron, J. Niemczyk, F. Kubaczka

Kolporterzy – F. Kurzawa, S. Majcherczyk, E. Bojda, W. Bobola, A. Lenik, J. Jabłczyńska, M. Plewnia¹³².

Zjazd Zjednoczenia Południowego odbył się we Lwowie, w dniach 20-23 czerwca, w sali hotelu „Imperial”. Gośćmi Zjazdu byli: pastor E.R. Colsen z Anglii oraz z kierownictwa Kościoła polskiego pastory: T.T. Babienko, K. Schafer, A. Kruk, J. Schwital i M. Wasidlów. Ze sprawozdania ustępującego przewodniczącego, pastora P. Englerta wynika, że powstał nowy zbor w Hucułówce. Powiększyła się też liczba wyznawców. Przyjęto 5 uchwał oraz wybrano nowe władze:

Przewodniczący – K. Schafer

Sekretarz i skarbnik – O. Niedoba

Sekretarz oddziałowy – J. Borody

Rada Diecezji – K. Schafer, O. Niedoba, D. Mudrecki, M. Raduch, A. Felte.

Komisja rewizyjna – J. Schafer i M. Olszewski.

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – K. Schafer, P. Englert, A. Maszczak, A. Felte,

Duchowni młodszy – O. Niedoba, P. Struski, J. Borody, S. Smyk, M. Kot, G. Brunec, D. Szkolniak, W. Smyk.

Kolporterzy-ewangeliści – J. Słupski, M. Wowk, E. Bazarnikowa¹³³.

Młodzi wyznawcy z Południowej Polski zakończyli rok 1935 zjazdem w Skoczowie, w dniach 25-26 grudnia, na którym Słowem Bo-

¹³² J. Gomola, *Poświęcenie kaplicy w Nierodzimiu*, „Sługa Zboru”, nr 2/1935, s. 10.

¹³³ E. Lawaty, *Ze Zjednoczenia Śląskiego*, „Sługa Zboru”, nr 7/1935, s. 13-14.

zym służyli pastory: J. Gomola, E. Niedoba, J. Schwital, M. J. Ostapowicz, P. Baron i G. Baron¹³⁴.

Rok 1936 w życiu wyznawców Zjednoczenia Śląsko-Polskiego rozpoczął się Zjazdem Młodzieży w Katowicach. W dniach 4-6 stycznia młodzież ze zborów górnośląskich, cieszyńskich i Zagłębia Dąbrowskiego obradowała nad następującymi tematami:

1. Stosunek młodzieży do starszych i starszych do młodzieży.
2. W jaki sposób rozpoczynać dzień?
3. Ołtarz rodzinny.
4. W jaki sposób spędzać wieczorne godziny?¹³⁵

Zjazd Zjednoczenia Południowego odbył się w dniach 24-27 września 1936 r. we Lwowie. Gośćmi Zjazdu byli pastory: M. McGuire i W.T. Bartlet z Anglii oraz kierownictwo polskiego Kościoła: T.T. Babienco, W. Czembor i A. Maszczak. Oceniono całoroczną działalność oraz wybrano władze na nową kadencję:

Przewodniczący – K. Schafer

Sekretarz i skarbnik – E. Krygier

Rada diecezji – K. Schafer, E. Krygier, A. Felte, D. Mudrecki i O. Pawluk

Komisja rewizyjna – M. Raduch, W. Szkarada.

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – K. Schafer, P. Englert, A. Felte,

Duchowni młodsi – O. Niedoba, E. Krygier, P. Struski, P. Smyk, M. Kot¹³⁶.

Delegaci Zjednoczenia Śląskiego obradowali w Bielsku w dniach 1-4 października 1936 r. Ci sami goście, którzy uczestniczyli w Zjeździe we Lwowie przybyli również do Bielska. Ustępujący zarząd złożył sprawozdanie, które zostało przyjęte. Następnie delegaci wybrali władze na następną kadencję:

Przewodniczący – Jan Gomola

Sekretarz i skarbnik – Ludwik Gajzier

Sekretarz oddziałowy – Emil Niedoba

¹³⁴ O. Niedoba, *Zjazd Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 7/1935, s. 14.

¹³⁵ G. Baron, *Zjazd Młodzieży w Skoczowie*, „Sługa Zboru”, nr 3/1936, s. 6.

¹³⁶ J. G., *Przewłoka, Zjazd Młodzieży w Katowicach*, „Sługa Zboru”, nr 3/1936, s. 3-4.

Rada Diecezji – J. Gomola, F. Stekla, E. Nieuoba, H. Mike, F. Cybura
Komisja rewizyjna – J. Mikler, A. Barthelt.

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – J. Gomola, A. Lüdtkke, F. Stekla,

Duchowni młodszy – E. Niedoba, K. Piątek, G. Baron, P. Baron
i L. Gajzier¹³⁷.

Kolejny Zjazd Zjednoczenia Południowego odbył się w dniach 13-15 maja 1937 roku we Lwowie. Przybyli goście z Generalnej Konferencji z USA, pastory W. E. Read i T. T. Babienco oraz kierownictwo Kościoła polskiego z W. Czemborem na czele. Wybrano władze diecezji na kolejną kadencję:

Przewodniczący – K. Schafer

Sekretarz i skarbnik – E. Krygier

Kierownik kolportażu i ewangelizacji – M. Wowk

Rada diecezji – K. Schafer, E. Krygier, P. Englert, D. Mudrecki,
M. Raduch.

Komisja rewizyjna – O. Pawlak, B. Szkarada.

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – K. Schafer, P. Englert, A. Felte

Duchowni młodszy – O. Niedoba, E. Krygier, S. Smyk, P. Struski,
M. Kot, I. Wowk, S. Rolski

Kolporterzy-ewangelisci – B. Bazarnikowa, M. Podolakówna,
O. Bojko, W. Hoffman, G. Bruniec i D. Bojko.

Na zjeździe podjęto 6 uchwał¹³⁸.

W dniu 12 czerwca 1937 roku zjazd w Chorzowie obchodził 25-lecie istnienia¹³⁹. Natomiast 25 i 26 czerwca w Skoczowie odbył się zjazd adwentystycznej młodzieży polskiej i czechosłowackiej¹⁴⁰.

Delegaci Zjednoczenia Śląskiego przybyli w dniach 12-15 sierpnia 1937 r. do Bielska na kolejny Zjazd. Gośćmi Zjazdu byli pastory: G.E. Nord, T. Babienco, M. Gehmann oraz W. Czembor, S. Kwie-

¹³⁷ E. Krygier, *Zjazd Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 11/1936, s. 12-13.

¹³⁸ L. Gajzler, *Doroczny Zjazd Zjednoczenia Śląskiego*, „Sługa Zboru”, nr 11/1936, s. 13.

¹³⁹ R. Wiedeman, *Jubileusz Zboru Chorzów*, „Sługa Zboru”, nr 6/1937, s. 12.

¹⁴⁰ E. Niedoba, *Ze Zjazdu Młodzieży w Skoczowie*, „Sługa Zboru”, nr 3/1938, s. 10-11.

ciński, A. Kruk i A. Wiesiołów. Wybrano władze diecezji na nową kadencję:

Przewodniczący – J. Gomola

Sekretarz i skarbnik – P. Baron

Sekretarz oddziałowy – E. Niedoba

Kierownik kolportażu – F. Himmel

Rada diecezji – J. Gomola, F. Stekla, E. Niedoba, A. Barthelt i J. Mikler

Komisja rewizyjna – F. Cybura i H. Mika

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – J. Gomola, A. Lüdtke, F. Stekla, P. Englert i K. Piątek (ordynowany na zjeździe)

Duchowni młodszy – E. Niedoba, M. Ostapowicz, P. Baron – sen. P. Baron – jun., L. Gajzier i F. Himmel¹⁴¹.

W czasie Świąt Bożego Narodzenia w Cieszynie odbył się zjazd młodzieży Zjednoczenia Śląskiego, w którym przewodzili pastory J. Gomola i A. Kruk¹⁴².

W marcu i kwietniu 1838 r. na Śląsku odbywały się okręgowe zjazdy młodzieży: 5 i 6 marca w Katowicach¹⁴³, 12 i 13 marca w Bielsku¹⁴⁴ oraz 10 kwietnia w Chorzowie¹⁴⁵. Natomiast Zjazd Delegatów Zjednoczenia Śląskiego odbył się w dniach 19-22 maja w Białej, w sali hotelu „Czarny Orzeł”. Gościli na nim: pastor Nord z Anglii, pastor Popelna z Czechosłowacji oraz kierownictwo Kościoła polskiego: pastory W. Czembor i A. Kruk. Na zjeździe dokonano wyboru nowych władz Zjednoczenia:

Przewodniczący – F. Stekla

Sekretarz i skarbnik – P. Baron – jun.

Sekretarz oddziałowy – E. Niedoba

Kierownik kolportażu – S. Majcherczyk

¹⁴¹ E. Krygier, *Doroczny Zjazd Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 8/1937, s. 8-9.

¹⁴² E. Niedoba, *Zjazd Młodzieży w Cieszynie*, „Sługa Zboru”, nr 3/1938, s. 10-11.

¹⁴³ F. Himmel, *Zjazd Młodzieży w Katowicach*, „Sługa Zboru”, nr 5/1938, s.9.

¹⁴⁴ S. Majcherczyk, *Zjazd Młodzieży w Bielsku*, „Sługa Zboru”, nr 5/1938, s. 10.

¹⁴⁵ Z. Niczke, *Uroczystości młodzieży w Chorzowie*, „Sługa Zboru”, nr 5/1938, s. 9-10.

Rada Diecezji – F. Stekla, A. Lüdtke, P. Englert, E. Niedoba,
F. Cybura

Komisja rewizyjna – L. Rańda, A. Berthalt

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – F. Stekla, J. Gomola, A. Lüdtke, P. Englert,
K. Piątek

Duchowni młodszy – E. Niedoba, L. Gajzler, P. Baron – sen., P. Baron
jun., S. Majcherczyk, F. Himmel, J. Mikler, J. Pieszka

Ostatniego dnia Zjazdu, młodzież przedstawiła specjalny
program¹⁴⁶.

Delegaci Zjednoczenia Południowego obradowali w dniach 26-29
maja 1938 r. we Lwowie w sali Narodnego Domu. Na Zeździe obecni
byli pastory: W. T. Barlett i Nord z Anglii oraz W. Czembor i A. Kruk.
Uchwalono m.in., że nowa kadencja urzędników diecezjalnych trwać
będzie dwa lata. Wybrano nowe władze:

Przewodniczący – K. Schafer

Sekretarz i skarbnik – E. Krygier

Sekretarz oddziałowy – A. Maszczak

Kierownik kolportażu – M. Wowk

Rada Diecezji – K. Schafer, A. Maszczak, E. Krygier, D. Mudrecki,
M. Raduch

Komisja rewizyjna – W. Szkarada, J. Brennstuhl.

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – K. Schafer, A. Maszczak, A. Felte, O. Niedoba

Duchowni młodszy – E. Krygier, S. Smyk, M. Kot, M. Wowk, St. Rol-
ski, W. Smyk¹⁴⁷.

Niezwykle istotne są uchwały podjęte z inspiracji Zarządu Cen-
tralnego Kościoła w Polsce przez wszystkie diecezje w kraju. Należy
w tym miejscu przytoczyć ich treść, ponieważ obrazują przedwojenny
adwentyzm w Polsce. Oto ich treść:

¹⁴⁶ P. Baron, *Piąty Zjazd Zjednoczenia Śląskiego*, „Sługa Zboru”, nr 7/1938, s. 9.

¹⁴⁷ A. Maszczak, *Piąty Zjazd Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 7/1938,
s. 9-10.

„1. UCHWAŁA DZIĘKCZYNNA

Z całego serca dziękujemy Bogu, że jako dobrotliwy Ojciec przez cały rok miał nas w swej opiece, że obdarzał nas błogosławieństwami duchowymi i doczesnymi, że zachował nas w Prawdzie swej i dał nam możliwość przybycia na ten zjazd ze wszystkich stron naszego Zjednoczenia.

Czujemy jednak, że nie zawsze odwdzięczaliśmy się Bogu za Jego hojność w tej mierze, jak to powinniśmy, dlatego poświęcamy się dziś Panu na nowo i ślubujemy większą wierność w Prawdzie, większą gorliwość w ratowaniu dusz, większą ofiarność i samozaparcie.

Wdzięczni również jesteście Panu, za wolność sumienia, jaką cieszymy się w naszym kraju i z tego powodu zanosimy swe modły do tronu Bożego, aby Pan szczególną opieką otoczył Mężów stanu Państwa Polskiego.

2. ZMIANA STATUTU ZJEDNOCZENIA

Ponieważ uważamy, że dla intensywniejszego organizowania i planowania pracy w zjednoczeniu lepiej będzie o ile urzędnicy zjednoczenia obierani będą na okres 2-letni, przeto polecamy uchwalić zmianę następujących paragrafów w statucie zjednoczenia według następującego brzmienia: § 8. a) Radę wybiera i upełnomocnia zjazd na dwa lata.

3. SOBOTNIA POBUDKA MISYJNA

Ponieważ sobotnie pobudki misyjne stały się w wielu zborach pomocą dla rozgłoszenia Poselstwa i przyczyniły się bardzo do podniesienia ducha misyjnego w zborach, polecamy:

a. Ażeby w każdym zborze, gdzie to jest możliwe, przeprowadzono sobotnią pobudkę misyjną w połączeniu ze szkołą sobotnią, która nie powinna trwać dłużej jak 15 minut;

b. Ażeby podczas sobotniej pobudki misyjnej zwracano uwagę na ważność sprawozdań z pracy misyjnej, które należy także zbierać a następnie, aby opowiadano żywe doświadczenia z pracy misyjnej z ostatniego tygodnia i podtrzymywano ducha misyjnego w zborze, jak również przedkładano zborowi program pracy misyjnej na przyszły tydzień.

4. EWANGELIŚCI ZBOROWI

Ponieważ praca ewangelistów zborowych była wielką pomocą w czasach apostołskich, a w naszym czasie w głoszeniu ostatniego

Poselstwa okazała się wielkim błogosławieństwem i wspianiałym środkiem do ratowania dusz, polecamy:

a. aby wszystkich wiernych i zdolnych członków zboru zachęcić do podjęcia dobrowolnie i bez wynagrodzenia świętej pracy ewangelistów zborowych;

b. aby pracownicy urządzali w zborach kursy dla członków zgłaszających się do pracy ewangelizacyjnej;

c. aby urządzać kursy okręgowe trwające trzy lub cztery dni celem gruntownego zapoznania ich z metodami pracy;

d. aby ewangeliści zborowi pracowali pod kierownictwem zjednoczenia w terenie dla nich przeznaczonym przez zjednoczenie.

5. ZDOBĄDŹ JEDNĄ DUSZĘ

Ponieważ Zbawiciel umarł na krzyżu, aby odkupić ludzkość, a swój lud postawił za stróżów nad upadłą ludzkością i Duch Proroczy wyraźnie mówi, że Chrystus nie prędzej powróci aż wszyscy członkowie wyruszą do pracy, polecamy: aby wszyscy członkowie zboru bez wyjątku zdecydowali się uczynić wysiłki pozyskania w ciągu roku jednej duszy dla Królestwa Bożego, wiedząc, że przez to zakryje się mnóstwo grzechów.

6. NASZA LITERATURA

Ponieważ nasza literatura jest pierwszorzędnym czynnikiem w przeprowadzeniu pracy misyjnej pod hasłem „Zdobądź jedną duszę” polecamy:

a. aby kaznodzieje uświadamiali zbory w każdej sposobności o ważności naszej literatury, która była i jest heroldem ruchu ewangelizacyjnego;

b. aby zachęcać wszystkich członków zboru do rozpowszechniania naszych czasopism starając się w tym kierunku osiągnąć cel: każdy członek sprzedaje dwa czasopisma na miesiąc;

c. aby zachęcać wszystkie zbory do zakładania i utrzymywania bibliotek zborowych, których działalność okazała się zbawienną wszędzie.

7. POPIERANIE PRACY NAD MŁODZIEŻĄ

Ponieważ praca w zborach nad młodzieżą spotyka się z wielu potrzebami i wymaga silnego poparcia i ponieważ tym wszystkim potrzebom i wymaganiom nie może zadość uczynić sam sekretarz młodzie-

ży Jedynie przez korespondencję i odwiedzanie młodzieży od czasu do czasu, polecamy:

a. ażeby się odbywały na wszystkich okręgowych zjazdach kursy dla urzędników oddziałów młodzieży;

b. ażeby dla tej poważnej pracy prosić o współpracę rodziców, kaznodziejów, pracowników i urzędników zboru w celu popierania wszystkich wysiłków i prac wchodzących w zakres pracy nad młodzieżą;

c. ażeby podczas odwiedzania zboru przez sekretarza młodzieży, rada zboru zbierała się na narady zapraszając na to posiedzenie sekretarza młodzieży w celu pozyskania każdego urzędnika zboru do współpracy w osiągnięciu zadania oddziału młodzieży;

d. ażeby sekretarz młodzieży w zjednoczeniu, gdy odwiedza oddziały młodzieży, zwoływał komitet oddziału młodzieży w celu studiowania i naradzania się z nim nad wzmocnieniem pracy w oddziałach i nad osiągnięciem wszystkich celów, ażeby zorganizować naszą młodzież młodszą od lat 10 począwszy w związki młodzieży dla wychowania ich i przygotowania do późniejszej pracy, a to nawet tam, gdzie jest 2 lub 3 kandydatów.

8. NAUKA RELIGII DLA DZIECI

Biorąc pod uwagę, że nasze dzieci są darem Bożym, i że od ich wychowania zależy w przyszłości rozwój życia duchowego w zborach, polecamy:

a. aby w każdym zborze gdzie są dzieci, a nie udziela się nauki religii, organizować klasę i wybrać dla dzieci nauczyciela religii;

b. aby rodzice dołożyli więcej starań do wykonywania świętego obowiązku nauczania religii swoich dzieci. Aby umożliwili swoim dzieciom regularne uczęszczanie na naukę religii i aby nabywali dla dzieci podręczniki wydane w tym celu przez Polski Dom Nakładowy;

c. aby tam gdzie nie ma możliwości posyłania dzieci do klasy religii z powodu dalekiego zamieszkania, rodzice sami nauczali swe dzieci;

d. aby dzieci zdawały egzamin z nauki religijnej dwa razy do roku.

9. SZKOŁA SOBOTNIA

Oceniając wartość Szkoły Sobotniej i wielkie znaczenie urzędu nauczycielskiego, polecamy:

a. aby zbory, które jeszcze nie zorganizowały u siebie kursu dla nauczycieli Szkoły Sobotniej, uczynili to niezwłocznie;

b. aby każdy oddział Szkoły Sobotniej wytrwale wychowywał coraz większą ilość nauczycieli, a to w tym celu, żeby każda klasa składała się najwięcej z sześciu osób.

10. SABAT A CZYNNOSCI URZĘDNIKÓW ZBOROWYCH

Ponieważ niektóre czynności urzędników przeszkadzają w czasie nabożeństw sobotnich, co pozbawia nabożeństwa dnia sobotniego świętości i powagi a wskutek tego nie mogą one być wzorem prawdziwego zachowania i święcenia dnia sobotniego, polecamy przyjąć następujące zarządzenia:

a. aby pracownicy pouczali urzędników zborowych o sposobie wykonywania czynności związanych z ich urzędami w sabat;

b. wychować zbory w zachowaniu zupełnej ciszy podczas przerw w zebraniach;

c. ażeby urzędnicy działu misyjnego nie sprzedawali członkom w sabat literatury misyjnej a w wypadku, jeżeli nie ma ku temu innej sposobności i zachodzi konieczność dostarczenia jej w sabat, mają te czynności powierzyć nauczycielom Szkoły Sobotniej, których trzeba do tego celu zaopatrzyć w teczki. Należność powinni członkowie wkładać w koperty, z innymi darami;

d. ażeby w zborach były przeprowadzane regularne zebrania zborowe, na których należy zwracać szczególną uwagę na sprawy wychowania i pouczania członków odnośnie zachowania się w sabat podczas nabożeństwa.

11. KOLPORTAŻ

Ponieważ „Duch Proroczy” mówi, że praca Anioła z Obj. 18, po większej części zakończona będzie przez instytuty wydawnicze, polecamy:

a. aby wszyscy pracownicy przedstawili członkom ważność kolportażu i aby każdy kaznodzieja i kolporter zwerbował w ciągu roku najmniej jednego kolportera;

b. aby zbory w ciągu roku zjednały przynajmniej jednego członka do stałej pracy kolporterskiej a tylu ilu tylko można do pracy kolportażu przygodnego;

c. aby w wyborze kolporterów zważano na wysoki poziom, jaki „Duch Proroczy” wyznacza ich pracy.

12. UTRZYMANIE SAL ZBOROWYCH

W książkach Ducha Proroczego czytamy następujące słowa: „Gdzie zorganizowała się grupa wierzących, powinno się urządzać dom Boży w którym ci, którzy przyjmują Prawdę znajdą miejsce na uwielbienie i modlitwy do Boga, stosowne do swego sumienia... Wszystkie dzieci Boże będą miłować i czcić dom, w którym Bóg zbliża się do swego ludu. Ten dom nie będzie obciążony długami, gdyż wyglądało by to tak prawie, jak zaparcie się waszej wiary... Bóg żąda darów od wszystkich swoich dzieci i nawet najbiedniejsi członkowie mogą coś uczynić. Samozaparcie wszystkich uzdolni do przyniesienia darów”. Ponieważ jednak w naszych zjednoczeniach bardzo wiele zborów korzysta z dotacji na utrzymanie sal zborowych, polecamy:

a. aby wszystkie zbory, które zbierają się w lokalach nie opłacanych, dwa razy w miesiącu zbierały kolektę na rachunek kaplic i sal, w celu pomożenia tym zborom, które same z powodu wysokiego komornego nie są w stanie utrzymać sal;

b. aby wszystkie zbory bez wyjątku oddawały 10% z sum zbieranych na opłacenie komornego za salę, do kasy zjednoczenia; d. aby zjednoczenie dopłacało na sale tylko tym zborom, które sale wynajęły z porozumieniem się ze zjednoczeniem i gdzie komorne sali wynosi więcej niż 1 zł na wyznawcę¹⁴⁸.

W związku z tym, że w dniu 2 października 1938 roku Polska zaanektowała Zaolzie, 16 zborów adwentystycznych z Czechosłowacji znalazło się na terenie Zjednoczenia Śląskiego:

Cieszyn Zach. (88 wyznawców)

Domosłowice (13)

Nawsie (62)

Cierlicko (25)

Nydek (35)

Sucha (25)

Wędrynia (35)

Karwina (27)

Trzyniec (50)

¹⁴⁸ Archiwum Zarządu Kościoła w Warszawie.

Łazy (71)
Niebory (47)
Dzieńmarowice (25)
Olbrachcice (18)
Bogumin (15)
Wojkowice (52)¹⁴⁹.

W dniu 27 listopada 1938 roku we Lwowie zorganizowano Tydzień Propagandy Literatury. Podobna impreza odbyła się w Katowicach¹⁵⁰.

Numer piąty „Sługi Zboru” z roku 1938 przyniósł artykuł J. Niedoby na temat początków adwentyzmu na Śląsku Cieszyńskim. J. Niedoba został ochrzczony w listopadzie 1908 roku, jako pierwszy adwentysta na tej ziemi¹⁵¹.

W roku 1939 pastor August Lüdtke obchodził 25-lecie swojej pracy Kościele. Od roku 1933 pracował na Górnym Śląsku¹⁵².

W dniach 26-29 maja 1939 r. odbył się Zjazd we Lwowie z udziałem gości zagranicznych: W. T. Barletta i T. T. Babienco¹⁵³, natomiast w dniach 29 czerwca – 2 lipca w Białej podczas Zjazdu Zjednoczenia Śląskiego odbyła się ordynacja duchowna pastorów Rudolfa Gomoli i Emila Niedoby¹⁵⁴.

W czasie okupacji praktycznie życie kościelne w Zjednoczeniu Południowym zamarło. Organizowane były jedynie nabożeństwa domowe.

2. Okres powojenny

Po II wojnie światowej zaczęto od nowa organizować życie Kościoła Adwentystycznego na Południu Polski. Zmieniła się topografia

¹⁴⁹ R. Gomola, *Z Zaolzia*, „Sługa Zboru”, nr 1/1939, s. 6.

¹⁵⁰ M. Woroncówna, *Z życia Zboru Lwowskiego*, „Sługa Zboru”, nr 1/1939, s. 11.

¹⁵¹ J. Niedoba, *Początek dzieła adwentowego na Śląsku Cieszyńskim*, „Sługa Zboru”, nr 5/1939, s. 11-12; nr 6/1939, s. 12-13.

¹⁵² A. Lüdtke, *25-lecie pracy kaznodziejskiej*, „Sługa Zboru”, nr 6/1939, s. 7-9.

¹⁵³ A. Maszczak, *Sprawozdanie ze Zjazdu we Lwowie*, „Sługa Zboru”, nr 8/1939, s. 13.

¹⁵⁴ P. Baron, E. Niedoba, *Sprawozdanie ze Zjazdu Zjednoczenia Śląskiego*, „Sługa Zboru”, nr 9/1939, s. 12-13.

Zjednoczenia Południowego. Do Związku Radzieckiego przyłączono tereny, na których znajdowały się polskie zbory, m.in. Lwów, Kołomyja czy Stanisławów.

a) Lata 1945-1952

Po zakończeniu II wojny światowej życie kościelne zaczęło rozwijać się na nowo. W Krakowie uruchomiono wydawnictwo adwentystyczne, które swą działalność rozpoczęło m.in. od wydawania czasopisma „Sługa Zboru”. W numerze 1-2 z jesieni 1945 r. czytamy o wydarzeniach ze Zjednoczenia Południowego. W czerwcu odbyło się specjalne nabożeństwo młodzieży w Krakowie, a 28 lipca 1945 r. w Skoczowie odbył się pierwszy po wojnie Zjazd Okręgowy, na który przybyło 250 przedstawicieli zborów ze Śląska Cieszyńskiego¹⁵⁵. Pojawiły się również pierwsze nekrologii i informacje o ceremoniach ślubnych¹⁵⁶.

Młodzież zborów ze Śląska Cieszyńskiego zorganizowała dwudniowy zjazd w Wiśle. W sobotę i niedzielę 1 i 2 września 1945 r. odbyły się specjalne nabożeństwa w intencji pierwszego po wojnie roku szkolnego. Uczestniczyła w nich również młodzież przybyła z Czechosłowacji. Śpiewały chóry z Wisły, Jaworza, Cieszyna i Dąbrowy Narodowej¹⁵⁷. Również dwudniowy zjazd zorganizowano w Bielsku. W dniach 6-7 października 1945 r. spotkało się 300 przedstawicieli ze zborów Zjednoczenia Południowego¹⁵⁸. 16 listopada 1945 r. w Dąbrowie Narodowej odbył się pierwszy po wojnie chrzest 10 katechumenów, dzień później 3 osoby zostały zanurzone w Balinie. Obie uroczystości celebrował pastor Franciszek Stekla, przewodniczący Zjednoczenia Południowego¹⁵⁹.

Ogromne trudności z odzyskaniem budynku kościelnego miał zbor w Katowicach. W czasopiśmie „Sługa Zboru” pojawiła się informacja, że w okresie międzywojennym Dom Modlitwy przy ul. Fran-

¹⁵⁵ Z życia zborów, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1945, s. 2.

¹⁵⁶ Tamże.

¹⁵⁷ R. Gomola, *Zjazd młodzieży w Wiśle na Śląsku*, „Sługa Zboru”, nr 3-4/1945, s. 8.

¹⁵⁸ J. Gomola, *Zjazd Okręgowy Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 3-4/1945, s. 8.

¹⁵⁹ J. Zastawnik, *Uroczystość chrztu św. w Dąbrowie Narodowej*, „Sługa Zboru”, nr 1/1946, s. 11.

cuskiej przez 20 lat był własnością Kościoła Adventystycznego. W czasie okupacji Niemcy go zarekwirowali i przerobili na budynek mieszkalny. Po wojnie władze nie chciały go oddać, tłumacząc się brakiem mieszkań na Górnym Śląsku. Stąd adwentyści korzystali z gościnności metodystów, którzy udostępniali im swój Dom Modlitwy, jednakże tylko w soboty¹⁶⁰.

Młodzi adwentyści w Nierodzimiu, Wiśle i Bielsku powitali rok 1946 specjalnymi nabożeństwami¹⁶¹. 21 kwietnia 1946 r. w Krakowie młodzież zorganizowała koncert pieśni chóralnej¹⁶².

Bardzo ważnym wydarzeniem w Zjednoczeniu Południowym był zjazd młodzieży adwentystycznej w Zakopanem, który odbył się w dniach 23-26 sierpnia 1946 r. Przybyło ponad tysiąc osób z całego kraju. Specjalnymi gośćmi zjazdu byli: pastor T. T. Babienco z USA, dr J. Nussbaum z Francji, członek Międzynarodowej Ligi Wolności Religijnej oraz misjonarz Rye Andersen z Danii, sekretarz organizacji Seventh-day Adventists Relief for Poland. Warte odnotowania jest również to, że Polskie Koleje Państwowe podstawily w Krakowie specjalne pociągi, aby przewieźć młodzież adwentystyczną do Zakopanego, a dr Nussbaum udzielił kilku wywiadów krakowskiej i zakopiańskiej prasie. Na zjeździe powołano do życia adwentystyczny Związek Młodzieży Kształcącej. Prezesem został Zygmunt Ostapowicz, sekretarzem Zygmunt Wojciechowski, skarbnikiem Zachariasz Łyko¹⁶³.

W „Słudze Zboru” nr 6/1946 ukazało się sprawozdanie z ogólnopolskiego Zjazdu Kościoła, który odbył się w Krakowie w dniach 29 sierpnia – 1 września 1946 r. Postanowiono tam, że Zjednoczenie Południowe obejmować będzie województwa: kieleckie, krakowskie, katowickie i rzeszowskie. Siedziba miała znajdować się w Kamienicy Śląskiej (obecnie dzielnica Bielska-Białej)¹⁶⁴.

W dniach 5-6 kwietnia 1947 r. w Skoczowie zgromadziło się 200 przedstawicieli zborów ze Śląska Cieszyńskiego. Program tego zjazdu

¹⁶⁰ J. Dubiel, *Zbór w Katowicach ma kaplicę*, „Sługa Zboru”, nr 1/1946, s. 11.

¹⁶¹ G. Baron, *Z życia zborowego*, „Sługa Zboru”, nr 2/1946, s. 16.

¹⁶² D. Jaworski, *Z życia zborów*, „Sługa Zboru”, nr 5/1946, s. 16.

¹⁶³ J. Skrzypaczek, *O zjeździe młodzieży ADS w Zakopanem*, „Sługa Zboru”, nr 6/1946, s. 10.

¹⁶⁴ J. Skrzypaczek, *Sprawozdanie ze zjazdu Unijnego*, „Sługa Zboru”, nr 6/1946, s. 10.

zawierał wystąpienia i dyskusje teologiczne pod kierunkiem pastorów: Jana Kulaka, Franciszka Stekli i Jana Gomoli. Odbył się także koncert chórów kościelnych z Bielska, Wisły, Cieszyna, Nierodzimia i Skoczowa¹⁶⁵.

Kolejny Zjazd Sprawozdawczo-Wyborczy Zjednoczenia Południowego odbył się w Bielsku w dniach 22-24 sierpnia 1947 r. Z zagranicy przybyli pastory: Lindsay, Warmer i Andersen, którzy reprezentowali Wydział Północno-Europejski. Kierownictwo polskiego Kościoła reprezentowali pastory: J. Kulak, J. Skrzypaczek oraz W. Siemienowicz. Oceniono pozytywnie władze Zjednoczenia udzielając mu absolutorium. Zjednoczenie Południowe powiększyło się o 262 wyznawców. Na kolejną kadencję wybrano następujących urzędników:

Przewodniczący – Franciszek Stekla

Sekretarz – Józef Holeksa

Skarbnik – S. Tatarówna

Rada Zjednoczenia: F. Stekla, J. Holeksa, W. Sędzik, J. Urbański, P. Englert

Komisja Rewizyjna: J. Czembor, W. Himel

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni ordynowani – F. Stekla, P. Englert, J. Gomola

Duchowni nieordynowani – Antoni Maszczak, J. Holeksa, W. Sędzik¹⁶⁶.

W październiku 1947 r. na terenie Zjednoczenia Południowego odbyły się cztery zjazdy okręgowe w Skoczowie, Bielsku, Katowicach i Gliwicach. Uczestniczyli w nich oprócz lokalnych wyznawców także goście w osobach zwierzchnika Kościoła Adwentystycznego w Polsce, pastora Jana Kulaka i sekretarza Kościoła, pastora Jana Skrzypaczka¹⁶⁷.

Urzędnicy zborowi Okręgu Cieszyńskiego zebrali się w Skoczowie w dniach 27-29 marca 1948 r. Przybyli przedstawiciele Kościoła z Bielska, Wisły, Nierodzimia, Cieszyna i Skoczowa. Przewodniczył

¹⁶⁵ A. Smyk, *Zebranie okręgowe w Skoczowie*, Dodatek do „Sługi Zboru”, nr 2/1947, s. 8.

¹⁶⁶ J. Holeksa, *Sprawozdanie z III Dorocznego Zjazdu Zjednoczenia Południowego w Bielsku*, „Sługa Zboru”, nr 6/1947, s. 15-16.

¹⁶⁷ J. Holeksa, *Ze Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 9/1947, s. 5.

pastor Franciszek Stekla. Podczas szkolenia omawiano prawo kościelne. W sobotę odbyło się uroczyste nabożeństwo¹⁶⁸.

Dzień 1 maja 1948 r. zapisał się w historii zboru w Dąbrowie Narodowej ważnym wydarzeniem. Tego dnia otwarto tam nowy Dom Modlitwy. Poświęcenia dokonał zwierzchnik Kościoła Adwentystycznego w Polsce, pastor Jan Kulak, w obecności pastorów J. Gomoli i J. Tiszlera. Adwentyzm dotarł tam w roku 1925. Pierwszym pastorem w Dąbrowie był Marek Zastawny¹⁶⁹.

Zjednoczenie Południowe było ponownie gospodarzem Ogólnopolskiego Zjazdu Młodzieży Adwentystycznej. Odbył się on w dniach 22-25 lipca 1948 r. w Ustroniu. Zgromadził 1300 osób z całego kraju, w tym również gości z zagranicy. Ponownie gościł w Polsce pastor R. Andersen. Obecny był zwierzchnik polskiego Kościoła, pastor Jan Kulak. Śpiewały chóry zborów Zjednoczenia Południowego. W niedzielę na Czantorii doszło do spotkania młodzieży polskiej i czeskiej¹⁷⁰.

Miesiąc później, w dniach 27-29 sierpnia 1948 r. w Białej Krakowskiej odbył się doroczny Zjazd Sprawozdawczo-Wyborczy Zjednoczenia Południowego. W roku sprawozdawczym Zjednoczenie Południowe powiększyło się o 227 osób. Wybrano kierownictwo Zjednoczenia na kolejną kadencję:

Przewodniczący – Franciszek Stekla

Sekretarz – Józef Holeksa

Skarbnik – Stefania Koutna

Rada Zjednoczenia – F. Stekla, J. Holeksa, J. Gomola, P. Król, J. Urbański, K. Szwarc i A. Pyc

Komisja Rewizyjna – K. Farana, I. Michorczyk

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni ordynowani – F. Stekla, P. Englert, J. Gomola

¹⁶⁸ *Zjazd Okręgowy w Skoczowie*, „Sługa Zboru”, nr 5/1948, s. 7.

¹⁶⁹ J. Dubiel, *Otwarcie kaplicy w Dąbrowie Narodowej*, „Sługa Zboru”, nr 7/1948, s. 11-12.

¹⁷⁰ J. Skrzypaczek, *Drugi Ogólnopolski Zjazd Młodzieży ADS w Ustroniu*, „Sługa Zboru”, nr 10/1948, s. 3-4.

Duchowni nieordynowani – Antoni Maszczak, Jerzy Lipski, B. Leupowicz, W. Sędzik, J. Holeksa¹⁷¹.

Kraków gościł młodzież adwentystyczną w dniu 9 stycznia 1948 r. W programie były warsztaty biblijne, zajęcia z historii Kościoła, przedstawienia teatralne na bazie historii biblijnych oraz koncerty muzyki religijnej. Jednym z prelegentów był Zachariasz Łyko, ówczesny student Uniwersytetu Jagiellońskiego, później profesor Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie¹⁷².

26 lutego 1948 r. w Katowicach, a dzień później w Bielsku, odbyły się zjazdy okręgowe, poświęcone w całości kwestiom ewangelizacji i duszpasterstwa¹⁷³. Natomiast 11 grudnia 1948 r. odbyło się poświęcenie nowego Domu Modlitwy w Czechowicach-Dziedzicach. Nabożeństwo celebrował pastor Jan Kulak w asyście pastorów Franciszka Stekli, Jana Skrzypaczka i Józefa Holeksy. Adwentyzm do Czechowicz-Dziedzic dotarł stosunkowo wcześniej, bo już w roku 1918. Pierwszym pastorem tam pracującym był Stefan Kapusta¹⁷⁴.

35 katechumenów przyjęło chrzest w obrządku biblijnym w Bielsku w dniu 19 czerwca 1949 r. Z tej okazji odbyło się uroczyste nabożeństwo, które celebrował pastor Jan Gomola¹⁷⁵.

Blisko tysiąc osób przybyło na kolejny Zjazd Sprawozdawczo-Wyborczy Zjednoczenia Południowego, który odbył się w Bielsku w dniach 1-3 lipca 1949 r. Szczególnymi gośćmi byli pastory: Franciszek Stekla, który przez kilka ostatnich kadencji pełnił funkcję przewodniczącego Zjednoczenia Południowego, a w trakcie ostatniej został wybrany zwierzchnikiem całego polskiego Kościoła; Jan Skrzypaczek – sekretarz Kościoła oraz Andrzej Maszczak – rektor Seminarium Duchownego. Na przewodniczącego Zjednoczenia Południo-

¹⁷¹ J. Holeksa, *Sprawozdanie z IV Zjazdu Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 10/1948, s. 6-7. W trakcie trwania kadencji pastor Franciszek Stekla został wybrany zwierzchnikiem Kościoła Adwentystycznego w Polsce. Jego miejsce na stanowisku przewodniczącego Zjednoczenia Południowego zajął pastor Jan Gomola.

¹⁷² *Uroczystość młodzieży w Krakowie*, „Sługa Zboru”, nr 2/1949, s. 16.

¹⁷³ *Zjazdy okręgowe*, „Sługa Zboru”, nr 4/1949, s. 14-15.

¹⁷⁴ K. Farana, *Uroczystość poświęcenia kaplicy w Dziedzicach*, „Sługa Zboru”, nr 4/1949, s. 12-13.

¹⁷⁵ J. Gomola, *Bielsko*, „Sługa Zboru”, nr 8/1949, s. 15.

wego wybrano pastora Jana Gomolę, a na sekretarza pastora Józefa Holeksę¹⁷⁶.

Młodzież zborów na Śląsku Cieszyńskim spotkała się w Skoczowie, gdzie przez dwa dni (16 i 17 lipca 1949) dyskutowano o roli młodzieży w Kościele. Spotkania prowadzili pastory W. Siemienowicz i G. Baron¹⁷⁷.

Od jesieni 1949 aż do 9 kwietnia 1950 prowadzona była w Bielsku ewangelizacja przez miejscowy zbor i pastora Gustawa Barona. Na zakończenie alumni Seminarium Duchownego zorganizowali widowisko słowno-muzyczne na temat rajy utraconego i rajy odzyskanego. Libretto napisał rektor Seminarium, pastor Andrzej Maszczak¹⁷⁸.

W dniu 13 maja 1950 r. w Katowicach odbył się zjazd okręgowy, podczas którego nabożeństwa celebrowali pastory: W. Siemienowicz, J. Gomola, J. Kulak i E. Kulesa. Ci sami pastory wzięli udział w zebraniu okręgowym w Gliwicach w dniu 14 maja 1950 roku¹⁷⁹. Podobny zjazd okręgowy odbył się w Krakowie. W dniach 27-28 maja 1950 r. pastory Jan Gomola i Józef Holeksa celebrowali nabożeństwa dla przedstawicieli zborów Okręgu Krakowskiego¹⁸⁰.

Miesięcznik „Znaki Czasu” nr 4-6/1951 przyniósł wiadomości o zjazdach okręgowych w Lipnicy i Markowej na terenie Zjednoczenia Południowego. Nie podaje jednak dat ani innych danych¹⁸¹. Podaje natomiast datę specjalnych spotkań ewangelizacyjnych, które miały miejsce w Katowicach i Chorzowie. W dniu 8 września 1951 r. pastor Andrzej Maszczak przemawiał na tematy profetyczne¹⁸². Spotkania ewangelizacyjne miały również miejsce w Krakowie. W dniach 6-7 października 1951 r. prowadzili je pastory F. Stekla i W. Siemie-

¹⁷⁶ J. Holeksa, *Z dorocznego zjazdu Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 9/1949, s. 7.

¹⁷⁷ E. Pieszka, *Z Cieszyńskiego*, „Sługa Zboru”, nr 9/1949, s. 13.

¹⁷⁸ R. Cybura, *Bielsko*, „Sługa Zboru”, nr 5/1950, s. 15-16.

¹⁷⁹ F. Himel, *Zjazd okręgowy w Katowicach i Gliwicach*, „Sługa Zboru”, nr 6/1950, s. 31.

¹⁸⁰ Tamże.

¹⁸¹ „Znaki Czasu”, nr 4-6/1951, s. 24.

¹⁸² Tamże, s. 25-26.

nowicz¹⁸³. Ten sam numer „Znaków Czasu” podaje informacje o organizowaniu odstępnych zebrań przez byłego zwierzchnika Kościoła, pastora Jana Kulaka. Rozłam w polskim adwentyzmie, który miał miejsce w latach pięćdziesiątych XX wieku, dotknął także Zjednoczenie Południowe¹⁸⁴.

b) Lata 1952-1957

Ostatni numer „Znaków Czasu”, który ukazał się przed zamknięciem adwentyistycznego wydawnictwa ma numer 1-2/1952. Prawie w całości został poświęcony piętnowaniu duchownych, którzy poparli pastora Jana Kulaka. W roku 1952 definitywnie Kościół Adwentyistyczny w Polsce się podzielił. Praktycznie przestały istnieć jego instytucje, w tym Zjednoczenie Południowe. Przerwa trwała aż do roku 1957.

c) Lata 1957-1988

Zjednoczenie Południowe wznowiło oficjalną działalność w roku 1957, ale już w roku 1956 zaczęto organizować tam pierwsze zjazdy i specjalne nabożeństwa. W dniach 7-8 lipca 1956 r. w Skoczowie odbył się zjazd wyznawców ze zborów Okręgu Cieszyńskiego, w skład którego wchodziły zbory z Cieszyna, Skoczowa, Wisły, Bielska, Nierodzimia i Zaborza. Jednym z punktów programu było oratorium „Getsemane”, przygotowane przez adwentyistyczną młodzież ze szkół muzycznych. Wystąpił również 40-osobowy chór ziemi cieszyńskiej i orkiestra dęta z Wisły. Gościem specjalnym był nowy zwierzchnik Kościoła Adwentyistycznego w Polsce, pastor Gustaw Baron¹⁸⁵. 26 sierpnia 1956 r. pastor G. Baron dokonał chrztu 12 katechumenów w Nierodzimiu¹⁸⁶. Wziął także udział w zjeździe okręgowym w Skoczowie w dniach 15-16 grudnia 1956 r. Towarzyszyli mu pastory: E. Lawaty, A. Smyk i S. Dąbrowski¹⁸⁷.

¹⁸³ Tamże, s. 26.

¹⁸⁴ Piszę o tym w rozdziale pierwszym.

¹⁸⁵ A. Baron, *Poszerzone nabożeństwo w Skoczowie*, „Znaki Czasu”, nr 1/1956, s. 29-30.

¹⁸⁶ A. Baron, *Chrzest w Nierodzimiu*, „Znaki Czasu”, nr 2/1956, s. 4.

¹⁸⁷ A. Baron, *Poszerzone nabożeństwo w Skoczowie*, „Sługa Zboru”, nr 1/1957, s. 7.

W roku 1957 doszło do połączenia rozbitych grup adwentystycznych z całego kraju. Zwierzchnikiem Kościoła został pastor Jan Zieliński, jego zastępcą pastor Gustaw Baron. Wznowiło oficjalnie działalność także Zjednoczenie Południowe. Przewodniczącym został pastor Jerzy Lipski¹⁸⁸.

W dniu 21 grudnia 1957 r. w Krakowie zorganizowano całodienne specjalne spotkania dla dzieci i rodziców, na których omawiano różne aspekty wychowania chrześcijańskiego¹⁸⁹. Natomiast 15 lutego 1958 r. w Gliwicach odbył się zjazd młodzieży ze zborów Górnego Śląska¹⁹⁰.

Zbór w Katowicach był świadkiem chrztu 22 katechumenów, który odbył się w dniu 25 lipca 1958 r. Celebrował go pastor Jan Skrzypaczek¹⁹¹. Gościł również dra A. F. Tarra, przewodniczącego Wydziału Północno-Europejskiego Kościoła z Anglii. Towarzyszyli mu pastory: J. Zieliński, G. Baron, S. Dąbrowski, J. Borody, A. Smyk, A. Maszczak. Z tej okazji do Katowic przyjechali wyznawcy okolicznych zborów. Pastor Tarr wygłosił dwa kazania. Śpiewały chóry z Krakowa, Katowic i Bytomia¹⁹². Chrzty odbyły się również w Cieszynie i Nierodzimiu¹⁹³. Jeszcze jeden chrzest odbył się w Katowicach. W dniu 27 grudnia 1958 r. 27 katechumenów zostało zanurzonych, przystępując w ten sposób do Kościoła Adwentystycznego. Uroczystość celebrował pastor Jan Skrzypaczek¹⁹⁴.

Wiosną roku 1959 na terenie Zjednoczenia Południowego odbyło się wiele interesujących zjazdów, spotkań i innych imprez kościelnych. W dniu 11 kwietnia 1959 r. w Rzeszowie dokonano poświęcenia nowego Domu Modlitwy. Uroczyste nabożeństwo celebrował pastor Gustaw Baron, zwierzchnik Kościoła w Polsce. Towarzyszyli mu pa-

¹⁸⁸ „Sługa Zboru”, nr 1-2/1958, s. 10-12.

¹⁸⁹ Tamże, s. 15.

¹⁹⁰ A. Napora, *Sprawozdanie ze zjazdu młodzieży w Gliwicach*, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1958, s. 14.

¹⁹¹ E. Bereta, *Katowice*, „Sługa Zboru”, nr 6/1958, s. 26.

¹⁹² Tamże.

¹⁹³ Tamże.

¹⁹⁴ H. Stacherska, *Chrzest w Katowicach*, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1959, s. 27.

storzy Jerzy Lipski i Emil Niedoba ze Zjednoczenia Południowego¹⁹⁵. W dniach 2-3 maja 1959 r. w Skoczowie odbył się zjazd okręgowy zborów ze Śląska Cieszyńskiego. Program prowadzili pastory: J. Borody, J. Lipski, S. Dąbrowski, E. Niedoba, J. Skrzypaczek i A. Maszczak. Poruszano kwestie ewangelizacyjno-duszpasterskie¹⁹⁶. Podobny zjazd odbył się w Bielsku dla zborów: bielskiego, jaworzańskiego, radostowickiego i czechowickiego. W dniu 10 maja 1959 r. w Gliwicach odbył się zjazd okręgowy, na który przybyli wierni ze zborów górnośląskich oraz Opola. Gościli na nim pastory: J. Borody, J. Lipski, S. Dąbrowski, E. Niedoba, J. Skrzypaczek i A. Maszczak. Śpiewały chóry z Gliwic i Bytomia. W dniach 16-17 maja 1959 r. pastory: J. Borody, J. Lipski, S. Dąbrowski, E. Niedoba, J. Skrzypaczek i A. Maszczak prowadzili tam szkolenie ewangelizacyjno-duszpasterskie¹⁹⁷.

Ponieważ nie udało się znaleźć odpowiedniej sali na ogólnopolski zjazd młodzieży, który zaplanowano na lipiec w Ustroniu, postanowiono zorganizować w to miejsce obozy wypoczynkowe dla młodzieży w poszczególnych Zjednoczeniach. Dla młodzieży Zjednoczenia Południowego zorganizowano taki obóz w Bielsku-Kamienicy, gdzie mieściło się wcześniej seminarium duchowne, które w roku 1959 przeniesiono do Podkowy Leśnej, k. Warszawy, oraz w Zakopanem, gdzie przybyło 300 miłośników Tatr¹⁹⁸.

W dniach 18-20 września 1959 r. w Bielsku-Białej odbył się Zjazd Sprawozdawczo-Wyborczy Zjednoczenia Południowego, na który przybył zwierzchnik światowego Kościoła Adwentystycznego, pastor dr R.R. Figuhr oraz przewodniczący Wydziału Północno-Europejskiego, pastor A.F. Tarr. Obecni byli również pastory: G. Baron – zwierzchnik Kościoła Adwentystycznego w Polsce, J. Lipski – przewodniczący Zjednoczenia Południowego, A. Kruk – przewodniczący Zjednoczenia Zachodniego, M. Kot – przewodniczący Zjednoczenia Wschodniego, A. Maszczak – rektor Seminarium Duchownego, S. Dąbrowski – sekretarz i skarbnik Zarządu Kościoła, A. Smyk – redaktor

¹⁹⁵ W. Ciuk, *Poświęcenie kaplicy w Rzeszowie*, „Sługa Zboru”, nr 3/1959, s. 22.

¹⁹⁶ L. Gajzler, *Poszerzone nabożeństwo w Skoczowie*, „Sługa Zboru”, nr 3/1959, s. 24.

¹⁹⁷ H. Pilch, *Zebranie okręgowe w Bielsku-Kamienicy*, „Sługa Zboru”, nr 3/1959, s. 24.

¹⁹⁸ Z. Łyko, *Wczasy młodzieżowe*, „Sługa Zboru”, nr 5/1959, s. 30-31.

naczelnym Wydawnictwa „Znaki Czasu”, Z. Łyko – dyrektor ds. sekretariatów oddziałowych Zarządu Kościoła oraz E. Niedoba, J. Skrzypaczek i E. Lawaty z Zarządu Zjednoczenia Południowego. Obecnych było 78 delegatów z 43 zborów. Ze sprawozdania przewodniczącego Zjednoczenia wynikało, że powiększyło się ono w okresie minionej kadencji o 324 wyznawców. Powstały nowe grupy wyznawców w Dobruchowie, Błazowej Górze, Łańcucie, Sanoku, Oświęcimiu, Chełmku, Tychach, Częstochowie, Łagiszy, Ostrowie Górnicy i Zawierciu. W Sosnowcu zakupiono budynek na Dom Modlitwy. W sumie Zjednoczenie Południowe posiadało w tym czasie 25 zborów, 18 grup i 36 mniejszych skupisk wyznawców. Pracowało na tym terenie 18 pastorów, którzy przeprowadzili 8796 lekcji biblijnych, rozpowszechnili 13799 książek oraz wiele tysięcy ulotek. Rozdano 1233 sztuk odzieży a także udzielono wielu osobom pomocy materialnej. Zjednoczenie Południowe posiadało 19 oddziałów młodzieżowych z 519 członkami, dla których zorganizowano obozy wypoczynkowe i zjazd duszpasterski w Zakopanem. Dokonano wyboru nowego zarządu i rady w następującym składzie:

Przewodniczący – Jerzy Lipski

Sekretarz – Aleksander Baron

Skarbnik – Gabriela Jurek

Rada – J. Lipski, A. Baron, J. Urbański, E. Pieszka, S. Matuszewski, L. Gajzler, A. Orawiec, J. Skrzypaczek, J. Jastkowiak

Komisja Rewizyjna – J. Ziura i J. Kulak

Uwierzytelnienie otrzymali:

Pastorzy ordynowani – J. Lipski, E. Niedoba, J. Skrzypaczek, E. Lawaty, L. Gajzler, R. Wawrzonek

Pastorzy nieordynowani – A. Baron, W. Ciuk, E. Majchrowski, G. Pacewicz, B. Maciejewski, J. Nurzyński, A. Błachuciak

Podczas zjazdu ordynowano dwóch pastorów, Ludwika Gajzlera i Romualda Wawrzonka. Śpiewały chóry kościelne z Bielska, Cieszyńska, Wisły, Skoczowa, Jaworza, Katowic, Bytomia, Gliwic i Czechowic. Grała orkiestra dęta z Wisły¹⁹⁹.

¹⁹⁹ E. Majchrowski, *Sprawozdanie ze Zjazdu Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 5/1959, s. 10-12.

Na zjeździe podjęto następujące uchwały (zachowano oryginalną pisownię):

„I. Uchwała dziękczynna.

My, delegaci Zborów Adwentystów D. S., zebrani na Walnych Zjazdach Delegatów Zjednoczenia Zachodniego w Poznaniu, w dniach 11-13 września br., Zjednoczenia Południowego w Bielsku, w dniach 18-20 września br., oraz Zjednoczenia Wschodniego w Warszawie, w dniach 25-27 września br., po szczęśliwie minionym czasie kadencji, w którym okazał Bóg wiele dowodów swej łaski i błogosławieństw wobec Swego Zboru poszczególnych Zjednoczeń, uchwalamy:

1. wyrazić Bogu szczególnie serdeczne podziękowanie za Jego opiekę, zachowanie nas w wierze – przy zdrowiu i życiu – a zwłaszcza za drogocenne dusze, którymi obdarzył swój Zbór;

2. wyrazić wdzięczność Władzy Państwowej za przychylne ustosunkowanie się do potrzeb naszego Kościoła;

3. wyrazić wdzięczność wszystkim Zborom i Członkom za ich ofiarność i wierność w stosunku do Dzieła Bożego.

II. Uchwała dotycząca Szkoły Sobotniej.

Ponieważ Szkoła Sobotnia jako nierozdzielna część naszych nabożeństw sobotnich, została ustanowiona przez Boga dla duchowego zbudowania każdego z dzieci Bożych, od najmłodszego do najstarszego członka Zboru, uchwalamy:

1. aby członkami Szkoły Sobotniej byli:

a) wszyscy członkowie Zboru,

b) wszystkie nieochrzczone dzieci i młodzież,

c) wszyscy kandydaci przygotowujący się do chrztu

d) i każda inna osoba, która wyrazi na to swoje życzenie;

2. aby zachęcać wszystkich członków Szkoły Sobotniej do rodzinnego studiowania dwóch lub trzech pytań z lekcji Szkoły Sobotniej w czasie porannych i wieczornych nabożeństw;

3. aby członkowie, którzy nie mogą przychodzić regularnie na nabożeństwa w dniu sobotnim do Zboru, przeprowadzali lekcje Szkoły Sobotniej w swych domach (tzw. domowe Szkoły Sobotnie);

4. aby szczególną opiekę otrzymały dzieci uczęszczające do Szkoły Sobotniej, organizując dla nich osobne klasy;

5. aby kierownicy i nauczyciele Szkół Sobotnich wspierali takich członków, którzy przez osobiste studiowanie Biblii osiągnęli wyższy poziom w życiu chrześcijańskim i mogą być wzorem dla innych, by osobisty przykład byli prawdziwym błogosławieństwem w Zborach;

6. aby kierownicy Szkół Sobotnich przestrzegali ściśle porządku i programu Szkoły Sobotniej, aby Szkoła Sobotnia stała się przez nią błogosławieństwem dla jej uczestników, zwłaszcza, by zwrócili uwagę na ważność zebrań nauczycielskich, oraz starali się o możliwe największe urozmaicenie samego programu Szkoły Sobotniej;

7. Uchwała dotycząca młodzieży i dzieci.

Świadomi odpowiedzialności spoczywającej na Zborze i rodzicach w wychowaniu młodzieży i dzieci w uświęcającej Prawdzie, tak by młodzież i dzieci zrozumieli znaczenie usprawiedliwienia przez wiarę, uszlachetniali swoje charaktery i przygotowywali się do Żywota wiecznego, a zarazem tu na ziemi byli użytecznymi i dobrymi obywatelami, uchwalamy:

1. aby rodzice, każdy członek Zboru i kaznodzieja przez osobistą pracę zdobywali dla Chrystusa nienawróconą młodzież i dzieci złączonych w jakikolwiek sposób z naszych Zborem, jak również starają się wzmacnić w wierze młodzież już nawróconą;

2. aby w każdym Zborze raz w tygodniu odbywały się nabożeństwa młodzieży oraz nauka religii dla dzieci i młodzieży uczęszczającej do szkół;

3. aby od czasu do czasu były przeprowadzane specjalne nabożeństwa ewangelizujące, celem dopomożenia młodzieży potrzebującej szczególnej pomocy duchowej, zwłaszcza młodzieży samostojącej;

4. aby urządzać uroczyste nabożeństwa z udziałem młodzieży i dzieci, śpiewem i deklamacjami oraz odpowiednimi przemówieniami świadczyć publicznie w wierze w Jezusa;

5. aby wszyscy kaznodzieje wyświęceni i niewyświęceni zapoznawali się z duchowymi potrzebami młodzieży i dzieci i wspólnie z Radą Zborową i rodzicami układali plany niesienia pomocy duchowej naszej młodzieży i dzieciom;

6. aby wszyscy starsi członkowie Zboru prowadzili życie oddane Bogu, praktykowali nabożeństwa rodzinne, zachowali pokój między sobą i z wszystkimi ludźmi, wierność wobec Boga i Jego postanowień

i tym samym dawali młodzieży przykład, w jaki sposób uwielbić Boga oraz stać się błogosławieństwem i pożytkiem dla społeczeństwa;

7. aby nabożeństwa młodzieży były jak najbardziej ożywione, urozmaicone i pociągające; aby rodzice wychowywali swe by dla Pana i przygotowywali do nauki Seminarium Duchownym²⁰⁰.

W sobotę 10 października 1959 r. w Sosnowcu przy ul. 1 Maja 37 odbyło się poświęcenie Domu Modlitwy na 250 osób. Uroczystość celebrował pastor Gustaw Baron w asyście pastora Jerzego Lipskiego. Śpiewał chór zboru katowickiego pod batutą Waldemara Nabego²⁰¹. Poświęcenia Domu Modlitwy dokonano również w Wiśle. W dniu 12 grudnia 1959 r. przybyli nie tylko wyznawcy miejscowego zboru, ale także wielu gości. Tutaj także uroczystość celebrował pastor Gustaw Baron w asyście pastora Jerzego Lipskiego²⁰².

W dniach 2-3 lipca 1960 r. w Skoczowie odbył się zjazd okręgowy, na który przybyli przedstawiciele zborów ze Śląska Cieszyńskiego. Z Zarządu Kościoła obecni byli pastory: Gustaw Baron, Andrzej Maszczak i Zachariasz Łyko, ze Zjednoczenia Południowego: Jerzy Lipski, Oskar Niedoba i Aleksander Baron. Śpiewały chóry kościelne z Cieszyna, Skoczowa, Nierodzimia i Jaworza. Głównym tematem zjazdu była praca ewangelizacyjna wykonywana przez działaczy zborowych²⁰³.

W liczącej 5 tys. mieszkańców wsi Markowa na Rzeszowszczyźnie dokonano poświęcenia Domu Modlitwy. W dniu 12 listopada 1960 r. do miejscowego zboru przybył zwierzchnik Kościoła w Polsce, pastor Gustaw Baron, w asyście pastora Stanisława Dąbrowskiego, którzy celebrowali tę uroczystość. Obecni byli przewodniczący wszystkich Zjednoczeń, Południowego – pastor Jerzy Lipski, Wschodniego – pastor Marian Kot, Zachodniego – pastor Aleksander Kruk. Adwentyzm

²⁰⁰ Archiwum Zjednoczenia Południowego w Krakowie.

²⁰¹ E. Majchrowski, *Kaplica w Sosnowcu*, „Sługa Zboru”, nr 6/1959, s. 30.

²⁰² *Poświęcenie kaplicy w Wiśle*, „Sługa Zboru”, nr 1/1960, s. 27.

²⁰³ R. Wawrzonek, *Zebranie okręgowe w Skoczowie*, „Sługa Zboru”, nr 5/1960, s.31.

do Markowej dotarł w roku 1929, a pierwszymi pastorami, którzy tam pracowali, byli Jan Kulak i Marian Kot oraz Emil Niedoba²⁰⁴.

Podobna uroczystość miała miejsce 25 lutego 1961 r. w Częstochowie, przy ul. Orzechowskiego 1. I tutaj także aktu poświęcenia dokonali pastory G. Baron i S. Dąbrowski. Obecni byli także pastory J. Skrzypaczek i L. Malarek oraz liczna rzesza wyznawców²⁰⁵. Idea adwentyzmu dotarła do Częstochowy stosunkowo późno, bo w roku 1958, ale dość szybko zorganizowano niewielki zbor, który w krótkim czasie znacznie się rozrósł²⁰⁶.

Rok 1961 był rokiem zjazdów różnych instytucji kościelnych, w tym Zjednoczenia Południowego. W dniach 9-12 czerwca 1961 r. w Krakowie odbył się Zjazd Sprawozdawczo-Wyborczy tego Zjednoczenia, na który przybyli specjalni goście. Z Wydziału Północno-Europejskiego pastory Tarr i King, z Zarządu Kościoła G. Baron, S. Dąbrowski, Z. Łyko, A. Kruk, M. Kot i K. Bulli. Wszyscy oni prowadzili posługę Słowa. Ustępujący przewodniczący Zjednoczenia Południowego, pastor Jerzy Lipski, w swoim sprawozdaniu stwierdził, że ta instytucja w minionej kadencji powiększyła się o ponad 200 wyznawców, wyremontowano kilkanaście budynków kościelnych, wybudowano dwa domy modlitwy. Podczas sesji administracyjnej dokonano wyboru nowego kierownictwa Zjednoczenia Południowego:

Przewodniczący – Aleksander Kruk

Sekretarz – Aleksander Baron (ordynowany na tym zjeździe)

Skarbnik – Zbigniew Dębicki

Rada – A. Kruk, A. Baron, Z. Dębicki, J. Kulak, J. Gajsler, H. Pilch, J. Ziura, J. Szubel, J. Wójcicki.

Podczas zjazdu śpiewały chóry kościelne z Krakowa, Lipnicy, Katowic i Gliwic²⁰⁷.

²⁰⁴ W. Ciuk, *Uroczystość poświęcenia kaplicy w Markowej*, „Sługa Zboru”, nr 3/1961, s. 22-23.

²⁰⁵ L. Malarek, *Uroczystość poświęcenia kaplicy w Częstochowie i zorganizowanie zboru*, tamże, s. 28.

²⁰⁶ Więcej na ten temat zob. *Powstanie Zboru A.D.S. w Częstochowie*, tamże, s. 29.

²⁰⁷ A. Baron, *Zjazd Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 4/1961, s. 18-19.

W dniu 1 lipca 1961 młodzież zboru w Sosnowcu wystawiła sztukę pt. „Biała róża”, opartą na wydarzeniach z czasów cesarza rzymskiego Aureliusza²⁰⁸.

Młodzież Zjednoczenia Południowego wykazywała ogromną żywotność podczas lata 1962 r. W dniach 14-15 lipca zorganizowano zjazd młodzieży adwentystycznej w Wiśle, na którym specjalny program dla młodzieży przedstawili pastory: A. Smyk, E. Niedoba, A. Baron, W. Ciuk i A. Błachuciak. Kilkuset uczestników zjazdu było też pod wrażeniem koncertu orkiestry dętej z Wisły, która grała pieśni religijne. W programie zjazdu była też wycieczka piesza po szlakach górskich. W dniach 4-6 sierpnia w Zakopanem też zgromadziło się ponad 300 młodych osób, które z zainteresowaniem wysłuchały kazań, lekcji biblijnych i wykładów teologicznych, które prowadzili pastory: A. Smyk, M. Kot, Z. Łyko, E. Bereta, A. Kruk, E. Niedoba i A. Maszczak. Dyskutowano o sprawach młodzieżowych, np. kwestiach narzeczeństwa i małżeństwa, rozrywek czy mody. W niedzielę po południu odbyła się wycieczka na Kasprowy Wierch, a w poniedziałek spływ Dunajcem na flisackich tratwach²⁰⁹.

Na południowo-wschodnich krańcach Zjednoczenia Południowego, w Przemyślu, założono nowy zbór. Oficjalna inauguracja miała miejsce w sobotę 11 sierpnia 1962 r. Uroczyste nabożeństwo z tej okazji celebrował pastor Aleksander Kruk, przewodniczący Zjednoczenia Południowego. W tym dniu odbył się również chrzest 10 katechumenów. Posługę Słowa prowadzili pastory: A. Kruk, A. Baron i A. Maszczak²¹⁰.

Latem 1962 r. na terenie Zjednoczenia Południowego odbyło się kilkanaście uroczystości chrztu św. w obrządku adwentystycznym, m. in. w Krakowie (1 lipca), Skoczowie (1 lipca), Katowicach (14 lipca)²¹¹. Natomiast w dniu 20 października 1962 r. dokonano uroczystego poświęcenia nowego Domu Modlitwy w Balinie. Nabożeństwo

²⁰⁸ *Z życia zboru sosnowieckiego*, „Sługa Zboru”, nr 6/1961, s. 24.

²⁰⁹ A. Baron, *Zjazdy młodzieżowe w Wiśle i Zakopanem.*, „Sługa Zboru”, nr 6/1962, s. 24-25.

²¹⁰ A. Baron, *Nowo założony zbór adwentowy w Przemyślu*, „Sługa Zboru”, nr 6/1962, s. 27.

²¹¹ „Sługa Zboru”, nr 6/1962, s. 27.

celebrowali pastorzy: Stanisław Dąbrowski, Aleksander Kruk i Jan Kulak²¹².

W sobotę 24 sierpnia 1963 r. w Wiśle odbył się Zjazd Młodzieży Zjednoczenia Południowego. Do młodzieży przemawiali pastorzy: G. Baron, E. Niedoba, A. Baron, W. Ciuk i P. Cieślar. Głównym tematem rozważań było zaangażowanie młodzieży w życie Kościoła. Następnego dnia ponad 300-osobowa grupa udała się na wycieczkę na górę Równicę²¹³.

Czasopismo „Sługa Zboru” , nr 1-2/1964, publikuje interesujący artykuł na temat dziejów zboru w Skoczowie, sięgając aż do roku 1900. Wynika z niego, że idee adwentystyczne przywiózł do Skoczowa niejaki Peter, który był majstrem w skoczowskiej fabryce mydła i został wysłany do Niemiec, aby zapoznać się z metodami pracy tamtejszych fabryk. A ponieważ znajdował czas na uczęszczanie na wykłady teologii adwentystycznej, przyjął te idee i przeniósł na grunt skoczowski²¹⁴. Publikacja ma związek z 50-leciem zboru w Skoczowie, które obchodzono 25 maja 1963 r. Na uroczyste nabożeństwo przybyło wielu zacnych gości. Z Zarządu Kościoła: G. Baron, S. Dąbrowski, Z. Łyko, A. Smyk. Z Zarządu Zjednoczenia Południowego: A. Kruk i A. Baron. Byli także J. Gomola i O. Niedoba²¹⁵.

Swoje jubileusze obchodziły też zbory w Jaworzcu i Wiśle. W dniu 17 sierpnia 1963 r. świętowano 50-lecie istnienia zboru w Jaworzcu, które celebrowali pastorzy: S. Dąbrowski, A. Smyk, A. Kruk, E. Niedoba, P. Cieślar i A. Baron. Zbór w Jaworzcu był i nadal pozostaje jednym z największych w Zjednoczeniu Południowym. Miesiąc później, 21 września 1963 r. 50-lecie istnienia obchodził zbór w Wiśle, na które przybyli nie tylko wyznawcy z tej miejscowości, ale z całego Śląska Cieszyńskiego. Uroczyste nabożeństwo celebrowali pastorzy: G. Baron, A. Smyk, Z. Łyko, W. Ciuk, F. Stekla, O. Niedoba i G. Ba-

²¹² Z. Dębicki, *Poświęcenie kaplicy w Balinie*, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1963, s. 30.

²¹³ *Wiśła*, „Sługa Zboru”, nr 5-6/1963, s. 30.

²¹⁴ R. Pieszka, *Historia powstania zboru w Skoczowie*, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1964, s. 7-8.

²¹⁵ A. Baron, *Trzy uroczystości jubileuszowe na Śląsku Cieszyńskim*, tamże, s. 25-26.

ron. Śpiewały chóry z Wisły, Cieszyna, Skoczowa. Grała orkiestra dęta z Wisły²¹⁶.

19 lat czekał zbór w Gorlicach na własny Dom Modlitwy. Zbór powstał w roku 1945, ale dopiero w dniu 7 marca 1964 r. oddano do użytku budynek kościelny przy ul. Słowackiego 5. Z tej okazji odbyło się uroczyste nabożeństwo celebrowane przez pastorów: G. Barona, S. Dąbrowskiego, W. Ciuka i Z. Dębickiego²¹⁷.

Jednym z najstarszych zborów na Górnym Śląsku jest zbór w Rudzie Śląskiej-Wirku. Ponieważ pomieszczenia kościelne były zbyt małe, rozbudowano je. W dniu 8 czerwca 1964 r. podczas sobotniego nabożeństwa, postanowiono ten rozbudowany Dom modlitwy poświęcić. Na uroczystość przybyło wielu wyznawców z całego Górnego Śląska. Nabożeństwo celebrowali pastory: Gustaw Baron i Aleksander Kruk²¹⁸.

Rok 1965 przyniósł zmiany personalne nie tylko w Zarządzie Kościoła Adwentystycznego w Polsce, ale również w Zjednoczeniu Południowym. W dniach 4-6 czerwca 1965 r. w Krakowie odbył się Zjazd Sprawozdawczo-Wyborczy, na który przybyli specjaliści goście z Wydziału Północno-Europejskiego z Anglii, pastory E.E. Roenfelt i B.B. Beach. Z Zarządu Kościoła przybyli: nowy zwierzchnik Kościoła, pastor Stanisław Dąbrowski oraz Zachariasz Łyko – sekretarz, Zbigniew Dębicki – skarbnik i Paweł Cieślar – sekretarz oddziałowy. Ponadto obecni byli pastory: S. Rafanowicz – przewodniczący Zjednoczenia Wschodniego, Emanuel Bereta – przewodniczący Zjednoczenia Zachodniego i Konstanty Bulli – rektor Seminarium Duchownego. Wybrano następujące osoby na poszczególne urzędy:

Przewodniczący – Aleksander Baron

Sekretarz – Wiktor Ciuk

Skarbnik – Gabriela Jurek

Sekretarz oddziałowy – Emil Niedoba

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – A. Kruk, E. Niedoba, O. Niedoba, L. Gajzler, A. Baron, W. Ciuk i K. Janyszka (ordynowany podczas zjazdu)

²¹⁶ Tamże.

²¹⁷ Z. Dębicki, *Poświęcenie kaplicy w Gorlicach*, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1964, s. 27.

²¹⁸ Z. Dębicki, *Poświęcenie kaplicy w Wirku*, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1964, s. 27.

Duchowni młodszy – T. Wiśniewski, A. Olma, A. Gorzkowicz, P. Król, J. Miśkow, E. Pieszka, D. Sawczuk, M. Ignasiak, W. Kwiecień, H. Pilch, P. Heród, T. Baron.

Podjęto szereg uchwał dotyczących rozwoju Kościoła i życia zborowego oraz stosunku Kościoła do współczesnych problemów. Na zeździe obecnych było ok. 1300 wyznawców²¹⁹.

W dniach 18-20 sierpnia 1965 r. w Zakopanem odbyła się konferencja teologiczna dla duchownych i ewangelistów zborowych. Głównymi prelegentami byli pastory Z. Łyko i P. Cieślar z Zarządu Kościoła oraz pastor W. Czembor, były zwierzchnik Kościoła w Polsce, który przybył z Friedensau (NRD), gdzie zamieszkał po II wojnie światowej. Po konferencji, w dniach 21-23 sierpnia odbył się zjazd młodzieży Zjednoczenia Południowego, na który przybyła również spora grupa młodzieży z Czechosłowacji. Podczas zjazdu posługę Słowa prowadzili pastory: S. Dąbrowski, P. Cieślar Z. Łyko i W. Czembor²²⁰.

Zbory górnośląskie miały swój zjazd okręgowy w dniu 29 stycznia 1966 r. w Bytomiu. Nabożeństwa celebrowali pastory: Z. Łyko, A. Baron, E. Niedoba, W. Ciuk, E. Pieszka i R. Cichy. Podczas zjazdu odbył się chrzest 20 katechumenów, którzy w ten sposób stali się wyznawcami Kościoła Adwentystycznego. Zanurzenia dokonał pastor Aleksander Baron²²¹.

Kolejnym Domem Modlitwy, który został oddany do użytku i poświęcony, był kościół w Tarnowskich Górach. W dniu 2 kwietnia 1966 r. podczas specjalnego nabożeństwa dokonano poświęcenia. Zbór w Tarnowskich Górach istnieje od roku 1929. Miesięcznik „Sługa Zboru” w nr. 1-2/1966 zamieszcza wspomnienia Franciszka Himla o początkach adwentyzmu w tym mieście²²².

Kolejny Zjazd Sprawozdawczo-Wyborczy Zjednoczenia Południowego odbył się w dniach 2-4 czerwca 1967 r. w Krakowie. Zgromadził ponad tysiąc wyznawców. Wybrano nowego przewodniczącego w osobie pastora Mariana Kota. Pastor Wiktor Ciuk pozostał sekretarzem.

²¹⁹ W. Ciuk, *Walny Zjazd Delegatów Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 3-4/1965, s. 25-26.

²²⁰ P. Cieślar, *Wspomnienia z Zakopanego*, „Sługa Zboru”, nr 5-6/1965, s. 28.

²²¹ R. Kołodziej, *Bytom*, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1966, s. 23-24.

²²² F. Himel, *Tarnowskie Góry*, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1966, s. 26-28.

Skarbnikiem wybrano pastora Andrzeja Górskiego, a sekretarzem oddziałowym pastora Henryka Pilcha. Podczas Zjazdu wystąpił 100-osobowy chór pod dyr. Pawła Cieślara. Odbyła się także ordynacja pastora Antoniego Olmy. Głównym mówcą podczas zjazdu był pastor Paul Sundquist z Wydziału Północno-Europejskiego, długoletni misjonarz w Afryce²²³.

W ślad za Zjazdem Sprawozdawczo-Wyborczym, w dniu 12 sierpnia odbył w się Wiśle zjazd młodzieży Zjednoczenia Południowego, który zgromadził ponad 500 przedstawicieli zborów z południowej Polski. Prelegentami byli pastory: S. Dąbrowski, P. Cieślar, E. Niedoba, M. Kot. Głównym tematem rozważań zjazdowych była kwestia religii w codziennym życiu. Odbył się też chrzest 24 młodych osób w rzece Wiśle²²⁴.

W dniu 20 stycznia 1968 r. w Gliwicach odbył się Zjazd Okręgowy, na który przybyli wyznawcy zborów górnośląskich. Kazania wygłosili pastory: E. Niedoba, P. Cieślar i H. Pilch²²⁵. Podobne spotkanie odbyło się w Tarnowskich Górach w dniu 2 marca 1968 r. Głównym gościem był pastor A. Lohne ze Szwecji i pastor P. Unnersten z Norwegii²²⁶. Natomiast 6 lipca wyznawcy okolicznych zborów wyznaczili sobie Lgotę na specjalne nabożeństwo połączone z zanurzeniem katechumenów²²⁷. Na koniec roku 1968 młodzież adwentystyczna zjechała do Skoczowa, gdzie przez trzy dni odbywały się nabożeństwa, dyskusje, wykłady, koncerty. Wszystkim kierował pastor Paweł Cieślar²²⁸.

Rok 1969 w Zjednoczeniu Południowym rozpoczął się od otwarcia Domu Modlitwy w Nysie. W dniu 8 lutego 1969 r. pastory S. Dąbrowski i M. Kot dokonali poświęcenia nowego obiektu sakralnego²²⁹. 6 kwietnia 1969 r. w Krakowskim zborze adwentystycznym wysta-

²²³ W. Ciuk, *Z Walnego Zjazdu Delegatów Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 9/1967, s. 6-8.

²²⁴ H. Pilch, *Zjazd młodzieży Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 10/1967, s. 10-11.

²²⁵ „Sługa Zboru”, nr 4/1968, s. 14.

²²⁶ „Sługa Zboru”, nr 6/1968, s. 14.

²²⁷ „Sługa Zboru”, nr 9-10/1968, s. 30.

²²⁸ „Sługa Zboru”, nr 3/1969, s. 13.

²²⁹ S. Szoltysek, *Otwarcie kaplicy ADS w Nysie*, „Sługa Zboru”, nr 4/1969, s. 13.

wiono oratorium „Getsemane”²³⁰. 15 maja 1969 r. grupa w Kielcach-Jaworzni była świadkiem chrztu i założenia zboru. Zanurzenia katechumenów dokonał pastor Aleksander Baron. Celebrował również nabożeństwo związane z oficjalnym powstaniem zboru²³¹.

W roku 1969 zakończyła się kolejna kadencja władz Zjednoczenia Południowego. W związku z tym na dni 20-22 czerwca 1969 r. zwołano w Krakowie Zjazd Sprawozdawczo-Wyborczy Zjednoczenia Południowego. Delegaci wybrali pastora Mariana Kota na stanowisko przewodniczącego na kolejną kadencję. Wybrano nowego sekretarza, pastora Tadeusza Przychodzkiego. Skarbnikiem ponownie został pastor Andrzej Górski. Podczas zjazdu ordynowano pastora Henryka Pilcha²³². Wśród uchwał, które podjęto na zjeździe należy wyróżnić szczególnie tę, która brzmi następująco: „Kładziemy rodzicom na serce troskę o wychowanie dzieci w adwentowych ideałach życia, w duchu posłuszeństwa i karności, poszanowania starszych, autorytetów rodzicielskich, szkolnych i narodowych, poszanowania godności ludzkiej, własności prywatnej i społecznej dla dobra wszystkich. Zachęcamy wyznawców do uczestniczenia w społecznych akcjach zwalczania alkoholizmu i niktynizmu, w pracach szkolnych komitetów rodzicielskich i w innych formach pracy społecznej mającej na uwadze dobro duchowe i moralne człowieka”²³³.

Celebrowane przez pastorów E. Bujaka i W. Pilcha w dniu 28 czerwca 1969 r. nabożeństwo podczas Zjazdu Okręgowego w Wiśle, zakończyło się chrztem 21 katechumenów²³⁴. Tego samego dnia w Krakowie odbył się chrzest 24 katechumenów²³⁵. Chrzest odbył się również w Kalwarii Zebrzydowskiej. W dniu 5 lipca 1969 r. celebrował go pastor Aleksander Kruk²³⁶.

²³⁰ B. Kot, *Uroczystość w Krakowie*, „Sługa Zboru”, nr 5/1969, s. 15.

²³¹ I. Kendra, *Kielce-Jaworznia*, „Sługa Zboru”, nr 10/1969, s. 12.

²³² T. Przychodzki, *Walny Zjazd Delegatów Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 8-9/1969, s. 25-27.

²³³ Tamże.

²³⁴ A. Olma, *Chrzest w Wiśle*, „Sługa Zboru”, nr 10/1969, s. 15.

²³⁵ „Sługa Zboru”, nr 10/1969, s. 16.

²³⁶ F. Skolak, *Uroczystość w Kalwarii Zebrzydowskiej*, „Sługa Zboru”, nr 10/1969, s. 16.

Szczególnym wydarzeniem dla zborów na Śląsku Cieszyńskim było poświęcenie nowego Domu Modlitwy w Ustroniu-Hermanicach w dniu 18 października 1969 r. Na uroczystość przybyli m.in. zwierzchnik Kościoła Adwentystycznego w Polsce, pastor Stanisław Dąbrowski oraz przewodniczący Zjednoczenia Południowego, pastor Marian Kot, którzy celebrowali akt poświęcenia. Historia zboru w Ustroniu sięga roku 1908, kiedy adwentyzm na te tereny przyniósł pastor L. Mathe, kaznodzieja z Wiednia. Jako duchowni na tym terenie pracowali również pastory: Muth, Hodura, Paweł i Józef Niedobowie, Paweł i Jan Gomolowie oraz Franciszek Stekla. Mimo, że zbor powstał w roku 1910, własnego budynku kościelnego doczekał się dopiero w roku 1934 w Nierodzimiu k. Ustronia. Wierni spotykali się tam na nabożeństwie do roku 1968. Należało zmienić budynek, ponieważ ten był już za mały a i stan techniczny pozostawiał wiele do życzenia²³⁷.

Młodzież zborów górnośląskich spotkała się 22 listopada 1969 r. w Sosnowcu, gdzie dyskutowano na temat kreacjonizmu i ewolucjonizmu. Przed dyskusją wyświetlono film pt. „Biblia a ewolucja” i pastor Emanuel Bereta miał specjalną prelekcję na ten temat²³⁸.

W roku 1970 zbor w Balinie obchodził 35-lecie istnienia. Z tej okazji w miesięczniku „Sługa Zboru” opublikowano kronikę tego zboru²³⁹.

W dniu 14 lutego 1970 r. w Katowicach odbył się Zjazd Okręgowy, na który przybył przewodniczący Wydziału Północno-Europejskiego z Anglii, pastor D. Eva. Towarzyszyli mu pastory: S. Dąbrowski, Z. Łyko i M. Kot. Pastor Eva w swoim przemówieniu poruszał kwestie eschatologiczne²⁴⁰. Natomiast w Krakowie gościł pastor M. T. Battle, sekretarz ds. Ewangelizacji w Wydziale Północno-Europejskim. Wizyta odbyła się w dniach 7-8 kwietnia 1970 r. podczas konferencji du-

²³⁷ R. Cichy, *Poświęcenie kaplicy w Ustroniu-Hermanicach*, „Sługa Zboru”, nr 2/1970, s. 12.

²³⁸ *Zebrań okręgowych młodzieży w Sosnowcu*, „Sługa Zboru”, nr 2/1970, s. 11.

²³⁹ „Sługa Zboru”, nr 4/1970, s. 15-16.

²⁴⁰ W. Nawrocki, *D. Eva w Katowicach*, „Sługa Zboru”, nr 5/1970, s. 7.

chownych Zjednoczenia Południowego. Gość odwiedził również obóz zagłady w Oświęcimiu²⁴¹.

Zjazd dla Okręgu Opolskiego odbył się 23 maja 1970 r. w Nysie, natomiast tydzień później odbył się Zjazd Okręgu Rzeszowskiego w Markowej²⁴². Tego samego dnia spotkała się w Rudzie Śląskiej młodzież Okręgu Katowickiego²⁴³. Szczególnie jednak odnotować należy zjazd młodych adwentystów, który odbył się w dniach 8-9 sierpnia 1970 r. w Skoczowie. Zgromadził kilkaset osób, które spotkały się pierwszego dnia w Domu Modlitwy i na placu kościelnym zboru skoczowskiego, a następnego na górze Równicy. Gościem szczególnym zjazdu był pastor Paul Sundquist z Anglii. Towarzyszyli mu pastory: S. Dąbrowski, P. Cieślar i W. Polok. Ich wystąpienia miały charakter ewangelizacyjno-duszpasterski. Podczas zjazdu grała 40-osobowa orkiestra z Wisły oraz zespół muzyczny z Czechosłowacji²⁴⁴.

W dniu 28 listopada 1970 r. w Katowicach dokonano poświęcenia nowego obiektu kościelnego, przy ul. Huberta 25. W Domu Modlitwy zgromadziło się kilkuset wyznawców, którzy przez cały dzień brali udział w nabożeństwach które celebrowali pastory: S. Dąbrowski, Z. Łyko, M. Kot, L. Malarek, A. Olma, E. Bereta. Wystąpiło kilka chórów zborowych z Górnego Śląska²⁴⁵.

50-lecie istnienia zboru w Krakowie obchodzono w dniu 12 grudnia 1970 r. Uroczyste nabożeństwo celebrował zwierzchnik polskiego Kościoła Adwentystycznego, pastor Stanisław Dąbrowski²⁴⁶. Natomiast 17 kwietnia 1971 r. zbor w Gliwicach obchodził 60-lecie istnienia, który także z tej okazji gościł pastora S. Dąbrowskiego²⁴⁷. 60-lecie zboru obchodził także zbor w Ustroniu. Uroczystość, która

²⁴¹ P. Cieślar, *Po raz trzeci w Polsce*, „Sługa Zboru”, nr 6/1970, s. 12-13.

²⁴² „Sługa Zboru”, nr 8/1970, s. 12.

²⁴³ Tamże.

²⁴⁴ P. Cieślar, *Poszerzone nabożeństwo młodzieży w Skoczowie*, „Sługa Zboru”, nr 1/1971, s. 12-13.

²⁴⁵ Z. Łyko, *Poświęcenie Domu Modlitwy w Katowicach*, „Sługa Zboru”, nr 2/1971, s. 30-31.

²⁴⁶ „Sługa Zboru”, nr 7/1971, s. 14-15.

²⁴⁷ J. Kaźmierczak, *Jubileusz 60-lecia Zboru w Gliwicach*, „Sługa Zboru”, nr 8/1971, s. 12-13.

miała miejsce w dniu 8 maja 1971 r., celebrowana była przez pastora S. Dąbrowskiego oraz pastorów: M. Kota, A. Olmę, R. Cichego, J. Gomolę i O. Niedobę²⁴⁸.

W roku 1971 dobiegła końca kadencja władz Zjednoczenia Południowego. Z tego powodu na dzień 11 czerwca zwołano w Krakowie Zjazd sprawozdawczo-Wyborczy. Przybyło 100 delegatów ze zborów południowej Polski. Ustępujący przewodniczący, pastor Marian Kot w swoim sprawozdaniu podkreślił ogromną ofiarność wyznawców Zjednoczenia Południowego oraz zaangażowanie w budowaniu nowych domów modlitwy. Zjazd wybrał nowe kierownictwo Zjednoczenia Południowego w osobach:

Przewodniczący – Aleksander Baron

Sekretarz – Aleksander Kruk

Skarbnik – Andrzej Górski

Sekretarz oddziałowy – Tadeusz Przychodzki

Rada Zjednoczenia – A. Baron, A. Kruk, A. Górski, T. Przychodzki, W. Waliczek, E. Bereta, J. Stekla, S. Tywoniak, P. Słociak

Komisja Rewizyjna – J. Kulak i J. Kaźmierczak

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – A. Baron, M. Kot, T. Przychodzki, E. Bujak, E. Bereta, A. Olma, W. Sędzik, J. Kulak, O. Niedoba, E. Pollok (ordynowany na zjeździe), J. Gomola i J. Gajzler.

Duchowni młodszy – W. Bojko, R. Cichy, T. Baron, M. Ignasiak, A. Gorzkowicz, S. Szofitysek, H. Duda, J. Kowalak, A. Górski, D. Sawczuk²⁴⁹.

W dniu 23 października 1971 r. zbor w Czechowicach obchodził 50-lecie istnienia. Z tej okazji przybył tam zwierzchnik Kościoła w Polsce, pastor S. Dąbrowski oraz pastory: J. Gomola, A. Kruk. Na uroczystym nabożeństwie zebrali się przedstawiciele wszystkich zborów Okręgu Bielskiego²⁵⁰. 27 listopada 1971 r. wyznawcy Okręgu Katowickiego spotkali się w Sosnowcu na jubileuszu 40-lecia miejsco-

²⁴⁸ R. Cichy, *60 lat zboru w Ustroniu-Hermanicach*, „Sługa Zboru”, nr 10/1971, s. 11.

²⁴⁹ E. Bereta, *Walny Zjazd Delegatów Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 9/1971, s. 5-6.

²⁵⁰ W. Waliczek, *50-lecie zboru w Czechowicach*, „Sługa Zboru”, nr 2/1972, s. 14-15.

wego zboru. Nabożeństwo celebrowali pastory: K. Lisek i A. Kruk²⁵¹. Natomiast przedstawiciele zborów Okręgu Cieszyńskiego udali się do Skoczowa, gdzie w dniu 4 grudnia 1971 r. miejscowy zbor obchodził 60-lecie istnienia. Pastorowi S. Dąbrowskiemu towarzyszyli: A. Baron, A. Kruk, R. Cichy i A. Olma²⁵².

Kolejne nabożeństwa okręgowe młodzieży ze zborów Śląska Cieszyńskiego odbyły się w Skoczowie, w dniu 17 czerwca 1972 r. oraz w Wiśle, w dniu 24 czerwca 1972 r., gdzie kilkanaście młodych osób z Kościołów protestanckich przyłączyło się do Kościoła Adwentystycznego poprzez chrzest w formie biblijnej, tj. przez zanurzenie²⁵³. 24 września 1972 pastor Stanisław Dąbrowski celebrował poświęcenie nowego Domu Modlitwy w Dąbrowie Narodowej²⁵⁴. 21 października 1972 zbor w Cieszynie obchodził 60-lecie istnienia. Jest to jeden z najstarszych zborów adwentystycznych na tym terenie. Adwentyzm dotarł do Cieszyna w 1908 roku²⁵⁵. Jubileusz obchodził też zbor w Radostowicach. W dniu 4 listopada 1972 uroczyste nabożeństwo celebrował pastor Z. Łyko. Tego samego dnia odbyło się poświęcenie nowego Domu Modlitwy. Aktu poświęcenia dokonał przewodniczący Zjednoczenia Południowego, pastor A. Baron²⁵⁶. Pastor Baron dokonał też zanurzenia 15 katechumenów w Tarnowskich Górach. Chrzest odbył się w dniu 29 grudnia 1972 roku²⁵⁷.

W sobotę 16 grudnia 1972 r. w Skoczowie odbył się Zjazd Okręgowy, na którym goszczono zwierzchnika Kościoła Adwentystycznego w NRD, pastora M. Boettchera, któremu towarzyszył sekretarz Kościoła w Polsce, pastor Z. Łyko. W tym samym miejscu w dniu 17 lutego 1973 r. młodzież zaprezentowała oratorium pt. „Eliasz”²⁵⁸.

²⁵¹ Wyznawcy zboru sosnowieckiego w Jubileusz 40-lecia, „Sługa Zboru”, nr 4/1972, s. 14-15.

²⁵² H. Jaworska, 60-lecie zboru w Skoczowie, „Sługa Zboru”, nr 3/1972, s. 13-15.

²⁵³ A. Cichy, W Okręgu Cieszyńskim, „Sługa Zboru”, nr 10/1972, s. 14-15.

²⁵⁴ Z. Rybak, Poświęcenie kaplicy w Dąbrowie Narodowej, „Sługa Zboru”, nr 5/1973, s. 10.

²⁵⁵ Jubileusz w Cieszynie, „Sługa Zboru”, nr 2/1973, s. 12-13.

²⁵⁶ Radostowickie uroczystości, tamże.

²⁵⁷ Chrzest w Tarnowskich Górach, tamże.

²⁵⁸ Z. Cichy, Uroczystości w Skoczowie, „Sługa Zboru”, nr 5/1973, s. 11.

Natomiast w dniach 6-7 lipca 1973 r. w Wiśle, odbył się Zjazd Młodzieży Zjednoczenia Południowego, na którym gościł pastor John Hancock, sekretarz ds. młodzieży Wydziału Północno-Europejskiego. Towarzyszyli mu: pastor Jan Jankiewicz, sekretarz Młodzieży Kościoła w Polsce oraz pastor Marek Ignasiak, sekretarz do spraw młodzieży Zjednoczenia Południowego. Wszyscy trzej zaprezentowali programy, które dotyczyły problemów młodzieżowych. W niedzielę na Równicy odbyła się interesująca dyskusja na bazie wcześniej wygłoszonych prelekcji²⁵⁹.

W dniu 29 czerwca 1974 r. w Katowicach odbyła się uroczystość chrztu 31 katechumenów, którą celebrowali pastory E. Bujak i E. Pieszka. Zważywszy na stosunkowo niewielką liczbę wyznawców Kościoła Adwentystycznego w Polsce, 31 nowych wyznawców jest liczbą całkiem dużą²⁶⁰.

Miesięcznik „Sługa Zboru” nr 10/1974 podaje wykaz domów modlitwy na terenie Zjednoczenia Południowego:

- Bielsko-Biała I, ul. Kochanowskiego 2
- Bielsko-Biała II, ul. Bednarska 10
- Balin 624
- Bolechowice 152
- Bytom, ul. Wolności 76
- Cieszyn, ul. Łukowa 1-3
- Czechowice-Dziedzice, ul. Marchlewskiego 4
- Częstochowa, ul. Orzechowskiego 1
- Gliwice, ul. Nowy Świat 43
- Gorlice, ul. Słowackiego 5
- Jaworze Dolne 124
- Jaworzno-Dąbrowa, ul. Dąbrowska 20a
- Kalwaria Zebrzydowska, ul. Sowińskiego 4
- Katowice, ul. Huberta 25
- Kraków, ul. Lubelska 25
- Lipnica Górna 241
- Ligota 1

²⁵⁹ *Zjazd młodzieży w Wiśle*, „Sługa Zboru”, nr 10/1973, s. 12.

²⁶⁰ W. Mazurek, *Chrzest w Katowicach*, „Sługa Zboru”, nr 10/1974, s. 12.

Łomnica Zdrój 207
Markowa 307
Mikołów, ul. Miarki 7
Nysa, ul. 1 Maja 18
Opole, ul. Żeromskiego 6
Osiny, ul. Główna 9
Przemyśl, ul. R. Luxemburg 8
Radostowice 51a
Ruda Śląska-Wirek, Pl. Targowy 4
Rybnik-Radlin, ul. Lenina 191
Rzeszów, ul. Grottgiera 28
Skoczów, ul. Szewczyka 29
Sosnowiec, ul. 1 Maja 37
Tarnowskie Góry, ul. Kaczyniec 7
Tarnów, ul. Narutowicza 19
Ustroń-Hermanice 155
Wiśla 663
Zaborze 19
Zakopane, Droga na Antałówkę 15a

Jesienią roku 1974 na terenie Zjednoczenia Południowego odbyło się kilka zjazdów okręgowych. W dniach 20-21 września w Lipnicy gościli wyznawcy z Bochni, Wiśnicza i Krakowa. W dniach 12-13 października w Opolu obecni byli przedstawiciele zborów Okręgu Opolskiego. Tydzień później w Balinie spotkali się wyznawcy z Krakowa, Balina, Dąbrowy Narodowej i Lipnicy. W dniach 1-3 listopada w Rzeszowie gościli wyznawcy zborów Okręgu Rzeszowskiego. Na każdym z tych zjazdów obecny był zwierzchnik Kościoła w Polsce, pastor Stanisław Dąbrowski. Towarzyszyli mu duchowni ze Zjednoczenia Południowego²⁶¹.

Wyznawcy Kościoła, p. Bizugowie, przeznaczyli część swego domu w Jastrzębiu na kaplicę adwentystyczną. Poświęcenia w dniu 14 czerwca 1975 roku dokonał pastor Józef Holeksa. Dwa tygodnie później w Katowicach pastor Ernest Pieszka ochrzcił 15 katechume-

²⁶¹ Z życia zborów, „Sługa Zboru”, nr 2/1975, s. 14.

nów. 5 lipca w Skoczowie gościł pastor M.L. Mills, przewodniczący Wydziału Trans-Afrykańskiego²⁶².

W ciągu dwóch dni, tj. 14 i 15 maja 1976 r. w Krakowie odbył się Zjazd Sprawozdawczo-Wyborczy Zjednoczenia Południowego. Głównym gościem zjazdu był pastor W. Scragg z Wydziału Północno-Europejskiego. Delegaci reprezentujący wszystkie zbory Zjednoczenia Południowego wybrali nowy Zarząd i Radę Zjednoczenia w następującym składzie:

Przewodniczący – Antoni Olma

Sekretarz – Erwin Pieszka

Skarbnik – Gabriela Jurek

Sekretarz oddziałowy – Marek Ignasiak

Rada Zjednoczenia – A. Olma, E. Pieszka, G. Jurek, M. Ignasiak, F. Micherda, J. Jenkner, W. Waliczek, M. Grabarczyk, S. Tywoniak

Komisja Rewizyjna – P. Słociak i A. Kuźniar

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – A. Bobeszko, E. Bujak, M. Ignasiak, J. Holeksa, R. Kral, E. Micherda, A. Olma, E. Pieszka, E. Pollok, S. Szoltysek (ordynowany na zjeździe)

Duchowni młodszy – J. Kowalak, H. Patryarcha, E. Ciuk, C. Kroczek, J. Krysta, R. Krzywoń, A. Ples, R. Prosół, B. Szczucki²⁶³.

Wiosna roku 1976 zapisała się uroczystościami chrztu, które odbyły się w Jaworzu (22 maja – 10 katechumenów), Bytomiu (25 maja – 14 osób), Katowicach (17 czerwca – 13 osób)²⁶⁴.

W dniu 4 grudnia 1976 r. pastory S. Dąbrowski i A. Olma celebrowali uroczyste nabożeństwo z okazji otwarcia nowego Domu Modlitwy w Zaborzu, k. Skoczowa. Na nabożeństwo przybyło 130 osób, dwukrotnie więcej, niż liczba mieszkańców tej wsi²⁶⁵. 12 grudnia w Tarnowskich Górach ochrzczono 23 młode osoby. Uroczystość celebrował pastor Erwin Pieszka²⁶⁶.

²⁶² Z życia zborów, „Sługa Zboru”, nr 9-10/1975, s. 31.

²⁶³ A. Olma, *Walny Zjazd Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 7/1976, s. 10-11.

²⁶⁴ „Sługa Zboru”, nr 10/1976, s. 12-14.

²⁶⁵ „Sługa Zboru”, nr 2/1977, s. 14.

²⁶⁶ Tamże.

Zbór w Rybniku był gospodarzem Zjazdu Okręgu. W dniu 23 kwietnia 1977 r. przybyli tam wyznawcy ze zborów w Jastrzębiu, Osinach i Radostowicach oraz Rybnika. Gości honorowymi byli pastory Zachariasz Łyko i Erwin Pieszka²⁶⁷. 24 czerwca 1977 r. w Częstochowie pastor Emanuel Bereta ochrzcił 14 osób²⁶⁸, a 25 września pastor Władysław Polok poprowadził w Katowicach seminarium biblijne dla sympatyków Kościoła Adwentystycznego.

W sobotę 29 kwietnia 1978 r. w Skoczowie odbył się Zjazd Okręgowy, na który przybyli wyznawcy z Cieszyna, Ustronia, Wisły, Zaborza i Skoczowa. Głównym mówcą był pastor Jan Jankiewicz z Zarządu Kościoła. Obecny był również przewodniczący Zjednoczenia Południowego, pastor Antoni Olma a także red. Rajmund Dąbrowski z miesięcznika „Znaki Czasu” i pastor Stanisław Karauda²⁶⁹. W dniu 14 października 1978 r. w Bielsku-Białej pastor Władysław Polok ochrzcił 22 katechumenów²⁷⁰.

Kolejny Zjazd Sprawozdawczo-Wyborczy Zjednoczenia Południowego odbył się w Bielsku-Białej w dniu 18 marca 1979 r. Dokonano na nim oceny działalności Zjednoczenia za okres minionej kadencji, pomocne zaś w tym były przedstawione delegatom sprawozdania. Podkreślano w nich, że dzięki zaangażowaniu duchownych i świeckich rozwijała się praca ewangelizacyjna i duszpasterska. Rozpowszechniono ponad 142 tysiące literatury. Zjednoczenie powiększyło się o 233 wyznawców. Powstały dwie nowe grupy wyznawców, w Jordanie i Chełmku. Delegaci wybrali Zarząd Zjednoczenia w osobach:

Przewodniczący – Antoni Olma

Sekretarz – Erwin Pieszka

Skarbnik – Gabriela Jurek

Sekretarz oddziałowy – Marek Ignasiak

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – E. Bereta, A. Bobeszko, A. Olma, E. Bujak, J. Holeksa, M. Ignasiak, S. Karauda, E. Pieszka, E. Pollok, W. Polok, R. Krzywoń (ordynowany na zjeździe)

²⁶⁷ R. Koss, *Rybnik*, „Sługa Zboru”, nr 8/1977, s. 15.

²⁶⁸ „Sługa Zboru”, nr 1/1978, s. 14.

²⁶⁹ L. Wójcicka, *Skoczów*, „Sługa Zboru”, nr 7/1978, s. 14.

²⁷⁰ „Sługa Zboru”, nr 1/1979, s. 15.

Duchowni młodszy – J. Krysta, B. Szczucki, Z. Korosteński, L. Niewolik, A. Ples M. Stadniczenko, J. Stadniczenko, P. Ustupski, C. Krocze, R. Rabiniak, M. Rusek.

W zjeździe uczestniczyli pastory z Wydziału Północno-Europejskiego W. Scragg – przewodniczący i B.B. Beach – sekretarz. Obecny był również zwierzchnik Kościoła w Polsce, pastor Stanisław Dąbrowski. Następnego dnia w Katowicach odbyło się uroczyste nabożeństwo, na które przybyło ok. 1500 wyznawców ze Zjednoczenia Południowego²⁷¹.

65-lecie zboru w Opolu obchodzono w dniu 13 października 1979 r. Z tej okazji kazanie wygłosił pastor Stanisław Dąbrowski²⁷². Natomiast dnia 20 października 1979 r. dokonano poświęcenia nowego Domu Modlitwy w Rybniku. Na uroczystość oprócz wyznawców z Rybnika, przybyli także wierni z całego okręgu. Nabożeństwo celebrował przewodniczący Zjednoczenia Południowego, pastor Antoni Olma²⁷³.

Wyjątkowo uroczystość celebrowano nabożeństwo sobotnie w dniu 22 grudnia 1979 r. w Ustroniu. Tego dnia oddano do użytku i poświęcono nowy Dom Modlitwy, przy ul. Długiej 10. Po dwuletnich pracach otwarto podwoje budynku kościelnego, który tego dnia pomieścił kilkuset wyznawców, nie tylko z Ustronia. Aktu poświęcenia dokonał sekretarz Kościoła, pastor Zachariasz Łyko²⁷⁴.

W dniu 20 września 1980 r. Zjednoczenie Południowe obchodziło 60-lecie istnienia. Z tej okazji w Katowicach odbył się okolicznościowy zjazd, który zgromadził 1500 wyznawców. W całodziennych nabożeństwach posługę Słowa sprawowali pastory: R. Apenzeller – sekretarz ds. literatury Wydziału Północno-Europejskiego, P. Peltonen – sekretarz ds. ewangelizacji tego samego Wydziału oraz pastory Zjednoczenia Południowego, z przewodniczącym A. Olmą²⁷⁵.

²⁷¹ „Sługa Zboru”, nr 9/1979, 6-8/

²⁷² „Sługa Zboru”, nr 1/1980, s. 14.

²⁷³ M. Pollok, *Poświęcenie Domu Modlitwy w Rybniku*, „Sługa Zboru”, nr 1/1980, s. 12.

²⁷⁴ R. Dąbrowski, *Nowy Dom Modlitwy*, „Sługa Zboru”, nr 3/1980, s. 14.

²⁷⁵ „Sługa Zboru”, nr 12/1980, s. 11.

Pastor Rudolf Cichy zorganizował grupę adwentystyczną w Andrychowie. Grupa ta była zalążkiem przyszłego zboru w tym mieście. W dniu 4 października roku 1980 pastor Władysław Polok przyjął nowo utworzoną grupę do grona Kościoła w Zjednoczeniu Południowym²⁷⁶.

W czasopiśmie kościelnym „Sługa Zboru” nr 1/1981 ukazała się następująca notatka: „Zjednoczenie Południowe Kościoła z siedzibą w Krakowie w związku z aktywnym poparciem odbudowy starego Krakowa otrzymało pisemne podziękowanie ze Społecznego Komitetu Odnowy Zabytków Krakowa z wpisem do Honorowej Księgi Czynów na Rzecz Odbudowy Krakowa”²⁷⁷. Była to jedna z wielu inicjatyw społecznych Kościoła Adwentystycznego.

Zbór gliwicki był świadkiem jubileuszowego koncertu zespołu wokально-instrumentalnego „Dźwięk Adwentu”. W dniu 19 października 1980 r. odbył się 300. występ zespołu założonego przez pastora Romana Chalupkę. „Dźwięk Adwentu” był zespołem śpiewającym współczesną pieśń religijną²⁷⁸. Tydzień później zespół ten wystąpił na poświęceniu nowego Domu Modlitwy w Jordanowie. Uroczyste nabożeństwo celebrowali pastory: Z. Łyko, A. Olma i M. Ignasiak²⁷⁹.

W dniu 6 grudnia 1980 r. w Rybniku odbył się zjazd młodzieży Okręgu Rybnickiego, na którym głównym prelegentem był pastor Marek Ignasiak. 27 grudnia 1980 r. w Bielsku-Białej 12 młodych osób przystąpiło do chrztu²⁸⁰.

Przez cały miesiąc marzec 1981 r. w Bielsku-Białej pastor David Lawson z Wielkiej Brytanii prowadził wykłady z archeologii biblijnej. Każdego dnia frekwencja wynosiła ok. 500 osób. 75% uczestników to nieadwentyści²⁸¹.

Ponad 700 młodych osób ze Zjednoczenia Południowego uczestniczyło z jeździe, który zorganizowano w dniach 20-21 czerwca 1981 r.

²⁷⁶ A. Cichy, *Nowa grupa powstała w Andrychowie*, „Sługa Zboru”, nr 1/1981, s. 14.

²⁷⁷ „Sługa Zboru”, nr 1/1981, s. 14.

²⁷⁸ Tamże.

²⁷⁹ Tamże.

²⁸⁰ „Sługa Zboru”, nr 3/1981, s. 14-15.

²⁸¹ R. Chalupka, *D.E. Lawson w Polsce*, „Głos Adwentu”, nr 6/1981, s. 14-16.

w Wiśle. Słuchano kazań i wystąpień zwierzchnika ogólnoswiatowego Kościoła, pastora dra Neala Wilsona oraz sekretarza ds. młodzieży Wydziału Północno-Europejskiego, pastora Rona Surridge'a. Końcowym akordem był chrzest 52 osób²⁸².

Przewodniczący Wydziału Północno-Europejskiego, pastor Walter Scragg odwiedził zbór w Ustroniu. W dniu 6 marca 1982 r. przemawiał do zgromadzonych tam wyznawców z Ustronia, Wisły i Skoczowa²⁸³. Również w Ustroniu zorganizowany został obóz kolporterski, gdzie osiem młodych osób w dniach 20-27 sierpnia 1982 r. rozpowszechniło literaturę religijną i zdrowotnościową na kwotę 113.660,00 złotych²⁸⁴.

Bardzo ważnym wydarzeniem na terenie Zjednoczenia Południowego był tzw. Tydzień Biblijny w Wiśle. W dniach 3-11 lipca 1983 r. przybyło tam blisko 1500 młodych osób z całej Polski, by wziąć udział w nabożeństwach, szkoleniach, dyskusjach i rozważaniach na temat Biblii, ale także aby odpocząć. Całą imprezę pilotował pastor Jan Jankiewicz, sekretarz ds. młodzieży Zarządu Kościoła, który zaprosił do Wisły specjalnych gości w osobach pastorów Leo Ranzolina z Brazylii i Paula Sundquista ze Szwecji, aby prowadzili zajęcia z zakresu Biblii i historii, profetyzmu i etyki chrześcijańskiej. Na zakończenie odbył się chrzest 99 osób w nurtach rzeki Wisły²⁸⁵.

Latem roku 1983 na terenie Zjednoczenia Południowego odbyło się pięć młodzieżowych obozów wypoczynkowo-kolporterskich, gdzie rozpowszechniano literaturę wydawnictwa „Znaki Czasu”: w Solinie (14-31 lipca), Częstochowie (7-21 sierpnia), Opolu (17-31 lipca), na Opolszczyźnie (1-21 sierpnia), w Ustroniu (1-15 sierpnia)²⁸⁶. Np. w Ustroniu 8 osób rozpowszechniło 2442 egz. literatury za kwotę ponad 400.000,00 złotych²⁸⁷.

²⁸² J. Jankiewicz, *U brzegu rzeki, „Sługa Zboru”*, nr 9/1981, s. 15-16.

²⁸³ „Sługa Zboru”, nr 5/1982, s. 15.

²⁸⁴ „Sługa Zboru”, nr 11/1982, s. 14.

²⁸⁵ I. Nałęcka, *Wisła'83, „Sługa Zboru”*, nr 11/1983, s. 1.13.

²⁸⁶ J. Jankiewicz, *Obozy wypoczynkowo-kolporterskie, „Sługa Zboru”*, nr 5/1983, s. 11.

²⁸⁷ „Sługa Zboru”, nr 12/1983, s. 13.

Najważniejszym spotkaniem młodzieży w roku 1984 na terenie Zjednoczenia Południowego był Camp Wisła'84, na który przybyło 1500 młodych adwentystów i sympatyków Kościoła. Spotkanie odbyło się w dniach 1-7 lipca. Gościli na nim prelegenci z zagranicy: Gabriela Solademi z Nigerii, Mathew Bediako z Ghany i Leo Ranzolin z Brazylii. Na zakończenie odbyła się uroczystość chrztu. 138 zostało zanurzonych w rzece Wiśle i przyłączonych do Kościoła Adwentystycznego²⁸⁸.

Nad jeziorem Solina odbył się młodzieżowy obóz kolporterski. W dniach 15-31 lipca 1984 roku 22 osoby rozpowszechniały w okolicach Krosna 9.300 egz. literatury propagującej zdrowy tryb życia na sumę 1.047.300,00 złotych²⁸⁹.

Kolejne nabożeństwo Okręgu Cieszyńskiego odbyło się w Skoczowie w dniu 29 września 1984 r. Przed południem m.in. przemawiali goście z Zarządu Kościoła i Zjednoczenia Południowego, pastory: Stanisław Dąbrowski, Antoni Olma, Adam Ples i Krzysztof Szema. Po południu odbył się chrzest trzech młodych osób w nurtach rzeki Wisły, przepływającej przez Skoczów²⁹⁰.

W dniach od 1 października do 4 listopada 1984 r. w Ustroniu odbywała się ewangelizacja pod hasłem „Czas Apokalipsy”. Codziennie prowadzone wykłady dotyczyły zagadnień eschatologicznych. Wyświetlono 8 filmów fabularnych o tematyce biblijnej, odbyły się koncerty zespołów „Dźwięk Adwentu” i „Siódmy Dzień”. W trakcie ewangelizacji odbył się chrzest 6 młodych osób²⁹¹.

Prasa kościelna odnotowała, że w dniu 13 października 1984 r. w Cieszynie odbyło się uroczyste nabożeństwo, celebrowane z okazji 50-lecia małżeństwa Alojzego i Anny Orawców. Alojzy Orawiec pełnił w przeszłości w zborze cieszyńskim funkcje starszego zboru i starszego diakona²⁹².

²⁸⁸ I. Nałęcka, *Wisła'84*, „Sługa Zboru”, nr 11/1984, s. 1.12-13.

²⁸⁹ W. Kozłowski, *Solina*, „Sługa Zboru”, nr 2/1985, s. 15.

²⁹⁰ M. Jarosz, *Skoczów*, „Sługa Zboru”, nr 1/1985, s. 13.

²⁹¹ Z. Wojciechowski, *Ustroń*, „Sługa Zboru”, nr 2/1985, s. 15.

²⁹² L. Wójcicka, *Cieszyn*, „Sługa Zboru”, nr 3/1985, s. 14.

W dniach 19 października – 10 listopada 1984 r. pastor Henryk Szatkowski prowadził wykłady biblijne w Czechowicach-Dziedzicach²⁹³, a 20 października 1984 r. w Katowicach miała swój zjazd młodzież ze zborów na Górnym Śląsku. Głównym mówcą był pastor Stanisław Sowa²⁹⁴.

Tego samego dnia nowo powstały zbor w Andrychowie otrzymał kaplicę przy ul. 27 stycznia 1. Z tej okazji odbyło się uroczyste nabożeństwo celebrowane przez pastora dra Stanisława Dąbrowskiego i pastora Antoniego Olmę. Budynek został zakupiony i wyremontowany z funduszy Zjednoczenia Południowego²⁹⁵.

Sobota 27 października 1984 była ważnym dniem dla wyznawców Kościoła w Kalwarii Zebrzydowskiej. Tego dnia odbyło się uroczyste poświęcenie Domu Modlitwy przy ulicy Wojska Polskiego 6. Kaplica została wybudowana dzięki zaangażowaniu miejscowego zboru. Na uroczystości poświęcenia obecni byli goście: pastor dr Stanisław Dąbrowski – zwierzchnik Kościoła Adwentystycznego w Polsce, pastor Antoni Olma – przewodniczący Zjednoczenia Południowego oraz pastor Jan Krysta z Bielska-Białej. Zbor w Kalwarii Zebrzydowskiej został założony w roku 1947, ale przez blisko 40 lat nie posiadał własnej siedziby. Wszystkie nabożeństwa odbywały się w wynajętych lokalach²⁹⁶.

W roku 1984 w Zjednoczeniu Południowym poświęcono jeszcze jeden Dom Modlitwy. W dniu 3 listopada 1984 roku dokonano poświęcenia kaplicy w Przemyśle, przy ul. Piasta Kołodzieja 44. Obiekt został zakupiony i wyremontowany przez wyznawcę Zygmunta Dolennego. Z tej okazji odbyło się uroczyste nabożeństwo, które celebrował pastor Zachariasz Łyko, sekretarz Zarządu Kościoła Adwentystycznego w Polsce²⁹⁷.

²⁹³ E. Białobrzeski, *Czechowice-Dziedzice*, „Sługa Zboru”, nr 5/1985, s. 14.

²⁹⁴ M. Bar, *Katowice*, „Sługa Zboru”, nr 1/1985, s. 13-14.

²⁹⁵ L. Guzdek, *Kolejne nowe kaplice*, „Sługa Zboru”, nr 2/1985, s. 1; zob. też „Sługa Zboru”, nr 7/1985, s. 12.

²⁹⁶ I. Nałęcka, *Poświęcenie kaplicy w Kalwarii Zebrzydowskiej*, „Sługa Zboru”, nr 1/1985, s. 1.15.

²⁹⁷ L. Guzdek, dz. cyt., s. 1. 14.

Premiera musicalu „Quo vadis”, wystawionego przez zespół „Salem”, miała miejsce w Gliwicach, w dniu 10 listopada 1984 roku²⁹⁸. Natomiast w dniach 2-13 grudnia w Skoczowie pastor Krzysztof Szema prowadził specjalne wieczory biblijne²⁹⁹.

Jak doniosła „Gazeta Krakowska”, w dniu 8 grudnia 1984 r. w Urzędzie Wojewódzkim w Tarnowie odbyło się spotkanie wicewojewody tarnowskiego Mariana Chudzika z przedstawicielami Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego, pastorami: Zachariaszem Łyką, Antonim Olmą i Bogumiłem Szczuckim. Podczas spotkania omówiono problemy społeczno-gospodarcze województwa, wskazując na potrzebę integracji wszystkich środowisk oraz zgodnego wysiłku władz i społeczeństwa w przezwyciężaniu kryzysu, tworzenia warunków sprzyjających stabilizacji gospodarczej i społecznej. Omówiono także zagadnienia związane z działalnością Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego na terenie województwa tarnowskiego podkreślając istotną rolę, jaką odgrywa Kościół w walce z przejawami patologii społecznej³⁰⁰.

W dniach 15-16 grudnia 1984 r. w Ustroniu odbył się festiwal filmów biblijnych. Wyświetlono 12 nowych filmów, m.in. „Sodoma i Gomora”, „Kain i Abel”, „Chrzest Jezusa”. Dwa tygodnie później, tj. 29 grudnia odbył się koncert ekumeniczny, w którym wystąpił zespół muzyczny Rzymskokatolickiego Duszpasterstwa Akademickiego z Katowic i adwentystyczny zespół „Salem”³⁰¹.

W sprawozdaniu zwierzchnika Kościoła z działalności poszczególnych instytucji kościelnych, czytamy na temat Zjednoczenia Południowego: „Zauważamy dobrą pracę, jaką wykonały poszczególne Zjednoczenia, np. w Zjednoczeniu Południowym

- zorganizowano nowy zbor w Andrychowie k/Bielska;
- otwarto nowy dom modlitwy w Kalwarii Zebrzydowskiej;
- otwarto nowy dom modlitwy w Przemyślu;
- poszerzono dotychczasową kaplicę w Andrychowie;

²⁹⁸ J. Kaźmierczak, *Gliwice*, „Sługa Zboru”, nr 4/1985, s. 12-13.

²⁹⁹ M. Jarosz, *Skoczów*, „Sługa Zboru”, nr 4/1985, s. 13.

³⁰⁰ „Gazeta Krakowska”, 9 grudnia 1984, s. 7.

³⁰¹ „Sługa Zboru”, nr 3/1985, s. 14.

- zakupiono obiekt na dom modlitwy w Oświęcimiu;
- zakupiono skromny obiekt na dom modlitwy w Lgocie k/Chrzanowa;
- zakupiono nowy obiekt na dom modlitwy w Tarnowie;
- poczyniono przygotowania do budowy nowych domów modlitwy w Zakopanem i w Pszczynie³⁰².

W numerze 1/1985 „Sługa Zboru” ukazał się wykaz kaplic Kościoła Adwentystycznego w Polsce, w tym na terenie Zjednoczenia Południowego³⁰³:

- ANDRYCHÓW, ul.27 Stycznia 1
- BIELSKO I, ul. Kochanowskiego 2
- BIELSKO II, ul. Bednarska 10 (Kamienica)
- BALIN, Balin nr 624
- BOLECHOWICE, Bolechowice nr 152
- BYTOM, ul. Powstańców W-wy 48
- CIESZYN, ul. Folwarczna I
- CZECHOWICE -DZIEDZICE, ul. Marchlewskiego 4
- CZESTOCHOWA, ul. Orzechowskiego 1
- GLIWICE, ul. Bieruta 43
- GORLICE, ul. Słowackiego 5
- JASTRZĘBIE-RUPTAWA, ul. Okrzei 33
- JAWORZE DOLNE nr 124
- JAWORZNO DABROWA, ul. Dąbrowska 20a
- KATOWICE, ul. Huberta 25
- KALWARIA ZEBRZYDOWSKA, ul. Wojska Polskiego 6
- KRAKÓW, ul. Lubelska 25
- LIPNICA GÓRNA nr 241
- LGOTA, k. Trzebinii, nr 1
- ŁOMNICA ZDRÓJ nr 118
- MARKOWA nr 307
- NYSA, ul. 1-go Maja 18/1
- OPOLE, ul. Żeromskiego 6

³⁰² S. Dąbrowski, Sprawozdanie przewodniczącego Kościoła Adwentystów DS. za rok 1984, Archiwum Zarządu Kościoła.

³⁰³ „Sługa Zboru”, nr 1/1985, s. 16.

OSINY, ul. Główna 27
PRZEMYŚL, ul. Piasta Kołodzieja 44
RUDA ŚLĄSKA, ul. Targowa 4
RADOSTOWICE, ul. Pszczyńska 11
RYBNIK, ul. Wodzisławska 19a
RZESZÓW, ul. Grotgера 28/3
SKOCZÓW, ul. Szewczyka 29
SOSNOWIEC, ul. 1-go maja 22 (w kaplicy Metodystów)
USTROŃ-HERMANICE, ul. Długa 49
TARNOWSKIE GÓRY, ul. Kaczyniec 7
TARNÓW, ul. Narutowicza 19
WISŁA-WIERCHY, ul. Spacerowa 7
ZABORZE nr 19 k/Chybia
ZAKOPANE, ul. Broniewskiego 10.

Z inicjatywy aktywisty zboru w Jaworzu, Ottona Kukli, w domu kultury cukrowni-rafinerii w Chybiu, w dniach 6-11 stycznia 1985 roku odbyła się seria wykładów biblijnych, na którą przychodziło (mimo mrozów, które dochodziły do 30 stopni), przeciętnie po 200 osób każdego wieczoru³⁰⁴. Dobra frekwencja była także na wykładach ewangelizacyjnych w Krakowie. Od 13 stycznia do 30 marca 1985 r. Jacek Moszyński i Andrzej Mielczarek rozważali kwestie niezmienności i wieczności dekalogu, eschatologii, teologii zdrowia i archeologii³⁰⁵. Podobne spotkania w dniach 28 stycznia – 3 lutego 1985 r. w Strumieniu prowadził pastor Krzysztof Szema³⁰⁶.

W dniu 21 stycznia 1985 r. w Gliwicach spotkała się młodzież adwentystyczna z Górnego Śląska. Głównym prelegentem był pastor Stanisław Sowa, który mówił na temat filozofii i filozofów. Dyskutowano również kwestię postawy młodzieży adwentystycznej we współczesnym świecie³⁰⁷.

³⁰⁴ *Chybie'85*, „Sługa Zboru”, nr 4/1985, s. 12.

³⁰⁵ M. Rabiniań, *Kraków*, „Sługa Zboru”, nr 7/1985, s. 13.

³⁰⁶ M. Jarosz, *Strumień*, „Sługa Zboru”, nr 5/1985, s. 14.

³⁰⁷ M. Bukowska, *Gliwice*, „Sługa Zboru”, nr 7/1985, s. 13.

Inny charakter miały spotkania ewangelizacyjne w Częstochowie, które odbywały się w dniach 2-9 lutego 1985 r. w Filharmonii Częstochowskiej. Prowadził je, przy udziale zespołu „Dźwięk Adwentu”, pastor Roman Chalupka. W programie oprócz wykładów biblijnych, były filmy, koncerty i prelekcje na temat zdrowego stylu życia³⁰⁸.

Przez dwa dni, 9 i 10 lutego 1985 r. w Sali Filharmonii Śląskiej w Katowicach, gościła młodzież adwentyistyczna ze Zjednoczenia Południowego. Zimowy Zlot Młodzieży odbył się pod hasłem „Ducha nie gaście”. Oficjalnymi gośćmi zlotu byli pastory: dr Stanisław Dąbrowski – zwierzchnik Kościoła Adwentyistycznego w Polsce, Jan Jankiewicz – dyrektor Departamentu ds. Młodzieży, Władysław Polok – dyrektor Departamentu ds. Ewangelizacji i Antoni Olma – przewodniczący Zjednoczenia Południowego. Bardzo ważnym akcentem tego zlotu było powołanie Komitetu Programu Współpracy z Komitetami Społecznym, które walczą z patologią społeczną. Odbył się również koncert charytatywny zespołu „Salem”, podczas którego zebrano 180.000,00 złotych na potrzeby głodujących dzieci w Etiopii³⁰⁹.

W dniu 10 marca 1985 r. w Ustroniu odbyło się seminarium teologiczne dla wyznawców Kościoła, które prowadzili pastory: Jan Krysta, Adam Ples i Krzysztof Szema³¹⁰. Tego samego dnia w Jaworzu zakończyła się ewangelizacja prowadzona przez pastora Marka Ruska i zespół muzyczny „Salem”³¹¹. Pięć dni później, tj. 15 marca w Krakowie odbył się chrzest 6 osób³¹².

W sobotę 23 marca w Gliwicach odbył się zjazd młodzieży z Górnego Śląska, podczas którego tematem wiodącym były różne aspekty miłości³¹³. Tydzień później odbyło się poświęcenie domu modlitwy w Nysie. Aktu poświęcenia dokonał pastor Jan Jankiewicz z Zarządu Kościoła. Obecny był również Antoni Olma, przewodniczący Zjedno-

³⁰⁸ G. Werner, *Częstochowa*, „Sługa Zboru”, nr 7/1985, s. 12.

³⁰⁹ J. Jankiewicz, *Zimowy zlot młodzieży w Katowicach*, „Sługa Zboru”, nr 4/1985, s. 12.

³¹⁰ P. Pilch, *Ustroń*, „Sługa Zboru”, nr 6/1985, s. 16.

³¹¹ A. Skurska, *Jaworze*, „Sługa Zboru”, nr 7/1985, s. 13.

³¹² M. Rabiniaak, *Kraków*, „Sługa Zboru”, nr 7/1985, s. 13.

³¹³ M. Bukowska, *Gliwice*, „Sługa Zboru”, nr 7/1985, s. 13.

czenia Południowego³¹⁴. W ostatnim tygodniu marca odbyła się ewangelizacja w Cieszynie³¹⁵.

„Śpiewajcie nową pieśń” – pod takim hasłem w dniach 5-8 kwietnia 1985 r. w Bielsku-Białej odbył się kolejny Przegląd Pieśni Adwentowej. Miesięcznik „Sługa Zboru” odnotowuje, że w sobotni poranek sala koncertowa hotelu „Pod Orłem” wypełniła się po brzegi. Wiele osób przyjechało z okolicznych zborów. Obecni byli przedstawiciele Zarządu Kościoła, pastor Stanisław Dąbrowski i pastor Zachariasz Łyko. Z Wielkiej Brytanii przybył pastor Wolfgang Stefani, obecna była również czteroosobowa grupa z Norwegii i chór z Newbold College w Anglii³¹⁶.

Dzień 4 maja 1985 r. dla wyznawców w Lgocie był szczególny, ponieważ wtedy nastąpiło uroczyste poświęcenie własnego domu modlitwy, po dziewiętnastu latach istnienia zboru. Nabożeństwo celebrowali pastory: Antoni Olma, Rajmund Dąbrowski i Piotr Gradzikiewicz. Zbór w Lgocie został zarejestrowany w roku 1966. Pastorami zboru byli: J. Kulak, W. Sędzik, L. Sawczuk, S. Niewolik, W. Miśkow i Z. Bujak³¹⁷.

W maju 1985 roku dobiegła do końca kadencja kierownictwa Zjednoczenia Południowego. W związku z tym w dniach 24-26 maja 1985 r. odbył się zjazd delegatów tej instytucji kościelnej, którzy podsumowali mijającą kadencję, wytyczyli plany na kolejne trzy lata i wybrali nowe kierownictwo Zjednoczenia. Z tej okazji zwierzchnik Kościoła w Polsce, pastor dr Stanisław Dąbrowski wystosował do zjazdu przesłanie, które przytaczam in extenso: „Wierzmy, że uchwały zjazdowe nie będą tylko historycznym dokumentem ale staną się nowym impulsem w życiu naszego Kościoła. Pragniemy apelować do wszystkich kaznodziejów i pracowników, starszych i urzędników Zboru o wnikliwe przestudiowanie, zdanie po zdaniu, każdą głębką myśl i treść zawartą w uchwałach. Jest to program działania na obecnym etapie rozwoju naszego Kościoła. (...) Nie możemy działać

³¹⁴ J. T. Ben, *Nysa*, „Sługa Zboru”, nr 7/1985, s. 13.

³¹⁵ L. Wójcicka, *Cieszyn*, „Sługa Zboru”, nr 8/1985, s. 14.

³¹⁶ P. Recmanik, *Śpiewajcie nową pieśń*, „Sługa Zboru”, nr 6/1985, s. 1. 14.

³¹⁷ R. Dąbrowski, *Nowy dom modlitwy w Lgocie*, „Sługa Zboru”, nr 8/1985, s. 13.

chaotycznie i żywiłowo. Mamy porządek i organizację, które powinny symbolizować prężność naszego działania. (...) Zwróćmy uwagę na ewangelizację. Jest to wielkie i doniosłe słowo. Ale ewangelizacja nie zawsze należycie funkcjonuje i nie jest właściwie zorganizowana i prowadzona. Drzwi naszych zborów powinny być otwarte nie tylko w sobotę. Powinniśmy organizować i realizować różne programy także i w inne dni. (...) Wreszcie w uchwałach zjazdu apelujemy, aby w należyty sposób odczytywać wypełniające się proroctwa i znaki czasu naszej epoki. Ostatnio tak wiele się mówi na temat różnych patologii społecznych. W zapobieganiu tym patologiom adwentyści mają wiele do powiedzenia. Posiadamy moralne prawo do walki z nikotynizmem, alkoholizmem i narkomanią. A że walka może być skuteczna jesteśmy sami tego przykładem, bowiem nie używamy alkoholu w żadnej postaci, nie palimy tytoniu i nie używamy narkotyków, które niszczą duszę ludzką³¹⁸. W sprawozdaniu ze Zjazdu czytamy, że sesja administracyjna kontynuowana była w trzech komitetach: nominacyjnym, uwierzytelnień i uchwał. Przewodniczącym Zjednoczenia Południowego wybrano pastora Antoniego Olmę, sekretarzem pastora Jana Krystę, skarbnikiem pastora Maksymiliana Szklorza. Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni ordynowani – P. Gradzikiewicz, J. Krysta, R. Krzywoń, A. Olma, E. Pieszka, E. Pollok, M. Rusek, W. Strama i B. Szczucki

Duchowni nieordynowani – R. Chalupka, L. Niewolik, A. Ples, M. Szklorz, P. Ustupski, B. Gunia, S. Wawrzuta, M. Morawiec

Ewangelisci zborowi – J. Ben, W. Jarosz, D. Kasperczyk, B. Parma, M. Sobkowiak, H. Szatkowski, K. Szema, J. Muniak, Cz. Pietruszka, M. Środa, W. Kapała, J. Kosowski³¹⁹.

Miesięcznik „Sługa Zboru” przytacza życiorys nowo wybranego przewodniczącego Zjednoczenia Południowego³²⁰.

Pod patronatem Zjednoczenia Południowego, w Wiśle odbyły się zjazdy dzieci i młodzieży. W dniu 15 czerwca 1985 r. celebrowane były przez cały dzień nabożeństwa dla dzieci w różnym wieku, natomiast

³¹⁸ S. Dąbrowski, *Cokolwiek postanowisz, uda ci się*, „Sługa Zboru”, nr 8/1985, s. 1.

³¹⁹ M. A. Szklorz, *Systematyczny rozwój*, „Sługa Zboru”, nr 8/1985, s. 8-9.

³²⁰ *Nowo wybrani przewodniczący Zjednoczeń*, „Sługa Zboru”, nr 8/1985, s. 11.

dnia następnego dla młodzieży. Tematem przewodnim było naśladowanie Jezusa. Tydzień później do Wisły zjechało 700 wyznawców okolicznych zborów na nabożeństwo okręgowe, które celebrowali pastory: Antoni Olma, Władysław Polok, Emil Pollok, Zenon Korosteński i Marek Rusek. W nurtach rzeki Wisły ochrzczono 22 osoby³²¹.

Pastor Roman Chalupka prowadził weekendową ewangelizację w Chrzanowskim Domu Kultury w dniach 21-23 czerwca 1985 r. Towarzyszył mu zespół muzyczny „Dźwięk Adwentu”, który przedstawił musical *Ten sam Jezus*³²². W dniu 21 czerwca 1985 r. pastor Władysław Polok w Cedzynie, k. Kielc, ochrzcił 7 osób³²³.

Na pierwszej stronie „Sługi Zboru” nr 7/1985 w artykule pt. *Nowoczesna aparatura medyczna – dar Kościoła dla Krakowa*³²⁴ znajduje się interesująca informacja o darze europejskich adwentystów dla krakowskiej służby zdrowia. „Z pięciodniową wizytą kościelną przebywał w Polsce przewodniczący Wydziału Północno-Europejskiego Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego pastor Jan Paulsen. Jego wizyta związana była z przekazaniem krakowskiej służbie zdrowia najnowocześniejszej aparatury medycznej i diagnostycznej. Aparatura doręczona została na ręce wiceprezydenta miasta Krakowa Jana Nowaka i dyrekcji Szpitala Specjalistycznego Matki i Dziecka, jako dar europejskich adwentystów. W uroczystości wzięł udział przewodniczący Kościoła adwentystów w Polsce, pastor Stanisław Dąbrowski”.

Miesięcznik „Sługa Zboru” nr 11/1985 odnotował, że w dniu 10 sierpnia 1985 r. w Bielsku Białej, małżonkowie Karolina i Wincenty Lankoszowie obchodzili 60. rocznicę zawarcia związku małżeńskiego. W przeszłości Wincenty Lankosz pełnił funkcję diakona i kolportera literatury kościelnej³²⁵.

W okresie 1-14 sierpnia 1985 r. w Gorlicach prowadzona była ewangelizacja przez pastora Marka Ruska i zespół muzyczny „Salem”³²⁶.

³²¹ B. Koziróg, *Wisła* '85, „Sługa Zboru”, nr 11/1985, s. 14.

³²² „Sługa Zboru”, nr 8/1985, s. 14.

³²³ R. Kuczek, *Kielce*, „Sługa Zboru”, nr 12/1985, s. 14.

³²⁴ „Sługa Zboru”, nr 7/1985, s. 1.

³²⁵ A. Mikołajczyk, *Diamantowe gody*, „Sługa Zboru”, nr 11/1985, s. 14-15.

³²⁶ M. Jarosz, *Śpiewając Panu pieśń nową...*, „Głos Adwentu”, nr 2/1986, s. 12-13.

W dniu 30 sierpnia 1985 r. pastor Piotr Gradzikiewicz ochrzcił w Krakowie 7 osób³²⁷. Natomiast w niedzielę 29 września 1985 w Katowicach zorganizowano seminarium biblijne dla osób biorących udział w korespondencyjnym kursie biblijnym. Prelegentami byli pastory: Stanisław Dąbrowski, Piotr Heród i Marek Rusek. W seminarium wzięło udział ponad 80 osób³²⁸. Tego samego dnia młodzież zboru skoczowskiego odwiedziła pensjonariuszy domu opieki „Samarytanin” w Bielsku Białej, przedstawiając program słowno-muzyczny³²⁹.

Z okazji 50-lecia zboru w Kalwarii Zebrzydowskiej, w sobotę 5 października 1985 r. odbył się zjazd zborów okręgu nowosądeckiego, podczas którego przemawiali pastory: Władysław Polok, Jan Krysta i Marek Rusek. Odbył się również koncert zespołu „Salem”³³⁰.

Pastor Marek Rusek i zespół „Salem” przeprowadzili również ewangelizację w Andrychowie. W dniach 14-21 października 1985 codziennie odbywały się prelekcje i koncerty, z których dochód przeznaczono na pomoc ofiar trzęsienia ziemi w Meksyku³³¹. W następnym dniu podobny program przeprowadzono w Gliwicach w kinoteatrze X³³².

W ostatni weekend miesiąca, czyli 28-29 października 1985 r. w Skoczowie odbył się zjazd zborów okręgu cieszyńskiego. Wszystkie kazania i prelekcje dotyczyły różnych aspektów eschatologii, ofiarności i życia rodzinnego. Kaznodziejami i prelegentami byli pastory: Stanisław Dąbrowski, Antoni Olma, Jan Krysta, Piotr Gradzikiewicz, Marek Rusek i Maksymilian Szklorz. Odbyły się również koncerty zespołów „Siódmy Dzień” i „Eben-Haezer”³³³.

Przewodniczący Zjednoczenia Południowego, pastor Antoni Olma oraz zespół „Salem” byli gośćmi zjazdu zborów okręgu opolskiego, który odbył się w dniach 16-17 listopada 1985 r. w Nysie³³⁴.

³²⁷ M. Rabiniaak, *Kraków*, „Sługa Zboru”, nr 12/1985, s. 12.

³²⁸ P. Heród, *Seminarium biblijne w Katowicach*, „Głos Adwentu”, nr 1/1986, s. 14.

³²⁹ M. Jarosz, *Niosąc radość starszom*, „Głos Adwentu”, nr 2/1986, s. 13.

³³⁰ P. Ustupski, *Kalwaria Zebrzydowska*, „Głos Adwentu”, nr 3/1986, s. 13.

³³¹ L. Guzdek, *Andrychów*, „Głos Adwentu”, nr 2/1986, s. 13.

³³² M. Jarosz, *Gliwice*, „Głos Adwentu”, nr 2/1986, s. 13.

³³³ M. Jarosz, *Skoczów*, „Głos Adwentu”, nr 2/1986, s. 13.

³³⁴ M. Jarosz, *Opole*, „Głos Adwentu”, nr 4/1986, s. 13.

Przy udziale zwierzchnika Kościoła w Polsce, pastora dra Stanisława Dąbrowskiego oraz przewodniczącego Zjednoczenia Południowego, pastora Antoniego Olmy dokonano poświęcenia nowego domu modlitwy w Tarnowie. Uroczystość miała miejsce w sobotę 14 grudnia 1985 r. Przed południem odbyło się uroczyste nabożeństwo, po południu koncert muzyczny i chrzest 6 katechumenów. Z okazji otwarcia nowego kościoła, przybyło wielu gości. Obecni byli m.in.: Franciszek Styczeń – dyrektor ds. wyznań Urzędu Wojewódzkiego, przedstawiciele Kościoła Baptystów i Kościoła Metodystów, pastor Piotr Heród – dyrektor Sekretariatu ds. Duszpasterstwa z Zarządu Centralnego Kościoła Adwentystycznego. Po południu pastor Stanisław Dąbrowski został przyjęty przez wojewodę tarnowskiego. Następnego dnia w zborze tarnowskim odbyło się seminarium biblijne dla uczestników korespondencyjnego kursu biblijnego³³⁵.

Miesięcznik „Głos Adwentu” nr 4/1986 podaje informację, że podczas swoich koncertów pod koniec roku 1985 zespół „Salem” zebrał następujące kwoty na rzecz ofiar trzęsienia ziemi w Meksyku: w Andrychowie i Wadowicach – 82.450,00 zł, w Gliwicach – 60.192,00 zł. Łącznie 142.642,00 złotych przekazano do Polskiego Czerwonego Krzyża na zakup rzeczy dla poszkodowanych³³⁶.

Na obrachunkowym posiedzeniu Rady Kościoła dokonano podsumowania działalności poszczególnych instytucji adwentystycznych, w tym Zjednoczenia Południowego. Stwierdzono, że stan wyznawców zwiększył się w porównaniu z poprzednim rokiem o 108 osób. Na koniec roku 1985 było ich 2096. Otwarto nowe domy modlitwy w Tarnowie i Lgocie, rozpoczęto budowę kościoła w Pszczynie i przygotowania do budowy kościoła w Zakopanem. Przeprowadzono szereg remontów, m.in. w Wiśle i Sosnowcu³³⁷.

W dniu 10 stycznia 1986 r. zakończyła się w Cieszynie seria wykładów biblijnych prowadzonych przez pastora Piotra Gradzikiewicza na temat ostatniej księgi Nowego Testamentu, Apokalipsy czyli Ob-

³³⁵ W. Kozłowski, *Otwarcie nowego domu modlitwy w Tarnowie*, „Głos Adwentu”, nr 4/1986, s. 1. 10-11.

³³⁶ M. Jarosz, *Opole*, „Głos Adwentu”, nr 4/1986, s. 13.

³³⁷ Sprawozdanie przewodniczącego Zarządu Kościoła Adwentystycznego za rok 1985, Archiwum Zarządu Kościoła w Warszawie.

jawienia Św. Jana³³⁸. Przez pięć wieczorów, w dniach 10-14 stycznia w Bytomiu, pastor Mariusz Sobkowiak prowadził wykłady biblijne na temat znajomości Boga³³⁹. W tym samym czasie podobne spotkania w Krakowie prowadził pastor Zenon Samborski³⁴⁰. W dniach 19 stycznia – 2 marca w Opolu wieczory biblijne prowadził pastor Tadeusz Niewolik³⁴¹, natomiast w dniach 1-23 marca 1986 r. w Katowicach wykłady biblijne na temat Objawienia św. Jana, prowadził sekretarz Wydawnictwa „Znaki Czasu”, red. Andrzej Górski, autor książki pt. *Apokalipsa*³⁴².

W dniu 12 kwietnia 1986 r. podczas specjalnego nabożeństwa zborów w Gliwicach obchodził 75-lecie istnienia. Na uroczystość przybyli: dr B.B. Beach – dyrektor Departamentu ds. Publicznych i Wolności Religijnej z USA, pastor Ray Dąbrowski z Wydziału Trans-Europejskiego, prof. Zachariasz Łyko – kierownik katedry filozofii i socjologii Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej w Warszawie, pastory Piotr Heród i Marek Rusek oraz gospodarz terenu, pastor Antoni Olma³⁴³.

Przewodniczący Zjednoczenia Południowego, pastor Antoni Olma, wziął udział w obradach Rady Wydziału Transeuropejskiego Kościoła, które odbyło się 13-14 maja 1986 r. w Boras (Szwecja). Celem obrad był przegląd działalności poszczególnych agend Kościoła w Europie i wytyczenie planów działania na kolejnych pięć lat³⁴⁴.

Kraków był również świadkiem ewangelizacji prowadzonej na Błoniach. W dniach 24-31 maja 1986 r. w namiocie, który mógł pomieścić ponad tysiąc osób odbywały się seminaria biblijne, koncerty, projekcje filmów o tematyce religijnej. Organizatorem było Zjednoczenie Południowe, które desygnowało do kierowania całością trzech młodych pastorów: Zenona Samborskiego, Zenona Korosteńskiego i Marka Ruska. Na zakończenie, w sobotę 31 maja odbyły się uroczystości z okazji 40-lecia prawnego uznania Kościoła. Nabożeństwo

³³⁸ A. Gembala, *Cieszyn*, „Głos Adwentu”, nr 6/1986, s. 14.

³³⁹ *Bytom*, „Głos Adwentu”, nr 4/1986, s. 13-14.

³⁴⁰ A. Palla, *Kraków*, „Głos Adwentu”, nr 4/1986, s. 14.

³⁴¹ „Głos Adwentu”, nr 10/1986, s. 14.

³⁴² Tamże.

³⁴³ D. Tywoniak, *75-lecie zboru Gliwice*, „Głos Adwentu”, nr 11/1986, s. 4.

³⁴⁴ Z. Łyko, *Obrady w Boras*, „Głos Adwentu”, nr 9/1986, s. 14-15.

celebrowane było przez pastorów z Zarządu Kościoła, prof. Zachariasza Łykę, Władysława Poloka i Piotra Heróda. Ordynowano dwóch nowych pastorów, Romana Chalupkę i Leona Niewolika. Ordynacji dokonał przewodniczący Zjednoczenia Południowego, pastor Antoni Olma³⁴⁵.

W dniu 4 czerwca 1986 r. w zborze krakowskim gościł prof. Julian Aleksandrowicz, który wygłosił wykład na temat zdrowia i długowieczności. Wykład został poprzedzony filmem dokumentalnym na temat ludzi żyjących w dolinie Hunza pod Himalajami, których przeciętna wieku sięga 100 lat. Sam profesor określił siebie jako abstynenta i wegetarianina³⁴⁶.

Mieszkańcy Opola byli świadkami chrztu w obrzędzie biblijnym, jaki miał miejsce w rzece Odrze, w dniu 13 czerwca 1986 r. Jedenaśtu młodych katechumenów w ten sposób zostało przyłączonych do Kościoła Adwentystycznego. Chrzest celebrował pastor Leon Niewolik³⁴⁷.

Pod hasłem „Podaj dłoń potrzebującemu” w dniach 2-12 lipca 1986 r. nad jeziorem solińskim odbył się camp młodzieży adwentystycznej, który zgromadził ponad 1000 uczestników. Młodzież przez blisko dwa tygodnie brała udział w seminariach biblijnych i pomagała mieszkańcom pobliskich miejscowości w remontach domów, pracach polowych, itp. Na koniec campu odbył się chrzest 60 katechumenów. Zajęcia na campie prowadzili pastory: Pierre Winandy z Francji i Eric Henry z Jamajki oraz Stanisław Dąbrowski, Zachariasz Łyko i Władysław Polok z Zarządu Kościoła w Polsce³⁴⁸.

Pod biblijnym hasłem „Przypatrzcie się krainom”, w dniach 15-26 sierpnia 1986 r., w ośrodku katechetycznym w Wiśle zorganizowano kurs dla ewangelistów zborowych. Uczestniczyło w nim 76 osób, pod kierownictwem pastora dra Marka Finleya ze Stanów Zjednoczonych i pastora Piotra Heróda z Zarządu Kościoła. Zajęcia miały

³⁴⁵ A. Górski, *Na krawędzi jutra*, „Głos Adwentu”, nr 9/1986, s. 10-11.

³⁴⁶ „Głos Adwentu”, nr 11/1986, s. 13-14.

³⁴⁷ E. Niewolik, *Opole*, „Głos Adwentu”, nr 11/1986, s. 15.

³⁴⁸ *Podaj dłoń potrzebującemu*, „Głos Adwentu”, nr 11/1986, s. 1. 7-8. 12.

charakter teoretyczny i praktyczny³⁴⁹. W tym czasie miała tam miejsce ewangelizacja w remizie należącej do Straży Pożarnej. Dr Finley prowadził tam wykłady biblijne, które w całości ilustrował slajdami. Wzbudziły one szerokie zainteresowanie wśród wczasowiczów przybyłych z całego kraju do Wisły, a także wśród stałych mieszkańców kurortu. Każdego wieczoru przybywało po ok. 200 osób. Pastorowi Finleyowi w sprawach organizacyjnych pomagali uczestnicy kursu dla ewangelistów³⁵⁰.

Sobota 13 września 1986 r. była szczególna dla zboru w Jastrzębiu Zdroju. Tego dnia celebrowano poświęcenie nowego domu modlitwy. Odkąd istniał zbor, czyli od roku 1975, wyznawcy w tym mieście wynajmowali pomieszczenia na nabożeństwa³⁵¹. W dniu 19 września odbyła się uroczystość chrztu w Tarnowskich Górach, która celebrował pastor Zenon Korosteński³⁵².

Na zaproszenie władz polskiego Kościoła Adwentystycznego, do Polski przybyli dwaj zwierzchnicy Kościoła z Republiki Federalnej Niemiec, pastor Erwin Kilian – przewodniczący Unii Północno-Zachodnioniemieckiej z siedzibą w Hanowerze oraz pastor Joachim Hildebrandt – przewodniczący Unii Południowo-Zachodnioniemieckiej z siedzibą w Stuttgarcie. W dniach 22-25 października 1986 r. odwiedzili zbory Zjednoczenia Południowego w Krakowie, Oświęcimiu, Katowicach i Bielsku-Białej. Zwiedzili też obóz koncentracyjny w Oświęcimiu³⁵³. Zbor w Krakowie odwiedził także R. Leiske, pastor ze Stanów Zjednoczonych. Wizyta miała miejsce 29 października 1986 roku³⁵⁴.

Zespół wokalny „Salem” wziął udział w festiwalu pieśni religijnej „Cantate Deo’86” w Gliwicach, w dniach 8-9 listopada 1986 r., gdzie wykonał utwór w kompozycji, aranżacji i z tekstem Ryszarda Dut-

³⁴⁹ P. Heród, *Przypatrzcie się krainom*, „Głos Adwentu”, nr 1/1987, s. 14.

³⁵⁰ P. Heród, *Ewangelizacja Wisła’86*, „Głos Adwentu”, nr 1/1987, s. 14.

³⁵¹ *Nowy dom modlitwy w Jastrzębiu-Zdroju*, „Głos Adwentu”, nr 2/1987, s. 1.13.

³⁵² K. Sznek, *Bytom*, „Głos Adwentu”, nr 3/1987, s. 15.

³⁵³ Z. Łyko, *Wizyta dobrej woli i przyjaźni*, „Głos Adwentu”, nr 2/1987, s. 13.

³⁵⁴ Z. Łyko, *Wizyta pastora B.B. Beacha*, „Głos Adwentu”, nr 2/1987, s. 13.

kowskiego. W uznaniu za wybitnie modlitewny charakter pieśni i artystycznie dojrzały utwór, Ryszard Dutkowski otrzymał I nagrodę³⁵⁵.

Na dorocznym posiedzeniu Rady Kościoła za rok 1986, które odbyło się w Podkowie Leśnej w dniach 17-19 lutego 1987 r. podsumowano działalność instytucji Kościoła, również działalność Zjednoczenia Południowego. Podkreślono dobrą pracę młodzieży, szczególnie jej uczestnictwo na campie w Solinie, także podczas festiwalu w Bielsku-Białej i ewangelizacji na Błoniach w Krakowie. Dużym osiągnięciem było oddanie do użytku domu modlitwy w Jastrzębiu-Zdroju. Niestety, zmniejszyła się ilość wyznawców o 4 osoby³⁵⁶.

Pod hasłem biblijnym: „Kto ma uszy, niechaj słuca”, w dniach 31 stycznia – 1 lutego 1987 r. odbył się w Katowicach Zimowy Złot Młodzieży Adwentystycznej, który zgromadził ponad 800 uczestników z terenu Zjednoczenia Południowego. Na program składały się, oprócz przemówień ewangelizacyjno-duszpasterskich i katechetycznych, liczne występy chórów, zespołów wokalnych i recytatorskich. W czasie zlotu wystąpił po raz pierwszy rzymskokatolicki zespół instrumentalny „Adoramus” z Gliwic. W imprezie uczestniczyli goście z Norwegii, ze szkoły adwentystycznej w Tyryfiord k. Oslo. Złot odbył się w Sali kina „Zorza”³⁵⁷.

Pastor Jan Jankiewicz z Warszawy był gościem zboru w Balinie/Chrzanowie. W dniach 13-22 marca 1987 r. wygłosił tam serię wykładów biblijnych z teologii zdrowia pt. „Twoje zdrowie w twoich rękach”³⁵⁸.

Pierwsze seminarium biblijne na temat szafarstwa, prowadzone przez pastora Don Lowe, dyrektora ds. duszpasterstwa Wydziału Transeuropejskiego, przy współudziale pastora Piotra Heróda z Zarządu Kościoła, odbyło się na terenie Zjednoczenia Południowego, w zborze katowickim, w dniach 11-12 kwietnia 1987 r. Wykłady spotkały się z bardzo dobrym przyjęciem wiernych, którzy w nich uczestniczyli. Oprócz Katowic, gość z Anglii odwiedził też inne zbory Zjed-

³⁵⁵ M. Szklorz, *Cantate Deo*’86, „Głos Adwentu”, nr 3/1987, s. 15.

³⁵⁶ S. Dąbrowski, *Sprawozdanie zwierzchnika Kościoła*, Archiwum Zarządu Kościoła w Warszawie.

³⁵⁷ Z. Łyko, *Zimowy zlot młodzieży*, „Głos Adwentu”, nr 7-8/1987, s. 16.

³⁵⁸ A. Kacperczyk, *Balin*, „Głos Adwentu”, nr 10/1987, s. 13.

noczenia Południowego, Zakopane, Wadowice, Bielsko-Białą i Wisłę. Wziął także czynny udział w festiwalu pieśni religijnej „Hosanna’87” w Bielsku-Białej³⁵⁹.

W sobotę 9 maja 1987 r. w Gliwicach spotkali się przedstawiciele zborów z Górnego Śląska, którzy wzięli udział w seminarium biblijnym na temat soteriologii. Seminarium prowadzili pastory: Władysław Kosowski, Antoni Olma i Marek Rusek³⁶⁰. Następnie przez dziesięć dni pastor Zenon Korosteński prowadził wieczorne wykłady biblijne na temat profetyzmu³⁶¹.

W dniach 9-20 sierpnia 1987 r. w Ośrodku Katechetycznym w Wisłę odbył się kolejny kurs dla ewangelistów zborowych. Wzięło w nim udział 110 osób, głównie ze Zjednoczenia Południowego. Głównym prelegentem był pastor Eric Henry z Anglii. Ponadto zajęcia prowadzili pastory: Piotr Heród, i Władysław Polok, a także lek. med. Jolanta Bilecka³⁶².

Na Trzecich Krajowych Targach Zdrowej Żywności, które odbyły się w dniach 2-5 września 1987 r. w Tarnowie, było także stoisko prowadzone przez adwentystów, głównie z książkami na temat zdrowego sposobu życia³⁶³.

Bardzo ważnym wydarzeniem dla Zjednoczenia Południowego było poświęcenie nowego domu modlitwy w Oświęcimiu. W dniu 5 września 1987 r. zbor oświęcimski gościł zwierzchnika Kościoła Adwentyistycznego w Polsce, dra Stanisława Dąbrowskiego, przewodniczącego Zjednoczenia Południowego, pastora Antoniego Olmę oraz sekretarza Zjednoczenia, pastora Jana Krystę. Obecny był prezydent miasta Andrzej Telka. Przybyli również wierni z okolicznych zborów. Pierwsi adwentyści w tym mieście pojawili się w roku 1977, ale dopiero po dziesięciu latach doczekali się własnego obiektu kościelnego³⁶⁴.

Pod wspólnym tytułem „Prawdziwy sens życia”, prowadzona była ewangelizacja w Rzeszowie, w dniach 1-28 listopada 1987 r. Pro-

³⁵⁹ P. Heród, *Pastor Don Lowe w Polsce*, „Głos Adwentu”, nr 7-8/1987, s. 15-16.

³⁶⁰ D. Tywoniak, *Gliwice*, „Głos Adwentu”, nr 10/1987, s. 13.

³⁶¹ Tamże.

³⁶² P. Heród, *Żniwo wielkie, robotników mało*, „Głos Adwentu”, nr 1/1988, s. 14-15.

³⁶³ *Literatura na Targach*, „Głos Adwentu”, nr 1/1988, s. 14.

³⁶⁴ *Oświęcim ma nowy dom modlitwy*, „Głos Adwentu”, nr 11/1987, s. 1. 10.

wadził ją pastor Piotr Heród. W trakcie jej trwania odbył się chrzest pięciu katechumenów³⁶⁵. Podobną ewangelizację w Tarnowie prowadził pastor Władysław Polok. Odbywała się w dniach 27 listopada – 12 grudnia 1987 roku, a w Oświęcimiu pastor Stanisław Dąbrowski w dniach 6-20 grudnia³⁶⁶.

W sprawozdaniu zwierzchnika Kościoła w Polsce za rok 1987 jest również część poświęcona Zjednoczeniu Południowemu. Podkreśla on szczególnie kilka ważnych wydarzeń, które miały tam miejsce: Zjednoczenie powiększyło się o 104 wyznawców, zorganizowano grupę wyznawców w Łukawie k. Leska, otwarto dom modlitwy w Oświęcimiu, zorganizowano zlot młodzieży w Katowicach i festiwal pieśni religijnej w Bielsku-Białej, kontynuowano budowę domów modlitwy w Pszczynie, Skoczowie i Zakopanem³⁶⁷.

Pod hasłem „...a z nich największa jest miłość” w Katowicach odbył się Zimowy Zlot Młodzieży Katowice’88. Przez dwa dni (30-31 stycznia 1988) mówiono i dyskutowano o różnych aspektach miłości. Głównymi prelegentami byli: Robert Smith z USA i Stanisław Dąbrowski. Podczas zlotu 7-lecie istnienia obchodził zespół „Sale-m”³⁶⁸. Natomiast hasłem festiwalu muzyki religijnej w Bielsku-Białej (2-4 kwietnia 1988) był werset biblijny: „...a gdy zaśpiewamy pieśń”. Wśród wykonawców byli m.in.: zespół „Dźwięk Adwentu”, chór „Sanctus” z Danii, Leo z Afryki i Udo Sokołowski z ZSRR³⁶⁹.

Było to ostatnie ważniejsze wydarzenie na terenie Zjednoczenia Południowego, bowiem podczas XV Zjazdu Kościoła Adwentystycznego w Polsce, który odbył się w dniach 5-7 maja 1988 w Warszawie, podjęto decyzję o przemianowaniu zjednoczeń w diecezję, co w dużym stopniu zmieniło charakter tych instytucji. Tak więc w maju 1988 r. Zjednoczenie Południowe przestało istnieć³⁷⁰.

³⁶⁵ P Heród, *Ewangelizacja w Rzeszowie*, „Głos Adwentu”, nr 3/1988, s. 13.

³⁶⁶ Tamże.

³⁶⁷ S. Dąbrowski, *Sprawozdanie zwierzchnika Kościoła za rok 1987*, Archiwum Zarządu Kościoła w Warszawie.

³⁶⁸ B. Koziróg, *Wszystko o miłości*, „Głos Adwentu”, nr 4-5/1988, s. 30.

³⁶⁹ B. Koziróg, *X Festiwal Hosanna w Bielsku Białej*, „Głos Adwentu”, nr 6/1988, s. 16.

³⁷⁰ Uchwały XV Zjazdu Kościoła, Archiwum Zarządu Kościoła w Warszawie.

Rozdział IV

Dzieje Zjednoczenia Zachodniego

Na tereny Zjednoczenia Zachodniego adwentyzm dotarł w roku 1895 do Poznania za pośrednictwem G. Perki, Polaka z Ameryki. Pierwszym duchownym, który pracował ewangelizacyjnie w Poznaniu był pastor Jaschke z Berlina. W roku 1900 ochrzcił 8 osób, które dały początek nowemu zborowi. W następnym, 1901 roku, za pośrednictwem ewangelistki L. Rauwlin adwentyzm dotarł do Bydgoszczy, a w roku 1906 do Leszna³⁷¹. Większe ożywienie w Wielkopolsce i na Kujawach nastąpiło, gdy w styczniu 1919 roku przybył z Niemiec pastor R. J. Cunitz, który rozpoczął współpracę z pierwszym w Poznaniu polskim duchownym adwentystycznym, pastorem S. Zielińskim. Mimo trudnego okresu (powstanie wielkopolskie) wykonano ogromną pracę. Owocem tej pracy było również wyszkolenie i powołanie do działalności ewangelizacyjnej trzech młodych ludzi: Jana Marka Zastawnego, Floriana Kosmowskiego i Andrzeja Maszczaka. Powstały nowe zbory w Krotoszynie i Kobylinie³⁷².

1. Okres przedwojenny

Końcem roku 1919, staraniem R.J. Cunitza, do Bydgoszczy przybył ze Szwajcarii pastor Paweł Bridde, który zaczął organizować wydawnictwo kościelne. W dniach 20-22 kwietnia 1921 roku w Bydgoszczy,

³⁷¹ R.J. Cunitz, *Ruch Adwentowy w Polsce Zachodniej*, „Sługa Zboru”, nr 4/1939, s. 11.

³⁷² Tamże, s. 12. Por. Z. Łyko, *Sytuacja prawna Kościoła Adwentystycznego w Polsce międzywojennej 1918-1939*, s. 40-41.

odbyła się pierwsza w historii adwentyzmu w Polsce, Ogólnopolska Konferencja Duchownych i Pracowników Adwentystycznych, w której wzięło udział 20 duchownych oraz 10 ewangelistek i katechetek³⁷³.

a) Lata 1921-1931

Rok 1921 był szczególny dla Kościoła Adwentystycznego w Polsce. Nastąpiło bowiem ukonstytuowanie Kościoła krajowego i powołanie w drodze wyborów centralnych władz Kościoła. W dniach 6-9 października 1921 r. w Bydgoszczy odbył się pierwszy w dziejach polskiego adwentyzmu Zjazd Kościoła, w którym wzięli udział przedstawiciele wszystkich istniejących Zjednoczeń: Polsko-Śląskiego Zjednoczenia, Warszawskiego Pola Misyjnego oraz powstałego dzień wcześniej tj. 5 października 1921 roku Poznańskiego Zjednoczenia, które było protoplastą Zjednoczenia Zachodniego. Ogólnopolski Zjazd Kościoła był jednocześnie pierwszym zjazdem Zjednoczenia Poznańskiego. Pierwszym przewodniczącym Zjednoczenia Poznańskiego został pastor R. J. Cunitz³⁷⁴.

Pierwsza notatka dotycząca Zjednoczenia Poznańskiego pojawiła się w pierwszym numerze „Sługi Zboru” z roku 1928. Jest to nekrolog jednego z najbliższych współpracowników pastora R. J. Cunitza, młodszego duchownego Jana Marka Zastawnego. Zmarł dnia 17 lutego 1928 roku³⁷⁵. Ten sam numer zapowiedział na dni 15-20 maja 1928 diecezjalny Zjazd Młodzieży w Poznaniu, oraz podał adresy kaplic, gdzie odbywały się odczyty ewangelizacyjne.

W dniach 6-9 września 1928 roku w Bydgoszczy odbył się Sprawozdawczo-Wyborczy Zjazd Zjednoczenia. Z Wydziału Europejskiego zaproszono pastorów Singa i Schuberta. Zjazdem kierował pastor J. Isaac, zwierzchnik Kościoła w Polsce. Wśród gości obecni byli pa-

³⁷³ Tamże, s. 45.

³⁷⁴ L.R. Conradi, *The Organization of the Polish Union*, „Review and Herald”, March 9, 1922, s. 11. L.R. Conradi – przewodniczący Europejskiego Wydziału Kościoła był obecny na Zjeździe w Bydgoszczy. Por. L.R. Conradi, *Die Grundung der Polnischen Union*, „Zions – Wachter”. nr 23-24/1921; por. R. Ruhling, *Bericht der ersten Konferenz der Polnischen Union*, „Zions – Wachter”. nr 23-24/1921.

³⁷⁵ R. Cunitz, *Nekrolog*, „Sługa Zboru”, nr 1/1928, s. 14.

storzy: Schilling, który reprezentował tzw. Unię Bałtycką oraz T. Will i J. Cunitz. Podczas Zjazdu podjęto 8 uchwał:

1. dziękczynną
2. o chrześcijańskim wychowaniu dzieci
3. o kolportażu
4. o misji wewnętrznej
5. o Szkole Sobotniej
6. o diakonacie
7. o młodzieży
8. o ogłaszaniu uchwał w zborach.

Wybrano, również nowe władze diecezji:

Przewodniczący – P. Englert

Sekretarz i skarbnik – W. Mikołajczyk

Sekretarz Misji Wewnętrznej – F. Kosmowski

Kierownik kolportażu – H. Bigalke

Rada Diecezji – P. Englert, H. Bigalke, J. Bausch, O. Krüger.

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – P. Englert, St. Kapusta, K. Jeleń, J. Niedoba,

Duchowny młodszy – F. Kosmowski

Ewangelisci i kolporterzy – L. Zobel, M. Schafor, S. Schilberg,

L. Polcyn, E. Niedoba, C. Piątek, J. Jankowski, P. Marcinkowski, W. Kuźma, W. Sosiński, M. Kubiak, M. Grześkowiak, J. Marcinkowski i H. Lowen³⁷⁶.

W październiku 1928 r. miały miejsce dwa nabożeństwa okręgowe, w dniach 12-14 w Bydgoszczy, a w dniach 19-21 w Grudziądzu, na których głównymi mówcami byli J. Isaac i P. Englert³⁷⁷.

Kolejny Zjazd Zjednoczenia Poznańskiego odbył się w Bydgoszczy w dniach 12-15 września 1929 roku. Tym razem z Wydziału Północno-Europejskiego przybyło trzech gości w osobach pastorów: J.H. Schillinga, G.A. Lindsaya i L.F. Oswalda. Ponadto z Kościoła Polskiego obecni byli: J. Isaac, T. Will, W. Czembor i J. Cunitz. Przewodniczący Zjednoczenia pastor F. Englert sprawozdał, że w mijającym

³⁷⁶ S. Kapusta, *Walne Zgromadzenie Zjednoczenia Poznańskiego*, „Sługa Zboru”, nr 4/1928, s. 16.

³⁷⁷ T. Will, *Zebranie okręgowe w Bydgoszczy i Grudziądzu*, „Sługa Zboru”, nr 1/1929, s. 25.

roku ochrzczono 52 osoby. Niestety, ubyło, szczególnie przez śmierć 61 osób. Podjęto 9 uchwał:

1. dziękczynną
2. o kolportażu
3. o diakonacie
4. o młodzieży
5. o wychowaniu
6. o Szkole Sobotniej
7. o misji wewnętrznej
8. o wystąpieniu z Kościoła
9. o powieleniu uchwał i przesłaniu zborom.

Delegaci zborów wybrali władze na kolejną kadencję:

Przewodniczący – Paweł Englert

Sekretarz i skarbnik – W. Mikołajczyk

Sekretarz ds. Młodzieży i Misji Wewnętrznej – F. Kosmowski

Kierownik kolportażu – K. Piątek

Rada Diecezji – P. Englert, K. Jeleń, F. Kosmowski, P. Kube,

R. Baensch

Komisja Rewizyjna – dr A. Kube i Saner

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – P. Englert, K. Jeleń, J. Niedoba

Duchowni młodszy – F. Kosmowski, E. Niedoba, L. Polcyn, L. Zobel, M. Schaefer, L. Schilberg.

Kolporterzy – K. Piątek, H. Bigalke, W. Kuźma, J. Jankowski, P. Marcinkowski, J. Marcinkowski, Łosiński, Żurcicki, H. Lowen³⁷⁸.

Następny Zjazd Delegatów Zjednoczenia Poznańskiego odbył się w dniach 11-14 czerwca 1931 r. w Bydgoszczy, a zaraz po nim spotkanie ewangelistów w dniach 15-17 czerwca 1931 r. W Zjeździe wzięło udział 33 delegatów oraz goście: pastor Gilbert z Generalnej Konfederacji (USA), pastor Read z Wydziału Północno-Europejskiego, pastor Rose z Rygi oraz kierownictwo Kościoła polskiego, pastory Oswald, Will i Czembor.

Dokonano wyboru nowego kierownictwa Zjednoczenia:

Przewodniczący – R. J. Cunitz

³⁷⁸ F. Kosmowski, *Zjednoczenie Poznańskie*, „Sługa Zboru”, nr 2/1930, s. 13.

Sekretarz i skarbnik – A. Gajdzica

Sekretarz ds. młodzieży i Szkoły Sobotniej – F. Kosmowski

sekretarz ds. Misji Wewnętrznej i Kolportażu – K. Piątek

Rada Diecezji – R. J. Cunitz, K. Piątek, F. Kosmowski, P. Kubę,

I. Tyszler, R. Baensch i Kilowski.

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – R. J. Cunitz, K. Jeleń. J. Niedoba, F. Kosmowski (ordynowany na Zjeździe)

Duchowni młodsi – M. Schafer, I. Tyszler, M. Grześkowiak, L. Polcyn, K. Piątek.

Ewangelści – W. Kuźma, A. Duława, E. Fiedler, L. Zobel, A. Gajdzica, M. Rutzka.

Kolporterzy – J. Jankowski, K. Nowicki, A. Michalski, J. Marcinkowski, S. Bonczekówna, W. Jereczkówna, L. Bigaike, G. Bruck, J. Ratz, E. Gartz, E. Trojanowicz.

Na Zjeździe podjęto 8 uchwał. Stwierdzono wzrost sprzedaży książek o 100% w ciągu roku³⁷⁹. Okazuje się, że nieznacznie wzrosła ilość członków Zjednoczenia Poznańskiego (z 404 na 410), ale spadła liczba sprawozdających (z 279 na 224), zdecydowanie wzrosła ilość odwiedzin misyjnych (z 254 na 910) oraz ilość lekcji biblijnych (z 491 na 791), spadła natomiast liczba osób, którym udzielono pomocy (z 474 na 327). Zdecydowanie wzrosła ilość rozpowszechnionej literatury (z 2338 na 4310). Szkoda, że czasopismo „Sługa Zboru” nie drukował takich sprawozdań częściej, bo w archiwach nic się nie zachowało.

b) Lata 1932-1939

W roku 1932 nastąpiła reorganizacja terytorialna. Ze Zjednoczenia Poznańskiego i tzw. Warszawskiego Pola Misyjnego stworzono Zjednoczenie Zachodnie. Jego siedzibę umiejscowiono w Warszawie. Przewodniczącym został wybrany pastor Teodor Will. Przewodniczył on Zjazdowi Okręgowemu w Warszawie w dniach 2-4 września

³⁷⁹ L. Sauer, *Sprawozdanie ze Zjazdu Zjednoczenia Poznańskiego*, „Sługa Zboru”, nr 4/1931, s. 2-3.

1932 roku. Na zjeździe obecny był zwierzchnik Kościoła w Polsce, pastor Oswald³⁸⁰.

Jak bardzo powiększyło się Zjednoczenie, widać na przykładzie sprawozdania za I kwartał 1932 roku³⁸¹. Porównując z tym sprawozdaniem, sprawozdanie za II kwartał 1932 roku, można zauważyć spory postęp. Wrosła ilość wyznawców oraz działalność prawie we wszystkich agendach³⁸².

Niestety, miesięcznik „Sługa Zboru” nie opublikował sprawozdania ze Zjazdu Zjednoczenia Zachodniego, który odbył się w 1932 roku. Wiemy jedynie z notatek pastora Mariana Kota, że siedzibę Zjednoczenia Zachodniego przeniesiono do Warszawy i tam odbył się Zjazd Delegatów, którzy na przewodniczącego Zjednoczenia Zachodniego wybrali pastora Teodora Willa³⁸³. Przewodniczył on Zjazdowi Okręgowemu w Warszawie w dniach 2-4 września 1932 r. Na zjeździe obecny był zwierzchnik Kościoła w Polsce pastor Oswald³⁸⁴.

W dniu 9 września odbył się Zjazd Okręgowy w Poznaniu, na którym gościli pastory G.W. Schubert z USA i T. Will³⁸⁵. Również duchowni mieli swoje spotkania: od 31 sierpnia do 2 września w Warszawie i od 7 do 9 września w Poznaniu. Szkolenie prowadzili G.W. Schubert i T. Will³⁸⁶.

Szkolenie mieli również kolporterzy. Odbyło się ono w Warszawie, w dniach 30 września – 5 października 1932 r. Prowadzili je pastory: J. J. Strahle, S. Kwieciński i M. Wasidłó³⁸⁷. W dniach 1-12 sierpnia

³⁸⁰ S. Kwieciński, *Ze Zjazdu Okręgowego w Warszawie*, „Sługa Zboru”, nr 9/1932, s. 4-5.

³⁸¹ „Sługa Zboru”, nr 5/1932, s. 6.

³⁸² „Sługa Zboru”, nr 8/1932, s. 8.

³⁸³ Archiwum Mariana Kota.

³⁸⁴ S. Kwieciński, *Ze Zjazdu Okręgowego w Warszawie*, „Sługa Zboru”, nr 9/1932, s. 4-5.

³⁸⁵ *Zjazd Okręgowy w Poznaniu*, „Sługa Zboru”, nr 9/1932, s. 5.

³⁸⁶ S. Kwieciński, *Zebranie pracowników misyjnych w Zachodnim Zjednoczeniu*, „Sługa Zboru”, nr 9/1932, s. 5-6.

³⁸⁷ M. Wasidłó, *Kursy kolporterów-ewangelistów*, „Sługa Zboru”, nr 10/1932, s. 4.

1933 w Łodzi odbył się Zjazd Kolporterów Zjednoczenia Zachodniego i Południowego³⁸⁸.

W dniu 8 kwietnia 1934 roku w Lesznie młodzież przedstawiła program poetycki oraz wyświetliła film o pracy misyjnej w Japonii³⁸⁹. W Poznaniu odbył się chrzest 11 osób³⁹⁰.

Również Poznań był świadkiem diecezjalnego Zjazdu, który odbył się w dniach 30 sierpnia – 2 września 1934 roku. Gościli na nim pastory: E. D. Dik i J. J. Strahle z Anglii, L. Rudy z tzw. Unii Bałtyckiej oraz kierownictwo Kościoła polskiego, na czele z pastorem T. Babienko. Dokonano wyboru władz:

Przewodniczący – W. Czembor

Sekretarz i skarbnik – L. Gajzler

Sekretarz ds. Szkoły Sobotniej i Młodzieży – K. Nowicki

Kierownik kolportażu – W. Kuźma

Rada Diecezji – W. Czembor, K. Nowicki, W. Kuźma, E. Rucz, H. Bartel, O. Ginter.

Komisja Rewizyjna – C. Walczak, P. Żuraw.

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – W. Czembor, E. Klut, E. Kulesza

Duchowni młodszy – W. Kuźnia, G. Baron, L. Gajzier, K. Nowicki, E. Fidler, F. Kosmowski, O. Wajrauch

Kolporterzy – O. Kochnowicz, J. Wiśniewska, E. Berówna, M.B. Jendrzekówna, S. Robakówna, L. Łończówna, K. Michalska, L. Michałska, B. Lenpold, W. Grabarski, J. Woźniak, H. Jurdziński, S. Guściera, L. Kozierowski, J. Siepał³⁹¹.

W dniu 23 sierpnia 1934 roku odbyło się w Poznaniu szkolenie kolporterów Zjednoczenia Zachodniego, które prowadzili pastory: J.J. Strahle, T.T. Babienko i W. Czembor³⁹².

³⁸⁸ K. Nowicki, *Błogosławieństwa pracy kolporterskiej*, „Sługa Zboru”, nr 11/1933, s. 1-2.8.

³⁸⁹ W. Kuźma, *Wiadomości ze zboru*, „Sługa Zboru”, nr 5/1934, s. 16.

³⁹⁰ W. Grabarski, *Radosna wiadomość z Poznania*, „Sługa Zboru”, nr 6/1934, s. 14.

³⁹¹ L. Gajzler, *Zjazd Zjednoczenia Zachodniego*, „Sługa Zboru”, nr 10/1934, s. 15.

³⁹² B. Leupold, *Kurs kolporterów-ewangelistów Zjednoczenia Zachodniego w Poznaniu*, „Sługa Zboru”, nr 11/1934, s. 10.14.

Dzień 10 lutego 1935 r. był szczególny dla zboru w Łodzi. Wtedy to szczególnie uroczyście obchodzono tzw. Dzień Rodziny, podczas którego przemawiał pastor T. Will³⁹³.

Doroczny Zjazd Delegatów Zjednoczenia Zachodniego odbył się w Warszawie w dniach 6-7 czerwca 1935 r. Przybyli goście z zagranicy w osobach pastorów Andersena i Neya oraz T. T. Babienco, J. Gomo-li, F. Dzika, K. Schofera, S. Kwiecińskiego, A. Kruka, M. Wasidłowa i W. Czembora.

Wybrano kierownictwo diecezji:

Przewodniczący – W. Czembor

Sekretarz i skarbnik – P. Baron

Sekretarz ds. kolportażu i Misji Wewnętrznej – W. Kuźma

Sekretarz ds. Młodzieży – A. Kruk

Rada Diecezji – W. Czembor, E. Klut, W. Kuźma, E. Rucz, O. Gin-ter, S. Trzeciak i A. Chudzik

Komisja Rewizyjna – C. Walczak, P. Żuraw

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – W. Czembor, E. Klut, E. Kulesa

Duchowni młodszy – W. Kwima, G. Baron, F. Kosmowski, K. Nowic-ki, L. Gajzier, O. Wajrauch, E. Fiedler, J. Lipski

Kolporterzy – O. Kochnowicz, S. Robakówna, H. Loncówna, K. Mi-chalska, L. Michalska, E. Berówna, J. Jankowski, J. Woźniak, B. Leu-pold, H. Jurdziński, J. Siepak, L. Kozierowski³⁹⁴.

W następnym miesiącu, tj. w dniach 10-16 lipca 1935 r. Poznań gościł sekretarzy Misji Wewnętrznej i Młodzieży ze wszystkich kościołów krajowych i diecezji Wydziału Północno-Europejskiego. Konferencję prowadził pastor Petersen z Generalnej Konferencji z USA a towarzyszyli mu pastory Lowe i Andersen z Anglii³⁹⁵.

W dniach 8-13 września 1936 roku w Warszawie odbył się V Zjazd Delegatów Kościoła ADS w Polsce, podczas którego dokonano istotnych zmian na stanowiskach kierowniczych. Po raz pierwszy, co należy szczególnie odnotować, na przewodniczącego Kościoła w Polsce

³⁹³ B. Leupold, *Dzień Rodziny w Łodzi*, „Sługa Zboru”, nr 5/1935, s. 12.

³⁹⁴ L. Gajzier, *Zjazd Zachodniego Zjednoczenia*, „Sługa Zboru”, nr 7/1935, s. 13.

³⁹⁵ M. Wasidłów, *Zjazd sekretarzy w Poznaniu*, „Sługa Zboru”, nr 9/1935, s. 12.

wybrano Polaka, pastora Wilhelma Czembora, dotychczasowego przewodniczącego Zjednoczenia Zachodniego. Do tego roku funkcję przewodniczącego Kościoła pełnili pastory zagraniczni delegowani do Polski przez Północno-Europejski Wydział Kościoła³⁹⁶. Podczas Zjazdu, w dniu 11 września, odbył się Zjazd Zjednoczenia Zachodniego. W związku z awansem pastora W. Czembora, wybrano nowego przewodniczącego Zjednoczenia w osobie pastora Edmunda Kluta³⁹⁷.

W dniach 26-29 marca 1937 roku w Bydgoszczy miał miejsce Zjazd Okręgowy dla okręgu bydgoskiego³⁹⁸, natomiast w dniach 4-6 czerwca w Danielowie dla okręgu łódzkiego³⁹⁹.

Jedenaście osób zostało ochrzczonych przez pastora A. Maszcza w Pile podczas dwóch uroczystości w dniach 19 i 20 czerwca 1937 roku⁴⁰⁰.

Zjazd Zjednoczenia Zachodniego odbył się w Łodzi w dniach 5-8 sierpnia 1937 r., na którym ponownie na stanowisko przewodniczącego wybrano pastora E. Kluta. Sekretarzem i skarbnikiem został pastor R. Seel. Sekretarzem ds. Młodzieży został pastor G. Baron, natomiast sekretarzem ds. Kolportażu wybrano pastora W. Siemionowicza.

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – Edmund Klut, Ferdynand Dzik, Edward Kulesa,

Duchowni młodsi – Gustaw Baron, Florian Kosmowski, Kazimierz Nowicki, Władysław Kuźma, Rudolf Seel. Włodzimierz Siemionowicz i Olga Wajrauch.

Na Zjeździe gościli m.in. przedstawiciele Wydziału Północno-Europejskiego, pastory G. E. Nord i T. T. Babienco, oraz przedstawiciele kierownictwa Kościoła polskiego: pastory W. Czembor, S. Kwieciński i A. Kruk⁴⁰¹.

³⁹⁶ *Sprawozdanie z Piątego Zjazdu Unijnego w Warszawie*, „Sługa Zboru”, nr 10/1936, s. 3-12.

³⁹⁷ Tamże.

³⁹⁸ B. Leupold, *Zjazd Okręgowy w Bydgoszczy*, „Sługa Zboru”, nr 6/1937, s. 12.

³⁹⁹ E. Klut, *Zebranie okręgowe w Danielowie*, „Sługa Zboru”, nr 8/1937, s. 11.

⁴⁰⁰ M. Kot, *Ze zboru w Pile*, „Sługa Zboru”, nr 8/1937, s. 14.

⁴⁰¹ R. Seel, *Doroczny Zjazd Zjednoczenia Zachodniego*, „Sługa Zboru”, nr 10/1937, s. 14.

Dużym wydarzeniem dla zboru stołecznego było poświęcenie w dniu 12 lutego 1938 nowego obiektu kościelnego przy Alejach Jerozolimskich 93. Uroczystość celebrował pastor W. Czembor w asyście E. Kluta⁴⁰².

W dniach 15-18 kwietnia 1938 r. w Poznaniu odbył się Zjazd wyznawców z okręgu, na którym poruszano sprawy ewangelizacyjne. W Zjeździe przewodniczył pastor Florian Kosmowski⁴⁰³.

Delegaci Zjednoczenia Zachodniego tym razem na miejsce swojego zjazdu wybrali Warszawę, gdzie obradowali w dniach 2-6 czerwca 1938 roku. Z Wydziału Północno-Europejskiego przybyli pastory Barlett i Nord. Obecny był przewodniczący Kościoła w Polsce, pastor W. Czembor. Wybrano nowe kierownictwo Zjednoczenia Zachodniego:

Przewodniczący – Jan Gomola

Sekretarz i skarbnik – R. Seel

Sekretarz ds. kolportażu – W. Siemienowicz

Rada Diecezji – J. Gomola, F. Dzik, K. Nowicki, E. Rucz, J. Cała

Komisja Rewizyjna – L. Sauer, A. Chudzik.

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – J. Gomola, F. Dzik, E. Klut, E. Kulesa

Duchowni młodsi – F. Kosmowski, G. Baron, K. Nowicki, W. Kuźma, R. Seel, W. Siemienowicz

Kolporterzy – J. Jankowski, H. Mauke, B. Leupold, L. Michalska, O. Kochnowicz i A. Lehmann⁴⁰⁴.

Następny zjazd sprawozdawczo-wyborczy wyznaczono na rok 1940.

Numer 3/1939 „Sługa Zboru” zawiera artykuł o powstaniu i rozwoju adwentyzmu w Łodzi⁴⁰⁵, najstarszym polskim zborze, który ob-

⁴⁰² W. Czembor, *Poświęcenie kaplicy zboru warszawskiego*, „Sługa Zboru”, nr 3/1938, s. 3.

⁴⁰³ *Z Poznania*, „Sługa Zboru”, nr 5/1938, s. 10.

⁴⁰⁴ R. Seel, *Zjazd Zjednoczenia Zachodniego*, „Sługa Zboru”, nr 7/1938, s. 10-11.

⁴⁰⁵ E. Hartmann, *Powstanie i rozwój zboru w Łodzi*, „Sługa Zboru”, nr 3/1939, s. 9-10.

chodził 35-lecie istnienia. Natomiast numer 4/1939 przynosi artykuł o powstaniu adwentyzmu w Polsce Zachodniej⁴⁰⁶.

W dniach 7-10 kwietnia 1939 r. w Poznaniu odbył się Zjazd Okręgowy, na którym przemawiali pastory: Wiesiołow, Gomola i Kosmowski⁴⁰⁷.

W dniach 18-21 maja 1939 r. w Bydgoszczy odbył się Zjazd Diecezjalny, który miał charakter wyłącznie ewangelizacyjny, bowiem zgodnie z uchwałą z roku 1938, kadencja Zjednoczenia wydłużona została do 2 lat. Podczas Zjazdu kazania wygłosili: D.A. Ochs z USA, W.T. Barlett z Anglii, W. Czembor, M.J. Ostapowicz oraz J. Borody. Odbył się również chrzest 8 osób⁴⁰⁸.

II wojna światowa brutalnie przerwała działalność Zjednoczenia Zachodniego. Formalnie przestało istnieć. Praca duszpasterska została praktycznie ograniczona do nabożeństw domowych.

2. Okres powojenny

a) Lata 1945-1952

Po zakończeniu II wojny światowej na nowo próbowano zorganizować Kościół Adwentystyczny w Polsce. Ponieważ zmieniła się topografia kraju, okazało się, iż Zjednoczenie Zachodnie mimo że terytorialnie obejmowało spore tereny (przyłączono tzw. Ziemie Zachodnie i Północne), posiada jedynie 11 zborów i grup. Niemieccy adwentyści, którzy zamieszkiwali te tereny wyemigrowali do Niemiec, a wśród repatriantów zza Bugu adwentystów praktycznie nie było. Za siedzibę Zjednoczenia Zachodniego obrano Bydgoszcz i tam odbył się pierwszy po wojnie Zjazd Zjednoczenia Zachodniego. W dniach 15-16 września 1945 r. zjechali się przedstawiciele zborów, goście z Za-

⁴⁰⁶ R.J. Cunitz, *Ruch adwentowy w Polsce Zachodniej*, „Sługa Zboru”, nr 4/1939, s. 11-12.

⁴⁰⁷ *Sprawozdania z zebrania okręgowego w Poznaniu*, „Sługa Zboru”, nr 5/1939, s. 15-16.

⁴⁰⁸ R. Seel, *Sprawozdanie ze Zjazdu Zjednoczenia Zachodniego*, „Sługa Zboru”, nr 7/1939, s. 4.

rzędu Kościoła, a młodzież przedstawiła program pt. „Życie ludzkie”, którego reżyserem był sekretarz ds. młodzieży B.A. Smyk⁴⁰⁹.

W sobotę 21 kwietnia 1946 roku w Bydgoszczy młodzież przedstawiła widowisko słowno-muzyczne pt. „Wielki Tydzień”. Z tej okazji odbyła się również loteria fantowa, z której dochód przeznaczono na pomoc ubogim⁴¹⁰.

Zjazd Sprawozdawczo-Wyborczy Zjednoczenia Zachodniego miał miejsce w Bydgoszczy, w dniach 29-31 sierpnia 1947 r. Na zjazd przybyło ok. 300 przedstawicieli zborów Polski zachodniej. Gościem specjalnym był pastor W. Warmer z władz światowego Kościoła Adwentystycznego, ze Stanów Zjednoczonych. Z Zarządu Kościoła przybyli pastory J. Kulak i J. Skrzypaczek. Ze sprawozdań zjazdowych wynika, że Zjednoczenie Zachodnie było najmniejsze ze wszystkich, liczyło zaledwie 540 członków, z czego 125 przybyło w latach 1946-1947. Posiadało 17 zborów i 46 grup. Dokonano wyboru władz na najbliższą kadencję. Przewodniczącym Zjednoczenia Zachodniego wybrano pastora Mariana Kota, sekretarzem pastora Edwarda Bujaka. Do Rady Zjednoczenia weszli: Marian Kot, Emil Niedoba, Edward Bujak, Ludwik Polcyn, Piotr Lehman i Józef Zieliński. Uwierzytelnienie do sprawowania urzędu pastorskiego otrzymali: M. Kot, J. Zieliński, O. Niedoba, E. Niedoba i E. Bujak⁴¹¹.

Jednym z najważniejszych celów, jakie wytyczyło sobie Zjednoczenie Zachodnie, było jak najszybsze wybudowanie domów modlitwy i kaplic dla istniejących zborów. Jednym z nich był zbor w Gdańsku. W ciągu jednego roku wybudowano budynek kościelny w Gdańsku. W dniu 26 czerwca 1948 r. odbyło się uroczyste poświęcenie Domu Modlitwy, które celebrowali pastory: Jan Kulak – zwierzchnik Kościoła Adwentystycznego w Polsce, Marian Kot – przewodniczący Zjednoczenia Zachodniego, Włodzimierz Siemienowicz – dyrektor Zarządu Kościoła ds. kolportażu literatury oraz Jan Zieliński i Edward Bujak. Wśród zaproszonych gości byli wyznawcy z Gdyni, Sopotu, Wejherowa, Malborka i Sławna.

⁴⁰⁹ B.A. Smyk, *Ze Zjazdu Okręgowego w Bydgoszczy*, „Sługa Zboru”, nr 3-4/1945, s. 8.

⁴¹⁰ S. Rafanowicz, *Z życia zborów*, „Sługa Zboru”, nr 5/1946, s. 12.

⁴¹¹ E. Bujak, *Zjazd Zjednoczenia Zachodniego*, „Sługa Zboru”, nr 7/1947, s. 14.

Z okazji oddania do użytku gdańskiego domu modlitwy, czasopiśmo „Sługa Zboru” wydrukowało zarys dziejów zboru w Gdańsku. Historia sięga roku 1898, kiedy pastor Piper przyniósł idee adwentystyczne w tamte rejony. W roku 1937 w Gdańsku istniały już dwa zbory. Po wojnie pozostało tam jedynie 6 osób. Oba budynki kościelne były zburzone podczas wojny. W roku 1948 zбір liczył 32 dorosłe, ochrzczone osoby⁴¹².

„Sługa Zboru” w nr. 12/1948 zamieścił notatkę na temat adwentyistów w Gorzowie Wielkopolskim. Pod koniec wojny wszyscy adwentyści wyjechali do Niemiec. Pozostał jednak budek kościelny, choć bez wyposażenia, które zostało rozkradzione. Po wojnie do Gorzowa przybyła z Piotrkowa Trybunalskiego rodzina państwa Samuelów, która rozpoczęła działania ewangelizacyjne na terenie miasta, w wyniku czego w rzece Warcie odbyło się kilka chrztów katechumenów. W roku 1948 zбір liczył ok. 20 wyznawców⁴¹³.

Dzięki pomocy materialnej z zagranicy wybudowano Dom Modlitwy w Gdyni. W dniu 26 lutego 1949 roku odbyło się poświęcenie tego obiektu kościelnego. Uroczystość celebrował pastor Franciszek Stekla – zwierzchnik Kościoła Adwentystycznego w Polsce oraz pastor Marian Kot, przewodniczący Zjednoczenia Południowego⁴¹⁴. Zбір w Gdyni powstał po wojnie, w roku 1947. W 1949 roku liczył 35 wyznawców⁴¹⁵.

Kolejny Zjazd Zjednoczenia Zachodniego odbył się w Bydgoszczy w dniach 8-10 lipca 1949 r. Gościł na nim pastor W. Warmer z USA oraz przedstawiciele Zarządu Kościoła z pastorem Franciszkiem Steklą na czele. Przemawiali również pastory Andrzej Maszczak i Aleksander Kruk. Nowym przewodniczącym Zjednoczenia mianowano pastora Emila Niedobę. Obsada pozostałych urzędów się nie zmieniła⁴¹⁶.

⁴¹² Uroczystość w Gdańsku, „Sługa Zboru”, nr 8-9/1948, s. 12-13.

⁴¹³ W. Schröder, Z życia zboru gorzowskiego, „Sługa Zboru”, nr 12/1948, s. 9.

⁴¹⁴ „Sługa Zboru”, nr 4/1949, s. 12-13.

⁴¹⁵ A. Polański „Sługa Zboru”, nr 6/1949, s. 12.

⁴¹⁶ Konferencja zborów Zjednoczenia Zachodniego, „Sługa Zboru”, nr 1/1950, s. 15.

W dniu 5 listopada 1949 r. młodzież zboru w Mrągowie zorganizowała program pt. „Główny zew Boży”, którym podsumowano całoroczną pracę ewangelizacyjną na Mazurach⁴¹⁷.

Zbór w Mrągowie był również gospodarzem Zjazdu Okręgowego w dniach 20-21 maja 1950 r., na którym spotkało się 130 mazurskich adwentystów. Program ewangelizacyjno-duszpasterski prowadzili pastory: A. Maszczak i G. Baron z Zarządu Kościoła oraz E. Niedoba i P. Englert ze Zjednoczenia Zachodniego⁴¹⁸. Również w Mrągowie w dniu 22 września 1951 r. dokonano podsumowania ewangelizacji za miniony rok. Zbór mrągowski był na początku lat pięćdziesiątych XX wieku najprężniej działającym w Zjednoczeniu Zachodnim⁴¹⁹.

b) Lata 1952-1957

Niestety, w związku z rozbiem Kościoła, spowodowanym przez ingerencję służb komunistycznych w jego wewnętrzne sprawy, o czym napisałem w rozdziale I, w dniu 1 marca 1952 r. Zjednoczenie Zachodnie praktycznie przestało istnieć⁴²⁰.

c) Lata 1957-1988

Oficjalne Zjednoczenie Zachodnie na nowo zostało zorganizowane w roku 1957, ale wcześniej zaczęto organizować zjazdy okręgowe. Pierwszym z nich był zjazd, który zorganizowano w dniach 26-27 maja 1956 r. w Bydgoszczy, na którym usługę Słowa prowadzili pastory: Gustaw Baron, Emil Niedoba, Andrzej Smyk, Stanisław Rafanowicz i Eugeniusz Jędrzejewski⁴²¹. Następny zjazd okręgowy miał miejsce w Mrągowie, w dniach 14-15 lipca 1956 r. Odbył się w wynajętym kościele ewangelickim, ponieważ adwentystyczny budynek kościelny okazał się za mały, aby pomieścić wszystkich chętnych. Podczas zjazdu omawiano kwestie ewangelizacyjne, duszpasterskie i organi-

⁴¹⁷ S. Rafanowicz, *Z życia zborów*, „Sługa Zboru”, nr 12/1949, s. 16.

⁴¹⁸ S. Rafanowicz, *Zjazd Okręgowy w Mrągowie*, „Sługa Zboru”, nr 6/1950, s. 32.

⁴¹⁹ G. Pacewicz, *Uroczystość dziękczynna w Mrągowie*, „Sługa Zboru”, nr 406/1951, s. 26-27.

⁴²⁰ Uchwała Zarządu Kościoła, Archiwum Zarządu Kościoła.

⁴²¹ S. Rafanowicz, *Z nabożeństwa poszerzonego w Bydgoszczy*, „Znaki Czasu”, nr 1/1956, s. 27.

zacyjne. Przemawiali podczas kazań, wykładów i prelekcji pastorzy: G. Baron, M. Kot, E. Niedoba, A. Smyk. Śpiewały chóry kościelne z Olsztyna i Mrągowa⁴²². Zbór z Mrągowa zebrał ponad 4.000,00 złotych, które przeznaczono na wspomnienie potrzebujących⁴²³.

Oficjalnie powołano do życia Zjednoczenie Zachodnie ponownie podczas Zjazdu Delegatów, który odbył się w Poznaniu w dniach 6-8 września 1957 r. Na zjazd przybyli goście z zagranicy, pastorzy: A.F. Tarr, G.A. Lindsay i G.D. King z Wydziału Północno-Europejskiego, z Anglii, pastor Stefan Smyk – kaznodzieja lwowski z ZSRR oraz kierownictwo Kościoła Adwentystycznego w Polsce. Przewodniczącym Zjednoczenia Zachodniego został pastor Aleksander Kruk⁴²⁴.

W roku 1958 gościł w Polsce sekretarz Wydziału Północno-Europejskiego pastor G.A. Lindsay. Z tej okazji wziął udział w Zjazdach Okręgowych w różnych zborach, m.in. w dniu 4 kwietnia w Poznaniu⁴²⁵. A w dniu 20 czerwca 1958 r. w Bydgoszczy odbyła się uroczystość chrztu, podczas której 17 katechumenów przyłączyło się do Kościoła. Nabożeństwo celebrował pastor Egon Kulesa. Następnego dnia odbył się tam Zjazd Okręgowy, prowadzony przez pastora: A. Maszczaaka, Z. Łykę, E. Kulesę i E. Krygiera. Młodzież zboru bydgoskiego przygotowała inscenizację biblijnej historii o Naamanie⁴²⁶. Natomiast młodzież zboru poznańskiego powitała rok 1959 inscenizacją pt. „Syn marnotrawny”, opartą na ewangeliach synoptycznych⁴²⁷.

W dniach 27-29 marca 1959 r. w Gdyni miał miejsce Zjazd Okręgowy, na który przybyli oprócz miejscowych wyznawców także wierni z Gdańska, Sopotu, Malborka, Wejherowa i Tczewa. W czasie nabożeństw i wykładów do licznie zgromadzonych słuchaczy przemawiali pastorzy: Gustaw Baron – zwierzchnik Kościoła w Polsce, Stanisław Dąbrowski – sekretarz Kościoła, Aleksander Kruk, Zachariasz Łyko

⁴²² M. Knapiuk, *Poszerzone nabożeństwo w Mrągowie*, „Znaki Czasu”, nr 1/1956, s. 31.

⁴²³ M. Knapiuk, *Z życia zboru w Mrągowie*, „Znaki Czasu”, nr 2/1956, s. 4.

⁴²⁴ Z. Łyko, *Walny Zjazd Delegatów Zjednoczenia Zachodniego*, „Sługa Zboru”, nr 3-4/1957, s. 5-6.

⁴²⁵ „Sługa Zboru”, nr 4/1958, s. 15.

⁴²⁶ S. Rafanowicz, *Bydgoszcz*, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1959, s. 28.

⁴²⁷ Z. Łyko, *Syn marnotrawny*, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1959, s. 29.

i Eugeniusz Szworak⁴²⁸. Podobny charakter miał Zjazd Okręgowy w Bydgoszczy w dniach 29-31 maja 1959 r., na który przybyli ci sami oficjele. Zjazd zgromadził kilkaset osób nie tylko z Bydgoszczy i okolic. Przybyli wyznawcy nawet z Poznania i Szczecina. Na zakończenie 12 katechumenów zostało przyłączonych do Kościoła przez chrzest⁴²⁹. Serię zjazdów okręgowych zakończył Zjazd Okręgu Poznańskiego w dniach 12-14 czerwca 1959 r., który zgromadził ponad 500 przedstawicieli zborów i gości. Odbывał się na terenie Targów Poznańskich, bowiem budynek kościelny nie pomieściłby wszystkich chętnych do wzięcia udziału w zjeździe. Obecny był zwierzchnik Kościoła Adwentystycznego w Polsce, pastor Gustaw Baron oraz pastory: J. Lipski, A. Kruk, S. Dąbrowski, A. Smyk, E. Kulesa i A. Maszczak⁴³⁰.

Także w Poznaniu odbył się Zjazd Sprawozdawczo-Wyborczy Zjednoczenia Zachodniego. W dniach 11-13 września 1959 r. zebrali się delegaci ze wszystkich zborów zachodnio-północnej Polski. Na zjeździe gościł, po 40-letniej przerwie, zwierzchnik światowego Kościoła, pastor R.R. Figuhr ze Stanów Zjednoczonych. Obecny był również przewodniczący Wydziału Północno-Europejskiego, pastor A.F. Tarr z Anglii. Na zjazd przybyli też wszyscy liczący się urzędnicy Kościoła Adwentystycznego w Polsce z pastorem Gustawem Baronem, zwierzchnikiem Kościoła, na czele. Wybrano Zarząd Zjednoczenia Zachodniego na kolejną kadencję:

Przewodniczący – Aleksander Kruk

Sekretarz – Emanuel Bereta

Skarbnik – Eugenia Karauda.

Podczas zjazdu śpiewały chóry kościelne z Poznania, Jeleniej Góry, Bydgoszczy i Elbląga⁴³¹.

W dniu 30 stycznia 1960 r., a więc dopiero 15 lat po wojnie, udało się oddać do użytku Dom Modlitwy Kościoła Adwentystycznego w Szczecinie. Oba kościoły, które użytkowali przed wojną Niemiecycy adwentyści, zostały zbombardowane przez aliantów. W roku 1945

⁴²⁸ K. Janyszka, *Nabożeństwo poszerzone w Gdyni*, „Sługa Zboru”, nr 3/1959, s. 21.

⁴²⁹ S. Rafanowicz, *Z życia zboru bydgoskiego*, „Sługa Zboru”, nr 3/1959, s. 24.

⁴³⁰ Z. Łyko, *Zjazd w stolicy Wielkopolski*, „Sługa Zboru”, nr 3/1959, s. 29.

⁴³¹ E. Bereta, *Ze Zjazdu Delegatów Zjednoczenia Zachodniego*, „Sługa Zboru”, nr 5/1959, s. 8-10.

w mieście nie było ani jednego adwentysty, ponieważ wszyscy wyemigrowali do Niemiec. Nowy zbor stworzyli wyznawcy Kościoła, którzy po wojnie osiedlili się w Szczecinie i okolicy. Uroczystość poświęcenia nowego obiektu kościelnego celebrowali: pastor Gustaw Baron – zwierzchnik Kościoła Adwentystycznego w Polsce, pastor Stanisław Dąbrowski – sekretarz Kościoła i pastor Aleksander Kruk – przewodniczący Zjednoczenia Zachodniego⁴³².

Na przełomie marca i kwietnia 1960 r. odbyły się Zjazdy Okręgowe w Gdyni i Bydgoszczy. W dniach 29 marca – 1 kwietnia miał miejsce Zjazd Okręgu Gdańskiego, natomiast w dniach 30 marca – 3 kwietnia Zjazd Okręgu Bydgoskiego. Tematyka obu zjazdów dotyczyła reformy zdrowia⁴³³. Podobne kwestie były poruszane na Zejeździe Okręgu Koszalińskiego, który odbył się w dniach 15-17 kwietnia 1960 r. w Słupsku⁴³⁴. Natomiast w zborze w Świnoujściu w dniu 3 czerwca 1960 r. odbyła się uroczystość chrztu. 9 katechumenów zostało ochrzczonych w Bałtyku⁴³⁵. Tego samego dnia w Słupsku 12 katechumenów przyłączyło się do Kościoła przez chrzest⁴³⁶. W dniu 25 lipca 1960 r. w Jeleniej Górze ochrzczono 14 osób⁴³⁷.

W dniach 17-18 grudnia 1960 r. w Gdańsku odbył się Zjazd Okręgowy, na który przybyli wyznawcy z Gdańska, Gdyni, Elbląga, Sopotu, Wejherowa, Tczewa, Malborka a także z poza Okręgu Gdańskiego: Poznania, Linowca, Bydgoszczy, Warszawy, Słupska i Poznania. Wszystko z tego powodu, że w Gdańsku oddano do użytku nowy budynek kościelny, w którym urządzono duży Dom Modlitwy, mogący pomieścić kilkaset osób. Poświęcenia nowego obiektu dokonał zwierzchnik Kościoła Adwentystycznego w Polsce, pastor Gustaw Baron w asyście pastorów: S. Dąbrowskiego, M. Kota, A. Kruka, J. Lipskiego i E. Szworaka⁴³⁸.

⁴³² E. Bujak, *Otwarcie i poświęcenie kaplicy w Szczecinie*, „Sługa Zboru”, nr 1/1960, s. 27.

⁴³³ E. Bereta, *Z Gdyni i Bydgoszczy*, „Sługa Zboru”, nr 3/1960, s. 27.

⁴³⁴ E. Szworak, *Zjazd w Słupsku*, „Sługa Zboru”, nr 3/1960, s. 30.

⁴³⁵ E. Szymański, *Z życia zboru w Świnoujściu*, „Sługa Zboru”, nr 3/1960, s. 30.

⁴³⁶ E. Szworak, *Uroczysty chrzest w Słupsku*, „Sługa Zboru”, nr 5/1960, s. 28.

⁴³⁷ *Z życia zboru w Jeleniej Górze*, „Sługa Zboru”, nr 5/1960, s. 30-31.

⁴³⁸ J. Załuski, *Poświęcenie kaplicy w Gdańsku*, „Sługa Zboru”, nr 3/1961, s. 25-26.

Nowy 1961 rok zbor w Poznaniu rozpoczął od wykładów biblijnych i uroczystości chrztu św. Wystawiono także sztukę teatralną pt. „Nawrócenie Saula”⁴³⁹. Podobne spotkania miały miejsce w Bydgoszczy i Wrocławiu⁴⁴⁰.

W roku 1961 dobiegła końca kadencja władz Zjednoczenia Zachodniego. Z tej okazji w dniach 16-18 czerwca 1961 r. w Bydgoszczy zorganizowano Zjazd Sprawozdawczo-Wyborczy, na który przybyli delegaci zborów tego Zjednoczenia. Obecni byli również pastory: Gustaw Baron – zwierzchnik polskiego Kościoła Adwentystycznego, Stanisław Dąbrowski – sekretarz Kościoła, Zachariasz Łyko – sekretarz oddziałowy Zarządu Kościoła, Marian Kot – przewodniczący Zjednoczenia Wschodniego, Erwin Ławaty – rektor Seminarium Duchownego. Ustępujący przewodniczący Zjednoczenia Zachodniego, pastor Aleksander Kruk, w swoim sprawozdaniu powiedział, że w ciągu ostatnich dwóch lat Zjednoczenie powiększyło się o 179 wyznawców i liczy 883 osoby. Zorganizowano dwa nowe zbory i dwie grupy w Sławie Wielkopolskiej, Chodzieży, Włocławku i Żalaskach.

Podczas zjazdu dokonano wyboru nowego kierownictwa Zjednoczenia Zachodniego w następującym składzie:

Przewodniczący – Emanuel Bereta

Sekretarz – Edward Rokosz

Skarbnik – Gabriela Jurek

Ponadto E. Berecie powierzono Sekretariat ds. Zdrowia, a E. Rokoszowi Sekretariat ds. Wychowania.

Rada Zjednoczenia – E. Bereta, E. Rokosz, G. Jurek, K. Lisek, E. Szworak, E. Bujak, J. Załuski, S. Karauda, J. Cała

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – A. Maszczak, E. Bujak, E. Szworak, E. Bereta, K. Lisek

Duchowni młodszy – T. Przychodzki, F. Micherda, E. Rokosz, E. Jędrzejewski, E. Pollok, A. Olma.

⁴³⁹ E. Rokosz, *Z życia zboru w Poznaniu*, „Sługa Zboru”, nr 3/1961, s. 27.

⁴⁴⁰ E. Bereta, *Z życia zborów w Bydgoszczy i Wrocławiu*, „Sługa Zboru”, nr 3/1961, s. 28.

Podczas zjazdu odbyła się ordynacja pastorów E. Berety i K. Liska. Warte odnotowania jest również to, że kilkusetosobowa grupa uczestników zjazdu wszystkie nabożeństwa odbyła w wynajętym kościele, należącym do społeczności metodystycznej, ponieważ adwentystyczny dom modlitwy nie pomieściłby wszystkich chętnych uczestniczenia w zjeździe. Zjazd otrzymał też bogatą oprawę muzyczną. Śpiewały chóry kościelne z Poznania i Bydgoszczy⁴⁴¹.

W roku 1961 dokonano korekty granic poszczególnych Zjednoczeń. W wyniku tego Warmia i Mazury znalazły się w Zjednoczeniu Wschodnim, a cały Dolny Śląsk i województwo zielonogórskie w Zjednoczeniu Zachodnim⁴⁴².

W dniach 22-24 lipca 1961 r. w Gdyni miał miejsce Zjazd Młodzieży Zjednoczenia Zachodniego, którego tematem głównym był udział młodych adwentystów w ewangelizacji. Temu zostały poświęcone wszystkie kazania, wykłady i dyskusje. Głównym prelegentem był pastor Zachariasz Łyko, sekretarz Zarządu Kościoła ds. Młodzieży. Obecni byli również pastory: Emanuel Bereta – przewodniczący Zjednoczenia Zachodniego, Aleksander Kruk – przewodniczący Zjednoczenia Południowego, Edward Bujak, Edward Rokosz, Eugeniusz Szworak i Wiktor Ciuk. Przybyli także alumni Seminarium Duchownego z Podkowy Leśnej. W niedzielę została urządzona wycieczka statkiem na Hel, a w poniedziałek młodzież zwiedziła Sopot, Oliwę, Gdańsk i Westerplatte⁴⁴³.

Tego samego lata, w dniach 11-14 sierpnia 1961 r. w Jeleniej Górze odbył się kolejny Zjazd Młodzieży Zjednoczenia Zachodniego. W wynajętym kościele ewangelickim zgromadziło się kilkuset młodych adwentystów z Jeleniej Góry, Poznania, Gdyni, Bydgoszczy a nawet Łodzi i Warszawy. Obecni byli studenci Seminarium Duchownego z Podkowy Leśnej. I tutaj dominowała tematyka ewangelizacyjna, czemu wyraz dali prelegenci: Gustaw Baron, Zachariasz Łyko, Aleksander Kruk, Kazimierz Lisek i inni. W niedzielę i poniedziałek 120

⁴⁴¹ E. Rokosz, *Sprawozdanie ze Zjazdu Zjednoczenia Zachodniego*, „Sługa Zboru”, nr 4/1961, s. 19-20.

⁴⁴² „Sługa Zboru”, nr 6/1961, s. 25.

⁴⁴³ E. Rokosz, *Zjazdy młodzieży w Gdyni i Jeleniej Górze*, „Sługa Zboru”, nr 6/1961, s. 24-27.

osób wybrało się w Karkonosze, gdzie wokół schroniska na Śnieżce odbyło się nabożeństwo o charakterze młodzieżowym⁴⁴⁴.

We wsi Linowiec, w woj. bydgoskim, oddano do użytku adwentystyczną kaplicę na 70 osób, aby miejscowy zbor nie musiał, jak to było do tej pory, swoich nabożeństw odbywać w prywatnych domach lub jeździć do Grudziądza. W dniu 8 grudnia 1961 r. odbyło się poświęcenie budynku kościelnego, które celebrował pastor Stanisław Dąbrowski z Zarządu Kościoła w Warszawie. Towarzyszyli mu Zachariasz Łyko, Emanuel Bereta i Eugeniusz Szworak. Podczas uroczystości śpiewał chór z Bydgoszczy⁴⁴⁵.

Wiosną roku 1962 w Zjednoczeniu Zachodnim odbyło się kilka zjazdów okręgowych. Pierwszy z nich miał miejsce w Poznaniu, w dniu 21 kwietnia. Mówcami, którzy prowadzili wykłady i dyskusje byli pastory: G. Baron, E. Bereta i E. Rokosz. Młodzież ze zboru w Gądkach k. Poznania wystawiła sztukę teatralną, opartą na opowiadaniu biblijnym, pt. „Sodoma i Gomora”. Następnego dnia podobny zjazd odbył się we Wrocławiu. Oprócz G. Barona, E. Berety i E. Rokosza, wykładowcami byli też A. Maszczak i F. Micherda. Młodzież wrocławska stworzyła widowisko słowno-muzyczne pt. „Ester”. W dniach 4-6 maja 1962 w Malborku, w wynajętym kościele baptystycznym spotkali się wyznawcy adwentyści z Okręgu Gdańskiego. Prelekcje i kazania wygłosili ci sami mówcy, którzy byli na zjazdach w Poznaniu i Wrocławiu. Ponadto młodzież zaprezentowała programy pt. „Ukamienowanie Szczepana” i „Naaman”. Podobny charakter miał Zjazd Okręgowy w Bydgoszczy, który odbył się w dniach 11-13 maja 1962 r. Oprócz wystąpień gości z Zarządu Kościoła i Zjednoczenia Zachodniego, odbył się dwugodzinny koncert chóru bydgoskiego, śpiewającego pieśni religijne. W dniach 18-20 maja 1962 r. w Szczecinie zorganizowano zjazd Okręgu Szczecińskiego. Najwięcej wyznawców przybyło ze Szczecina i Stargardu Szczecińskiego. Odbyła się również uroczystość chrztu⁴⁴⁶.

⁴⁴⁴ Tamże.

⁴⁴⁵ E. Rokosz, *Poświęcenie kaplicy w Linowcu*, „Sługa Zboru”, nr 1/1962, s. 23.

⁴⁴⁶ E. Rokosz, *Zjazdy okręgowe w Zjednoczeniu Zachodnim*, „Sługa Zboru”, nr 6/1962, s. 18-20.

Wzorem poprzedniego roku, również w wakacje 1962 r. zorganizowano letnie zjazdy okręgowe Zjednoczenia Zachodniego w Gdyni i Jeleniej Górze. W Gdyni spotkanie odbyło się w dniach 21-24 lipca. Obecnych było wielu pastorów, zaangażowanych w działalność młodzieżową oraz oficjeli z Zarządu Kościoła: Z. Łyko, M. Kot, E. Bereta, E. Bujak, A. Olma, L. Malarek, B. Maciejewski, E. Jędrzejewski, F. Micherda, J. Holeksa i E. Rokosz. Z całego Zjednoczenia Zachodniego przybyło ponad 300 młodych adwentystów zaangażowanych w działalność ewangelizacyjną. Ponad setka z nich udała się na wycieczkę statkiem po Bałtyku. Z kolei zjazd w Jeleniej Górze odbył się w dniach 18-21 sierpnia. Przybyło 350 młodych wyznawców z zachodniej Polski oraz wielu starszych wyznawców. W sobotę przed południem odbyło się poświęcenie kościoła, który został zakupiony od Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego. Po południu był program dla młodzieży, dotyczący stosunku młodzieży do otaczającego ją świata. W niedzielę ponad 80 osób udało się na wycieczkę w Karkonosze⁴⁴⁷.

W dniach 28-20 czerwca 1963 r. w Jeleniej Górze odbył się Zjazd Sprawozdawczo-Wyborczy Zjednoczenia Zachodniego. Na zjazd ten przybyli z Anglii przedstawiciele Wydziału Północno-Europejskiego, pastory E.E. Roenfelt i A.D. Karlman, przedstawiciele Zarządu Kościoła G. Baron – przewodniczący i S. Dąbrowski – sekretarz, A. Smyk – redaktor naczelny Wydawnictwa „Znaki Czasu”, E. Lawaty – rektor Seminarium Duchownego, M. Kot – przewodniczący Zjednoczenia Wschodniego, A. Kruk – przewodniczący Zjednoczenia Południowego, a także wszyscy duchowni Zjednoczenia Zachodniego, z pastorem E. Beretą – przewodniczącym, na czele. E. Bereta złożył sprawozdanie, z którego wynikało, że Zjednoczenie Zachodnie, najmniejsze ze wszystkich polskich Zjednoczeń, rozwijało się pomyślnie. Wzrosła ofiarność wyznawców, zaangażowanie młodzieży w sprawy Kościoła a także zwiększyła się ilość wyznawców i budynków sakralnych. Dokonano wyboru kierownictwa w następującym składzie:

Przewodniczący – Emanuel Bereta

Sekretarz – Edward Rokosz

⁴⁴⁷ E. Rokosz, *Zjazdy młodzieżowe w Gdyni i Jeleniej Górze*, „Sługa Zboru”, nr 6/1962, s. 18-20.

Skarbnik – Gabriela Jurek

Rada – E. Bereta, E. Rokosz, G. Jurek, E. Bujak, E. Szworak, S. Kaurada, J. Załuski

Komisja Rewizyjna – W. Handzewniak i W. Sankiewicz.

Podczas nabożeństw śpiewał 80-osobowy chór Zjednoczenia Zachodniego, który powstał na czas zjazdu. Ponadto wystąpiły chóry i zespoły z Elbląga, Poznania, Gdyni, Ostrowa Wielkopolskiego a także z Czechosłowacji⁴⁴⁸.

Wiosną roku 1964 na terenie Zjednoczenia Zachodniego odbyły się cztery zjazdy okręgowe: 3-4 kwietnia w Bydgoszczy, 10-11 kwietnia w Szczecinie, 17-19 kwietnia w Poznaniu i 24-25 kwietnia w Gdańsku. Wszystkie cieszyły się bardzo dobrą frekwencją. Posługę Słowa prowadzili przedstawiciele Zarządu Kościoła i Zjednoczenia Zachodniego⁴⁴⁹.

W dniu 17 maja 1964 r. w Bydgoszczy odbyło się premierowe przedstawienie pt. „Uciekaj z Sodomy”, przygotowane przez młodzież Kościoła Adwentystycznego. Z tym przedstawieniem młodzież bydgoska odwiedziła większość zborów Zjednoczenia Zachodniego⁴⁵⁰.

Ponieważ na wiosnę roku 1965 skończyła się kadencja władz Zjednoczenia Zachodniego, zorganizowano kolejny Zjazd Sprawozdawczo-Wyborczy. Tym razem we Wrocławiu, w wyremontowanym kościele, dawnej cerkwi prawosławnej. W dniach 28 i 29 maja 1965 r. przybyło tam wielu gości. Z Wydziału Północno-Europejskiego przyjechali pastory: E. Roenfelt, E.W. Pedersen i B.B. Beach. Z Rumunii I. Tachici i D. Popa. Z Czechosłowacji O. Sladek i H. Petr. Przybył także nowy zwierzchnik Kościoła Adwentystycznego w Polsce, pastor Stanisław Dąbrowski oraz pastory Zarządu Kościoła: Z. Łyko – sekretarz, P. Ciešlar – sekretarz oddziałowy, Z. Dębicki – skarbnik, S. Rafanowicz – przewodniczący Zjednoczenia Wschodniego, A. Baron – przewodniczący Zjednoczenia Południowego. Obecni byli wszyscy pastory Zjednoczenia Zachodniego z E. Beretą – przewodniczącym, na czele, który w swoim sprawozdaniu podkreślił, że w minionej

⁴⁴⁸ E. Rokosz, *Zjednoczenie Zachodnie*, „Sługa Zboru”, nr 5-6/1963, s. 2-3.

⁴⁴⁹ *Z życia Kościoła*, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1965, s. 27.

⁴⁵⁰ R. Kral, *Bydgoszcz*, „Sługa Zboru”, nr 3-4, s. 31.

kadencji Zjednoczenie Zachodnie powiększyło się o 145 osób. Niestety, spadła ofiarność wyznawców, co sprawiło że odnotowano więcej wydatków niż przychodów. Delegaci zborów wybrali kierownictwo Zjednoczenia Zachodniego na nową kadencję:

Przewodniczący – Emanuel Bereta

Sekretarz – Edward Bujak

Skarbnik – Janina Boetzel

Rada – E. Bereta, E. Bujak, J. Boetzel, T. Przychodzki, J. Załuski, J. Cała, J. Trojanowski

Komisja Rewizyjna – W. Elsner i W. Sankiewicz

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – E. Bereta, E. Bujak, E. Szworak, A. Maszczak, J. Holeksa, T. Przychodzki, W. Sędzik (ordynowany podczas zjazdu)

Duchowni młodszy – K. Tomczyk, F. Micherda, G. Pacewicz, E. Jędrzejewski, E. Pollok, B. Maciejewski, W. Polok⁴⁵¹.

Przedstawiciele młodzieży Zjednoczenia Zachodniego wzięli udział w Międzynarodowym Kongresie Młodzieży Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego, który odbył się w dniach 27 lipca – 1 sierpnia 1965 r. w Helsinkach, stolicy Finlandii. Kongres zgromadził ponad 3000 młodych adwentystów z całej Europy⁴⁵². Natomiast od piątku do niedzieli, w dniach 27-29 sierpnia 1965 r. w Jeleniej Górze odbył się Zjazd Młodzieży Zjednoczenia Zachodniego, na który przybyli też goście z Czechosłowacji i NRD oraz młodzież z innych Zjednoczeń. W programie były nabożeństwa, dyskusje, koncerty i wycieczki w góry⁴⁵³. W dniu 10 października 1965 r. młodzież zboru poznańskiego przygotowała spektakl pt. „Abraham – ojciec wszystkich wierzących”, który otwierał serię wykładów biblijnych prowadzonych w tym zborze przez pastora Władysława Poloka⁴⁵⁴.

Podczas Zjazdu Okręgowego, który odbył się w dniach 22-24 kwietnia 1966 r. w Gdańsku, ochrzczonych zostało 14 młodych osób, przy-

⁴⁵¹ E. Bujak, *Sprawozdanie z Walnego Zjazdu Delegatów Zjednoczenia Zachodniego, „Sługa Zboru”*, nr 3-4/1965, s. 23-26.

⁴⁵² *Kongres Młodzieży w Helsinkach, „Sługa Zboru”*, nr 3-4/1965, s. 30.

⁴⁵³ K. Tomczyk, *Zjazd w Jeleniej Górze, „Sługa Zboru”*, nr 5-6/1965, s. 27.

⁴⁵⁴ S. Piotrowicz, *Poznań, „Sługa Zboru”*, nr 5-6/1965, s. 29.

gotowanych do chrztu przez pastora E. Bujaka. Posługę Słowa podczas zjazdu pełnili pastory Z. Łyko, E. Bereta i F. Micherda⁴⁵⁵.

W dniu 2 lipca 1966 r. w Ostrowie Wielkopolskim poświęcono kaplicę w lokalu przydzielonym Kościołowi Adwentystycznemu przez władze miasta. Miejscowi wyznawcy własnym sumptem go wyremontowali i przystosowali do celów sakralnych. Uroczystość celebrowali pastory: Zachariasz Łyko z Zarządu Kościoła, Emanuel Bereta – przewodniczący Zjednoczenia Zachodniego i Edward Bujak – sekretarz Zjednoczenia⁴⁵⁶.

Zbór w Gdańsku powiększył się o 16 osób w dniu 3 marca 1967 r. Tego dnia odbyła się uroczystość chrztu celebrowana przez pastora Edwarda Bujaka, który też wcześniej przez pół roku prowadził katechezę z tymi osobami⁴⁵⁷.

Jak podał miesięcznik „Sługa Zboru” nr 6/1967, na terenie Zjednoczenia Zachodniego, w Poznaniu, Wrocławiu, Bydgoszczy i Gdańsku przeprowadzono kurs gotowania potraw wegetariańskich z udziałem doświadczonych szwedzkich instruktorek do spraw kulinarnych, M.B. Axelsson i Ingrid Sten.

Wrocław ponownie był miejscem, gdzie zorganizowano Zjazd Sprawozdawczo-Wyborczy Zjednoczenia Zachodniego. W dniach 26-28 maja 1967 r. spotkali się delegaci wszystkich zborów ze Zjednoczenia, aby podsumować mijającą kadencję i wybrać kierownictwo na kolejne dwa lata. Przybyli też specjaliści goście, pastor W.D. Eva – przewodniczący Wydziału Północno-Europejskiego, pastor Paul Sundquist – sekretarz oddziałowy Wydziału oraz pastory z kierownictwa Kościoła i Zjednoczeń: S. Dąbrowski, Z. Łyko, Z. Dębicki, M. Kot, S. Rafanowicz, P. Cieślar, A. Baron i E. Lawaty. Ze sprawozdania przewodniczącego wynika, że Zjednoczenie Zachodnie po raz pierwszy po II wojnie światowej przekroczyło tysiąc wyznawców. Było ich dokładnie 1018. Delegaci udzielili absolutorium ustępującemu zarządowi i wybrali kierownictwo Zjednoczenia w następującym składzie:

Przewodniczący – Emanuel Bereta

⁴⁵⁵ G. Pacewicz, *Gdańsk*, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1966, s. 24-25.

⁴⁵⁶ M. Ignasiak, *Ostrów Wielkopolski*, „Sługa Zboru”, nr 3-4/1966, s. 25-26.

⁴⁵⁷ E. Bujak, *Chrzest w Gdańsku*, „Sługa Zboru”, nr 6/1967, s. 11.

Sekretarz – Ginter Pacewicz

Skarbnik – Janina Boetzel

Rada – E. Bereta, G. Pacewicz, J. Boetzel, E. Szworak, T. Przychodzki, J. Załuski i J. Cała

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – E. Bereta, E. Bujak, E. Szworak, T. Przychodzki, J. Holeksa, W. Sędzik, K. Tomczyk, F. Micherda, G. Pacewicz (trzej ostatni ordynowani na zjeździe)

Duchowni młodsi – E. Jędrzejewski, E. Pollok, B. Maciejewski, M. Ignasiak, R. Kral, W. Kwiecień, E. Lawaty i H. Nowak.

Nabożeństwo sobotnie zgromadziło ok. 500 osób. Śpiewał na nim chór Zjednoczenia Zachodniego pod dyr. Marty Paluszkiewicz. Główne kazanie wygłosił pastor Eva z Anglii⁴⁵⁸.

Po zjeździe na terenie Zjednoczenia Zachodniego odbyło się kilka uroczystości chrztu św., m.in. w Jeleniej Górze (30 maja 1967 r.) i Kaliszu (28 lipca 1967 r.)⁴⁵⁹. W Gdyni natomiast miał miejsce zjazd Okręgu Gdańskiego. W dniu 23 września 1967 mówiono o roli literatury w ewangelizacji. Prelegentami byli pastor B.M. Wickwire – sekretarz ds. rozpowszechniania literatury w Wydziale Północno-Europejskim oraz pastor K. Lisek, który był odpowiedzialny za rozpowszechnianie literatury w polskim Kościele⁴⁶⁰. W dniu 15 października 1967 r. w Gdańsku pastor Piotr Heród rozpoczął serię coniedzielných publicznych wykładów biblijnych, a młodzież zaprezentowała widowisko słowno-muzyczne pt. „Źródło wody żywej”, nawiązując do słów Chrystusa z ewangelii⁴⁶¹. Wykłady zakończyły się 26 kwietnia 1968 r. Tego dnia odbyła się również uroczystość chrztu 19 katechumenów⁴⁶².

Zbór w Szczecinie był świadkiem Zjazdu Okręgowego, który odbył się w dniu 25 maja 1968 r. Kazania wygłosili pastory Emil Niedoba i Ginter Pacewicz, a młodzież ze Stargardu Szczecińskiego zaprezentowała spektakl teatralny pt. „Biała róża”, którego treść osnuta została

⁴⁵⁸ G. Pacewicz, *Walny Zjazd Delegatów Zjednoczenia Zachodniego*, „Sługa Zboru”, nr 9/1967, s. 4-6.

⁴⁵⁹ „Sługa Zboru”, nr 10/1967, s. 14.

⁴⁶⁰ R. Mazurkiewicz, *Zebranie okręgowe w Gdyni*, „Sługa Zboru”, nr 11-12/1967, s. 34.

⁴⁶¹ *Uroczystość w zborze gdańskim*, „Sługa Zboru”, nr 3/1968, s. 13.

⁴⁶² P. Heród, *Gdańsk*, „Sługa Zboru”, nr 8/1968, s. 13.

wokół prześladowania i śmierci pierwszych chrześcijan na rzymskich arenach. Wyświetlono także film o pracy adwentystycznych misjonarzy w Afryce⁴⁶³.

W dniu 20 sierpnia 1968 r. przebywał w zborze gdańskim znany europejski organista wirtuoz Horst Gehan, adwentysta, który przybył wraz z małżonką na XI Festiwal Muzyki Organowej do Gdańska-Oliwy, gdzie wystąpił jako solista⁴⁶⁴.

Przebywający w Polsce na zaproszenie Zarządu Kościoła pastor D. Eva z Wydziału Północno-Europejskiego, wziął udział w Zjeździe Okręgowym, który odbył się w Gdyni w dniach 6-7 września 1968 r. Podczas swojego wystąpienia mówił o działalności Kościoła Adwentystycznego na świecie⁴⁶⁵.

Zwierzchnik polskiego Kościoła Adwentystycznego, pastor Stanisław Dąbrowski celebrował poświęcenie Domu Modlitwy w Bolesławcu. W dniu 28 września 1968 r., kiedy otwierano podwoje do nowej kaplicy w Zjednoczeniu Zachodnim, przybyli tam nie tylko wyznawcy z tego miasta, ale również goście z okolicznych zborów. Adwentyzm do Bolesławca dotarł już po II wojnie światowej, w roku 1946. Wtedy osiedliły się tam rodziny Dreglerów i Jadachów. Pierwszym adwentystycznym pastorem, który pracował w Bolesławcu był Jerzy Lipski. Do roku 1968 adwentyści swoje nabożeństwa odprawiali gościnnie w Kościele Ewangelicko-Augsburskim. Podczas uroczystego nabożeństwa śpiewały chóry z Wrocławia i Jeleniej Góry⁴⁶⁶.

Młodzież zboru gdańskiego zakończyła rok 1968 specjalnym programem ewangelizacyjnym na temat wędrówki narodu izraelskiego do Kanaanu. Były prelekcje i dyskusje, był program muzyczny i powitanie Nowego Roku modlitwą. Homilię noworoczną wygłosił pastor Emil Niedoba⁴⁶⁷.

⁴⁶³ A. Wiśniewski, *Zjazd Okręgowy w Szczecinie*, „Sługa Zboru”, nr 9-10/1968, s. 27-28.

⁴⁶⁴ R. Mazurkiewicz, *Gdańsk-Wrzeszcz*, „Sługa Zboru”, nr 11-12/1968, s. 35-36.

⁴⁶⁵ *Z okazji dorocznego zjazdu*, „Sługa Zboru”, nr 11-12/1968, s. 30-31.

⁴⁶⁶ *Nowa kaplica ADS w Bolesławcu*, „Sługa Zboru”, nr 11-12/1968, s. 36-37.

⁴⁶⁷ R. Mazurkiewicz, *Uroczystość religijna w zborze w Gdańsku*, „Sługa Zboru”, nr 4/1969, s. 14.

W dniu 26 kwietnia 1969 r. w Grudziądzu odbył się zjazd Okręgu Bydgoskiego, na którym posługę Słowa sprawowali pastory: E. Niedoba, P. Cieślak, E. Bereta i G. Pacewicz. Śpiewały chóry z Bydgoszczy, Grudziądza i Linowca⁴⁶⁸. Natomiast 4 maja 1969 r. w Szczecinie odbył się zjazd Okręgu Szczecińskiego i Koszalińskiego, gdzie głównym mówcą był pastor Kazimierz Lisek z Warszawy⁴⁶⁹. 17 maja 1969 r. w Gdańsku ochrzczonych zostało 20 katechumenów⁴⁷⁰.

Zjazd Sprawozdawczo-Wyborczy Zjednoczenia Zachodniego odbył się w dniach 13-15 czerwca 1969 r. w Jeleniej Górze. Zgromadził ok. 400 wiernych i 72 delegatów ze wszystkich zborów tego Zjednoczenia. Przybyło wielu gości, m.in. pastor A. Lohne z Wydziału Północno-Europejskiego z Anglii, Nikołaj Żukaluk – pastor ze Związku Radzieckiego, przedstawiciele Zarządu Kościoła Adwentystycznego w Polsce: S. Dąbrowski, Z. Łyko, K. Lisek, P. Cieślak oraz wszyscy duchowni Zjednoczenia Zachodniego. Ze sprawozdania ustępującego przewodniczącego pastora Emanuela Berety wynikało, że spadła ilość wyznawców. Było ich aktualnie 981 (na początku kadencji 1018). Zorganizowano dwa nowe zbory, ochrzczono 110 katechumenów. Podczas debaty wyborczej Komitet Nominacyjny nie zdołał wypracować kandydatury na stanowisko przewodniczącego Zjednoczenia Zachodniego na nową kadencję, w związku z czym Zjazd postanowił, że wyboru dokona Rada Zjednoczenia na pierwszym swoim posiedzeniu. Pozostałe stanowiska obsadzono w następujący sposób:

Sekretarz – Leopold Malarek

Skarbnik – Zbigniew Dębicki

Rada – L. Malarek, Z. Dębicki, J. Cała, S. Karauda, E. Pieszka, W. Elsner

Komisja Rewizyjna – L. Prosół, Z. Matuszak

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – E. Niedoba, E. Bereta, S. Rafanowicz, G. Pacewicz, J. Holeksa, E. Pieszka (ordynowany na zjeździe)

⁴⁶⁸ R. Lewandowska, *Grudziądz*, „Sługa Zboru”, nr 7/1969, s. 11.

⁴⁶⁹ S. Rafanowicz, *Z życia zborów szczecińsko-koszalińskich*, „Sługa Zboru”, nr 7/1969, s. 11.

⁴⁷⁰ R. Mazurkiewicz, *Zawarcie przymierza z Bogiem*, „Sługa Zboru”, nr 10/1969, s. 13.

Duchowni młodszy – T. Wiśniewski, S. Karauda, B. Maciejewski, E. Pollok, P. Heród, M. Ignasiak, W. Kwiecień, R. Sokół, R. Kral, W. Witkowski, K. Kycia

Podjęto uchwały: dziękczynną, o rozwoju osobistej religijności, o rozwoju zborów, o ewangelizacji. Szczególnie podniosły charakter miała ordynacja pastora Erwina Pieszki, którą celebrowali wszyscy ordynowani pastory. Podczas zjazdu odbyła się również uroczystość chrztu 18 katechumenów⁴⁷¹.

W dniu 29 sierpnia 1969 r. w Gdańsku a 6 września 1969 r. w Bolesławcu odbyły się uroczystości chrztu. W sumie 21 katechumenów przyłączyło się do Kościoła Adwentyistycznego⁴⁷².

Rok 1970 powitano w zborach Zjednoczenia Zachodniego specjalnymi nabożeństwami w intencji pokoju na świecie⁴⁷³. Ponieważ w roku 1970 minęło 25 lat od zakończenia II wojny światowej, w dniach 16 i 17 maja 1970 r. we Wrocławiu Kościół Adwentyistyczny zorganizował okolicznościowe nabożeństwa, na które przybyli wyznawcy ze Zjednoczenia Zachodniego, członkowie Rady Kościoła oraz gość specjalny z Wielkiej Brytanii, dr Berth B. Beach. Obecni byli wszyscy duchowni Zjednoczenia Zachodniego. Zorganizowano również akademię, która posiadała charakter religijno-patriotyczny i dziękczynny. Potępiono wojnę, określono ją jako „demoniczny środek niszczenia życia i mienia ludzkiego”, a jednocześnie wyrażono wdzięczność Bogu za dobrodziejstwa pokoju⁴⁷⁴.

W dniach 13-14 czerwca 1970 r. w Gdańsku podczas Zjazdu Okręgowego goszczono pastora Karla Akcelsona ze Szwecji i prof. Konstantego Bullego z Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej, którzy poprowadzili seminarium biblijne. Mówili głównie na temat odkryć archeologicznych, potwierdzających biblijne opisy różnych wydarzeń⁴⁷⁵.

⁴⁷¹ G. Pacewicz, *Walny Zjazd Delegatów Zjednoczenia Zachodniego*, „Sługa Zboru”, nr 8-9/1969, s. 23-25.

⁴⁷² „Sługa Zboru”, nr 1/1970, s. 16.

⁴⁷³ „Sługa Zboru”, nr 4/1970, s. 20.

⁴⁷⁴ P. Cieślak, *Wrocławski zjazd*, „Sługa Zboru”, nr 7/1970, s. 8.

⁴⁷⁵ R. Mazurkiewicz, *Gdańsk*, „Sługa Zboru”, nr 8/1970, s. 15.

W Jeleniej Górze odbył się chrzest 17 katechumenów, celebrowany przez pastora Erwina Pieszkę. Najstarszą osobą, która została ochrzczona, była 90-letnia kobieta⁴⁷⁶.

W roku 1970 swoje siedemdziesięciolecie obchodził zbor w Poznaniu. Idee adwentystyczne dotarły tam w roku 1895, ale formalnie zbor powstał pięć lat później. Pierwszymi, którzy w Wielkopolsce krzewili filozofię i teologię adwentyzmu byli G. Perk – imigrant z Ameryki i E. Etlers z Niemiec. Pierwszy zjazd wyznawców odbył się w Poznaniu w roku 1907. Od roku 1961 w Poznaniu jest siedziba Zarządu Zjednoczenia Zachodniego. 27 czerwca 1970 r. odbył się zjazd Okręgu Poznańskiego. Główną homilię wygłosił pastor George Battle ze Stanów Zjednoczonych. Uroczystości rocznicowe celebrowali pastory: S. Dąbrowski, Z. Łyko, P. Cieślar i L. Malarek, który przez Radę Zjednoczenia Zachodniego został desygnowany na przewodniczącego tej instytucji. Podczas uroczystości śpiewał chór poznański⁴⁷⁷.

W dniu 18 lipca 1970 r. zbor w Gdańsku odwiedzili misjonarze z Afryki, dr Leonard Clemonds, dyrektor administracyjny szpitala adwentystycznego w miejscowości Kwahu, w Ghanie oraz jego żona, Alina Łozowska-Clemonds, lekarka w tym samym szpitalu. Opowiedzieli o swojej pracy i pokazali slajdy z działalności Kościoła Adwentystycznego w Afryce⁴⁷⁸.

Ponieważ zbor w Koszalinie wciąż borykał się ze znalezieniem odpowiedniego lokalu na nabożeństwa, wystąpiono do władz miasta o przydzielenie zniszczonego kościoła w Konikowie k. Koszalina. Budynek był własnością miasta, więc przydzielono go Kościołowi Adwentystycznemu. Koszaliński zbor własnym sumptem kościół wyremontował i 25 lipca 1970 r. go poświęcono. Na uroczystość przybyło ok. 300 osób z różnych miejsc Zjednoczenia Zachodniego. Przybył zwierzchnik polskiego Kościoła Adwentystycznego, pastor Stanisław Dąbrowski wraz z innymi przedstawicielami Zarządu Kościoła. Obecny był przewodniczący Zjednoczenia Zachodniego, pastor Le-

⁴⁷⁶ Z. Pieszka, *Jelenia Góra*, „Sługa Zboru”, nr 9/1970, s. 15.

⁴⁷⁷ S. Piotrowicz, *70-lecie zboru Poznańskiego*, „Sługa Zboru”, nr 7/1970, s. 8.

⁴⁷⁸ R. Mazurkiewicz, *Gdańsk*, „Sługa Zboru”, nr 10/1970, s. 13.

opold Malarek. Po południu w pobliskim jeziorze odbył się chrzest 42 katechumenów, którzy przyłączyli się do Kościoła⁴⁷⁹.

W dniu 5 grudnia 1970 r. zbor w Wałbrzychu odchodził 60-lecie swego istnienia i 50-lecie poświęcenia Domu Modlitwy. Do licznie zgromadzonych wiernych z Wałbrzycha i Świdnicy przemawiali pastory Zachariasz Łyko – sekretarz Kościoła i Leopold Malarek – przewodniczący Zjednoczenia Zachodniego⁴⁸⁰.

Rok 1971 był także szczególnie jeśli chodzi o jubileusz⁴⁸¹. W tym roku było 50-lecie prawnego ukonstytuowania się Kościoła w niepodległej Polsce, którego pierwszą siedzibą była Bydgoszcz. W tym roku przypadła 70. rocznica zboru bydgoskiego, więc było rzeczą oczywistą, że Sprawozdawczo-Wyborczy Zjazd Zjednoczenia Południowego powinien odbyć się w Bydgoszczy. Tak też się stało. W dniach 4-5 czerwca 1971 r. delegaci zborów zachodnio-północnej Polski przybyli, by podsumować minioną kadencję Zjednoczenia Zachodniego i wybrać jego kierownictwo. Przyjechali również przedstawiciele Zarządu Kościoła z Warszawy, ze zwierzchnikiem Kościoła w Polsce, pastorem Stanisławem Dąbrowskim. Ustępujący zarząd przedstawił sprawozdanie, z którego wynikało, że Zjednoczenie Zachodnie powiększyło się o 185 osób, zwiększyła się też ofiarność wyznawców. Wybrano kierownictwo na nową kadencję:

Przewodniczący – Leopold Malarek

Sekretarz – Witold Nawrocki

Skarbnik – Maria Lenik

Rada – L. Malarek, W. Nawrocki, M. Lenik, E. Pieszka, A. Bobeszko, J. Cała, L. Prosół

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – L. Malarek, J. Holeksa, E. Szworak, E. Pieszka, A. Bobeszko i T. Wiśniewski (ordynowany na zjeździe)

⁴⁷⁹ J. Patryarcha, *Poświęcenie kościoła w Konikowie*, „Sługa Zboru”, nr 11-12/1970, s. 30-31.

⁴⁸⁰ E. Stekla, *Jubileusz zboru w Wałbrzychu*, „Sługa Zboru”, nr 6/1971, s. 12.

⁴⁸¹ W roku 1971 60-lecie obchodził m.in. zbor w Jeleniej Górze. Z tej okazji 29 maja 1971 odbyło się uroczyste nabożeństwo, które celebrował pastor Leopold Malarek, przewodniczący Zjednoczenia Zachodniego. Tego dnia odbył się również chrzest 10 katechumenów. Więcej zob. Z. Pieszka, *60-lecie zboru w Jeleniej Górze*, „Sługa Zboru”, nr 10/1971, s. 11-12.

Duchowni młodszy – P. Heród, S. Karauda, T. Matejko, W. Kwiecień, K. Kycia, J. Pilch, H. Patryarcha, R. Kral, R. Sokół, M. Wójcik

Podczas zjazdu śpiewał chór pod batutą Andrzeja Chmielowca. Nabożeństwa sobotnie, które odbywały się w wynajętym kościele metodystycznym, zgromadziły ok. 700 wiernych⁴⁸².

W dniu 8 stycznia 1972 r. w Szczecinie odbył się zjazd Okręgu Szczecińskiego, którego tematyka w całości poświęcona była dzieciom⁴⁸³. Natomiast Zjazd Okręgowy, który odbył się w dniu 6 maja 1972 r. w Gdańsku, zorganizowany został z okazji 75-lecia zboru w Gdańsku. Powstał on dokładnie 19 marca 1897 r., założony przez pastora Piepera. W roku 1920 liczył 160 wyznawców, Polaków i Niemców, i był siedzibą Zjednoczenia. Tuż przed wybuchem II wojny światowej w Gdańsku były dwa zbory. Jeden liczył 240 wyznawców, drugi 121. Po wojnie pozostało kilkanaście osób. Pracę ewangelizacyjną właściwie rozpoczęto od nowa. W roku 1972 zbor liczył ponad 100 osób⁴⁸⁴.

W sprawozdaniu z Posiedzenia Obrachunkowego Rady Kościoła za rok 1972 wynika, że w Zjednoczeniu Zachodnim ochrzczono 83 katechumenów, co daje 7,7% stanu początkowego ilości wyznawców. Dla porównania w Zjednoczeniu Południowym 72 osoby (3,8%) a w Zjednoczeniu Wschodnim 62 osoby (5,2%). A przecież trzeba pamiętać, że Zjednoczenie Zachodnie było najmniejsze pod względem liczby wyznawców i duchownych. Gdy rozpatrywano wyniki chrztów w poszczególnych okręgach, okazało się, że trzy najlepsze pod tym względem są w Zjednoczeniu Zachodnim. Okręg Szczeciński 20%, Okręg Wrocławski 10,3%, Okręg Zielonogórski 10%. W roku 1972 zorganizowano nowy zbor na terenie Zjednoczenia Zachodniego, w Legnicy⁴⁸⁵.

W dniu 3 marca 1973 r. w Jeleniej Górze odbył się chrzest 13 katechumenów. Celebrował go pastor Erwin Lawaty⁴⁸⁶.

⁴⁸² W. Nawrocki, *Zjazd Delegatów Zjednoczenia Zachodniego*, „Sługa Zboru”, nr 9/1971, s. 2-4.

⁴⁸³ M. Ciemniowski, *Szczecin*, „Sługa Zboru”, nr 7/1972, s. 14.

⁴⁸⁴ P. Heród, *Jubileusz 75-lecia zboru w Gdańsku*, „Sługa Zboru”, nr 8/1972, s. 12-14.

⁴⁸⁵ Sprawozdanie za rok 1972, Archiwum Zarządu Kościoła w Warszawie.

⁴⁸⁶ G. Pieszka, *Chrzest w Jeleniej Górze*, „Sługa Zboru”, nr 5/1973, s. 10.

Do Poznania zwołano Zjazd Sprawozdawczo-Wyborczy Zjednoczenia Zachodniego. W dniu 25 maja 1973 r. oprócz delegatów przybyli specjaliści goście: pastor W.D. Eva – przewodniczący Wydziału Północno-Europejskiego, pastor Stanisław Dąbrowski – zwierzchnik Kościoła Adwentystycznego w Polsce oraz przedstawiciele Zarządu Kościoła i instytucji kościelnych. Sprawozdanie przedstawił ustępujący przewodniczący Zjednoczenia Zachodniego, pastor Leopold Malarek. Wynika z niego, że w minionej, dwuletniej kadencji ochrzczono 168 katechumenów, rozwijała się praca ewangelizacyjna i duszpasterska oraz wzrosła ofiarność wyznawców. Wybrano nowe kierownictwo Zjednoczenia w następującym składzie:

Przewodniczący – Henryk Pilch

Sekretarz – Witold Nawrocki

Skarbnik – Ireneusz Kendra

Rada – H. Pilch, W. Nawrocki, I. Kendra, M. Lenik, E. Pieszka, A. Bobeszko, J. Cała, L. Prosół

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – H. Pilch, L. Malarek, K. Tomczyk, E. Pieszka, T. Wiśniewski, T. Matejko i M. Wójcik (dwaj ostatni zostali ordynowani podczas zjazdu)

Duchowni młodszy – W. Nawrocki, H. Patryarcha, R. Kral, E. Karau-da, W. Pilch, I. Kendra, J. Pilch, J. Krysztofik, P. Gradzikiewicz, S. Niedziński, R. Romanowski i P. Dziadoń

Podczas nabożeństw sobotnich główną homilię wygłosił pastor Eva⁴⁸⁷.

Ponad 300 osób uczestniczyło w Zjeździe Okręgowym, który odbył się 2-3 listopada 1973 r. we Wrocławiu. Głównymi mówcami zjazdu byli pastor Jan Jankiewicz z Zarządu Kościoła i pastor Henryk Pilch – przewodniczący Zjednoczenia Zachodniego. Gościnnie wystąpiła 50-osobowa grupa młodzieży z Bielska-Białej, która zaprezentowała oratorium „Eliasz”⁴⁸⁸.

⁴⁸⁷ W. Nawrocki, *Zjednoczenie Zachodnie*, „Sługa Zboru”, nr 8-9/1973, s. 28.

⁴⁸⁸ H. Tomaszewska, *Zjazd Okręgowy we Wrocławiu*, „Sługa Zboru”, nr 2-3/1974, s. 28.

Numer 10/1974 „Sługi Zboru” podaje wykaz domów modlitwy i ich adresy w Zjednoczeniu Zachodnim:

Bolesławiec, ul. Mickiewicza 11
Bydgoszcz, ul. Lipowa 9
Elbląg, ul. Fałata 27
Gdańsk, ul. Jaškowa Dolina 11
Gdynia, ul. Krasickiego 32
Grudziądz, ul. Kosynierów Gdyńskich 21
Jelenia Góra, ul. Panieńska 36
Kalisz, ul. Podgórna 1
Konikowo, k. Koszalina nr 12
Linowiec nr 17
Malbork, ul. Tczewska 2
Ostrów Wielkopolski, ul. Kaliska 9
Poznań, ul. Zeylanda 11
Słupsk, ul. Słowiańska 4
Stargard Szczeciński, ul. Konopnickiej 1.
Świdnica, Plac Pokoju 3
Szczecin, Plac Mariacki 4
Szklarska Poręba, ul. Wojska Polskiego 10
Sztutowo, ul. Gdańska 16
Wałbrzych, ul. Kunickiego 3a
Wrocław, ul. Dąbrowskiego 14
Zielona Góra, ul. Bohaterów 4
Żagań, Plac Królowej Jadwigi 3

W grudniu 1974 r. w Zjednoczeniu Południowym odbyło się kilka uroczystości chrztu, w Gdańsku (13 grudnia), Wrocławiu (13 grudnia), Szczecinie (20 grudnia), Koszalinie (20 grudnia), Bydgoszczy (27 grudnia) i Poznaniu (27 grudnia)⁴⁸⁹. 28 grudnia 1974 r. w Szczecinie odbyło się okręgowe nabożeństwo młodzieży, na którym gościła również młodzież z Bielska-Białej wystawiając program słowno-muzyczny pt. „Pomyśl to sam”. Ten sam program zaprezentowano następnego dnia w Bydgoszczy⁴⁹⁰.

⁴⁸⁹ „Sługa Zboru”, nr 2/1975, s. 15.

⁴⁹⁰ „Sługa Zboru”, nr 3/1975, s. 15.

W niedzielę 6 kwietnia 1975 r. w Poznaniu odbył się chrzest 13 katechumenów a młodzież miejscowego zboru zaprezentowała program słowno-muzyczny pt. „Jezus w poezji polskiej”⁴⁹¹. Natomiast w sobotę 10 maja 1975 r. w Gdyni odbył się zjazd Okręgu Gdańskiego, którego moderatorami byli pastor Zachariasz Łyko – sekretarz Kościoła i pastor Henryk Pilch – przewodniczący Zjednoczenia Zachodniego. W zjeździe uczestniczyło ok. 200 wyznawców z Gdańska, Gdyni, Malborka, Wejherowa, Sztutowa i Tczewa⁴⁹². Zjazd Okręgu Koszalińskiego odbył się 28 czerwca 1975 r. w Konikowie k. Koszalina. Wziął w nim udział zwierzchnik polskiego Kościoła, pastor Stanisław Dąbrowski. W pobliskim jeziorze pastor Stanisław Karauda ochrzcił 15 katechumenów⁴⁹³.

W dniu 11 października 1975 r. ponownie w Gdyni odbył się Zjazd Okręgowy, na którym główne kazania wygłosili goście z Warszawy, pastor Stanisław Dąbrowski i pastor Jan Jankiewicz. Śpiewały chóry z Gdańska i Gdyni⁴⁹⁴.

Po trzyletniej kadencji zwołano kolejny Zjazd Sprawozdawczo-Wyborczy Zjednoczenia Zachodniego. W dniu 7 maja 1976 r. we Wrocławiu spotkali się delegaci ze wszystkich zborów północno-zachodniej Polski oraz zaproszeni goście. Przybył nowy przewodniczący Wydziału Północno-Europejskiego, pastor Walter Scragg oraz przedstawiciele Zarządu Kościoła: S. Dąbrowski, Z. Łyko i J. Jankiewicz. Ze sprawozdania przewodniczącego wynikało, że wykonano ogromną pracę ewangelizacyjno-duszpasterską. Znacznej poprawie uległa sytuacja finansowa. Wygospodarowano nawet nadwyżkę. Wykonano remonty obiektów sakralnych w Świnoujściu, Wałbrzychu, Wrocławiu, Świdnicy, Jeleniej Górze. Zakupiono budynek w Kaliszu, który przeznaczony będzie na Dom Modlitwy. Zakupiono działkę pod budowę kaplicy w Stargardzie Szczecińskim. Zjazd dokonał wyboru Zarządu i Rady Zjednoczenia Zachodniego w następującym składzie:

Przewodniczący – Henryk Pilch

⁴⁹¹ „Sługa Zboru”, nr 7-8/1975, s. 30.

⁴⁹² Tamże.

⁴⁹³ „Sługa Zboru”, nr 9-10/1975, s. 32.

⁴⁹⁴ A. Górski, *Z życia zborów*, „Sługa Zboru”, nr 2-3/1976, s.30-31.

Sekretarz – Franciszek Pellowski

Skarbnik – Marianna Czajewska

Rada – H. Pilch, F. Pellowski, M. Czajewska, S. Daniszewski,
F. Nawrot, A. Górski, K. Tomczyk

Komisja Rewizyjna – Z. Matuszak, Z. Zręczycki

W sobotę 8 maja 1976 w nabożeństwach zjazdowych uczestniczyło ponad 500 osób. Śpiewał chór zorganizowany specjalnie na zjazd pod batutą Andrzeja Górskiego. Podczas zjazdu ordynowano pastora Witolda Nawrockiego⁴⁹⁵.

W dniach 22 października – 1 listopada 1976 r. przebywał w Polsce pastor Pekka Peltonen, sekretarz ds. ewangelizacji w Wydziale Północno-Europejskim. Przebywał m.in. w Elblągu, gdzie wziął udział w poświęceniu nowego Domu Modlitwy, a także w Gdyni, gdzie szkolił ewangelistów i kolporterów literatury religijnej. Towarzyszył mu pastor Jan Jankiewicz z Warszawy⁴⁹⁶. W tym czasie przebywał na Wybrzeżu również zespół wokalny-muzyczny „Dźwięk Adwentu”, który wystąpił m.in. w katolickiej katedrze św. Michała w Gdańsku, gdzie dał koncert pieśni religijnej dla ok. 2000 wiernych⁴⁹⁷.

W zborze wrocławskim zorganizowano w dniach 5-6 lutego 1977 r. Zjazd Okręgowy, na który przybyli wyznawcy z Wrocławia, Wałbrzycha, Świdnicy i Jeleniej Góry. Wśród mówców byli pastory: Jan Jankiewicz, Marian Kot, Henryk Pilch, Franciszek Pellowski, Piotr Działoń i Julian Hatała. Tematem rozważań była Apokalipsa św. Jana, ostatnia księga Nowego Testamentu⁴⁹⁸.

Dwudniowe seminarium teologiczne w Szczecinie (28-29 maja 1977 r.) poprowadzili pastory Marian Kot i Jan Jankiewicz. Wzięli w nim udział kursanci Korespondencyjnej Szkoły Biblijnej z Okręgu Szczecińskiego. Omawiano zagadnienia soteriologiczne i eschatologiczne⁴⁹⁹.

⁴⁹⁵ H. Pilch, *Zjednoczenie Zachodnie*, „Sługa Zboru”, nr 7/1976, s. 4-5.

⁴⁹⁶ J. Jankiewicz, *P. Peltonen w Polsce*, „Sługa Zboru”, nr 1/1977, s. 14.

⁴⁹⁷ Tamże.

⁴⁹⁸ J. Ziętek, *Wrocław*, „Sługa Zboru”, nr 6/1977, s. 14.

⁴⁹⁹ „Sługa Zboru”, nr 1/1978, s. 13.

W dniu 1 czerwca 1977 r. w Grzybowie k. Kołobrzegu otwarto ośrodek szkoleniowo-wypoczynkowy Kościoła Adwentystycznego. Otwarcia dokonał sekretarz Kościoła, pastor Zachariasz Łyko. Ośrodek nazwano „Przystań”. Położony jest 50 metrów od plaży⁵⁰⁰.

170 metrów kwadratowych powierzchni liczy Dom Modlitwy w Stargardzie Szczecińskim przy ul. Brzozowej 2, który oddano do użytku i poświęcono w ostatni dzień roku 1977. Z tej okazji przez cały dzień odbywały się uroczyste nabożeństwa celebrowane przez pastorów: Konstantego Bullego, Henryka Pilcha, Edwarda Szworaka i Kazimierza Tomczyka. Historia zboru stargardzkiego zaczęła się w roku 1945, kiedy do tego miasta dotarł pierwszy transport repatriantów zza Bugu. Wśród nich była rodzina Nurzyńskich, która stała się zaczątkiem zboru. Zbór zorganizowano w roku 1952, w trudnym dla polskiego adwentyzmu okresie⁵⁰¹.

W dniach 27-28 stycznia 1978 r. w Szczecinie odbyło się seminarium biblijne dla wyznawców i sympatyków Kościoła adwentystycznego, które prowadzili pastory: Stanisław Dąbrowski, Władysław Kosowski, Rudolf Kral, Piotr Gradzikiewicz i Bogusław Kot⁵⁰².

Najważniejszym wydarzeniem w roku 1979 w Zjednoczeniu Zachodnim był kolejny Zjazd Sprawozdawczo-Wyborczy, który miał miejsce 11-12 maja we Wrocławiu. Przybyło 60 delegatów ze zborów tego Zjednoczenia. Obecny był pastor Walter Scragg z Anglii, przewodniczący Wydziału Północno-Europejskiego, oraz pastory: Stanisław Dąbrowski, Zachariasz Łyko, Jan Cichocki, W. Kosowski i Jan Jankiewicz. Obecni byli wszyscy duchowni Zjednoczenia Zachodniego z przewodniczącym Henrykiem Pilchem. Złożył on sprawozdanie z minionej kadencji. Podkreślił, że przybyło do zborów 136 nowych wyznawców, oddano do użytku budynki sakralne w Elblągu i Stargardzie Szczecińskim. Zjazd dokonał wyboru urzędników na nową kadencję w składzie:

Przewodniczący – Henryk Pilch

⁵⁰⁰ Z. Łyko, *Otwarcie ośrodka wypoczynkowego w Grzybowie*, „Sługa Zboru”, nr 8/1977, s. 13.

⁵⁰¹ R. Jarocki, *Otwarcie i poświęcenie Domu Modlitwy w Stargardzie*, „Sługa Zboru”, nr 4/1978.

⁵⁰² „Sługa Zboru”, nr 5/1979, s. 15.

Sekretarz – Władysław Polok⁵⁰³

Skarbnik – Marianna Czajewska

Rada – H. Pilch, W. Polok, M. Czajewska, S. Daniszewski, F. Nawrot, A. Górski, K. Tomczyk

Komisja Rewizyjna – Z. Matuszak, Z. Zręczycki

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – A. Górski, H. Pilch, R. Kral, F. Pellowski, K. Tomczyk, S. Szołtysek, T. Wiśniewski, J. Pilch (ordynowany na zjeździe)

Duchowni młodsi – J. Hatała, K. Kycia, R. Romanowski, W. Strama, P. Gradzikiewicz, E. Ciuk, R. Jankowski, R. Kmiecik, A. Rudnicki, Jonatan Tomczyk, J. Woźniak.

W sobotę odbywały się przez cały dzień nabożeństwa w intencji Zjednoczenia Zachodniego, jego wyznawców i duchownych. Odbyła się również ordynacja pastora Jerzego Pilcha⁵⁰⁴.

Zbór w Zielonej Górze otrzymał nowy Dom Modlitwy, przy ul. Szosa Kisielińska 2. W dniu 6 października 1979 r. dokonano poświęcenia tego obiektu sakralnego. Uczestniczyli w nim pastory: Tadeusz Przychodzki z Australii, Stanisław Dąbrowski, Henryk Pilch, Wojciech Sędzik i Tadeusz Wiśniewski. Śpiewał chór z Poznania⁵⁰⁵.

Codziennie w dniach 20-29 stycznia 1980 r. w Poznaniu wykłady publiczne z archeologii biblijnej prowadził prof. Jacques Frei-Fyon z Zurichu (Szwajcaria). Na każdy wykład przychodziło przeciętnie ok. 150 osób. Uczestnicy wykładów zakupili ponad 500 egzemplarzy Biblii i książek na temat archeologii biblijnej⁵⁰⁶.

W dniu 31 maja 1980 r. podczas Zjazdu Okręgowego w Jeleniej Górze ordynowano pastora Stanisława Niedzińskiego, miejscowego duchownego, późniejszego przewodniczącego Zjednoczenia Za-

⁵⁰³ Po kilku dniach Władysław Polok zrezygnował z tej funkcji, więc Rada Kościoła powierzyła obowiązki sekretarza Franciszkowi Pellowskiemu.

⁵⁰⁴ *Zjednoczenie Zachodnie*, „Sługa Zboru”, nr 9/1979, s. 4-5.

⁵⁰⁵ A. Majewski, *Otwarcie nowego Domu Modlitwy w Zielonej Górze*, „Sługa Zboru”, nr 12/1979, s. 7.

⁵⁰⁶ M. Pilch, *Wykłady z archeologii biblijnej w Poznaniu*, „Sługa Zboru”, nr 4/1980, s. 14.

chodniego. Uroczystość celebrowali pastorzy: S. Dąbrowski, Z. Łyko i H. Pilch⁵⁰⁷.

Ponieważ kościół w Konikowie k. Koszalina był zbyt drogi w utrzymaniu, oddano go w użytkowanie Kościołowi Rzymskokatolickiemu. W zamian wybudowano Dom Modlitwy w Koszalinie przy ul. Rosenbergów 10. W dniu 8 listopada 1980 r. został poświęcony przez pastora Stanisława Dąbrowskiego, zwierzchnika Kościoła Adwentystycznego w Polsce⁵⁰⁸.

Po raz pierwszy w Bolesławcu, w dniach 11-12 kwietnia 1981 r., odbyło się seminarium teologiczne dla kursantów Korespondencyjnej Szkoły Biblijnej. Przybyli oni nie tylko z Bolesławca, ale także z Lubina, Jeleniej Góry, Legnicy i Wrocławia. Prelegentami byli pastorzy: Z. Łyko, P. Heród, F. Pellowski i S. Niedziński⁵⁰⁹. Takie samo spotkanie z udziałem wymienionych prelegentów odbyło się w dniach 6-7 czerwca 1981 r. w Bydgoszczy⁵¹⁰.

W sobotę 3 kwietnia 1982 r. w Koszalinie odbył się Zjazd Okręgowy dla zborów Koszalin, Słupsk i Kołobrzeg. Następnego dnia uroczystość zakończono ewangelizację wiosenną wykładem pastora Ryszarda Jankowskiego⁵¹¹.

Pastor Henryk Pilch ponownie został wybrany na przewodniczącego Zjednoczenia Zachodniego podczas Zjazdu Sprawozdawczo-Wyborczego, który odbył się we Wrocławiu w dniach 28-29 maja 1982 r. Zmienił się natomiast sekretarz, którym został pastor Ryszard Jankowski. Na stanowisku skarbnika pozostała Marianna Czajewska. Wybrano także Radę w następującym składzie: H. Pilch, R. Jankowski, M. Czajewska, A. Cychan, Z. Landuch, P. Lazar, J. Nawrot, S. Niedziński, F. Pellowski. Komisję Rewizyjną tworzyli W. Koniuch i Z. Zręczycki.

Uwierzytelnienie otrzymali:

Duchowni starsi – R. Kral, K. Kycia, P. Lazar, B. Maciejewski, S. Niedziński, F. Pellowski, H. Pilch, T. Wiśniewski

⁵⁰⁷ *Ordynacja pastora Niedzińskiego*, „Sługa Zboru”, nr 9/1980, s.14.

⁵⁰⁸ *Otwarcie nowego Domu Modlitwy w Koszalinie*, „Sługa Zboru”, nr 2/1981, s. 16.

⁵⁰⁹ A. Nowak, *Seminarium KSB w Bolesławcu*, „Sługa Zboru”, nr 7/1981, s. 15.

⁵¹⁰ *Seminarium KSB w Bydgoszczy*, „Sługa Zboru”, nr 10/1981, s. 16.

⁵¹¹ *Z życia zboru w Koszalinie*, „Sługa Zboru”, nr 7/1982, s. 15.

Duchowni młodszy – R. Jankowski, R. Romanowski, A. Majewski, J. Pawlak, A. Rudnicki, S. Sowa.

W drugim dniu zjazdu odbywały się nabożeństwa, podczas których posługę Słowa wykonywali pastory: Ernest Foster z Wydziału Północno-Europejskiego oraz S. Dąbrowski, P. Heród i H. Pilch⁵¹².

12 katechumenów w Gdyni i 9 w Bydgoszczy zostało ochrzczonych przez pastorów Pawła Lazara i Bernarda Maciejewskiego i przyłączonych do zborów adwentystycznych⁵¹³.

Podczas Jarmarku Solnego w Kołobrzegu (1-4 lipca 1982 r.) wyznawcy Kościoła Adwentystycznego w tym mieście sprzedali 125 egz. Biblii i 1300 książek religijnych na kwotę 130 tys. złotych. Ponadto rozdali 2000 bezpłatnych broszur o Kościele Adwentystycznym⁵¹⁴. Natomiast podczas Jarmarku Jamneńskiego w Koszalinie (16-18 sierpnia 1982 r.) sprzedano literaturę za 300 tys. złotych⁵¹⁵.

Końcem roku 1982 w niektórych zborach Zjednoczenia Zachodniego odbyły się chrzty: w Stargardzie (18 grudnia), Gdyni (24 grudnia), Bydgoszczy (30 grudnia) i Poznaniu (31 grudnia). W sumie ochrzczono 24 katechumenów⁵¹⁶.

W dniu 19 lutego 1983 r. w Koszalinie spotkała się młodzież okręgów koszalińskiego, gdańskiego i szczecińskiego, aby omówić przygotowania do wiosenno-letniej ewangelizacji, prowadzonej na Pomorzu. Moderatorami spotkania byli pastory Jan Jankiewicz i Ryszard Jankowski. Wieczorem wszyscy udali się do ośrodka szkoleniowo-wypoczynkowego w Grzybowie, gdzie przy świecach wysłuchano poezji religijnej⁵¹⁷.

Pastor Stanisław Niedziński był inicjatorem spotkania poświęconego problemom narkomanii, które zorganizowano w dniu 6 czerwca 1983 r. w Klubie Międzynarodowej Prasy i Książki w Jeleniej Górze. Wzięli w nim udział: dr Ewa Andrzejewska (Towarzystwo Zapobiega-

⁵¹² R. Strycharczuk, *Zjednoczenie Zachodnie*, „Sługa Zboru”, nr 8/1982, s. 12-13.

⁵¹³ „Sługa Zboru”, nr 10/1982, s. 14.

⁵¹⁴ Z. Landuch, *Kołobrzeg*, „Sługa Zboru”, nr 10/1982, s. 14.

⁵¹⁵ R. Jankowski, *Koszalin*, „Sługa Zboru”, nr 11/1982, s. 15.

⁵¹⁶ „Sługa Zboru”, nr 4/1983, s. 15.

⁵¹⁷ *Koszalin*, „Sługa Zboru”, nr 5/1983, s. 15.

nia Narkomani), red. Rajmund Dąbrowski (miesięcznik „Znaki Czasu”), kpt Jerzy Fiałkiewicz (Komenda Główna MO), Czesław Bobrowski (Poradnia Zawodowo-Wychowawcza), red. Adam Kłykow (Gazeta Robotnicza) oraz przedstawiciele jeleniogórskiej służby zdrowia i Kuratorium Oświaty⁵¹⁸.

Od roku 1983 Zjazd Młodzieży w Jeleniej Górze otrzymał rangę zjazdu ogólnopolskiego, stąd w dniach 26-28 sierpnia 1983 r. przybyło tam blisko tysiąc młodych adwentystów, aby wspólnie modlić się, uczyć, dyskutować i wędrować po Sudetach. Animatorami zjazdu byli: Andrzej Majewski, Jan Pawlak i Leon Niewolik. Obecni byli też pastory Jan Jankiewicz i Ryszard Jankowski. Ostatniego dnia odbyło się na Śnieżce spotkanie z młodzieżą czechosłowacką, która miała podobny zjazd do drugiej stronie granicy⁵¹⁹.

19 katechumenów zostało ochrzczonych w Gdańsku w dniu 30 marca 1984 r. Uroczystość celebrował pastor Kazimierz Kycia⁵²⁰. W dniu 28 kwietnia 1984 w Elblągu odbyło się seminarium z teologii zdrowia, które prowadził pastor Henryk Pilch⁵²¹. Natomiast w dniach 25 sierpnia do 15 września 1984 r. w Jeleniej Górze wykłady biblijne dla szerokiej publiczności prowadził pastor Matti Markkanen z Finlandii⁵²².

Miesięcznik „Sługa Zboru”, nr 1/1985, podaje wykaz domów modlitwy w Zjednoczeniu Zachodnim:

- Bolesławiec, ul. Mickiewicza 11
- Bydgoszcz, ul. Lipowa 9
- Elbląg, ul. Trybunalska 9/2
- Gdańsk, ul. Jaśkowa Dolina 11
- Gdynia, ul. Krasickiego 32
- Gorzów Wielkopolski, ul. Puszkina 20
- Grudziądz, ul. Kosynierów Gdyńskich 21
- Jelenia Góra, ul. Panieńska 36

⁵¹⁸ E. Polakowska, *Jelenia Góra*, „Sługa Zboru”, nr 8/1983, s. 15.

⁵¹⁹ I. Nałęcka, *Zjazd w Jeleniej Górze*, „Sługa Zboru”, nr 11/1983, s. 15.

⁵²⁰ H. Starczewski, *Gdańsk*, „Sługa Zboru”, nr 8/1984, s. 16.

⁵²¹ Tamże.

⁵²² „Sługa Zboru”, nr 12/1984, s. 15.

Jutrków nr 17
Kalisz, ul. Asnyka 33
Koszalin, ul. Rosenbergów 10
Linowiec nr 17
Malbork, ul. Tczewska 2
Nakło nad Notecią, ul. Podgórna 1
Ostrów Wielkopolski, ul. Kaliska 9
Poznań, ul. Zeylanda 11
Słupsk, ul. Słowiańska 4
Stargard Szczeciński, ul. Brzozowa 2
Szczecin, Plac Mariacki 4
Szklarska Poręba, ul. Wojska Polskiego 10
Sztutowo, ul. Gdańska 16
Świdnica, Plac Pokoju 4
Świnoujście, ul. Chrobrego 30
Świebodzin, Osiedle Widok 12a
Wałbrzych, ul. Kunickiego 3a
Wrocław, ul. Dąbrowskiego 14
Zielona Góra, ul. Szosa Kisielińska 3
Zagań, Plac Królowej Jadwigi 3

W dniach 15-24 lutego 1985 r. we Wrocławiu prof. J. Frei-Fyon ze Szwajcarii prowadził wykłady z archeologii biblijnej. Każdego dnia obecnych było ok. 150 słuchaczy⁵²³.

Jelenia Góra była miejscem kolejnego Zjazdu Sprawozdawczo-Wyborczego Zjednoczenia Zachodniego, który odbył się w dniach 7-8 czerwca 1985 r. W obradach, oprócz delegatów ze zborów, uczestniczyli goście z zagranicy: pastor Pekka Pohjola – sekretarz Wydziału Północno-Europejskiego z Anglii oraz pastory Michaił Kułakow i Nikołaj Żukaluk ze Związku Radzieckiego. Obecni byli także przedstawiciele Zarządu Kościoła. W swoim sprawozdaniu ustępujący przewodniczący Henryk Pilch podkreślił, że w minionej kadencji powstały trzy nowe zbory, w Świebodzinie, Toruniu i Grzybowie k. Kołobrzegu. Do Zjednoczenia przyłączyło się 274 nowych wyznawców.

⁵²³ J. Dziechciarek, *Wrocław, „Sługa Zboru”*, nr 7/1985, s. 14.

Wygospodarowano nadwyżkę finansową w kwocie 1.173.343,00 zł. Dobrze rozwijała się praca ewangelizacyjno-duszpasterska. Zjazd wybrał nowe kierownictwo Zjednoczenia Zachodniego:

Przewodniczący – Stanisław Niedziński

Sekretarz – Ryszard Jankowski

Sekretarz oddziałowy – Jan Pawlak

Skarbnik – Marianna Czajewska-Maniecka

Podczas zjazdu ordynowano pastora Ryszarda Jankowskiego. Odbyła się też uroczystość chrztu i koncert zespołu „Dźwięk Adwentu”⁵²⁴.

W listopadzie 1985 roku dwa zbory Zjednoczenia Zachodniego obchodziły swoje jubileusze. 23 listopada zbor w Poznaniu obchodził 85-lecie, natomiast zbor w Szczecinie 30-lecie ponownego zorganizowania po wojnie. Z tej okazji w obu miejscach zorganizowano okolicznościowe nabożeństwa⁵²⁵.

Kościół Adwentystyczny w Szczecinie prowadził zakrojone na szeroką skalę działania na rzecz zwalczania narkomani. W tym celu współpracował również z MONAREM. Współpraca była na tyle ściśła, że w dniu 5 stycznia 1986 r. przewodniczącym MONARU w tym mieście został pastor adwentystyczny Kazimierz Kycia⁵²⁶.

W dniu 25 września 1987 r. w Poznaniu otwarto księgarnię adwentystyczną, sprzedającą Pismo Święte oraz książki i czasopisma o tematyce religijnej. Na otwarciu był obecny wiceprezydent Poznania Mirosław Kopiński oraz członkowie kierownictwa kościelnego z pastorem Stanisławem Dąbrowskim⁵²⁷.

Codziennie przez cały październik roku 1987 w kinie „Leningrad” w Gdańsku odbywały się wykłady biblijne prowadzone przez ewangelistę z Wielkiej Brytanii, pastora Marka Finleya. Towarzyszył mu dr Walter Thomson z USA, który mówił na temat zdrowego stylu życia. Każdego dnia przychodziło 2000 słuchaczy. W listopadzie kontynuowano tę pracę w trzech miejscach: Domu Wędkarza (Roman Chalupka), zborze adwentystycznym w Gdańsku (Zdzisław Sieja) i zbo-

⁵²⁴ F. Pellowski, *Świadectwo ewangelizacyjnego ożywienia*, „Sługa Zboru”, nr 8/1985, s. 10-11.

⁵²⁵ „Głos Adwentu”, nr 3/1986, s. 14.

⁵²⁶ *Inicjatywa zboru w Szczecinie*, „Głos Adwentu”, nr 3/1986, s. 14.

⁵²⁷ *Otwarcie księgarni w Poznaniu*, „Głos Adwentu”, nr 2/1986, s. 1.

rze adwentystycznym w Gdyni (Zenon Samborski). W grudniu (6-12) ponownie przybył Mark Finley, który w Sali kina „Znicz” finalizował całą akcję ewangelizacyjną⁵²⁸.

W sobotę 23 stycznia 1988 r. zbór w Legnicy odbył pierwsze nabożeństwo w nowym Domu Modlitwy. Z tej okazji przybyli do Legnicy również wyznawcy z Wrocławia, Głogowa i Nysy. Uroczystość poświęcenia celebrował pastor Stanisław Dąbrowski w asyście pastora Stanisława Niedzińskiego⁵²⁹.

Było to ostatnie ważniejsze wydarzenie na terenie Zjednoczenia Zachodniego, bowiem podczas XV Zjazdu Kościoła Adwentystycznego w Polsce, który odbył się w dniach 5-7 maja 1988 w Warszawie, podjęto decyzję o przemianowaniu zjednoczeń w diecezje, co w dużym stopniu zmieniło charakter tych instytucji. Tak więc w maju 1988 r. Zjednoczenie Zachodnie przestało istnieć⁵³⁰.

⁵²⁸ *Gdańsk'87*, „Głos Adwentu”, nr 1/1988, s. 16.

⁵²⁹ T. Kosowski, *Legnica ma Dom Modlitwy*, „Głos Adwentu”, nr 6/1988, s. 14.

⁵³⁰ Uchwały XV Zjazdu Kościoła, Archiwum Zarządu Kościoła w Warszawie.

Zakończenie

Jak zaznaczono we *Wstępie* tej pracy, jej celem było przedstawienie dziejów dwóch instytucji adwentystycznych, Zjednoczenia Południowego i Zjednoczenia Zachodniego w latach 1918-1988, a więc w od czasu odzyskania przez Polskę niepodległości, do roku 1988, kiedy zjednoczenia przekształcono w diecezje.

Wszystko zostało poprzedzone ogólnym rozdziałem na temat adwentyzmu w Polsce, ale nacisk położono na lata pięćdziesiąte XX wieku, kiedy Kościół Adwentystyczny przeżywał największe problemy w swojej historii, spowodowane ingerencją władz komunistycznych w wewnętrzne sprawy tej denominacji religijnej. Doszło do rozłamu, który trwał 5 lat. Z tego doświadczenia nasuwa się generalny wniosek, że państwo nie powinno ingerować w sprawy Kościoła i vice versa.

W pracy udało się przedstawić najważniejsze wydarzenia z dziejów Zjednoczenia Południowego. Nie od razu miało ono taką nazwę. Po odzyskaniu niepodległości w roku 1918, zbory adwentystyczne na południu kraju należały nadal do Stowarzyszenia Morawsko-Śląskiego, które działało na terenie zaboru austriackiego. Dopiero w roku 1919 udało się stworzyć tzw. Polsko-Śląskie Pole Misyjne, na razie tymczasową organizację, która zrzeszała 14 polskich zborów z 800 wyznawcami. Gdy w roku 1920 ustabilizowała się granica polsko-czeska, powstała organizacja o charakterze stałym pod nazwą Polsko-Śląskie Stowarzyszenie Adwentystów Dnia Siódmego. Pod tym szyldem działano do roku 1928, kiedy nazwę zmieniono na Zjednoczenie Śląsko-Galicyjskie. I wreszcie w roku 1932 pojawiła się nazwa Zjednoczenie Południowe, pod którą ta instytucja występowała do roku 1988.

W pracy dzieje Zjednoczenia Południowego podane są chronologicznie, tworzą więc swoistą kronikę tej instytucji. Znalazły się tam zjazdy sprawozdawczo-wyborcze, zjazdy młodzieżowe, zjazdy okręgowe, ważniejsze spotkania o charakterze konfesyjnym, a więc wszyst-

ko to, co tworzyło historię Kościoła Adwentystycznego na terenie południowej Polski przez 70 lat.

Analogicznie przedstawiono najważniejsze wydarzenia z dziejów Zjednoczenia Zachodniego, które powstało w roku 1921 pod nazwą Zjednoczenie Poznańskie. Nazwę Zjednoczenie Zachodnie przyjęto w roku 1932 i pod taką instytucja ta działała do roku 1988.

Tutaj także dzieje podane są chronologicznie, tworzą więc kronikę Zjednoczenia Zachodniego. Było ono zawsze najmniejsze wśród polskich adwentystycznych zjednoczeń, ale rozegrało się tam wiele ważnych dla polskiego Kościoła wydarzeń.

Niniejsza praca jest pierwszym kompleksowym ujęciem historii Zjednoczenia Południowego i Zjednoczenia Zachodniego. Przez ostatnie lata pojawiło się kilka prac na temat adwentyzmu (wymienionych we *Wstępie*), również autora niniejszej rozprawy, ale żadna z nich nie dotyczyła tych dwóch instytucji kościelnych.

Pracę tę traktuję jako kolejny przyczynek do badań nad interesującym z punktu widzenia historiograficznego i historiozoficznego okresem dziejów polskiego adwentyzmu, w szczególności w siedemdziesięcioleciu 1918-1988. Bardzo pomocne okazały się archiwa kościelne i prasa kościelna, która dość dokładnie informowała o wydarzeniach w Zjednoczeniu Południowym i Zjednoczeniu Zachodnim. Nie można nie wspomnieć o Archiwum Akt Nowych, gdzie można znaleźć najwięcej informacji o latach pięćdziesiątych dwudziestego stulecia, ważnych dla rekonstrukcji wydarzeń w Kościele Adwentystycznym.

Do zbadania pozostał najstarszy okres czasu polskiego adwentyzmu, 1888-1918, wszak trzeba pamiętać, że filozofia i teologia adwentyzmu dotarły do ziem polskich, będących wówczas pod zaborami, w roku 1888.

Wierzę, że praca *Zjednoczenie Południowe i Zjednoczenie Zachodnie w latach 1918-1988* ma ogromne znaczenie historyczne, ale także religioznawcze, pogłębiając wiadomości o istniejących w naszym kraju Kościołach chrześcijańskich. Jednym z nich jest przecież Kościół Adwentystów Dnia Siódmego.

Bibliografia

I. Źródła

1. Archiwa

Archiwum Akt Nowych (AAN)
Archiwum Kościelne w Wiedniu
Archiwum Zarządu Kościoła
Archiwum Zjednoczenia Południowego
Archiwum Zjednoczenia Zachodniego
Zbiory prywatne Mariana Kota

2. Artykuły i notatki w czasopismach z lat 1918-1988

Bar M., *Katowice*, „Sługa Zboru”, nr 1/1985.
Baron A., *Z Cieszyna*, „Sługa Zboru”, nr 8/1934.
Baron A., *Poszerzone nabożeństwo w Skoczowie*, „Znaki Czasu”, nr 1/1956.
Baron A., *Chrzest w Nierodzimiu*, „Znaki Czasu”, nr 2/1956.
Baron A., *Poszerzone nabożeństwo w Skoczowie*, „Sługa Zboru”, nr 1/1957.
Baron A., *Zjazd Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 4/1961.
Z życia zboru sosnowieckiego, „Sługa Zboru”, nr 6/1961.
Baron A., *Zjazdy młodzieżowe w Wiśle i Zakopanem.*, „Sługa Zboru”, nr 6/1962.
Baron A., *Nowo założony zbor adwentowy w Przemyślu*, „Sługa Zboru”, nr 6/1962.
Baron A., *Trzy uroczystości jubileuszowe na Śląsku Cieszyńskim*, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1964.
Baron G., *Zjazd Młodzieży w Skoczowie*, „Sługa Zboru”, nr 3/1936.
Baron G., *Z życia zborowego*, „Sługa Zboru”, nr 2/1946.
Baron P., *Piąty Zjazd Zjednoczenia Śląskiego*, „Sługa Zboru”, nr 7/1938.
Baron P., Niedoba E., *Sprawozdanie ze Zjazdu Zjednoczenia Śląskiego*, „Sługa Zboru”, nr 9/1939.
Ben J. T., *Nysa*, „Sługa Zboru”, nr 7/1985.
Bereta E., *Katowice*, „Sługa Zboru”, nr 6/1958.
Bereta E., *Ze Zjazdu Delegatów Zjednoczenia Zachodniego*, „Sługa Zboru”, nr 5/1959.
Bereta E., *Z Gdyni i Bydgoszczy*, „Sługa Zboru”, nr 3/1960.

- Bereta E., *Z życia zborów w Bydgoszczy i Wrocławiu*, „Sługa Zboru”, nr 3/1961.
- Bereta E., *Walny Zjazd Delegatów Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 9/1971.
- Białobrzeski E., *Czechowice-Dziedzice*, „Sługa Zboru”, nr 5/1985.
- Bujak E., *Zjazd Zjednoczenia Zachodniego*, „Sługa Zboru”, nr 7/1947.
- Bujak E., *Otwarcie i poświęcenie kaplicy w Szczecinie*, „Sługa Zboru”, nr 1/1960.
- Bujak E., *Sprawozdanie z Walnego Zjazdu Delegatów Zjednoczenia Zachodniego*, „Sługa Zboru”, nr 3-4/1965.
- Bujak E., *Chrzest w Gdańsku*, „Sługa Zboru”, nr 6/1967.
- Bukowska M., *Gliwice*, „Sługa Zboru”, nr 7/1985.
- Bytom, „Głos Adwentu”, nr 4/1986.
- Chalupka R., *D.E. Lawson w Polsce*, „Głos Adwentu”, nr 6/1981.
- Chybie’85, „Sługa Zboru”, nr 4/1985.
- Cichy A., *W Okręgu Cieszyńskim*, „Sługa Zboru”, nr 10/1972.
- Cichy A., *Nowa grupa powstała w Andrychowie*, „Sługa Zboru”, nr 1/1981.
- Cichy R., *60 lat zboru w Ustroniu-Hermanicach*, „Sługa Zboru”, nr 10/1971.
- Cichy Z., *Uroczystości w Skoczowie*, „Sługa Zboru”, nr 5/1973.
- Cichy R., *Poświęcenie kaplicy w Ustroniu-Hermanicach*, „Sługa Zboru”, nr 2/1970.
- Ciemniewski M., *Szczecin*, „Sługa Zboru”, nr 7/1972.
- Cieślarski P., *Wspomnienia z Zakopanego*, „Sługa Zboru”, nr 5-6/1965.
- Cieślarski P., *Po raz trzeci w Polsce*, „Sługa Zboru”, nr 6/1970.
- Cieślarski P., *Wrocławski zjazd*, „Sługa Zboru”, nr 7/1970.
- Cieślarski P., *Poszerzone nabożeństwo młodzieży w Skoczowie*, „Sługa Zboru”, nr 1/1971.
- Ciuk W., *Poświęcenie kaplicy w Rzeszowie*, „Sługa Zboru”, nr 3/1959.
- Ciuk W., *Uroczystość poświęcenia kaplicy w Markowej*, „Sługa Zboru”, nr 3/1961.
- Ciuk W., *Walny Zjazd Delegatów Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 3-4/1965.
- Ciuk W., *Z Walnego Zjazdu Delegatów Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 9/1967.
- Conradi L. R., *Die Grundung der Polnischen Union*, „Zions-Wachter”, nr 23-24/1921.
- Conradi L. R., *The Organization of the Polish Union*, „Review and Herald”, 9 marca 1922.
- Cunitz R., *Nekrolog*, „Sługa Zboru”, nr 1/1928.
- Cunitz R.J., *Zjednoczenie Śląsko-Galicyskie*, „Sługa Zboru”, nr 2/1928.

- Cunitz R.J., *Początki ruchu adwentowego na Śląsku Cieszyńskim*, „Sługa Zboru”, nr 2/1930.
- Cunitz R.J., *Przytułek dla dzieci w Zjednoczeniu Śląsko-Galicyskim*, „Sługa Zboru”, nr 2/1930.
- Cunitz R.J., *Wrażenia z podróży*, „Sługa Zboru”, nr 3/1930.
- Cunitz R.J., *Ruch adwentowy w Polsce Zachodniej*, „Sługa Zboru”, nr 4/1939.
- Cybura R., *Bielsko*, „Sługa Zboru”, nr 5/1950.
- Czembor W., *Poświęcenie kaplicy zboru warszawskiego*, „Sługa Zboru”, nr 3/1938.
- Dąbrowski R., *Nowy Dom Modlitwy*, „Sługa Zboru”, nr 3/1980.
- Dąbrowski R., *Nowy dom modlitwy w Lgocie*, „Sługa Zboru”, nr 8/1985.
- Dąbrowski S., *Seminarium kaznodziejskie w Warszawie*, „Sługa Zboru”, nr 4/1960.
- Dąbrowski S., *Cokolwiek postanowisz, uda ci się*, „Sługa Zboru”, nr 8/1985.
- Dębicki Z., *Poświęcenie kaplicy w Balinie*, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1963.
- Dębicki Z., *Poświęcenie kaplicy w Gorlicach*, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1964.
- Dębicki Z., *Poświęcenie kaplicy w Wirku*, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1964.
- Dubiel J., *Zbór w Katowicach ma kaplicę*, „Sługa Zboru”, nr 1/1946.
- Dubiel J., *Otwarcie kaplicy w Dąbrowie Narodowej*, „Sługa Zboru”, nr 7/1948.
- Duda J., *Dwadzieścia lat zboru skoczowskiego*, „Sługa Zboru”, nr 3/1931.
- Dziechciarek J., *Wrocław*, „Sługa Zboru”, nr 7/1985.
- Dzik F., *Z konferencji Morawsko-Śląskiego Stowarzyszenia ADS w Cieszynie*, „Stróż Syjonu”, nr 2/1920.
- Dzik F., *Z pierwszej konferencji Polsko-Śląskiego Stowarzyszenia w Bielsku*, „Stróż Syjonu”, nr 1/1921.
- Englert P., *Zebranie okręgowe we Lwowie*, „Sługa Zboru”, nr 9/1932.
- Farana K., *Uroczystość poświęcenia kaplicy w Dziedzicach*, „Sługa Zboru”, nr 4/1949.
- Gajdzica A., *Doroczne Zgromadzenie Śląsko-Galicyskiego Zjednoczenia*, „Sługa Zboru”, nr 2/1931.
- Gajzler L., *Zjazd Zjednoczenia Zachodniego*, „Sługa Zboru”, nr 10/1934.
- Gajzler L., *Zjazd Zachodniego Zjednoczenia*, „Sługa Zboru”, nr 7/1935.
- Gajzler L., *Doroczny Zjazd Zjednoczenia Śląskiego*, „Sługa Zboru”, nr 11/1936.
- Gajzler L., *Poszerzone nabożeństwo w Skoczowie*, „Sługa Zboru”, nr 3/1959.
- Gdańsk'87*, „Głos Adwentu”, nr 1/1988.
- Gembala A., *Cieszyn*, „Głos Adwentu”, nr 6/1986.
- Gomola J., *Poświęcenie kaplicy w Nierodzimiu*, „Sługa Zboru”, nr 2/1935.
- Gomola J., *Zjazd Okręgowy Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 3-4/1945.
- Gomola J., *Bielsko*, „Sługa Zboru”, nr 8/1949.

- Gomola R., *Z Zaolzia*, „Sługa Zboru”, nr 1/1939.
- Gomola R., *Zjazd młodzieży w Wiśle na Śląsku*, „Sługa Zboru”, nr 3-4/1945.
- Górski A., *Z życia zborów*, „Sługa Zboru”, nr 2-3/1976.
- Górski A., *Na krawędzi jutra*, „Głos Adwentu”, nr 9/1986.
- Górski A., *Nabożeństwo dziękczynne*, „Głos Adwentu”, nr 8/1988.
- Grabarski W., *Radosna wiadomość z Poznania*, „Sługa Zboru”, nr 6/1934.
- Guzdek L., *Kolejne nowe kaplice*, „Sługa Zboru”, nr 2/1985.
- Guzdek L., *Andrychów*, „Głos Adwentu”, nr 2/1986.
- Hartmann E., *Powstanie i rozwój zboru w Łodzi*, „Sługa Zboru”, nr 3/1939.
- Heród P., *Gdańsk*, „Sługa Zboru”, nr 8/1968.
- Heród P., *Jubileusz 75-lecia zboru w Gdańsku*, „Sługa Zboru”, nr 8/1972.
- Heród P., *Seminarium biblijne w Katowicach*, „Głos Adwentu”, nr 1/1986.
- Heród P., *Przypatrzenie się krainom*, „Głos Adwentu”, nr 1/1987.
- Heród P., *Ewangelizacja Wisła’86*, „Głos Adwentu”, nr 1/1987.
- Heród P., *Pastor Don Lowe w Polsce*, „Głos Adwentu”, nr 7-8/1987.
- Heród P., *Żniwo wielkie, robotników mało*, „Głos Adwentu”, nr 1/1988.
- Heród P., *Ewangelizacja w Rzeszowie*, „Głos Adwentu”, nr 3/1988.
- Himel F., *Zjazd Młodzieży w Katowicach*, „Sługa Zboru”, nr 5/1938.
- Himel F., *Zjazd okręgowy w Katowicach i Gliwicach*, „Sługa Zboru”, nr 6/1950.
- Himel F., *Tarnowskie Góry*, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1966.
- Holeksa J., *Sprawozdanie z III Dorocznego Zjazdu Zjednoczenia Południowego w Bielsku*, „Sługa Zboru”, nr 6/1947.
- Holeksa J., *Ze Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 9/1947.
- Holeksa J., *Z dorocznego zjazdu Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 9/1949.
- Holeksa J., *Sprawozdanie z IV Zjazdu Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 10/1948.
- Ignasiak M., *Ostrów Wielkopolski*, „Sługa Zboru”, nr 3-4/1966.
- Inicjatywa zboru w Szczecinie*, „Głos Adwentu”, nr 3/1986.
- Jankiewicz J., *P. Peltonen w Polsce*, „Sługa Zboru”, nr 1/1977.
- Jankiewicz J., *U brzegu rzeki*, „Sługa Zboru”, nr 9/1981.
- Jankiewicz J., *Obozy wypoczynkowo-kolporterskie*, „Sługa Zboru”, nr 5/1983.
- Jankiewicz J., *Zimowy zlot młodzieży w Katowicach*, „Sługa Zboru”, nr 4/1985.
- Jankowski R., *Koszalin*, „Sługa Zboru”, nr 11/1982.
- Janyszka K., *Nabożeństwo poszerzone w Gdyni*, „Sługa Zboru”, nr 3/1959.
- Jarocki R., *Otwarcie i poświęcenie Domu Modlitwy w Stargardzie*, „Sługa Zboru”, nr 4/1978.
- Jarosz M., *Skoczów*, „Sługa Zboru”, nr 1/1985.
- Jarosz M., *Skoczów*, „Sługa Zboru”, nr 4/1985.

- Jarosz M., *Strumień*, „Sługa Zboru”, nr 5/1985.
- Jarosz M., *Śpiewając Panu pieśń nową...*, „Głos Adwentu”, nr 2/1986.
- Jarosz M., *Gliwice*, „Głos Adwentu”, nr 2/1986.
- Jarosz M., *Skoczów*, „Głos Adwentu”, nr 2/1986.
- Jarosz M., *Opole*, „Głos Adwentu”, nr 4/1986.
- Jarosz M., *Niosąc radość staruszkom*, „Głos Adwentu”, nr 2/1986.
- Jarosz M., *Opole*, „Głos Adwentu”, nr 4/1986.
- Jaworska H., *60-lecie zboru w Skoczowie*, „Sługa Zboru”, nr 3/1972.
- Jaworski D., *Z życia zborów*, „Sługa Zboru”, nr 5/1946.
- Jubileusz w Cieszynie*, „Sługa Zboru”, nr 2/1973.
- Kacperczyk A., *Balin*, „Głos Adwentu”, nr 10/1987.
- Kapusta S., *Walne Zgromadzenie Zjednoczenia Poznańskiego*, „Sługa Zboru”, nr 4/1928.
- Każmierczak J., *Jubileusz 60-lecia Zboru w Gliwicach*, „Sługa Zboru”, nr 8/1971.
- Każmierczak J., *Gliwice*, „Sługa Zboru”, nr 4/1985.
- Kendra I., *Kielce-Jaworznia*, „Sługa Zboru”, nr 10/1969.
- Knapiuk M., *Poszerzone nabożeństwo w Mrągowie*, „Znaki Czasu”, nr 1/1956.
- Knapiuk M., *Z życia zboru w Mrągowie*, „Znaki Czasu”, nr 2/1956.
- Kołodziej R., *Bytom*, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1966.
- Konferencja zborów Zjednoczenia Zachodniego*, „Sługa Zboru”, nr 1/1950.
- Kongres Młodzieży w Helsinkach*, „Sługa Zboru”, nr 3-4/1965.
- Kosmowski F., *Zjednoczenie Poznańskie*, „Sługa Zboru”, nr 2/1930.
- Kosowski T., *Legnica ma Dom Modlitwy*, „Głos Adwentu”, nr 6/1988.
- Koss R., *Rybnik*, „Sługa Zboru”, nr 8/1977.
- Koszalin*, „Sługa Zboru”, nr 5/1983.
- Kot B., *Uroczystość w Krakowie*, „Sługa Zboru”, nr 5/1969.
- Kot M., *Ze zboru w Pile*, „Sługa Zboru”, nr 8/1937.
- Koziróg B., *Wisła'85*, „Sługa Zboru”, nr 11/1985.
- Koziróg B., *Wszystko o miłości*, „Głos Adwentu”, nr 4-5/1988.
- Koziróg B., *X Festiwal Hosanna w Bielsku Białej*, „Głos Adwentu”, nr 6/1988.
- Kozłowski W., *Solina*, „Sługa Zboru”, nr 2/1985.
- Kozłowski W., *Otwarcie nowego domu modlitwy w Tarnowie*, „Głos Adwentu”, nr 4/1986.
- Kral R., *Bydgoszcz*, „Sługa Zboru”, nr 3-4/1965.
- Kruk A., *Śląsko-Małopolskie Zjednoczenie*, „Sługa Zboru”, nr 4/1931.
- Kruk A., *Katowice – zebranie pracowników*, „Sługa Zboru”, nr 7/1931.
- Krygier E., *Zjazd Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 11/1936.
- Krygier E., *Doroczny Zjazd Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 8/1937.

- Kuczek R., *Kielce*, „Sługa Zboru”, nr 12/1985.
- Kulesa E., *Doroczny Zjazd Zjednoczenia Śląsko-Galiczyjskiego*, „Sługa Zboru”, nr 1/1930.
- Kulesa E., *Uroczystości jubileuszowe 25-lecia w Katowicach*, „Sługa Zboru”, nr 10/1933.
- Kuźma W., *Wiadomości ze zboru*, „Sługa Zboru”, nr 5/1934.
- Kwieciński S., *Z kursu kolporterów-ewangelistów*, „Sługa Zboru”, nr 6/1931.
- Kwieciński S., *Ze Zjazdu Okręgowego w Warszawie*, „Sługa Zboru”, nr 9/1932.
- Kwieciński S., *Ze Zjazdu Okręgowego w Warszawie*, „Sługa Zboru”, nr 9/1932.
- Kwieciński S., *Zebranie pracowników misyjnych w Zachodnim Zjednoczeniu*, „Sługa Zboru”, nr 9/1932.
- Landuch Z., *Kołobrzeg*, „Sługa Zboru”, nr 10/1982.
- Lawaty E., *Zjazd Zjednoczenia Śląskiego*, „Sługa Zboru”, nr 10/1934.
- Lawaty E., *Ze Zjednoczenia Śląskiego*, „Sługa Zboru”, nr 7/1935.
- Leupold B., *Kurs kolporterów-ewangelistów Zjednoczenia Zachodniego w Poznaniu*, „Sługa Zboru”, nr 11/1934.
- Leupold B., *Dzień Rodziny w Łodzi*, „Sługa Zboru”, nr 5/1935.
- Leupold B., *Zjazd Okręgowy w Bydgoszczy*, „Sługa Zboru”, nr 6/1937.
- Lewandowska R., *Grudziądz*, „Sługa Zboru”, nr 7/1969.
- Literatura na Targach*, „Głos Adwentu”, nr 1/1988.
- Lüdtke A., *25-lecie pracy kaznodziejskiej*, „Sługa Zboru”, nr 6/1939.
- Łyko Z., *Walny Zjazd Delegatów Zjednoczenia Zachodniego*, „Sługa Zboru”, nr 3-4/1957.
- Łyko Z., *Syn marnotrawny*, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1959.
- Łyko Z., *Zjazd w stolicy Wielkopolski*, „Sługa Zboru”, nr 3/1959.
- Łyko Z., *Wczasy młodziężowe*, „Sługa Zboru”, nr 5/1959.
- Łyko Z., *Poświęcenie Domu Modlitwy w Katowicach*, „Sługa Zboru”, nr 2/1971.
- Łyko Z., *Otwarcie ośrodka wypoczynkowego w Grzybowie*, „Sługa Zboru”, nr 8/1977.
- Łyko Z., *Obrady w Boras*, „Głos Adwentu”, nr 9/1986.
- Łyko Z., *Wizyta dobrej woli i przyjaźni*, „Głos Adwentu”, nr 2/1987.
- Łyko Z., *Wizyta pastora B.B. Beacha*, „Głos Adwentu”, nr 2/1987.
- Łyko Z., *Zimowy zlot młodzieży*, „Głos Adwentu”, nr 7-8/1987.
- Majcherczyk S., *Zjazd Młodzieży w Bielsku*, „Sługa Zboru”, nr 5/1938.
- Majchrowski E., *Sprawozdanie ze Zjazdu Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 5/1959.
- Majchrowski E., *Kaplica w Sosnowcu*, „Sługa Zboru”, nr 6/1959.
- Poświęcenie kaplicy w Wiśle*, „Sługa Zboru”, nr 1/1960.

- Majewski A., *Otwarcie nowego Domu Modlitwy w Zielonej Górze*, „Sługa Zboru”, nr 12/1979.
- Malarek L., *Uroczystość poświęcenia kaplicy w Częstochowie i zorganizowanie zboru*, „Sługa Zboru”, nr 3/1961.
- Maszczyk A., *Piąty Zjazd Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 7/1938.
- Maszczyk A., *Sprawozdanie ze Zjazdu we Lwowie*, „Sługa Zboru”, nr 8/1939.
- Mazurek W., *Chrzest w Katowicach*, „Sługa Zboru”, nr 10/1974.
- Mazurkiewicz R., *Zebranie okręgowe w Gdyni*, „Sługa Zboru”, nr 11-12/1967.
- Mazurkiewicz R., *Gdańsk-Wrzeszcz*, „Sługa Zboru”, nr 11-12/1968.
- Mazurkiewicz R., *Uroczystość religijna w zborze w Gdańsku*, „Sługa Zboru”, nr 4/1969.
- Mazurkiewicz R., *Zawarcie przymierza z Bogiem*, „Sługa Zboru”, nr 10/1969.
- Mazurkiewicz R., *Gdańsk*, „Sługa Zboru”, nr 8/1970.
- Mazurkiewicz R., *Gdańsk*, „Sługa Zboru”, nr 10/1970.
- Mikołajczyk A., *Diamentowe gody*, „Sługa Zboru”, nr 11/1985.
- Nałęcka I., *Zjazd w Jeleniej Górze*, „Sługa Zboru”, nr 11/1983.
- Nałęcka I., *Wisła '83*, „Sługa Zboru”, nr 11/1983.
- Nałęcka I., *Wisła '84*, „Sługa Zboru”, nr 11/1984.
- Nałęcka I., *Poświęcenie kaplicy w Kalwarii Zebrzydowskiej*, „Sługa Zboru”, nr 1/1985.
- Napora A., *Sprawozdanie ze zjazdu młodzieży w Gliwicach*, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1958.
- Nawrocki W., *D. Eva w Katowicach*, „Sługa Zboru”, nr 5/1970.
- Nawrocki W., *Zjazd Delegatów Zjednoczenia Zachodniego*, „Sługa Zboru”, nr 9/1971.
- Nawrocki W., *Zjednoczenie Zachodnie*, „Sługa Zboru”, nr 8-9/1973.
- Niczke Z., *Uroczystości młodzieży w Chorzowie*, „Sługa Zboru”, nr 5/1938.
- Niedoba E., *Kurs kolporterów-ewangelistów Zjednoczenia Śląskiego*, „Sługa Zboru”, nr 11/1934.
- Niedoba E., *Zjazd Młodzieży w Cieszynie*, „Sługa Zboru”, nr 3/1938.
- Niedoba E., *Ze Zjazdu Młodzieży w Skoczowie*, „Sługa Zboru”, nr 3/1938.
- Niedoba J., *Początek dzieła adwentowego na Śląsku Cieszyńskim*, „Sługa Zboru”, nr 5/1939.
- Niedoba O., *Zjazd Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 7/1935.
- Niewolik E., *Opole*, „Głos Adwentu”, nr 11/1986.
- Nowa kaplica ADS w Bolesławcu*, „Sługa Zboru”, nr 11-12/1968.
- Nowak A., *Seminarium KSB w Bolesławcu*, „Sługa Zboru”, nr 7/1981.
- Nowicki K., *Błogosławieństwa pracy kolporterskiej*, „Sługa Zboru”, nr 11/1933.
- Nowo wybrani przewodniczący Zjednoczeń*, „Sługa Zboru”, nr 8/1985.

- Nowy dom modlitwy w Jastrzębiu Zdroju, „Głos Adwentu”, nr 2/1987.
- Olma A., *Chrzest w Wiśle*, „Sługa Zboru”, nr 10/1969.
- Olma A., *Walny Zjazd Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 7/1976.
- Orawski P., *Zbór w Drogomyślu*, „Sługa Zboru”, nr 6/1934.
- Ordynacja pastora Niedzińskiego, „Sługa Zboru”, nr 9/1980.
- Ostapowicz M., *Sprawozdanie z Walnego Zgromadzenia Młodzieży Śląsko-Galicyskiego Zjednoczenia*, „Sługa Zboru”, nr 2/1929.
- Otwarcie księgarni w Poznaniu, „Głos Adwentu”, nr 2/1986.
- Otwarcie nowego Domu Modlitwy w Koszalinie, „Sługa Zboru”, nr 2/1981.
- Oświęcim ma nowy dom modlitwy, „Głos Adwentu”, nr 11/1987.
- Pacewicz G., *Uroczystość dziękczynna w Mrągowie*, „Sługa Zboru”, nr 4-6/1951.
- Pacewicz G., *Gdańsk*, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1966.
- Pacewicz G., *Walny Zjazd Delegatów Zjednoczenia Zachodniego*, „Sługa Zboru”, nr 9/1967.
- Pacewicz G., *Walny Zjazd Delegatów Zjednoczenia Zachodniego*, „Sługa Zboru”, nr 8-9/1969.
- Palla A., *Kraków*, „Głos Adwentu”, nr 4/1986.
- Patryarcha J., *Poświęcenie kościoła w Konikowie*, „Sługa Zboru”, nr 11-12/1970.
- Pellowski F., *Świadectwo ewangelizacyjnego ożywienia*, „Sługa Zboru”, nr 8/1985.
- Pieszka G., *Chrzest w Jeleniej Górze*, „Sługa Zboru”, nr 5/1973.
- Pieszka E., *Z Cieszyńskiego*, „Sługa Zboru”, nr 9/1949.
- Pieszka R., *Historia powstania zboru w Skoczowie*, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1964.
- Pieszka Z., *Jelenia Góra*, „Sługa Zboru”, nr 9/1970.
- Pieszka Z., *60-lecie zboru w Jeleniej Górze*, „Sługa Zboru”, nr 10/1971.
- Pilch H., *Zebranie okręgowe w Bielsku-Kamienicy*, „Sługa Zboru”, nr 3/1959.
- Pilch H., *Zjazd młodzieży Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 10/1967.
- Pilch H., *Zjednoczenie Zachodnie*, „Sługa Zboru”, nr 7/1976.
- Pilch M., *Wykłady z archeologii biblijnej w Poznaniu*, „Sługa Zboru”, nr 4/1980.
- Pilch P., *Ustroń*, „Sługa Zboru”, nr 6/1985.
- Piotrowicz S., *Poznań*, „Sługa Zboru”, nr 5-6/1965.
- Piotrowicz S., *70-lecie zboru Poznańskiego*, „Sługa Zboru”, nr 7/1970.
- Polakowska E., *Jelenia Góra*, „Sługa Zboru”, nr 8/1983.
- Podaj dłoń potrzebującemu*, „Głos Adwentu”, nr 11/1986.
- Polański A., „Sługa Zboru”, nr 6/1949.

- Pollok M., *Poświęcenie Domu Modlitwy w Rybniku*, „Sługa Zboru”, nr 1/1980.
- Powstanie Zboru A.D.S. w Częstochowie, „Sługa Zboru”, nr 3/1961.
- Przewłoka J. G., *Zjazd Młodzieży w Katowicach*, „Sługa Zboru”, nr 3/1936.
- Przychodzki T., *Walny Zjazd Delegatów Zjednoczenia Południowego*, „Sługa Zboru”, nr 8-9/1969.
- Rabiniak M., *Kraków*, „Sługa Zboru”, nr 7/1985.
- Rabiniak M., *Kraków*, „Sługa Zboru”, nr 12/1985.
- Rafanowicz S., *Z życia zborów*, „Sługa Zboru”, nr 5/1946.
- Rafanowicz S., *Z życia zborów*, „Sługa Zboru”, nr 12/1949.
- Rafanowicz S., *Zjazd Okręgowy w Mrągowie*, „Sługa Zboru”, nr 6/1950.
- Rafanowicz S., *Z nabożeństwa poszerzonego w Bydgoszczy*, „Znaki Czasu”, nr 1/1956.
- Rafanowicz S., *Bydgoszcz*, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1959.
- Rafanowicz S., *Z życia zboru bydgoskiego*, „Sługa Zboru”, nr 3/1959.
- Rafanowicz S., *Z życia zborów szczecińsko-koszalińskich*, „Sługa Zboru”, nr 7/1969.
- Recmanik P., *Śpiewajcie nową pieśń*, „Sługa Zboru”, nr 6/1985.
- Rokosz E., *Z życia zboru w Poznaniu*, „Sługa Zboru”, nr 3/1961.
- Rokosz E., *Sprawozdanie ze Zjazdu Zjednoczenia Zachodniego*, „Sługa Zboru”, nr 4/1961.
- Rokosz E., *Zjazdy młodzieży w Gdyni i Jeleniej Górze*, „Sługa Zboru”, nr 6/1961.
- Rokosz E., *Poświęcenie kaplicy w Linowcu*, „Sługa Zboru”, nr 1/1962.
- Rokosz E., *Zjazdy okręgowe w Zjednoczeniu Zachodnim*, „Sługa Zboru”, nr 6/1962.
- Rokosz E., *Zjazdy młodzieżowe w Gdyni i Jeleniej Górze*, „Sługa Zboru”, nr 6/1962.
- Rokosz E., *Zjednoczenie Zachodnie*, „Sługa Zboru”, nr 5-6/1963.
- Rudy H.L., *Szkoła*, „Sługa Zboru”, nr 2/1929.
- Ruhling R., *Bericht der ersten Konferenz der Polnischen Union*, „Zions-Wächter”, nr 23-24/1921.
- Rybak Z., *Poświęcenie kaplicy w Dąbrowie Narodowej*, „Sługa Zboru”, nr 5/1973.
- Saknit K., *Nasze sprawozdanie kwartalne*, „Sługa Zboru”, nr 5/1932.
- Sauer L., *Sprawozdanie ze Zjazdu Zjednoczenia Poznańskiego*, „Sługa Zboru”, nr 4/1931.
- Schröder W., *Z życia zboru gorzowskiego*, „Sługa Zboru”, nr 12/1948.
- Seel R., *Doroczny Zjazd Zjednoczenia Zachodniego*, „Sługa Zboru”, nr 10/1937.
- Seel R., *Zjazd Zjednoczenia Zachodniego*, „Sługa Zboru”, nr 7/1938.

- Seel R., *Sprawozdanie ze Zjazdu Zjednoczenia Zachodniego*, „Sługa Zboru”, nr 7/1939.
- Seminarium KSB w Bydgoszczy, „Sługa Zboru”, nr 10/1981.
- Skolak F., *Uroczystość w Kalwarii Zebrzydowskiej*, „Sługa Zboru”, nr 10/1969.
- Skrzypaczek J., *O zjeździe młodzieży ADS w Zakopanem*, „Sługa Zboru”, nr 6/1946.
- Skrzypaczek J., *Sprawozdanie ze zjazdu Unijnego*, „Sługa Zboru”, nr 6/1946.
- Skrzypaczek J., *Drugi Ogólnopolski Zjazd Młodzieży ADS w Ustroniu*, „Sługa Zboru”, nr 10/1948.
- Skurska A., *Jaworze*, „Sługa Zboru”, nr 7/1985.
- Smyk A., *Zebranie okręgowe w Skoczowie*, Dodatek do „Sługi Zboru”, nr 2/1947.
- Smyk B.A., *Ze Zjazdu Okręgowego w Bydgoszczy*, „Sługa Zboru”, nr 3-4/1945.
- Sprawozdanie z Piątego Zjazdu Unijnego w Warszawie*, „Sługa Zboru”, nr 10/1936.
- Sprawozdanie z zebrania okręgowego w Poznaniu*, „Sługa Zboru”, nr 5/1939.
- Stacherska H., *Chrzest w Katowicach*, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1959.
- Starczewski H., *Gdańsk*, „Sługa Zboru”, nr 8/1984.
- Stekla E., *Jubileusz zboru w Wałbrzychu*, „Sługa Zboru”, nr 6/1971.
- Strycharczuk R., *Zjednoczenie Zachodnie*, „Sługa Zboru”, nr 8/1982.
- Szklorz M. A., *Systematyczny rozwój*, „Sługa Zboru”, nr 8/1985.
- Szklorz M., *Cantate Deo '86*, „Głos Adwentu”, nr 3/1987.
- Sznek K., *Bytom*, „Głos Adwentu”, nr 3/1987.
- Szołtysek S., *Otwarcie kaplicy ADS w Nysie*, „Sługa Zboru”, nr 4/1969.
- Szworak E., *Zjazd w Słupsku*, „Sługa Zboru”, nr 3/1960.
- Szworak E., *Uroczysty chrzest w Słupsku*, „Sługa Zboru”, nr 5/1960.
- Szymański E., *Z życia zboru w Świnoujściu*, „Sługa Zboru”, nr 3/1960.
- Tomaszewska H., *Zjazd Okręgowy we Wrocławiu*, „Sługa Zboru”, nr 2-3/1974.
- Tomczyk K., *Zjazd w Jeleniej Górze*, „Sługa Zboru”, nr 5-6/1965.
- Trojanowski J., *Wspomnienia porośłe mchem*, „Głos Adwentu”, nr 2/1991, s. 6.
- Tywniak D., *75-lecie zboru Gliwice*, „Głos Adwentu”, nr 11/1986.
- Tywniak D., *Gliwice*, „Głos Adwentu”, nr 10/1987.
- Uroczystość młodzieży w Krakowie*, „Sługa Zboru”, nr 2/1949.
- Uroczystość w Gdańsku*, „Sługa Zboru”, nr 8-9/1948.
- Uroczystość w zborze gdańskim*, „Sługa Zboru”, nr 3/1968.
- Ustupski P., *Kalwaria Zebrzydowska*, „Głos Adwentu”, nr 3/1986.
- Waliczek W., *50-lecie zboru w Czechowicach*, „Sługa Zboru”, nr 2/1972.
- Wasidlów M., *Kursy kolporterów-ewangelistów*, „Sługa Zboru”, nr 10/1932.
- Wasidlów M., *Zjazd sekretarzy w Poznaniu*, „Sługa Zboru”, nr 9/1935.

- Wawrzonek R., *Zebranie okręgowe w Skoczowie*, „Sługa Zboru”, nr 5/1960.
- Werner G., *Częstochowa*, „Sługa Zboru”, nr 7/1985.
- Wiedeman R., *Jubileusz Zboru Chorzów*, „Sługa Zboru”, nr 6/1937.
- Will T., *Zebranie okręgowe w Bydgoszczy i Grudziądzu*, „Sługa Zboru”, nr 1/1929.
- Will T., *Ogłoszenia dotyczące zjazdów i instytucji*, „Sługa Zboru”, nr 2/1931.
- Will T., *Historia ruchu adwentowego w Polsce*, „Sługa Zboru”, nr 2/1939.
- Wiśla, „Sługa Zboru”, nr 5-6/1963.
- Wiśniewski A., *Zjazd Okręgowy w Szczecinie*, „Sługa Zboru”, nr 9-10/1968.
- Wojciechowski Z., *Ustroń*, „Sługa Zboru”, nr 2/1985.
- Woroncówna M., *Z życia Zboru Lwowskiego*, „Sługa Zboru”, nr 1/1939.
- Wójcicka L., *Skoczów*, „Sługa Zboru”, nr 7/1978.
- Wójcicka L., *Cieszyn*, „Sługa Zboru”, nr 3/1985.
- Wójcicka L., *Cieszyn*, „Sługa Zboru”, nr 8/1985.
- Wyznawcy zboru sosnowieckiego w *Jubileusz 40-lecia*, „Sługa Zboru”, nr 4/1972.
- Załuski J., *Poświęcenie kaplicy w Gdańsku*, „Sługa Zboru”, nr 3/1961.
- Zastawnik J., *Uroczystość chrztu św. W Dąbrowie Narodowej*, „Sługa Zboru”, nr 1/1946.
- Zebranie okręgowe młodzieży w Sosnowcu*, „Sługa Zboru”, nr 2/1970.
- Ziętek J., *Wrocław*, „Sługa Zboru”, nr 6/1977.
- Zjazd młodzieży w Wiśle*, „Sługa Zboru”, nr 10/1973.
- Zjazd Okręgowy w Poznaniu*, „Sługa Zboru”, nr 9/1932.
- Zjazd Okręgowy w Skoczowie*, „Sługa Zboru”, nr 5/1948.
- Zjazdy okręgowe*, „Sługa Zboru”, nr 4/1949.
- Zjednoczenie Zachodnie*, „Sługa Zboru”, nr 9/1979.
- Z okazji dorocznego zjazdu*, „Sługa Zboru”, nr 11-12/1968.
- Z Poznania*, „Sługa Zboru”, nr 5/1938.
- Z życia Kościoła*, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1965.
- Z życia zborów*, „Sługa Zboru”, nr 1-2/1945.
- Z życia zborów*, „Sługa Zboru”, nr 2/1975.
- Z życia zborów*, „Sługa Zboru”, nr 9-10/1975.
- Z życia zboru w Jeleniej Górze*, „Sługa Zboru”, nr 5/1960.
- Z życia zboru w Koszalinie*, „Sługa Zboru”, nr 7/1982.
- II Światowy Kongres Wolności Religijnej*, „Znaki Czasu”, nr 11/1984.

Wykorzystano również informacje z następujących czasopism:

„Gazeta Krakowska”, 9 grudnia 1984.

„Głos Adwentu”, nr 10/1984.

„Głos Adwentu”, nr 1/1986.

- „Głos Adwentu”, nr 3/1986.
„Głos Adwentu”, nr 10/1986.
„Głos Adwentu”, nr 11/1986.
„Sługa Zboru”, nr 1/1928.
„Sługa Zboru”, nr 3/1928.
„Sługa Zboru”, nr 4/1930.
„Sługa Zboru”, nr 5/1932.
„Sługa Zboru”, nr 8/1932.
„Sługa Zboru”, nr 5/1946.
„Sługa Zboru”, nr 4/1949.
„Sługa Zboru”, nr 1-2/1958.
„Sługa Zboru”, nr 4/1958.
„Sługa Zboru”, nr 4/1960.
„Sługa Zboru”, nr 6/1961.
„Sługa Zboru”, nr 10/1967.
„Sługa Zboru”, nr 4/1968.
„Sługa Zboru”, nr 6/1968.
„Sługa Zboru”, nr 9-10/1968.
„Sługa Zboru”, nr 3/1969.
„Sługa Zboru”, nr 10/1969.
„Sługa Zboru”, nr 1/1970.
„Sługa Zboru”, nr 4/1970.
„Sługa Zboru”, nr 8/1970.
„Sługa Zboru”, nr 7/1971.
„Sługa Zboru”, nr 2/1975.
„Sługa Zboru”, nr 3/1975.
„Sługa Zboru”, nr 7-8/1975.
„Sługa Zboru”, nr 9-10/1975.
„Sługa Zboru”, nr 10/1976.
„Sługa Zboru”, nr 2/1977.
„Sługa Zboru”, nr 1/1978.
„Sługa Zboru”, nr 1/1979.
„Sługa Zboru”, nr 5/1979.
„Sługa Zboru”, nr 9/1979.
„Sługa Zboru”, nr 1/1980.
„Sługa Zboru”, nr 12/1980.
„Sługa Zboru”, nr 1/1981.
„Sługa Zboru”, nr 3/1981.
„Sługa Zboru”, nr 5/1982.
„Sługa Zboru”, nr 10/1982.
„Sługa Zboru”, nr 11/1982.

- „Sługa Zboru”, nr 4/1983.
„Sługa Zboru”, nr 12/1983.
„Sługa Zboru”, nr 12/1984.
„Sługa Zboru”, nr 1/1985.
„Sługa Zboru”, nr 3/1985.
„Sługa Zboru”, nr 7/1985.
„Sługa Zboru”, nr 8/1985.
„Znaki Czasu”, nr 4-6/1951.
„Znaki Czasu”, nr 7/1965.

II. Encyklopedie, słowniki, leksykony

- Encyclopaedia of Religion and Ethics*, t. I-XII, Edinburgh 1955.
Encyklopedia Katolicka, t. I-XIII, Lublin 1989-2009.
Leksykon religioznawczy, Warszawa 1988.
Rode M., *Mała Encyklopedia Teologiczna*, Warszawa 1988.
Seventh-day Adventist Answer Question on Doctrines, Washington 1957.
Seventh-day Adventist Bible Commentary, t. I-VII, Washington 1953-1957.
Seventh-day Adventist Church Manual, Washington 1981.
Seventh-day Adventist Encyclopedia, Washington 1966.
The Harmsworth Encyclopedia, London 1907.
The New Encyclopedia Britannica, London-Chicago 1990.

III. Literatura pomocnicza

- Adwentowicz T., *Adwentyzm, jego istota i dzieje*, w: *Na przełomie tysiącleci*, Warszawa 1966.
Atkins G., Fagley F., *History of American Congregationalism*, Boston 1952.
d'Aubigne J. H. M., *Historia reformacyi szesnastego wieku*, t. I-III, Cieszyn 1886-1888 (reprint Warszawa 1991).
Biederwolf W., *Seventh-day Adventism*, Grand Rapids (bez daty wydania).
Bruinsma R., *Seventh-day Adventist Attitudes Toward Roman Catholicism 1844-1965*, Berrien Springs 1992.
Bucke E., *The History of American Methodism*, Nowy Jork 1964.
Bujak A., *Michał B. Czechowski*, Berrien Springs 1971.
Bulli K., *U źródeł teologii adwentystycznej*, „Znaki Czasu”, nr 9/1971.
Burt M., *Demise of Semi-Arianism and Anti-trinitarianism in the Adventist Theology, 1888-1957*, Berrien Springs 1996.

- Damsteegt P., *Foundations of the Seventh-day Adventist Message and Mission*, Grand Rapids 1977.
- Dąbrowski R., *M. B. Czechowski – First Missionary In Europe*, Barrien Springs 1972.
- Dąbrowski R., *Warsaw SDA's Host Czechowski Seminar*, RH, 5 sierpnia 1976.
- Dąbrowski S., *Rola i miejsce Ducha Proroctwa w dziejach polskiego adwentyzmu*, „Wiadomości”, 1980, nr 8-9.
- Gastpary W., *Dzieje protestantyzmu w Polsce*, Warszawa 1978.
- Górski A., *Kim jesteśmy*, Warszawa 1982.
- Hatała J., *Stanowisko Ellen White podczas konferencji w Minneapolis i w latach następnym*, „Wiadomości”, nr 10/1988.
- Heinz D., *Ludwig Richard Conradi Missionar der Sieben-Tags-Adventisten in Europa*, Frankfurt n. Menem 1987.
- Historical Sketches of Foreign Missions of the Seventh-day Adventists* (praca zbiorowa), Bazylea 1886.
- Holt R., *The Doctrine of the Trinity in the Seventh-day Adventist Theological Seminary*, Berrien Springs 1969.
- Howell E., *The Great Advent Movement*, Washington 1935.
- Janik R., *Kościół Adwentystów Dnia Siódmego*, w: *Sekty i związki wyznaniowe. Studia wybranych ugrupowań religijnych* (red. J. Sztumski), Kielce 2000, s. 24-41.
- Knight G. (red), *1844 and The Rise of Sabbatarian Adventism: Reproductions of Original Historical Documents*, Hagerstown 1994.
- Koziróg B., *Dzieje Diecezji Wschodniej Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce*, Warszawa 1988.
- Koziróg B., *Michał Belina-Czechowski – pionier adwentyzmu w Europie*, „Głos Adwentu”, nr 7-8/1989 (cz. I); nr 10/1989 (cz. II).
- Koziróg B., *Działalność ewangelizacyjna Michała Beliny-Czechowskiego w Ameryce w latach 1851-1864. Stosunek do Ellen i Jakuba White'ów*, „Głos Adwentu”, nr 3/1990.
- Koziróg B., *Diecezja Południowa Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w latach 1928-1939 w relacjach czasopisma „Sługa Zboru”*, „Signa Temporis”, 1990, z. 1, s. 75-96.
- Koziróg B., *Dzieje Diecezji Zachodniej Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce w latach 1928-1939 w relacjach czasopisma „Sługa Zboru”*, „Signa Temporis”, 1991, z. 1, s. 127-142.
- Koziróg B., *Indeks imion i nazwisk w pięciu podstawowych dziełach E.G. White*, „Signa Temporis”, 1992, z. 1 (3), s. 153-173.
- Koziróg B., *Ks. Michał Belina-Czechowski*, Warszawa 1992.

- Koziróg B., *Artykuły Ellen G. White. Bibliografia za lata 1849-1915*, „Signa Temporis”, 1993, z. 4, s. 117-216.
- Koziróg B., *Artykuły Ellen White w polskiej prasie adwentystycznej. Bibliografia za lata 1913-1991*, „Signa Temporis”, 1993, z. 4, s. 217-228.
- Koziróg B., *Artykuły o Ellen G. White w polskiej prasie adwentystycznej oraz w Roczniku Teologicznym ChAT. Bibliografia za lata 1933-1991*, „Signa Temporis”, 1993, z. 4, s. 229-234.
- Koziróg B., *Ellen White – współzałożyciel Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego (Studium monograficzne)*, Warszawa 1994.
- Koziróg B., *Ellen Gould White*, Podkowa Leśna 1998.
- Koziróg B., *Geneza, dzieje i teologia adwentyzmu w latach 1831-1939*, Żółwin 2008.
- Kto był kim w drugiej Rzeczypospolitej*, Warszawa 1994.
- Łyko Z., *Adwentyzm*, Warszawa 1970.
- Łyko Z., *Kościół Adwentystów Dnia Siódmego na tle prądów eschatologicznych przełomu XVIII i XIX wieku*, Warszawa 1975 (manuskrypt)
- Łyko Z., *Geneza współczesnego adwentyzmu*, Warszawa 1979.
- Łyko Z., *Sytuacja prawna Kościoła Adwentystycznego w Polsce międzywojennej (1918-1939)*, Warszawa 1979.
- Łyko Z., *Adwentyści*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. I, kol. 114-117, Lublin 1989.
- Łyko Z., *Kościół Adwentystów Dnia Siódmego*, Warszawa 2000.
- Makowska M., *Sytuacja wyznaniowa Kościołów i związków wyznaniowych w Polsce międzywojennej*, w: *Lux lucet in tenebris*, t. I, Podkowa Leśna 2010.
- Markiewicz S., *Współczesne chrześcijaństwo w Polsce*, Warszawa 1967.
- Maxwell C., *Powiedz to światu*, Warszawa (bez daty wydania).
- Mead S., *Denominationalism: The Shape of Protestantism in America*, (bez miejsca wydania) 1954.
- Merker A., *Większe Kościoły i inne związki wyznaniowe (maszynopis)*, Warszawa 1999.
- Michalak R., *Kościół protestancki i władze partyjno-państwowe w Polsce (1945-1956)*, Warszawa 2002.
- Michał Belina-Czechowski 1818-1876 (praca zbiorowa pod red. R. Dąbrowskiego), Warszawa 1979.
- Mustard A., *James White and SDA Organization*, Berrien Springs 1987.
- Olmstead C.E., *History of Religion in the United States*, Englewood Cliffs 1960.
- Olsen M., *A History of the Origin and Progress of Seventh-day Adventists*, Olszewski D., *Dzieje chrześcijaństwa w zarysie*, Katowice 1982.

- Oosterwal G., *Znaczenie działalności M. Beliny-Czechowskiego dla rozwoju misji Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego*, w: *Michał Belina-Czechowski 1818-1876*, Warszawa 1979.
- Pasek Z., *Wyznania wiary. Protestantyzm*, Kraków 1999.
- Pakozdy L.M., *Der Siebenburgidche Sabbatismus*, Frankfurt n. Menem 1981.
- Patt J.M., *The History of the Advent Movement in Germany*, New York 1984.
- Pfeiffer B.E., *The European Seventh-day Adventist Mission in the Middle East 1879-1939*, Frankfurt n. Menem 1985.
- Piekarski S., *Wyznania religijne w Polsce*, Warszawa 1927.
- Pietrzak M., *Historia państwa i prawa polskiego*, Warszawa 1976.
- Polok W., *Manuel Lacunza pionier adwentyzmu*, ZC, styczeń 1995.
- Polok W., *Etapy rozwoju misji Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego*, „Signa Temporis”, 2004, s.65-86.
- Poniatowski Z., *Przedmowa do książki Ksiądz Michał Belina-Czechowski*, Warszawa 1992.
- Prawo Zborowe Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1998.
- Randolph C.R., *Rev. Louis Richard Conradi – D.D. Biographical Sketch*, New York 1985.
- Robinson V., *James White*, Washington 1976.
- Słomski W., *Chrześcijańscy czciciele soboty*, Warszawa 1997.
- Spalding A., *Origin and History of Seventh-day Adventists*, t. I-IV, Washington 1961-1962.
- Spicer W., *Pioneer Days of the Advent Movement*, Washington 1937
- Statut Kościoła*, Warszawa 2002.
- Szczaniecki M., *Powszechna historia państwa i prawa*, Warszawa 1973.
- Szilina J., *Kościoły chrześcijańskie w polityce niemieckich władz okupacyjnych w Generalnym Gubernatorstwie*, Warszawa 2006.
- Tokarczyk A., *Adwentyści Dnia Siódmego*, „Euhemer”, nr 4-5/1967.
- Turek P., *Zarys historii Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego* (maszynopis), Warszawa 1982.
- White A., *Ellen G. White: A Biography*, t. I-VI, Washington 1981-1986.
- Wierzyć tak jak Jezus* (praca zbiorowa), Warszawa 2007.
- Wilczur J., *Kapitulacji nie było*, Warszawa 2007.
- Wojciechowski Z.L., *Wprowadzenie*, w: *Dzieje Diecezji Wschodniej Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Polsce*, Warszawa 1988.
- Wylie J. A., *The History of Protestantism*, t. I-III, London, New York, Paris, (bez daty wydania).